

T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**KUSEYİN ESENKOCOYEV'İN HİKÂYELERİNDE KELİME
GRUPLARI**
(METİN-İNCELEME-TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM)

Arda KARADAVUT

Zonguldak 2016

T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**KUSEYİN ESENKOCOYEV'İN HİKÂYELERİNDE KELİME
GRUPLARI**
(METİN-İNCELEME-TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM)

Hazırlayan
Arda KARADAVUT

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Gül Banu DUMAN

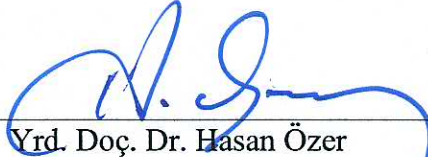
Zonguldak 2016

T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında 141282110001 numaralı Arda KARADAVUT'un hazırladığı **Kuseyin Esenkocoyev'in Hikâyelerinde Kelime Grupları (Metin-İnceleme-Türkiye Türkçesine Aktarım)**" konulu ~~DOKTORA~~/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 22/02/2016 Salı günü saat 15:30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OYBİRLİĞİYLE/~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

Başkan

Yrd. Doç. Dr. Hasan Özer

Üye

Yrd. Doç. Dr. Gül Banu Duman (Danışman)

Üye

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Aydın

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

09/02/2016

Prof. Dr. Yasemin Köse
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	: BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Kuseyin Esenkocoyev'in Hikâyelerinde Kelime Grupları (Metin-İnceleme-Türkiye Türkçesine Aktarım)
Tez Yazarı	: Arda Karadavut
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Gül Banu Duman
Tez Türü, Yılı	: Yüksek Lisans Tezi, 2016
Sayfa Adedi	: 210

Kelime grupları söz diziminin en geniş ve detaylı konularından biridir. Dildeki sözcüklerin, bir kavramı bildirmek, bir olayı anlatmak, bir niteliği karşılamak ve durumu belirtmek için bazen dil birlikleri halinde kullanılmasıyla kelime grupları ortaya çıkar.

Kırgız Türkçesinde kelime grupları yapı ve mana özellikleri bakımından birçok noktada Türkiye Türkçesiyle benzerlik gösterir. Bununla beraber farklı özelliklerin görüldüğü durum ve örnekler de vardır. Bu çalışmada Kırgız yazar Kuseyin Esenkocoyev'in Sayakatçı Bala, Üçüncü Şar, Rodinanın Uulu ve Şarşe adlı hikâyelerindeki cümleler kelime grupları bakımından incelenmiştir. Cümlelerde bulunan kelime grupları; yapı özellikleri, başka kelime gruplarının ve cümlelerin yapılarına katılma şekilleri yönüyle incelenmiş ve sınıflandırılmıştır. Yapılan sınıflandırmalar başlıklar halinde verilmiştir. Her başlığın altına sonuç kısmı eklenmiştir.

Çalışmanın amacı bu başlıklar ışığında Kırgız Türkçesinde kelime gruplarının hangi özelliklere sahip olduklarını, Türkiye Türkçesindeki kelime grupları ile benzerlik ve farklılık gösterdiği noktaları belirlemektir. Çalışmadaki örnek cümleler hikâyelerde bulunduğu satır numaralarıyla verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuseyin Esenkocoyev, Kelime Grubu, Söz Dizimi, Kırgız Edebiyatı.

ABSTRACT

Institution : BEÜ Social Sciences Institute, Department of Turkish Language and Literature
Title : Word Groups in the Stories of Kuseyin Esenkocoyev (Text-Experiment – Transfer into Turkey Turkish)
Author : Arda Karadavut
Advisor : Asst. Prof. Dr. Gül Banu Duman
Type of Thesis, Year : Msc. Thesis, 2016
Total number of Pages : 210

Word groups are one of the most comprehensive and detailed subjects of syntax. Word groups emerge when the words are sometimes used as a language union to notify a concept, to express an event, to meet a feature, and to specify a condition.

Word groups in Kyrgyz Turkish are similiar to Turkey Turkish in many aspects with regards to structure and denotation characteristics. Besides, there are some samples and cases where different characteristicis can be seen. In this study, the sentences in Kyrgyz writer Kuseyin Esenkocoyev’s stories including “*Sayakatçı Bala*”, “*Üçünçü Şar*”, “*Rodinanın Uulu*” and “*Şarşe*” were scanned in terms of word groups. The word groups found in the sentences were investigated and classified with regards to structural characteristicis, and the ability to conjugate with the other word groups’ and sentences’ structures. The classifications were presented under titles and the conclusion sections were added under each titles.

The aim of the research is to reveal the characteristics of the word groups in Kyrgyz Turkish and to specify the similarities and differences between the word groups in Kyrgyz and Turkey Turkish. The sample sentences in the research were given with the line numbers in the stories.

Keywords: Kuseyin Esenkocoyev, Word Group, Syntax, Kyrgyz Literature

ÖN SÖZ

Dilin temel taşlarından biri cümledir. Bu nedenle dilcilerin üzerinde en çok durduğu konulardan biri söz dizimi çalışmalarıdır. Bu çalışmada Modern Kırgız edebiyatının ilk temsilcilerinden olan Kuseyin Esenkocoyev'in hikâyelerindeki kelime grupları incelenmiştir. Çağdaş Kırgız edebiyatının ilk yılları olan 1920-1940 yılları arasında eser veren yazarlardan birisi olan Esenkocoyev'in Kırgız edebiyatında ayrı bir önemi vardır. O, yazdığı fantastik hikâyelerle adını çağdaş Kırgız edebiyatının kurucuları arasına yazdırmayı başarmıştır.

Bu tezin amacı Kırgız çocuk edebiyatçısı Kuseyin Esenkocoyev'in "Sayakatçı Bala" (Gezgin Çocuk), "Üçüncü Şar" (Üçüncü Balon), "Rodinanın Uulu" (Vatan Evladı) ve "Şarşe" hikâyelerinde bulunan kelime grupları ışığında Kırgız Türkçesindeki kelime gruplarının hangi özelliklere sahip olduklarını ve Türkiye Türkçesindeki kelime grupları ile benzerlik ve farklılık gösterdiği noktaları belirlemektir.

Çalışmada, Prof. Dr. Leyla Karahan'ın "Türkçede Söz Dizimi" adlı eseri esas kabul edilmiş ve Kırgız Türkçesindeki kelime grupları bu esasa göre sınıflandırılmıştır. Tezin giriş bölümünde çalışmanın amacı, yöntemi, sınırlılıkları ve kuramsal çerçevesi üzerinde durulmuştur. Bunun dışında tez üç ana bölümden oluşmaktadır. "Metin" bölümünde Kuseyin Esenkocoyev'in hikâyeleri birleştirilip sayfa ve satır numarası verilerek tek bir metin hâline getirilmiştir. "İnceleme" bölümünde hikâyelerde tespit edilen kelime grupları ilgili başlık altında örneklendirilmiştir. Her başlığın sonucu hemen o başlık altında verilmiş ve veriler grafiklerle görselleştirilmiştir. Bölümün sonunda ise çalışmanın genel sonucu ortaya koyulmuştur. "Türkiye Türkçesine Aktarım" bölümünde hikâyelerin Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır.

Tezin hazırlanmasında bilgi ve birikimlerini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Gül Banu DUMAN'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
GRAFİKLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
1. METİN	11
1.1. Sayakatçı Bala.....	11
1.1.1. Too Teke Atkanda.....	11
1.1.2. Şarda Uçkanda	15
1.1.3. Talaaga Çıkkanda.....	18
1.1.4. Mamont Tiriltkende	19
1.1.5. Kögüçkön Okuganda.....	21
1.1.6. Bardık Cerde Cürüüçü Kayık.....	23
1.2. Üçüncü Şar.....	26
1.2.1. Asmandan Alıska Kat	27
1.2.2. Uulum!	36
1.2.3. Balañdan Kat.....	37
1.3. Rodinanın Uulu.....	45
1.4. Şarşe.....	66
2. İNCELEME	82
2.1. İsim Tamlaması.....	83
2.1.1. Unsurları Tek Kelime Olan İsim Tamlamaları	83
2.1.1.1. Unsurları Tek Kelime Olan Belirtili İsim Tamlaması.....	83
2.1.1.2. Unsurları Tek Kelime Olan Belirtsiz İsim Tamlaması	84
2.1.1.3. Tamlayanı Zamir Olan Belirtili İsim Tamlaması.....	84
2.1.1.4. Tamlananı Zamir Olan Belirtili İsim Tamlaması.....	85
2.1.1.5. Her İki Unsuru Zamir Olan Belirtili İsim Tamlaması.....	85
2.1.2 En Az Bir Unsuru Kelime Grubu Olan İsim Tamlamaları.....	85
2.1.2.1 Tamlayanı Belirtsiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması	85

2.1.2.2. Tamlayanı Belirtili İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması	86
2.1.2.3. Tamlananı Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması	87
2.1.2.4. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması	87
2.1.2.5. Tamlananı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması	88
2.1.2.6. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlaması	88
2.1.2.7. Her İki Unsuru da Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması	89
2.1.2.8. Tamlayanı İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması	89
2.1.2.9. Tamlayanı Bağlama Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması	89
2.1.2.10. Tamlananı Bağlama Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması	89
2.2. Sıfat Tamlaması	91
2.2.1. Belirtme Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlaması	91
2.2.2. Niteleme Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlaması	91
2.2.3. Birden Fazla Sıfatla Kurulan Sıfat Tamlaması	92
2.2.4. Sıfatı +ki Aitlik Ekini Alan Sıfat Tamlaması.....	93
2.2.5. Sıfatı Gibi Edatıyla Kurulan Sıfat Tamlaması	93
2.2.6. Sıfat Unsuru Zarfla Derecelendirilmiş Olan Sıfat Tamlaması	94
2.2.7. İsim Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlaması	94
2.2.8. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlaması.....	94
2.2.9. Sıfat Unsuru İkileme Olan Sıfat Tamlaması	95
2.3. Sıfat-Fiil Grubu.....	96
2.3.1. -(UU)çu Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu	97
2.3.2. -GAn/-GOn, Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu	97
2.3.3. -A/-O; -y elek Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu.....	98
2.3.4. -GIs/-GUs Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu.....	98
2.3.5. -BAs/BOs Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu.....	99
2.4. İsim-Fiil Grubu	100
2.4.1. -UU Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu.....	100
2.4.2. -(I)ş/-(U)ş Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu.....	101
2.4.3. -mAk/-mOk Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu	101
2.5. Zarf-Fiil Grubu.....	102
2.5.1. -(I)p, -(U)p Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu	103
2.5.2. -A/-O/-y Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu	103
2.5.3. -GAndA/-GONDÖ Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu	104
2.5.4. -GIçA/-GUçA Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	104

2.5.5. -ArdA/-OrdO; -rdA Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	104
2.5.6. -BAstAn/-BOstOn Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu	105
2.6. Tekrar Grubu.....	106
2.6.1. Kelimelerin Aynen Tekrarıyla Kurulan Tekrar Grubu	107
2.6.2. Yakın Anlamalı Kelimelerin Bir Araya Gelmesiyle Kurulan Tekrar Grubu	107
2.6.3. Zıt Anlamalı Kelimelerin Bir Araya Gelmesiyle Kurulan Tekrar Grubu	107
2.7. Edat Grubu	108
2.7.1. “Arkıluu” (ile, sayesinde, vasıtasıyla) Edatıyla Kurulan Edat Grubu	109
2.7.2. “Boydon” (gibi, olarak) Edatıyla Kurulan Edat Grubu.....	109
2.7.3. “Boyu” Edatıyla Kurulan Edat Grubu.....	110
2.7.4. “Boyunça” (boyunca) Edatıyla Kurulan Edat Grubu.....	110
2.7.5. “Menen” (ile) Edatıyla Kurulan Edat Grubu	111
2.7.6. “Öñdүү” (gibi) Edatıyla Kurulan Edat Grubu	111
2.7.7. “Sayın” (her) Edatıyla Kurulan Edat Grubu	112
2.7.8. “Sıyaktuu” (gibi) Edatıyla Kurulan Edat Grubu	112
2.7.9. “Tuuralu” (konusunda, hakkında) Edatıyla Kurulan Edat Grubu.....	113
2.7.10. “Üçün” (için) Edatıyla Kurulan Edat Grubu.....	113
2.7.11. “Közdöy” (-e doğru) Edatıyla Kurulan Edat Grubu.....	113
2.7.12. “Çeyin” (kadar) Edatıyla Kurulan Edat Grubu	114
2.7.13 “Karaganda” (göre) Edatıyla Kurulan Edat Grubu	114
2.7.14. “Karay” (doğru) Edatıyla Kurulan Edat Grubu	114
2.7.15. “Arı” (öteye doğru) Edatıyla Kurulan Edat Grubu	115
2.7.16. “Başka” Edatıyla Kurulan Edat Grubu	115
2.7.17. “Baştap” (itibaren) Edatıyla Kurulan Edat Grubu	116
2.7.18. “Berı” Edatıyla Kurulan Edat Grubu	116
2.7.19. “Kiyin” (sonra) Edatıyla Kurulan Edat Grubu.....	116
2.8. Bağlama Grubu	118
2.8.1. “Birok” (ama) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu	118
2.8.2. “Cana” (ve) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu	119
2.8.3. “Ce” (veya, ya da, yoksa) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu	120
2.8.4. “Da” (ve) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu	120
2.8.5. “Emes” (değil) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu	121
2.8.6. “Menen” (ile) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu.....	121
2.9. Birleşik İsim Grubu.....	123

2.10. Ünlem grubu	124
2.11. Sayı Grubu	124
2.12. Birleşik Fiil Grubu	125
2.12.1. İsim + Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiil Grubu	126
2.12.1.1. bol- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	126
2.12.1.2. et- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	126
2.12.1.3. kıl- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	126
2.12.2. Zarf-Fiil + Tasviri Fiil Yapısındaki Birleşik Fiil Grubu	127
2.12.2.1. al- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	128
2.12.2.2. bar- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	128
2.12.2.3. başta- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	128
2.12.2.4. ber- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	129
2.12.2.5. cat- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	129
2.12.2.6. ciber- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	130
2.12.2.7. cür- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	130
2.12.2.8. çık- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	130
2.12.2.9. kal- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	131
2.12.2.10. kel- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	131
2.12.2.11. ket- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	132
2.12.2.12. koy- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	132
2.12.2.13. otur- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	133
2.12.2.14. sal- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	133
2.12.2.15. tahta- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	133
2.12.2.16. tur- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	133
2.12.2.17. tüş- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu	134
2.13. Kısaltma Grupları	136
3. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM	137
3.1. Seyahatçi Çocuk	137
3.1.1. Dağ Tekesi Avlarken	137
3.1.2. Balon Uçururken	141
3.1.3. Dışarı Çıkarken	144
3.1.4. Mamut Diriltirken	145
3.1.5. Güvercin Okuturken	146
3.1.6. Her Yerde Giden Kayık	148

3.2. Üçüncü Balon.....	150
3.2.1. Gökyüzünden Yeryüzüne Mektup	152
3.2.2. Oğlum!	160
3.2.3. Oğlundan Mektup	161
3.3. Vatan Evladı.....	168
3.4. Şarşe.....	187
SONUÇ	204
KAYNAKÇA.....	207

GRAFİKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Grafik 2.1: İsim Tamlamalarının Dağılımı	90
Grafik 2.2: Sıfat Tamlamalarının Dağılımı	96
Grafik 2.3: Sıfat-Fiillerin Kullanım Sıklığı.....	100
Grafik 2.4: İsim-Fiillerin Kullanım Sıklığı	102
Grafik 2.5: Zarf-Fiillerin Kullanım Sıklığı	106
Grafik 2.6: Tekrar Grubunun Dağılımı	108
Grafik 2.7: Edat Grubunun Dağılımı	118
Grafik 2.8: Bağlama Grubunun Dağılımı	122
Grafik 2.9: İsim+Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiillerin Dağılımı	135
Grafik 2.10: Zarf-Fiil+ Tasviri Fiil Yapısındaki Birleşik Fiillerin Dağılımı	135

KISALTMALAR LİSTESİ

İT : İsim Tamlaması

KT : Kırgız Türkçesi

RU : Rodinanın Uulu

SB : Sayakatçı Bala

ST : Sıfat Tamlaması

Ş : Şarşe

TDK : Türk Dil Kurumu

TT : Türkiye Türkçesi

ÜŞ : Üçüncü Şar

YAY : Yayınları

GİRİŞ

Dil, soyut ve somut olan insanın etrafındaki her şeyin sese bürünmüş hâlidir. Ergin (2013:3), dili “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabî bir vasıta, kendine mahsus kanunları olan ve bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.” şeklinde tanımlar.

Saussure’ye göre (2014:105), dil bir kâğıda benzetilebilir. “Düşünce kâğıdın ön yüzü, ses ise arka yüzüdür. Kâğıdın ön yüzünü kestiniz mi, ister istemez arka yüzünü de kesmiş olursunuz. Dilde de durum aynı: Ne ses düşünceden ayrılabilir, ne de düşünce sestten” diyerek dil hakkındaki görüşlerini açıklar.

Dildeki sözcükler, bir kavramı bildirmek, bir olayı anlatmak, bir niteliği karşılamak ve durumu belirtmek için bazen dil birlikleri halinde kullanılmaktadır. Kelime grupları adını verdiğimiz bu dil birlikleri, anlatılmak istenenleri daha eksiksiz aktarmak için gereklidir.

Kelime grubu en az iki kelimenin bir anlam bütünlüğü çerçevesinde kendi anlamlarını gerek koruyarak gerekse kaybederek oluşturdukları yeni oluşum olarak tanımlanabilir. Çalışılan konuya bir ışık olması bakımından çeşitli yazarların kelime grubu tanım ve tasniflerine yer verilmiştir:

Ergin (2013:377), kelime grupları ile ilgili olarak “Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısından ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Kelime grubu için birden fazla kelime bir takım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirilir. Böylece belirli bir düzenle kurulduğu için kelime gurubunun yapısında bir bütünlük bulunur. Kelime grubundaki bütünlük bilhassa mânâ bakımından göze çarpar. Kelime grubu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu demektir. Kelime grubunun kullanımında da bu bütünlük kendisini gösterir. Kelime grubu kelimelerle ve diğer kelime grupları ile bir bütünlük hâlinde münasebete geçtiği gibi, cümlelere de bir bütün hâlinde iştirak eder. Bu arada tek bir kelime gibi çekime tâbi tutulur, sona gelen işletme eki bütün gurubu şümulü içine alır.” demektedir.

Tahsin Banguoğlu'nun kelime öbekleri diye adlandırdığı kelime grupları ile ilgili verdiği tanım şöyledir: “Kelime grupları (Kelime öbekleri): Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenir, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri (groupe de mot) diyoruz” (Banguoğlu, 2004:496)

Bilgegil (1963:115), kelime gruplarını “belirtme grupları” diye adlandırarak bunları “Birden ziyade kelimedenden meydana geldiği halde, cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedenden farksız olan, gerektiği takdirde yine bir kelime imiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği birleşik sözlere belirtme (tayin) grupları diyoruz.” şeklinde açıklar.

Hatipoğlu (1997:2), “yargısız anlatımlar” adını verdiği kelime gruplarını “Yargısız anlatımlar en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yan yana sıralanmasından doğan birliklerdir. Yapı bildirmeyen bu birlikler, anlatımlar ya kalıplaşmamış sözcüklerden kurulan her türlü tamlamalardır ya da kalıplaşmış sözcüklerden kurulan birleşik sözcükler, deyimler veya ikilemelerdir.” şeklinde tarif etmiştir.

Korkmaz (2011:90), kelime grubunu “Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana gelmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle için tek bir nesne veya hareketli karşılayan ve her hangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu.” diye tanımlamıştır.

Kırgız Türkçesinde ise kelime grupları sınıflandırılırken esas unsurun sözcük türünün yanı sıra unsurlar arası öbeklik ilişkileri de dikkate alınmaktadır. Azırkı “Kırgız Adabiy Tili” adlı eserde (Oruzbayeva vd.2009:354) kelime grupları ad ve fiil öbeği şeklinde ikiye ayrılmış ve bunlar da öbeklik ilişkileri çerçevesinde uyuşma yöntemli söz öbekleri, sıralama yöntemli söz öbekleri ve yönetme yöntemli söz öbekleri şeklinde üç başlıkta incelenmiştir.

Tüm bu tanımlar ışığında kelime gruplarının bir yargı bildirmediği anlaşılmaktadır. Birden fazla kelimedenden meydana gelen kelime grupları belli

birtakım kurallar dâhilinde yan yana getirilir. Bu kelime gruplarının yüklendiği anlam, hangi sıklıkla kullanıldığı, metinde kaç çeşit kelime grubuna yer verildiği, söz konusu şahsın üslubunu ortaya koyması bakımından önemlidir.

Kantemir (1979:201), çocuklara yönelik yayınların dil ve üslup özellikleri hakkında “Dili oluşturan tümcelerdeki sözcükler ve bu sözcükler arasındaki anlam ve ses ilişkileri özellikle çocuk yayınlarında üzerinde durulması gereken ana noktalar.” demektedir. Çocuklara yönelik hikâyeler yazan ve Kırgız edebiyatının ilk fantastik ürünlerini veren Kuseyin Esenkocoyev’in de şimdiye kadar eserlerinden hiçbirinin kelime grupları bakımından incelenmemiş olması bu konunun seçilmesinde etkili olmuştur.

Kelime tespitinde yapısalılık anlayışının etkin olduğu bu çalışmada amaç, Esenkocoyev’in “Sayakatçı Bala” (Gezgin Çocuk), “Üçüncü Şar” (Üçüncü Balon), “Rodinanın Uulu” (Vatan Evladı), ve “Şarşe” hikâyelerinde bulunan kelime grupları ışığında Kırgız Türkçesindeki kelime gruplarının hangi özelliklere sahip olduklarını ve Türkiye Türkçesindeki kelime grupları ile benzerlik ve farklılık gösterdiği noktaları belirlemektir.

Yazarın hikâyelerinin tamamının örnekleme oluşturduğu çalışmada kelime grupları, yapılarına göre türlere ayrılarak cümle içerisindeki görevlerine göre adlandırılmıştır.

Hikâyelerin adları kısaltılarak satır numaraları verildikten sonra cümlelerdeki kelime grupları tasnif edilmiş, ilgili başlıklarda grubun geçtiği hikâye ve satır numarası verilmiştir. Her gruba beşer örnek verilmiş beşten az örneği olan gruplarda ise örneklerin tamamı verilmiştir. İlgili kelime grubu sonuç olarak değerlendirilmiş, sayısal verileri gösteren grafikler sonuca eklenmiştir.

Kuseyin Esenkocoyev’in Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri

Modern Kırgız edebiyatının ilk yıllarında çocuklara yönelik kaleme aldığı eserlerle tanınan Kuseyin Esenkocoyev, 1920 yılında Isıkgöl’ün Ceti-Ögüz ilçesindeki Kıtay adlı küçük bir köyde dünyaya gelir.

Yazar, 1937 yılında köyün lisesini tamamlar. Samaganov'a göre (1976:713), aynı yıl Frunze şehrindeki Kırgızistan Devlet Pedagoji Enstitüsü'ne kayıt yaptırır. Akmataliyev'in editörlüğünü yaptığı "Kırgız Adabiyatının Tarihi" adlı eserin 6. Cildinde ise pedagoji enstitüsüne başlama tarihi olarak 1939 yılının sonbaharı verilmektedir (Akmataliyev, 2002:531-532). Öğrencilik yılları genç yazarın üzücü, kısa ömrünün en güzel günlerini oluşturur. Yüksekokul yılları döneminde "Sayakatçı Bala" (Gezgin Çocuk) , "Üçüncü Şar" (Üçüncü Balon), "Rodinanın Uulu" (Vatan Evladı) gibi fantastik eserlerini yayımlar. Bu eserlerden başka "Şarşe" (1939) isimli realist hikâyesini, "Kanattuulardın Sırı" (Kanatlıların Sırrı) adlı şiir kitabını ve çok sayıda şiirlerini Tsiklin yayınevine gönderir. Yazarın bazı şiirleri ise yarım kalır. Bunun sebebi o yıllarda çıkan İkinci Dünya Savaşı'dır. Genç vatansever ülkesinin başına gelenlere dayanamaz. Çok sevdiği yüksekokulunun son dönemini bırakarak, kendi isteğiyle cepheye yola çıkar. Nekrasov'un dediği gibi o, "Yazar olamayabilirim, fakat vatandaş olmaya zorunluyum" (Akmataliyev, 2002:532) düşüncesiyle cepheye gider. C. Samaganov, "Sovettik Kırgızistan Cazuuçuları" adlı eserde yazarın 1941 yılında Moskova önlerinde yapılan bir savaşta şehit olduğunu belirtir. (1976:714). Fakat yazarın savaş arkadaşlarından olan Belaruslu İvan Andreeviç Muraveyko'nun 1944 yılının Mart ayında Kırgızistan Yazarlar Birliğine yazdığı mektupta Esenkocoyev'in 23 Mart 1944'te düşman kurşunuyla şehit düştüğü bilgisi vardır. Bu tarihi belge ışığında yazarın ölüm yılının 1944 olduğu kabul edilir.

Kuseyin Esenkocoyev, yazarlığa çok genç yaşlarda başlamıştır. 16-17 yaşlarında eline aldığı kalemini 4-5 yıl kadar tutabilmiştir. Yazarın Kırgız edebiyatındaki en önemli değeri hiç şüphesiz çocuk edebiyatının ilk temsilcilerinden olmasıdır. Küçüklük çağlarından itibaren masalları, halk fıkralarını, fablları, büyük bir şevkle dinleyen yazar, Akmataliyev'e göre (2002:533) ilk hikâyelerini Rus edebiyatı ve diğer büyük milletlerin edebiyatlarının tesirinde kalarak kaleme almıştır. Jules Verne'in, Daniel Defoe'nin, Jonathan Swift'in fantastik hikâyelerini, Byron'un romantik hikâyelerini, Rus klasik edebiyatından Puşkin'in, Lermontov'un şiirlerini severek okumuş ve bu yazarlardan etkilenmiştir.

Dönemin edebi zevkine uygun şiirler yazmaya çalışan Esenkocoyev, nazım alanında yeterince kendini gösterememiş, şiirleri hikâyeleri kadar ilgi görmemiştir.

Soronov (1990:650) bu durumu, Esenkocoyev'in kafiyeli şiir yazmadaki tecrübesizliğine ve genç yaşında yazdığı şiirleri düzeltmeden hemen kitap haline getirmesine bağlamaktadır. Duman (2015:178), "Esenkocoyev'in "Kanattuulardın Sırı" (Kanatlıların Sırrı) adlı şiir kitabında evcilinden yırtıcısına, kartalından bülbülüne kadar otuzdan fazla kuş hakkında şiiri vardır." bilgisini verir Bu şiirler çocukların kuşlarla ilgili söz varlığını zenginleştirmekte ve çocuklara kuşları tanıtmaktadır.

Esenkocoyev, başka konularda da şiirler kaleme almıştır. Yazarın didaktik, epik, lirik, pastoral tarzlarda şiir denemeleri bulunmaktadır.

Duman (2015:176), Soronov'un "Kırgız Sovet Adabiyatının Tarihi" adlı kitabın ikinci cildinde Esenkocoyev'in "Tuulgan Cerge" (Doğan Yere), "Senin Uuluñ" (Senin Oğlun), "Alıstan Kat" (Uzaktan Mektup), "Caş bilek, Baatır Cürök" (Genç Bilek, Bahadır Yürek) adlı şiirlerini başarılı bulduğunu belirtir.

Esenkocoyev şiirlerinden ziyade hikâyeleriyle tanınan bir yazardır. Kuseyin Esenkocoyev denilince akla ilk olarak çocuklara yönelik yazdığı fantastik eserler gelmektedir. Suleymanov yazarın Kırgız edebiyatına yaptığı katkıları şu sözlerle ifade eder: "...Kendi hayatını çocuk eserleri yazarı olmaya adayan yazarlar da çıktı. Bunlara örnek olarak rahmetli Kuseyin Esenkocoev'i söyleyebiliriz. Kırgız çocuk edebiyatının tarihindeki hızlı gelişmeyi K. Esenkocoev'in ismi ile bağlantılı gösterebiliriz. Çünkü bu kişi kendisini profesyonel çocuk edebiyatının yazarı olarak tanıtabildi. Sadece tanıtmakla kalmayıp bu edebiyata yeni bilimsel fantastik türü de getirdi. Ve bu alanın gelişmesinde çok emeği geçti." (1992: 235).

Adını Kırgız edebiyatı tarihine yazdıran Esenkocoyev'in ilk hikâye kitabı "Sayakatçı Bala" adlı kitaptır. "Sayakatçı Bala"yı yazar, 1937 yılında yazmıştır. Bu hikâye aslında birbirinden bağımsız altı hikâyeden oluşur. Too Teke Atkanda (Dağ Tekesi Avlarken), Şarda Uçkanda (Balon Uçururken), Talaaga Çıkkanda (Dışarı Çıkarken), Mamont Tiriltkende (Mamut Diriltirken), Kögüçkön Okuganda (Güvercin Okuturken), Bardık Cerde Cürüüçü Kayık (Her Yerde Giden Kayık) adlı bölümlerden meydana gelir. Duman (2015:179), Sayakatçı Bala adlı eserin yazıldığı dönemde sadece çocukların değil yetişkinlerin de ilgisini çektiğini söyler Eserde

hikâyeler birinci tekil şahıs ağzından anlatılır. Hikâyelerin keskin dönüşleri vardır. Mantıksal bir olay örgüsü olmayan altı farklı bölümden oluşan hikâyede yazar, sade ve açık bir dil kullanmış ve kısa cümleler kurmuştur. Karakter kadrousu dar olan hikâyelerde genç yazarın lirik, fantastik kahramanı hayata pasif bakan kahramanlardan değildir, o daima geleceğin eksiklerini doldurmaya çalışarak, yerde olsun, suda olsun, gökte olsun hızla dolaşıp seyahat eder.

Ukayev (1972:7), kitabın “Too Teke Atkanda” (Dağ Tekesi Avlarken) adlı hikâyesinin okuyuculara tanıdık olduğunu söyler. Eserde kahraman dağ tekelerini normal bir şekilde eğitip güderek evine getirir. Bu durum o dönem için fantastiktir. Günümüzde ise aslanlar bile evcilleştirilmektedir.

Bunun dışında da eserin yöntem bakımından birçok eksigi vardır. Bu durum Kırgız nesrinin o dönemde gelişmekte olmasıyla ve yazarın çok genç olmasıyla kabul edilebilir. Ukayev (1972:7), tüm eksikliklerine rağmen “Sayakatçı Bala” (Gezgin Çocuk) hikâyesinin Kırgız çocuk edebiyatı tarihinde esasen halk masalları geleneğine dayanan “kuralsız basit fantezi” ile fantastik edebiyat ortasında “geçiş köprüsü” rolü oynadığını söyler.

Esenkocoyev’in ikinci eseri “Üçüncü Şar” (Üçüncü Balon) adlı hikâyedir. Yazar ilk eserine göre bu hikâyede mevzuyu somut olarak ele alır. Eserde kahraman, yaptığı balonla havaya uçar. Sonra önceden uçurduğu balonundaki köpeğine rastlar, kahramanla köpeği birden uçurumun kenarındaki tepeciğe gelip inerler. Kahraman bu tepecikte üç aydan fazla yaşayarak sonunda köpeğinin yardımıyla evine döner.

Bu hikâyenin olay örgüsü de “Sayakatçı Bala” hikâyesinin olay örgüsü gibi basittir. Ancak yazar bu hikâyede, fantastik bir karakterde olması gereken özellikleri kahramanında toplayabilmiştir. Bununla birlikte Esenkocoyev hikâyeyi gerçeklikten uzaklaştırmamış, olayları kanuni eşitlikle verip kahramanı binbir zorluktan geçirerek hedefine ulaştırmıştır. Ukayev (1972:9), Esenkocoyev’in “Üçüncü Şar” hikâyesini 1860’lı yıllarda yazılan Jules Verne’in “Balonla Beş Hafta” adlı romanının etkisinde yazdığını belirtir. İki eser arasında çeşitli farklılıklar vardır. Mesela Jules Verne’in kahramanı balonu kendi düşünce gücüyle yönlendirirken Esenkocoyev’in balonu ise rüzgâr ne tarafa eserse o tarafa doğru yol alır.

Yazarın sonraki eseri “Rodinanın Uulu” (Vatan Evladı) adlı hikâyedir. Ukayev (1972:10), “Yazarın bu hikâyesine çekinmeden Kırgız nesrindeki fantastik türün ilk örneği diyebiliriz. Bundan önceki iki esere göre “Rodinanın Uulu” ilmi alt yapı ile yazılmasıyla farklılaşmaktadır. Eğer yazarın ilk iki eseri Kırgız fantezisinin düğümlü sürecini yaşadıysa, bu eserinde yeri yarararak çıkmıştır” diyerek hikâyenin önemini ortaya koyar.

Bu hikâyede kahraman araştırma yapmak için bir deniz altıyla Kuzey Buz Denizi’ne açılır. Ancak ilk hikâyede yalnız olan kahramanın bu sefer çeşitli bilim dallarıyla uğraşan araştırmacı yol arkadaşları vardır. Deniz altı yola çıktıktan kısa bir süre sonra buz kütleleri ve deniz arasında sıkışır. Bu durumdan kurtulmanın yollarını arayan ekip, bir taraftan kurtulmanın yollarını ararken diğer taraftan da ilmi araştırmalarını sürdürmektedir. Burada yazar tarafından okuyucuya her ne koşulda olursa olsun çalışmalarını sürdürün mesajı verilmektedir. Bir süre sonra kahraman lastik bir botla denize açılıp yardım bulmaya gider. Yazar kahramanın yardım bulma sürecinde yaşadıklarını uzun uzun anlatarak ana olayın biraz dışına çıkar. Hikâyenin sonunda meteoroloji istasyonuna ulaşan kahraman, oradaki teknik personelle birlikte arkadaşlarını denizin dibinde kurtarır ve ekip bilimsel çalışmalarında topladığı bilgilerle ülkeye döner.

Esenkocoyev, çocuklara yönelik hikâyeler yazdığı için hikâyelerinde zaman zaman okuyucuya öğüt verir. Mesela “Rodinanın Uulu” hikâyesinde “Arkadaşlar! Sizlere teknolojinin gelişimini ve başımdan geçenleri anlatmak istiyorum. Bu yüzden olayı içtenlikle gözlemlemenizi ve gelecekte teknolojinin büyümesine her gencimizin aktif katılımlarını bekliyorum.” der. Burada “Bilime ve teknolojiye önem verin ve teknolojinin gelişmesine katkıda bulunun” mesajı vardır.

K. Esenkocoyev mevcut 4-5 yıllık sanat hayatında kendi gücünü sadece fantastik eserlerde değil, realist eserlerde de denemiştir. “Şarşe” hikâyesi yazarın tek realist hikâyesidir.

Duman (2015:10), yazarın Şarşe hikâyesi için “Aslında devrin yazarlardan beklediği gibi yeni düzeni övmek, eski düzeni kötülemek için kaleme alınmış, yeni

düzeni savunan tezli bir hikâyedir.” şeklinde bir açıklama yapar. Hikâyede annesi ve kardeşleriyle birlikte Koyonbay adlı zengin bir ağanın hizmetinde çalışan Şarşe, Bölök isimli bir çobanla koyun otlatmaya gider. Bölök de Koyonbay’ın emrinde çalışmaktadır. Koyonbay zalim bir adamdır. Yaşlı Bölök’e yıllarca eziyet etmiş hatta karısını bile bir akrabasıyla evlendirmiştir. Bölök ile Şarşe koyunları otlatmaya giderken yolda karşılıklı bir ayı çıkar. Ayının saldırısına uğrayarak ağır yaralanan Bölök, Şarşe’den kendisini olduğu yere üzerine taşları örtterek gömmesini ve bir an önce köye dönmesini ister. Kısa bir süre sonra Bölök ölür. Şarşe vasiyet ettiği gibi Bölök’ü gömerek köye doğru yola çıkar. Koyunlarla birlikte zar zor köye gelen Şarşe, Koyonbay’dan “koyunları zayıflatmışsın” şeklinde azar işitir.

Hikâyenin son bölümünde Şarşe kolhoz memuru olan, kardeşlerini okutan bir yetişkin olarak okuyucunun karşısına çıkar. Annesi ve kardeşleriyle birlikte zalim Koyonbay’ın zulmünden kurtulmuşlardır.

Duman, Şarşe hikâyesinin, o dönemde yazılmış birçok eserle aynı konuyu ele aldığı belirtir. “Gaddar, halka zulmeden zengin tiplmesi ve zenginin zulmü altında ezilen yoksul iyi insan tiplmesi, eski hayatı temsilen o dönemin neredeyse bütün eserlerinde olduğu gibi bu hikâyede de öne çıkartılmaktadır.” (2015: 183).

Sonuç olarak modern Kırgız edebiyatının ilk yıllarında eserler veren bir yazar olan Kuseyin Esenkocoyev, çocuklara yönelik yazdığı bilim kurgu türü hikâyelerle adını Kırgız edebiyatı tarihine yazdırmış bir şahsiyettir. Daha önce Kırgız edebiyatında bilim kurgu türü eserler verilmediğinden Esenkocoyev bu türün öncüsü kabul edilir. Yazar hikâyelerinde zaman zaman çocuk okuyucularına öğütler vermiş ve onların hayal dünyalarının gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Esenkocoyev’in eserlerinde elbette bir takım teknik ve bilimsel eksiklikler göze çarpmaktadır. Duman (2015:185), bu durumu yazarın Kırgız edebiyatının oluşum yıllarında olması sebebiyle önünde kendisine örnek teşkil edecek büyük edebiyatçıların olmamasına, yazarın yaşının genç olması sebebiyle tecrübesiz olmasına ve o yıllarda çağdaş edebi eserlere çok ihtiyaç olması sebebiyle gelen her türlü metnin edebi denetimden geçmeden kolayca basılıyor olmasına bağlar.

Ukayev (1957:1), yazarın hikâyelerinde kahramanlar hakkında şöyle bir tespitte bulunur. “K.Esenkocoyev’in hikâyelerindeki fantastik kahramanlar, destansı şiirlerdeki gibi Isıkgöl’den kopup gelen alp kahramanlar değildir. Onların sadece düşünceleri fantastiktir, Yoksa yazarın kahramanları sadece bize benzeyen sıradan insanlardır.”

Fantastik hikâye ve romanın ilk örnekleri batı edebiyatında görüldüğü için yazar kendisine batı edebiyatında bu türün öncüleri olan Daniel Defoe, Jules Verne, Jonathan Swift gibi yazarları örnek almıştır. Bununla birlikte yazar Kırgız sözlü edebiyatı ürünleri olan masal, kalp ve fıkralardan da esinlenmiştir. Kuseyin Esenkocoyev Kırgız halk edebiyatı ile batılı bilim kurgu edebiyatını harmanlayarak özgün ve öncü bir yazar olmuştur.

Konu ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Kelime grubu çalışmaları ülkemizde daha çok Türkçe eğitimi, dilbilim gibi alanlarda çalışılmaktadır. Bu çalışmalarda genellikle Cumhuriyet dönemi Türk yazarlarının roman veya hikâyeleri seçilmekte ve bu eserler üzerinden yazarların üslubu hakkında bilgi edinilmektedir. Cumhuriyet dönemi Türk yazarlarının konu edildiği çalışmalara örnek olarak Şule Çiçek’in 2015 yılında hazırladığı “İhsan Oktay Anar’ın Puslu Kıtalar Atlası Adlı Romanında Kelime Grupları, Kelime Sayısı ve Kelimelerin Kullanım Sıklığı” adlı yüksek lisans tezi, Kazım Açıkgöz’ün 2014 yılında yazdığı “Peyami Safa’nın Bir Tereddüdün Romani’nda Kelime Grupları ve Söz Varlığı” adlı yüksek lisans tezi, Aylin Dayıoğlu’nun 2014 yılında kaleme aldığı “İskender Pala’nın Babil’de Ölüm İstanbul’da Aşk Adlı Romanındaki Kelime Grupları” adlı yüksek lisans tezi, 2014 Yılında Levent Şahin tarafından hazırlanan “Sait Faik Abasıyanık’ın Mahalle Kahvesi İsimli Eserindeki Hikâyelerin Kelime Grupları ve Türkçe Eğitimi Bakımından Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezi gösterilebilir. Zaman zaman tarihi Türk lehçeleri eserleri üzerinde de kelime grubu çalışmaları yapılmaktadır. Örneğin 2015 yılında Osman Erbaş tarafından “Nehcül Feradis’te Kelime Grupları” adlı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Çağdaş Türk lehçelerinde ise kelime grubu çalışmaları son yıllarda bir hayli artış göstermektedir. Örneğin Gülşah Aktaş 2014 yılında “Üriye Edemova’nın Ömürlük Yanımdasın” adlı

eserinden hareketle Kırım Tatar Türkçesindeki kelime gruplarını incelemiştir. Yine Turan Hancı'nın 2013 yılında "Kazak Şair Mahambet Ötemisulı'nın Eserlerinde Kelime Grupları" adlı çalışması vardır. Kırgız Türkçesi üzerinde de kelime grupları çalışmaları mevcuttur. Ancak bu zamana kadar Kırgız Türkçesi üzerinde yapılan söz dizimi ve cümle bilgisi çalışmaları teorik çalışmalardır. Bu çalışmalar İbrahim Atabey'in 1998 yılında hazırladığı "Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin Kelime Grupları Bakımından Karşılaştırılması" adlı doktora tezi ve Gül Banu Duman'ın 2011 yılında çalıştığı "Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması" adlı doktora tezidir. Bu sebeple bu çalışmada bir yazar üzerinden uygulamalı olarak Kırgız Türkçesindeki kelime gruplarının yeniden ele alınmasına ihtiyaç duyulmuştur.

1. METİN

1 1.1. Sayakatçı Bala

2 1.1.1. Too Teke Atkanda

3 Coldoştor, men bir top okuya körgöndüktön anı sizderge süylöp berem. Men özüm
4 caş bolsom da, bir toptu kördüm. Sayakatçılık da kılıp kördüm. Mergençilik da kılıp
5 kördüm. Oşondogu bolup ötkön çıdıktan sizderge süylöp bereyin. Okuuçular, menin
6 bul körgöndörümü sizder kalp dep da oyloorsuzdar, cok, anday emes, men mınday
7 işterdi başımdan ötkörgöndüktön, sizderge aytayın. Men eñ caş kezimdegi baştan
8 ötkörgön okuyadan baştayın. Men birinçi colu mergençilikke çıktım. Menin kiyik
9 atıp aluuçu kuraldarım mına bular boldu: kayıñdan iygen, kendirden çıyratması bar
10 caam, it murundun özögün alıp taştap casagan taş mılıgım. Caamdın ogu bolso
11 coonuraak çiyden, sap kılıp uçuna temir uçtaganmın. Taş mılıgımdın sümbösü
12 sınbasın üçün, çetinden casagam. Anın ogun bolso togoloktop, ayabay mayga
13 kaynatıp algam. Sebebi, tiygen candıkka bir cagınan tiyse, ekinçi cagınan çıgıp ketüü
14 üçün casalgan amal ele. Oşentip kamdanıp alıp çoñ bir toogo mergençilikke çıktım.
15 Köp eçkilerdin cayılıp cürgön öñütünö cettim. Too eçkiler eñ ele cakın keldi, birok
16 meni körbödü. Men alar körbösö eken dep, bir taştın tübündö öñüttöp oturam,
17 ıraaktan atayın dep, murun atkan cok emes belem, oşonduktan cakın kelgende atayın
18 deym. Birok, caamdın ogu birö ele, anıktan al cogolup ketpes üçün, enem bir top
19 togolok cip iyrip bergen. «Caanın ogu cogolup ketpesin, uşul cipti caanın oguna
20 baylap, özüñdün bir nerseñe baylap turup, atıp cür» — degen enem. Men al cipterdi
21 caamdın ogunun sabına baylap, bir uçun belime baylap, enemdin aytkanınday aldıma
22 cakın kirip kelgen bir çoñ too eçkinin tekesin atıp ciberdim. Atıp cibergenden kiyin
23 ele bışkırıp, ürküp alıp cönödü. Togolok cip çubalıp bütkönçö kaçıp bara catkan
24 tekeni karap tura berdim. Togolok cip çubalıp bütköndön kiyin ele, meni kaçıp bara
25 catkan teke degdeñdetip süyröp aldı. Teke dele kaçıp bara catat, men dele tekenin
26 artınan degdeñdep süyrölüp bara catam. Teke dele kaçıp bara catat, men dele tekenin
27 artınan degdeñdep tekeden kalıspay ketip bara catam. Bir maalda too teke carga çıga
28 kaçtı. Carga çıga kaçkanda, men cardın aldı cagında butum cerge tier-tiybes bolup
29 kaldı. Teke ansayın cogorulap kaça berdi, men ansayın dagı cogorulap cardın

30 booruna asıla berdim. Bir maalda too teke cardağı tünögön koroosuna cetti okşoyt.
 31 Men öydölöböy, ıldıylabay toktop kaldım. Özüm öydölöböy ce ıldıylabay
 32 kalgandıktan, belimdeki baylaluu cipti karmap cogoru çıga berdim. Bir azdan kiyin
 33 bir çoñ üñkürgö cettim. Üñkür kapkarañğı, bayağı cipti tartıp körsöm bıkıldabayt.
 34 Oşondoy bolgonduktan akırın cipti karmap koyup, üñkürdün tör cagina cettim.
 35 Üñkürdün tör cagina baratsam, bayağı too tekem eçak ele ölüp kalıptır. Caam bir
 36 cagınan tiyip, ekinçi cagınan çıgıp ketken eken. Cip oşol oktun sabında ele baylanuu
 37 boydon cürüptür. Oşonduktan menin belimdeki cip menen caanın oguna baylangan
 38 cip tutaş bolgonduktan, teke meni süyröp cürgön eken. Men al tekeni kantip üygö
 39 cetkirem. Kötöröyün desem kötörö albaym. Kandayça üygö cetkirüünü bir az turup
 40 oylondum. Anı cetkirüü oñoy ele eken. Bir az kütsöm, too eçkiler degi bir koroosuna
 41 kelüüçüdöy, too eçkiler kelgende birin aldap karmap alıp, ölgön too tekeni artıp kete
 42 turganmın. Bir azdan kiyin too eçkiler koroonun ooz cagınan ele şağrap kirip kelişti.
 43 Men akırın koroonun bir cagina caşına kaldım. Too eçkiler baarı teñ ele atkan tekeni
 44 tegerektep, maarap kalıştı. Men akırın tört ayaktap, eçki sıyaktuu maaragan bolup,
 45 köp eçkilerge cakındap bardım. Eçkiler maga tañ kalgansıp karap kalıştı. Birok, çoñ
 46 teke kaçırıp kelip süzüp kaldı. Men anın süzgönünön korkkon cokmun. Süzgönü kele
 47 catkanda, tura kalıp müyüzünün ortosuna kire kaçtım. Al teke meni öltürmök turgay
 48 kandayça kutuların bilbey, başın arañ kötörüp kaldı. Men eki müyüzünün ortosunda
 49 turup, akırın-akırındap conun sılap, moynun kaşıp catıp, üyür kılıp aldım. Akırın-
 50 akırındap üstünö barıp mindim. Minsem abdan cooş bolup kaldı. Men anın üstünö
 51 minip alıp, mañday başın sılasam, turup berçü boldu. Men mingenge berki eçkiler
 52 tañırkap karap kalıştı. Birok, alar da üyür bolo baştağı. Oşentip al cerde 15 kün turup
 53 kaldım. Kündüzü üyrötüp algan tekemdi minip alıp, berki eçkilerdi aydap, cakşı ot
 54 cayıttarga alıp barıp, toyguzup kelem. Bayağı öldü degen teke ölgön emes eken. Cön
 55 ele esi oop catıp kalıptır. Kiyinçereek anı koroogo bık etkizbey catkırıp, cerden
 56 cakşı çöp, suu alıp kelip berip catıp, mal kılıp aldım. Kiyinçereek abdan maga cakşı
 57 üyür boldu, kayda barsam da, oşol ayıkkan teke eerçip cürüüçü boldu. Men bul too
 58 eçkilerdi üyür kılğandan kiyin, aydap alıp üygö ketüünü oylodum. Miñgiç tekeni
 59 minip alıp, too eçkilerdi on altınçı künü bolot degende koroodon çıgıp, üydü közdöy
 60 aydap cönödüm. Akırındap üydü közdöy aydap cayıp oturdum. Bir maalda bir-eki
 61 eçkim cayılıp bara catkan cerden ele tuup ciberse bolobu. Bir az ubakit küngö

62 kurgatıp alam. Ulaktardı salıp cürgön kurcunum bar ele. Al eki ulaktı kurcundun eki
 63 közünö salıp, bayagı ayıkkın tekege artıp koydum. Al teke menin artımdan kalçu
 64 emes. Minip bara catkan tekemden kiyinki çoñu oşol ele. Erteñ menen koroodon
 65 çıktım. Keçinde şagıragan köp eçkini üygö aydap kirip bardım. Bir top kündör
 66 ötköndön kiyin, men bayagı koroogo bir barıp keleyin dep oylodum. Sebebi,
 67 kayradan bayagı koroogo eçki kelip kalsa köñüktürüp, dağı aydap ketüünü makul
 68 taptım. Enem da menin aytkan oyumdu makul kördü. Oşentip, azık-tülügümdü
 69 kamdap alıp, bayagı koroonu közdöy col tarttım. Koroogo cetip bardım. Birok,
 70 bayagı koroo öñdönböyt. Başka bir cañı koroo öñdönöt. Men al koroonun anıktığın
 71 bilüü üçün tör cagına cürüp oturdum. Birok, berki koroonuku törü cakın ele, bul
 72 koroonun törü eñ ele irak öñdönöt. Sebebi, dağı ele törünö cete albay ketip ele bara
 73 catam.

74 Bir maalda bara tüşüp, küp ele cıgılıp tüştüm. Tüşköndö suuga tüşköndöy boldum.
 75 Suu eki cakka bölünö tüştü. Birok, men suuga çögüp ele bara catam. Al suu kölbü,
 76 deñizbi, agın suubu, al cagı maga belgisiz. Sebebi, cer aldı karañğı, eçteme
 77 körünböyt. Özüm suuga tüşköñümdü gana bildim. Suuga süzüp, çabak urup cürüünü
 78 kıyın bilüüçü elem, oşonduktan gana çökpöy kalkıp, çabak urup turam. Men al
 79 suudan kantip kutulup, cer cüzün körörümdü bilbey, bir topko oylonup turdum.
 80 Oylonup tursam da, eç ayla tabılğanday emes. Andıktan suu üstü menen çabak urup
 81 cürüp olturdum. Birok, kapkarañğı, eç bir kün şoolası, carık düynö körünböyt. Kayda
 82 bara catkanımdı bilbeymin. Suu üstü menen gana ketip bara catam. Oşentip, ketip
 83 bara catsam, alıs caktan bir carık şoola körünöt. Körüngönü menen abdan alıs
 84 körünöt. Alıs bolso da oşol carıktı közdöy cürüügö tuura keldi.

85 Cürüp oturup al carıkka cakındadım. Körsö, al carık cer astında too tukumdarının bir
 86 asılduusunan körünöt. Andan suuga tüşköñ carık küngö çagılışkan aynektey
 87 carırayt. Anın carıgınan cogoru caktın kaptalğan cer ekenin oşondo bilip cüröm. Bir
 88 az oşol carıktın canınan suudan aşıp kötörülüp turgan bir taşka çıgıp es aldım.
 89 Kötörgön tamagım suuga çılanıp kalğan körünöt. Çılansa da cep toyup aldım. Al
 90 suuga köz ciberip karasam uşunçalık tunuk, uşunçalık melüün cana mında cer
 91 üstündöğü suularday kıbıragan candık körünböyt. Ekinçi biri cer astındağı suunun

92 cana cerdin bir ayırmaçılığı: andan tırmaktay öskön ösümdük körö albaysıñ. Cana
93 urap turgan kum, taş çok, baarı teñ ele mizildegen granit menen kaptalğan.

94 Men, al cerge çaşoo mümkünçülüğü bolbogonduktan, işi kılıp bir caktan çıgambı
95 degen ümüt menen suuga süzüp alıp cönödüm. Çındık, karañgılık emi bastı.
96 Murunku too tukum asılınan çıkkın carıktan da acıradım. Ce kündün carığı çok. Kün
97 şoolasın körbögöndön kiyin, tünbü ce künbü, menin cer astına tüşkönümö neçe kün,
98 neçe tün boldu, al cagı da maa belgisiz. Ce saatım da çok, ubakıttı da bilüügö
99 bolboyt. Oşentip oturup, bir caktan bir kiçine bolor-bolbos dağı bir carık şoola
100 körünö baştadı.

101 Men al şoolanı körgöndön kiyin, turçumunbu — oşol caktı közdöy şuuldap süzüp
102 olturdum. Bir azdan kiyin carık şoolaga cetip da bardım. Al carık şoola kündüp
103 nurunan tüşkön carık ekeni anıktaldı. Al carıktın tak özünö cetip bardım. Körsö al
104 carık, bir kazılğan kuduk arkıluu kün şoolası cerge tüşüp catkan eken. Kuduktun
105 tübünö barıp cer üstündöğü carıktı karadım. Biyik kazılğan kuduk arkıluu cer üstü
106 körünböyt. Calgız gana kögörgön kök asman maga körünöt. Birok, ebegeysiz biyik
107 kuduktan kaday çıguum da belgisiz. Tış caktan maa eç bir candık körünböyt. Adam
108 balası cakın çende çok sıyaktuu. Anda-mında gana sayragan kuştardın ünü arañ-arañ
109 ugulat. Bir maalda ıraaktan sozulup çıkkın adamzat şekildüü bir dabış payda bolo
110 baştadı.

111 Al dabış bargan sayın cakınday berdi. Bir azdan kiyin, kuduktan suu alabız dep,
112 arkan baylap, çakasını kaldıratıp kuduktun tübündöğü suunu közdöy tüşürüştü. Bular
113 meni körsö korkot go, kadayça korkutpay tışka çıguunun akılın taptım.

114 Birinçi çaka tüşköndö çapanımdı çeçip çakaga ileştirip ciberdim. Ekinçi çaka
115 tüşköndö butumdağı çokoyumdu çakaga salıp ciberdim. Üçünçü çaka tüşüp kele
116 catkanda kuduktun tübünön körünö kalıp, ölgön kişi kalkıgansıp kaldım. Çaka tömön
117 suuga tüşköndö da suunun üstünö çıgıp kaldım ele, akırın çakanın üstünö sunalıp
118 ölgön bir adam sıyaktuu çaka menen kötörülüp olturdum. Akırında suu alıp catkan
119 adamdar çakanı tışka tartıp çıgışıp, maa uşunçalık tañ kalıştı. Alar maa tamaktarınan
120 berip toyguzuştı. Men es alıp, kuduk tazalaganı kelip, tüşüp ketken elem dedim. Alar
121 da menin sözüümö işengendey boluştu. Alardan men kaydan kele catkanın, oşol

122 cerdin attarın surap aldım. Alar kerbençiler eken. Men çıkkan kuduk uşul cerdegi
123 kumduktagi kuduk ekendigin özdörü kep salışıp oturustu.

124 Al kuduk azır oylosom Afrikanın Saxara çölündö, ce kızıl kum, kara kumda, ce
125 bolboso Tibet döñsöösündö boluu tiyiş. Tuuralap aytıp berüügö esimden çıgıp
126 kalıptır.

127 **1.1.2. Şarda Uçkanda**

128 Coldoş okuuçular, meni calgız too eçki karmap cana cerdin katmarındağı suunu ele
129 süzüp çıkkan eken debegile. Men andan başka dağı bir top kesipter kıldım.

130 Birinçi colu İtaliyanın okumuştusu Leonardo da-Vinçinin abaga uçuu degen maksat
131 koyup cana al abaga uçuuğa bir top araket kılıp, şar kötörültkönün ukkandan kiyin,
132 men da andan artıp tüşköndön şar casoogo kiriştim. Menin şar tuuralu tüzgö:planım
133 enem eköbüzgö caktı. Men birinçi colu şar casay baştadım. Al şarım abdan cakşı
134 bolup çıktı. Emi anın içine kanday uçuuçu ceñil gazdı tolturuu kerek, maga oşol cagı
135 kıyındık keltirdi. Birok, men anı da oyloy-oyloy taptım. Men bilem, suu eki gazdan
136 turat (vodorod cana kislorod). Vodorodu abdan ceñil. Oşonduktan, casagan şarımın
137 içine vodorod tolturuuga tuura keldi. Men anı kantip tolturuuga tiyişmin, kantip
138 vodoroddu suudan bölüp alam. Uşul cagı meni bir top oylonttu Men anın da amalın
139 taptım.

140 Men bir çoñ kazanga suu kuyup, anın oozun bekem kapkaktap, kapkaktı teşip, bir
141 uzun temir tütük ornottum da, tütüktün orto çeninen bir çoñ meşke ot cagıp, tütüktü
142 oşol ot ortosunan alıp öttüm. Tütüktün uçun eki ayırım kıldım. Sebebi, vodorod cana
143 kislorodgo ayrılбай kelgen suu bir idişke agıp tüşsün üçün, gazga aylandırğanda
144 kislorod temir tütük içinde kalıp, vodorod şarga barıp kirsin üçün tütüktün bir başın
145 şardın oozuna kirgizip turup, bek tañıp, kazandı barkıldatıp kaynata berdim. Şar
146 ulamdan-ulam tolo berdi. Bir azdan kiyin şar toptomolok boldu, andıktan emi uçuuğa
147 tuura keldi. Men murun ele şardın ıldıy cagina özüm oturup uçuu üçün cakşılap bir
148 adamdık kılıp, üy casap koygom. Al üydü vodorodgo tolgon şardın aldına kelip
149 tañdım. Abaga tolgon şardın oozun bekem baylap, özüm üygö tüşüp, enem menen
150 koştoşup alıp, asmanga uçup cönödüm.

151 Şar ulamdan-ulam cogorulap bara catat. Men üyümdün terezesinen cerdi karap bara
 152 catam. Enem meni karap, kolun bulgalayt. Birok, ünün ukpadım. Şar kökölögöndön
 153 kökölöy berdi. Cer alistagandan alistan berdi. Bir maalda tünörgön bir şoolasız
 154 kapkarañğı cerge tuş keldim. Bul cer abanın kaysı bölüğü ekeni maga belgisiz.
 155 Karañgılık bul cerdi çilk baskan. Tömön karasam, cer körünböyt. Cogoru karasam,
 156 ay, kün körünböyt. Oşentse da, şar cogorulap ele kötörülüp bara catat. Men emne
 157 bolsom, oşol boloyun dep caybarakat, eki caktı karap, çöntögümdögü künümdük
 158 depterime körgön, bilgenimdi cazıp ketip bara catam. Şarım tınbastan ele cürüp ketip
 159 bara catat. Bul şardın kayda barıp toktolorun bilbeym. Kapkarañğı eç cılçıksız.
 160 Abadan başka mıdır etken eçteke cok. Ce bir dabış, ce bir candık, ce bir carık, ce bir
 161 tabiyattın bir müçösünön biröo da cok. Cer caktı karasam dele, kapkarañğı körünöt.
 162 Kün bolup catkanı, tün bolup catkanı belgisiz, özüm kaysı kurgaktıkta ce kaysı
 163 suunun üstündö ketip bara catkanım da belgisiz.

164 Özüm gana SSSR aymağının üstündö turganday bolom. Kapitalistlik ölkölördün
 165 astronomik cana şar uçuruuçularına: men SSSRdin akılman, bilimpoz, emgek
 166 uulunanmın degendey bolup içimden kubanıp koyup bara catam. Bir maalda şar arı
 167 da ketpey, beri da ketpey toktop kaldı. Bul toktoluşuna tañ kaldım. Üyümdön tüşö
 168 kalıp, emne uçpaganın köröyün dep andan da korkom. Sebebi, cerdi közdöy tüşüp
 169 ketembi deym. Oşentip kanter amaldı bilbey, bir topko oylonup turdum da, şar
 170 tüşpögöndön kiyin men tüşmök belem dep, üyümdön sekirip tüştüm. Sekirip
 171 tüşkönüm menen cerge kulap tüşkönüm cok. Tüşkön cerden ele basuu tayançım cok
 172 bolup, toktop tura berdim. Şarım emne uçpayt eken dep, arı-beri basıp, eki cagım
 173 karadım. Karasam baarı ele aman öñdüü. Birok, emne uçpasın bilbedim.

174 Özümdün da kulap ketpegenime tañ kaldım da, özümö özüm suroo berip koyom.
 175 Men emne üçün kulap cerge tüşpöym? — deym, birok, al suroonu özüm da çeçe
 176 albadım...

177 Oşentip, kayra şardagı üyümö kelip tüştüm da, bir az tınıgıp, es alıp olturdum. Bir
 178 maalda, kalıñ karañgılıktın arasınan bir çoñ cer formasındağı bir nerse ulamdan-ulam
 179 maga tuštaşıp, cakındagan öñdönüp kele berdi. Şar ansayın

180 dağı oşol cer sıyaktuu formadağı nerseni közdöy akırındağ uça berdi. Bir maalda
 181 şardıń kötürölüp sızganı maa anık ekeni sezildi. Bir neçe ubakıttan kiyin ele bayağı
 182 cer formasın alğan cerge cetip kalıppız. Cerine barıp şar-marım menen aman-esen
 183 tüşüp kaldım. Al cer başka cer körünöt. Caralıp bütköndön toolor, tunuk, akpagan
 184 koyuulangan suular. Birok köpçülüğü muz. Kez-kez cerde gana muzdan kılayıp
 185 öskön lişaynik, mox sıyaktuu ösümdüktör gana uçurayt. Andan başka ırımğa çöp
 186 cok. Cana ayban, adam attuunun sanı turgay cıtı cok sıyaktuu. Akırın gana mox,
 187 lişaynik öñdöngön ösümdüktün tübün baykap karasam, közgö iliner-ilinbes bir kurt
 188 cürgön sıyaktuu. Anday turmuş cok cerde cürüügö mümkündük kelbedi. Andıktan
 189 kantip öz cerimdi köröm? Kantip uçam? Bul suroo menin başımdı bir top katırdı. Al
 190 cürgön cerim 9 planetanın kaysınısı ekenin da bilbedim. Birok oylop-oylop baamdap
 191 baykasam ay şekildüü, sebebi, ay cerge cakın cürörün bilet emesminbi. Men bir top
 192 kündör cürüp kaldım, al cerde kündün keç kirişi, tañ atışı bizdikinen bat sıyaktuu.
 193 Sebebi, cerde cürgöndö tün içinde eki oygonuuçu elem, bul cerge kelgeni tün içinde
 194 bir ele oygonuuçu boldum... Daanalap, belgiley albaym, sebebi, cerden uçkanda
 195 saatımdı unutup taştap salıpmın. Men eldi sagındım, cerdi sagındım. Birok, ketüügö
 196 kelgende oy bir top baştı katırdı. Andıktan emne kılúu kerek dep oylop oturup,
 197 kolumdun tırmağı ösüp ketkenin da bilbey kalıptırın. Tırmağımdı alayın dep
 198 üyümdöğü kömürköyümdün içindegi bıçağımdı kömürköyümdön alıp, tıška çığayın
 199 değiçe bolboy ele şar kötürölüp cönödü. Men süyüngönümö çığay albay külüp da
 200 cibergen ekemin. Oşentip uçup cürüp olturdum. Bilbeym, cerdi közdöy uçup bara
 201 catambı, kaysı caktı közdöy uçup bara catkanımdı bilbedim. Bir maalda bayağı basıp
 202 ötkön karañgılıkka tuş kelip kaldım. Al karañgılıkka tuş kelip kalgandıktan, cerdi
 203 közdöy col tartkandığımdı oşondo bildim.

204 Bir maalda cerdegi carıktın şoolası kalıñ karañgılıktın arasınan közümö baykala
 205 baştıdı. Oşentip oturup, ıldıylagan sayın ıldıy tüşüşü katuulan baştıdı. Munun
 206 sebebi, Kurskiy Anomaliya magniti bıçaktı tartıp catkan eken. Bıçak menen biz tüşüp
 207 kele catıppız. Al körsö ayda ekende cer aylanıp oturup, bıçakka tuş kelgende tartkan
 208 eken. Oşentip, Kurskiy Anomaliyaga kelip tüştüm. Bıçaktı oşondo taştadığ da, şarım
 209 kötürölüp, üyümö keldim. Bıçaktı taştagan sebebim — bıçaktı alıp cürsöm Kurskiy

210 Anomaliya1 kayra-kayra tartıp ele bastıra turgan emes. Birok, bıçagım abdan cakşı
211 ele da, anı kiyikçilep cürgöndö da alıp cürgön bolçumun...

212 1.1.3. Talaaga Çıkkanda

213 Men bir künü talaaga çıktım. Çıguunun sebebi bolso, tabigiy şarttar menen cana talaa
214 aybandarı menen bir az taanışıp ötüü ele. Bir mezigilde talaadan konup olturgan bir
215 kuşka kez keldim. Al kuş bolso, bir bürküttü tıtkılap cep olturgan eken. Meni körö
216 koydu da, cep catkan bürkütün taştap, maga talpındı. Kuş kaçırıp meni tebüügö
217 dayardanıp kirip keldi. Men andan kadayça kutularımdı bilbey, başımda kiyip
218 turgan tumagımdı kuştı közdöy ırgıtıp ciberdim. Kuş şıp etip, tumaktı ilip alıp cönöp
219 ketti. Kuş sızıp alıp, tumaktı mıkçıp, kökölöp bara catat. Kiyik körünsö atayın degen
220 kiçine tapançamdın ogun oşol tumagımdın kırbuusuna salıp koydum ele. Al ok oşol
221 boydon tumak menen ketiptir. Kiyik atıp alayın degen calgız ogum, tumak menen
222 koşo ketip kalgandığına men bir top kapalandım. Kaydan ok taap, üygö bir kiyik atıp
223 alardı bilbey, bir az oylono tüşüp, ok-darını bat ele taap koydum. Çöntögümdö
224 şireñkenin baştarın sıdırıp algan bir kuru patronum bar ele. Oşogo kak ortosunan
225 saldım dagı, ok orduna bir taştı saldım da, patrondun oozun bekitip, bir dayar
226 atıluuçı ok dürmöt kamdap aldım. Emi maga bir kiyik kezigüü kerek boldu.
227 Oşonduktan, kiyik atuu üçün bir kalıñ tokoydu aralap, kiyik tabılat menen cürüp
228 olturdum. Bir maalda aldımdan saksaktap bir ayuu kol saluuga kaçırıp kaldı. Men
229 atayın deym, bir gana dürmötüm bar. Atpayın deym, kaçırıp ele kirip kele catat.
230 Munu emne kılou kerek? Men anı emne kıldadı taptım. Tapançamdı aldım da
231 şikaalamış bolup, mañdayına turup kaldım. Ayuu da menden korkkonsup, toktoy
232 tüşüp basıp kaldı. Akırındap-akırındap oturup, közümdön közün ayırbay ele betme-
233 bet kelip tikteşip kaldı. Men közümdü irmesem ele carıp saluuçuday, birok men
234 közümdü irmebey ele tikteşip tura berdim. Közüm da talıp boldu, andan kantip
235 kutularımdı bilbedim. Aydan kelgenden kiyin bir sürötkö tüşüm ele. Anı estesem,
236 çöntögümdö cürgön eken, anı akırın çöntögümdön aldım da, aldı cagımdağı bir
237 çöpkö ilip, ayuunu karata koydum. Ayuu al süröttü karagan boydon kala berdi. Özüm
238 akırın cılıp alıp, cönöp kete berdim. Cügürüp bara catsam, bayağı kuş alıp ketken
239 tumagım catat. Tumaktın ar cagında kuş ölüp catat. Tumagımdı körgöndön kiyin,
240 ogum bar beken dep, çurkap bardım. Birok ogum cok, kayda tüşüp kalganı belgisiz.

241 Tumagımdı kübüp-kübüp kiyip aldım da, kuş emne bolup ölgönün bilüü için kuştun
 242 canına bardım. Kuş ölüp catat. Emneden ölgönü belgisiz. Butun karasam,
 243 patronumdun ot berüüçü art cagina kuştun bir barmagı batıp kalgan, oşonduktan al
 244 ogum ot alıp, atılıp ketiptir. Kuşka oşonun içindegi ogu tiyip ölüptür.

245 **1.1.4. Mamont Tiriltkende**

246 Menin Sibir cakta eñ bir kıstalış cumuşum çıgıp kalıp, barıp kaldım. Sibirge
 247 barganda ceke ele al cumuşumdun artınan tüşpöy, başka dağı ilim izildöö cagina
 248 kirişe baştadım. Sibirde çaşooçu türlüü uluttar menen aňgemeleşe baştadım. Alardın
 249 cerinin şartına cana elinin şartına akırındap könügüştüm. Birok, menin oyumdan
 250 çıkpagan bir sanaa da bar. Al bolso, kaynozoy erasında 1 tündüktü muz kaptaganı
 251 esimde. Oşonduktan, al uçurda çaşagan mamont cana pil sıyaktuu aybandardın
 252 Sibirde çaşagandığı da esimde. Oşondoy bolgonduktan mamonttun muz doorunan
 253 kalgan kaldığın tabuuga kiriştim. Men kandayça mamonttun kaldığın tabuuga
 254 kirişkendigimdi sizderge aytıp berbesem, mamonttu izdegendigim tuura da bolup
 255 çıkpas. İyul ayının biri degende bir tungustu itine çana koşturup, coldoş kılıp eerçitip
 256 cönödüm, baruuçu cerim Tündük uyul deñizi. Tündük deñizinin muzdarının arasına
 257 katıp kalgan mamonttordun kaldığın tabambı degen oy menen cürüp oturdum. İtteri
 258 taskaktap, coldoşum eköbüzdü süyröp olturdu. Ariyne, itterdin taskaktap çurkaşı da
 259 ep ele, sebebi, eki kişiğe küçtüü itterden ondu çegip algandan kiyin, çurkabay koyçu
 260 bele. Oşondoy bolso da, bir kara ala taygan çabalaktap cürböy kaldı. Munun cürböy
 261 kalganına emne sebep boldu. Albette, munun cürböy kalgandığına dağı bir top tolup
 262 catkan sebepter bar bolup çıktı.

263 Men anı canımdağı coldoşum — itterdin eesinen suradım.

264 — Munun cürböy kalgan sebebi emne boldu eken? — dedim. Coldoşum anın cürböy
 265 kalgan sebebin tolugu menen aytıp berdi. Körsö al kara ala taygandı murunku künü
 266 da çanaga çegip suutpay koygon eken. Oşonduktan, ısıq ketip kalıp, al künü cürböy
 267 kalganının sebebi oşol bolup çıktı.

268 Kara ala taygandı çanadan çıkarıp, çananın üstünö catkızıp alıp, bet alıp bara catkan
 269 uzun colubuzdu uzarta berdik. Bir maalda tündük uyul deñizine toktoosuz cetip
 270 bargan ekenbiz.

271 Oşentip, tündük deñizdin çet cagina çanabızdı toktotup, cügübüzdü tüşürdük da,
 272 özübüz mamont kaldığın izdöögö kirişe baştadık. Bir maalda toodoy bolup süzüp
 273 cürgön muzdun arasınan ele coldoşum «taptım ele, taptım» — dep, kıykırıp kaldı.
 274 Men da anın «taptım» degen kıykırığına kubanıp, bala bolup çoñooygondon beri bir
 275 katkıp külbögön açuu kıykırık menen: «Ay, aylanayın abake» — dep, kıykırıp
 276 cibergen ekenmin.

277 Oşentip, anın taptım degen toodoy muzunun töbösünö çıgıp barıp, coldoşum taptım
 278 degen muzdun arasın karasam, aldınkı artılıp çıkkın tişinin biröo muzdan çıgıp
 279 kalgan eken. Tişi menen buulap muzdu kazıp, toñup kalgan mamonttu muzdan
 280 suurup aldık. Akırında too muzdun başınan cıldırıp olturup, kabagina tüşürdük da,
 281 çanaga salıp alıp, coldoşumdun üyün közdöy kayttık. Mamonttu coldoşumdun
 282 üyümö alıp kelip, tışka ottu çoñ caktırıp koyup, mamonttun muzun eritüü üçün ar
 283 cak, ber cagin otko kaktay berdim. Bir maalda dem algansıp, bir dabış mamontton
 284 payda bolo baştadı. Cana bir azdan kiyin içki müçölörünün muzdu erigende, çını
 285 menen ele dem alıp, başın arı-beri kötörüp, közün aç-a-cuma berdi.

286 Men munun tirilip, mal bolorun bilip, eñ kubanıçtıq menen süyünüp ketken ekemin.
 287 Coldoşum menin kaysı eradağı mamonttun toñup kalgandığın bildigime al dağı
 288 maga oşonçoluk kubandı. Bir azdan kiyin mamont başın çulgup tura baştadı. Birok,
 289 mından eçen kılım boyu murun toñso da, içki organizmi cana tışkı organizmderi
 290 buzulbagan eken. Oşol boydon aman-esen gana toñup cata beriptir. Birok, menin
 291 tiriltkenimi bilbesten çooçurkap: «kaydan kelgensiñ» — degensip, olurayıp karap da
 292 koyot.

293 Kiyinçereek akırın-akırından üyür bolo baştadı. Men al mamontko kursagin
 294 toyguzuu üçün türlüü tamaktar da alıp kelip bere berdim. Menin alıp kelgen
 295 tamagımdı çooçurkabay ele kızığıp cey berdi.

296 Bir kapça ubakıttan kiyin, artınan tezeğin çıgara baştıadı. Maga anın tezeğin
297 tekşerüügö tuura keldi. Sebebi, oşol mamont muzga katkanda kanday öp cep
298 catkanın bilüügö tiyişmin. Mamonttun tezeğin tekşerip oltursam, paporotnik cana
299 iyne calbıraktuu öptördün kee birleri uçurayt. Men al mamonttu alıp, üy cakka col
300 tartuuma tuura keldi. Bir künü coldoşum menen koştoşup, mamonttu minip alıp,
301 üydü közdöy cönödüm.

302 **1.1.5. Kögüçkön Okuganda**

303 Men bir künü bir zoogo ıktım. Zoonun boorunda köp kögüçkөndör tuuptur. Men bul
304 kögüçkөndün eki-üç balasın alıp kelip, üygö bakma kılıunu oyloдум. Menin al
305 oylogon oyum abdan tuura bolup ıktı. Sebebi, car kögüçkөн bakma bolso, üygö
306 kaydan da bolso taap kelerin bilem. Oşondoy bolgonduktan zoodogu uyaga ıgıp
307 barıp, eki balapandı aldım da, üydü közdöy cönöp kettim. Al kögüçkөndün baldarın
308 abdan cakşı körüüçümün cana abdan cakşılap baguuçumun.

309 Men cakşılap bakkandan kiyin, menin canımdan ketüüçü emes. Kayda barsam da,
310 eerçip cürö berçü boldu. Men al eki balapanga akırındık menen til da üyrötö berçü
311 boldum. Alar adep ele üyröngөndö, «at» degen sözdü üyrөndü andan kiyin «ok»
312 degen sözdü üyrөndü. Sebebi, mınday bir muunduу söz üyrөнüügö oñoy emespi.

313 Kiyinçereek abdan kıyın sözdөrdü da aytçu boldu. Menin atımdı, enemdin atın ugup,
314 daana aytıp cana kim ekenibizdi aytıp da bilip kaluuçu boldu. Men bularga ceke gana
315 söz üyrөtpөstön, okuta da baştıadım. Eñ murun «a, b, ç, k, ř, o, t» tıbıştarın üyrötüp,
316 andan söz ulap cazıp okutturçu da boldum. Eñ murun cogorku tıbıştan mınday degen
317 söz kurattırıp okuttum. «Aba», «aç, too» degen sözdөrdü okuttum. Kiyinçereek
318 tıbıştın baarın üyrөtkөndөн kiyin, kaysı söz bolso dele okuy berişçu boldu. Birok,
319 köpçülük sözdü «taş», «baş», «at» dep okuyt. Kiyinçereek bardıgın da bir kata
320 ketirbey okuçu boldu.

321 «Kөгüçkөndör alıppesi» degen kiteptin kay cerinen bolso da, aldına açıp koysom
322 okuy berer ele.

323 Al alıppenin içinde bir kuplet mınday degen ır bar ele:

324 Biz, biz bakma kögüčkön,

325 Okuganga könuškön.

326 Kat cazuunu üyrönüp,

327 Dalay kızık körüşkön.

328 Uşul ırdı eñ sonun körüşüp, eköö okup da kalar ele. Kiyinçereek baykasam, oşol ırdı
329 cattap üyrönüp alışıptır.

330 Bir küñü erteñ menen uykudan közümdü açsam, kondurup koygon cerge konup alıp
331 ele ırdap catıшат. Bul kim ırdap catat eken dep közümdü açıp, başımdı kötörsöm,
332 cakın cerde kişi körünböyt. Bayağı kondurup koygon kögüčköndörümü karasam,
333 eköö cardaşıp turup alıp, ırdap catkan eken. Meni körö koyup, uyalıp ketiшти okşoyt.
334 Başın kanattarına katışıp ele, uktagan sıyaktuu koñuruk tarta baştaşı...

335 Men da biler-bilmeksen bolup, cuurkanıma çümköñüp kaldım. Men bul
336 kögüčköndörgö ceke gana söz menen tıbış üyrötkön cokmun. Alarga cazuunu cana
337 tsifra sandarın da üyrötö baştadım. Al tsifra sandarın da bat ele üyrönüp ketiшти,
338 tsifranı üyröngöñdön kiyin, ariyne, anın sanatına üyrönüügö tiyiş. Anın sanatın da
339 cakşı üyröñdü. Birok, kez-kez cerden adaşıp da kaluuçu boldu. Al adaşkan sanın
340 buttarının barmaktarın sanap, bat ele taap alışçu. Eñ ele murun 10 go çeyinki
341 sandardı üyrönüştü. Albette, ongo çeyin bilişkenden kiyin, ar cagın dale bat ele bilip
342 ketiшти.

343 Bular butuna karındaş, kalem karmap cazuunu da üyrönüşkön. Bir butun kötörüp
344 turup, kalem ce karandaş sunsañ, şıp ilip alçu. Bir butu menen bir nerseni karmap
345 oltura berip, ekinçi butu menen aldına kagaz koyup koysoñ, caza berçü.

346 Men alardın sabatsızdıgın coygondon kiyin, kögüčköñdördön çıkkın madaniyattuu
347 cana bir çoñ bilimpozdu çıgargım keldi. Andıktan bularga tacrıyba menen körgözüp,
348 sabak berüügö tuura keldi. Cana bardık sabaktan dayardanuuga tuura keldi.

349 Men anday, al cagına ataylap kirgenden kiyin koyomunbu. Bardık cagınan dayardap
350 alıp ele sabak bere berçü boldum. Alar menin sabagımdı abdan cakşı köñül koyup

351 uguşçu cana kitepten balança cerinen okugun desem, aytkanımday okup,
352 aytkanımday suroogo coop berişçü.

353 Men aba tuuralu sabagımdı cürgüzüp catkanda uşunçalık kızıgışıp, eç caktı
354 karabastan uguşçu ele. Sebebi, aba tuuralu süylögöndö kuştar emne için abada uçat,
355 cana kantip cıgılbay cüröt, anı abada alıp cürgön emne küçü bar. Uşunday sözdördü
356 suroo berip koyup, cakşılup çeçip, cakşılup aytkanda tañ kalışıp, meni karap kalışar
357 ele.

358 Alar menin kolumda 8 cıl tarbiyalanıp kalıştı, cana bular uşunçalık cakşı okuştu, a,
359 sizderge tüşünüktüü boluşu için bir gana misal aytıp ötüyün.

360 Bir cıldın içindegi orto Mekteptin esep sabagın 3 aydın içinde gana okup bütüp
361 koyuştu. Men dele programma menen bergim kelet. Birok, kee bir esepti cazıp ubara
362 boluşpasta, oylop aytıp koyuşat. Cana kanday kıyının bersem da çıgarıp koyuşat.
363 Bular klasstan klasska ötköndögü sınıodon da uşunçalık cakşı ötüşör ele. Esep,
364 fizika c.b. sabaktan tekşerüü, sınıo bolgondo, eköönü eki cerge kondurup koyom.
365 Sebebi, biri çıgara albay catsa, birinen biri körüşö koyuşpasın degen maksat ele.
366 Antsem dele men doskaga cazarım menen alar çıgardım deşip bere koyuşat. Tekşerip
367 karasam abdan tuura çıgarışkan, oşentip, 8 cıl içinde cogorku okuu bölümdörü
368 menen teñ bilim algandıktan, cogorku bilimdüü degen dokument berdim.

369 **1.1.6. Bardık Cerde Cürüüçü Kayık**

370 Bul kitepçeni okuuçular! Men dağı dalaylardı baştan ötkördüm go!

371 Men bir künü oylop oltursam, oylop cürgön kesibimdin biröönü unutkan ekenmin.

372 Men cañıdan cörgölöy basıp cürgönümdö bir kumurska üydögü men tögüp koygon
373 çalçık suunun arı öyüzünö ötüü araketin kılıp catat. Birok bir topko arakettenip catıp,
374 ötüügö abdan kıynaldı. Antse dale ötüü albadı. Men bıyakta emnesi bar eken dep,
375 abaylap oltursam, al cakta tamdın tübündö uyası bar eken. Men uyasına kantip kirer
376 eken dep, kereli keçke oşol kumurskanın araketin baykap oltura berdim. Ulam suu
377 soolup kurgap kele catkanda, akırın çakadağı suudan çömüçkö suzup kelip, tögüp
378 koyom.

379 Bir maalda kumurska ar caktan bir kurgak kuuraydın kiçine sınığın kötörüp kelip,
 380 suunun üstünö saldı da, özü kuuraydın sınığın üstünö basıp, aldınki eki murutu
 381 menen suunu artka küröy berdi da, bir maalda suudan çıgıp, iyinine kirip ketti.

382 Men emi kantip kumurskaça kayak casap, bir deñizge barıp sayakattık kılsam dedim.
 383 Bul oydu kumurska kuuray alıp kelip, ötüp ketken künü ele oylop koygom. Birok,
 384 oşondon beri estebey, azır estegenimdi karaçı... Men andıktan, bir azdan kiyin abada
 385 uçuuçu, suuda süzüüçü, cerde cürüüçü keme işöögö kirişe baştadım. Al kemeni
 386 uşunçalık cakşı kılıp casadım. Casagan kemem suuda süzüüçü, köktö uçuuçu, cerde
 387 cürüüçü bolup çıktı.

388 Andıktan düynönü bir aylanıp kelüügö tuura keldi. Oşondoy bolgondon kiyin bir
 389 künü düynönü aylanıp kelüü sayakatına çıktım. Üydön enem menen koştostum da,
 390 bir ayda kelem degen ubadanı eneme berdim. Enem da menin ubadamdı makul taptı.
 391 Men oşol künü uçup alıp, Uлуу tınç okeanına tüştüm. Oşondoy suu menen süzüp
 392 olturup, XV degen araldan çıktım. Al aral uşunçalık cakşı, kögörüüp turgan cıgaçtar,
 393 neçen türlüü sayragan kuştar, bışıp turgan cüzüm, alçalar. Birok kıbıragan adam
 394 balası attuu can cok sıyaktuu. Men al cerge 6 kün turup kaldım, oşol altı kün içinde
 395 cilt etken ot, kıbır etken adam ündörün uga albadım. Al bargan aralımdı aralap
 396 çıktım. Üstünön kayıgım menen uçup, sürötkö da tüşüp aldım. Oşol tüşürgön
 397 sürötümdö adamdan başka aralda cürgön canıbarlardın baarı teñ ele tüşüp kalgan.

398 Türlüü maymıldar, eçen türlüü totular, türlüü-türlüü tüstögü çimçiktar. Eçen bir
 399 arstandar, birok bul aralda adam pendesi cok sıyaktuu. Bir az abaylayınçı dep, tartıp
 400 algan süröttörümdün ar bir cerin baykap oltursam, süröttün çetireek cagında bir
 401 calgız tartılğan dub cıgaçının tübündö adam sıyaktuu bir nerse koşo tüşüp kalgan.
 402 Bul adambı, aybanbı, süröttön ayırıp taanıy albadım. Andıktan, tokoydun üstünön
 403 kayra uçup, bayagı calgız tüp dubdun canına baruuga tuura keldi. Men bir top
 404 oylonup turdum da, oşol tokoydu közdöy kayıgımdı uçurup alıp cönödüm. Akırındap
 405 uçup olturup, bayagı calgız tüp dubga cakındadım. Al dubdu cana anın tegeregin çoñ
 406 kılıp daanalap sürötkö tüşürüp aldım. Tüşürgön sürötümdü abaylap baykasam, anık
 407 adam eken, daana ele belgilendi.

408 Men emi al adamga barıp, kaydan kelgendigine taanısuuga tuura keldi. Men şuuldap
 409 ele kayık menen cetip baruunu tuura tappadım. Sebebi, al adam kokustan korkup
 410 ketebi, alda emne bolup ketet. Andıktan kayıktı bir terektin başına kondurup, kulap
 411 ketpesin üçün bek kılıp baylap kondum da, koluma tapançamdı karmap alıp, bayagı
 412 dub cıgaçtın túbündö olturgan adamdı közdön bet aldım. Akırındap eki cagımdı
 413 abaylap olturup, bayagı dubga cakındadım. Eç dabıssız akırındap dubdun arı cagina
 414 bardım. Bayagı adam kapkara, çaçı ösüp ketken, kiyimi cok. Bir nerseni titkılup cep
 415 olturgan sıyaktanat. Ar cagınan barıp, amansızbı! — dedim. Meni calt bir karadı da,
 416 aykırıp alıp kaçıp cönödü. Men «bul emne menden korkot, bul kanday adam boldu
 417 eken» — dep, özümö özüm toktoy tüşüp, suroo berip turup kaldım.

418 Men bul adamdın cınıgı al-abalın bilip ketüüm kerek. Oşondoy bolgonduktan canagı
 419 kaçkan adamdın artınan cönöp olturdum. Bir maalda deñizdin boyunda deñiz caktı
 420 karap olturgan bayagı kaçkan adamıma tuş kele tüşüm. Deñiz caktı karap olturganda
 421 «oy adam» dedim. Dagı bir bakırıp, deñizdi közdöy kaçtı. Birok tereñdep bara albay,
 422 moynuna çeyin deñiz suusu kaptap kalgandan kiyin kayra tartıp, meni közdöy bet
 423 aldı. Men anın kelgenin kütüp, deñiz boyunda tura berdim. Bir maalda tüptüz maa
 424 kelip ele küröşüp kaldı. Menin ayabagan balbandık cayım bar ele. Akırın kötörüp ala
 425 koydum. Culunup bolboyt. Akırın kötörüp alıp, bayagı baylap koygon kayıgımdın
 426 canına alıp kelip, kayıkka tüşürüp uçurup alıp cönödüm.

427 Oşentip cıyırma kün, cıyırma tün degende üygö kelip tüşüm. Bayagı adam bolso
 428 kayık menen kelip, kete albay adaşıp kalgan capayı (dikar) adam bolup çıktı. Al
 429 adam kiyinçereek til üyrönüp, menden okuy baştı.

430 Men madaniyattuu bir bilimpoz kişi kılıp cıgaruuga kirişe baştı.

1 1.2. Üçüncü Şar

2 Coldoştor! Men özümdün kesibimdin orçunduu cerlerin sizderge aytkım kelet.
3 Albette, sizder bul menin kesibimdi bilgenden kiyin, sizder da meniki sıyaktuu
4 kesipterdi oylop cana maanilüü cıyıntıkka kelüüñüzdördü kütömün.

5 Men bir күnü asmanda kalkıp cürgön caandın buuların, abada sızıp uçup cürgön
6 kanattuu kuşardın uçuşun baykap, alardın asmanda kötörülüp uçup cürgöndüğünün
7 sebepterin taba albay, köpkö oylonup cürdüm. Birok köp ubakıttar ötsö da, alardın
8 asmanda kötörülüp, abada kalkıp cürgöndüğün çeçe albadım. Menin mınday
9 okuyanın çındığına cetüüdögü maksatım çoñ ele. Men aga tacrıyba kılıununun
10 natıycası menen gana al maksatka ceterimdi bildim. Al maksattı iş cüzünö atkaruu
11 üçün bir top çoñ okuyalardı ötkörüü kerek boldu.

12 Menin belgilüü oyuma cardamdaş bir buyum tabılsa, oşol buyum arkıлуу gana
13 astımdağı çeçilbegen maksattı çeçerimdi bildim.. Asmanda düynönün boştugunan
14 orun alıp, cer şarın tegerete kurçap turgan abadan ceñil bir buyum tabuu ele. Al
15 buyumdu suraştırıp cana tacrıyba kılıp gana taptım. Al tabılğan buyum asmanda
16 kalkıp cürgön kalıñ abanın bir türü boluçu. Al vodorod gazı ele. Bul vodorod gazı
17 suu sostavının üçtön eki bölügün eelep, calpı abadan 14,5 ese ceñil ekendigi belgilüü.

18 Menin tilegen buyumum tabılğandan kiyin, bayağı çeçilbegen maksatım da çeçildi.
19 Men al vodorod gazın bir şarga tolturup, oozun buup, kökkö koyo berdim. Al şarım
20 cogorulagandan cogorulap, alıstay berdi. Men, mınday ceñil gaz arkıлуу şardın
21 cogorulap uçuşunan buluttardın cogoruda kötörülüp cürüşün bildim.

22 Men ekinçi şar casap, al şarga belgilüü oorduktu kötörtüügö oyloдум. Bir күnü
23 ekinçi şarımdı casap bütüp, özümdün bağıp cürgön bir itime cakşılap üy casap, tereze
24 salıp, tamak kamdap, abanın suyu katmarında kisloroddun cetişsizdigin eske
25 tüşürüp, ittin dem aluuga kerektüü abasın dayardap, gazga tolgon şar menen birge
26 çirkeştirip, asmandı közdöy uçurup koyo berdim. It belgilüü ıraaktıkka çeyin
27 terezeden başın çıkarıp bardı da, alıstagan sanın karaanı cogolup, kayda ketkeni
28 belgisiz boldu.

29 Men üçünçü şar casap, özüm uçunu tuura taptım. Özüm tüşüüçü üçünçü şardı abdan
 30 mıktap casadım da, aga üy casap, colgo alıp cürüüçü şaymandarımdı cana azık-
 31 tülüktördü alıp, belgisiz, kalıñ aba boşuguna col tartuunu oylondum. Akırında al da
 32 orundaldı. Abaga kötörülüp uça başladım. Şar kötörülgöndön kötörülüp, cerden
 33 alıstagandan alıstay berdi. Cerdegi kıbıragan can-canıbarlar kiçireygenderden kiçireydi,
 34 alar bargan sayın bopboz bolgon gana meykin talaaday közge ülpüldöp köründü. Bir
 35 azdan kiyin eç nerse körünböy, belgisiz bir karañğı tüngö kezige başladım. Kayda
 36 cılıp bara catkanın seze albadım, anı toktoto da albadım. Sebebi, al şardı belgilüü
 37 cakka başkaruuçu mende tetik bolbodu. Şardagı gazdı çıgarayım deym, birok korkom,
 38 sebebi, gazdı çıgarganday kiyin toktoosuz barıp cerge tierimdi bilemin. Karmoogo
 39 eçteke cok. Calgız gana karmalbagan abanın içinde şar menen men uçup bara
 40 catkansıym. Cer şarın tegetere kurçagan abanın arasında ketip bara catkan candın biri
 41 men gana bolsom kerek.

42 Kün nurun toso albagan suyuq aba menin dem alışıma da suyuqtuk kılğansıp, demim
 43 kısılıp, başım kañıray baştı. Birok men colgo çıkkanımda, abanın seyrek boluşun
 44 eske alıp, özüm menen birge belgilüü dem aldırucu koyuu abadan zapas kılıp alğan
 45 elem. Men oşol zapas aba menen dem alıp kele catam. Kıbıragan can, şırp etken
 46 dabış cok.

47 Eç cılıksız karañgılıktın arasında gana kele catamın, kelgen colum uşu go degensip,
 48 üyümdün terezesinen başımdı çıgarıp ıldıy karaym. Birok miñ karasam da közümö
 49 karañgılıktan başka eç nerse körünböyt. Kündün açık-bürköğü da belgisiz. Uçsuz,
 50 tüpsüz uzak coldun kaysı cagın közdöy şardın kötörülüp bara catkanı belgisiz.
 51 Cerden kabar algım keldi. Kat cazdım da, nandın içine salıp ırgıtıp ciberdim. Al
 52 kattın maanisi minday ele.

53 **1.2.1. Asmandan Alıska Kat**

54 «Men bir şar casap, al arkıluu kötörülüp, cogoruga uçtum ele. Birok menin şarımda
 55 kemçilikter bolgonduktan cana özümdün bolcogon cerime bara albay, belgisiz colgo
 56 tüşüp, suyuq abanın arasında gana cogorulap ketip bara catam. Carık şoolası da cok,
 57 karañgılık, menden başka eç bir candın bardığı sezilbeyt. Al karañgılıktı söz menen
 58 aytıp, köz menen bolcoldoor emes.

59 Men 25-mayda asmanga uçtum ele, oşondon beri neçe sutka bolgondugun da
 60 bilbeym, sebebi, maga kündün çıkkanı cana batkanı bilinbeyt. Andıktan cer menen
 61 baylanışuu üçün kat cazıp taštoogo tuura keldi. Kim bilet, bul katım kurgak cergebi,
 62 ce suuga tüşöbü? Meyli emne bolso da, tobokelge salıp, bul kattı cazıp, atımdı
 63 koyup, nandin arasına togoloktop salıp, ırgıtıp olturamın, menin azırkı kıskaçı
 64 abalım uşul» — dep cazıp, kol koydum.

65 Mina men şar menen dağı ele kötörülgöndön kötörülüp uçup bara catkan sıyaktanam.
 66 Cerdi közdöy ırgıtkan katımdan gana ümüt kılğansıym. Birok al kattın ketişine bir
 67 top ubakıttar bolso da, men cakka eç kabarı sezilbeyt. Şardı carıp cibergim kelet,
 68 kayradan sabır kılam.

69 Añgiça, kalıñ karañgılıktın arasınan kulagıma bir dabış payda boldu. Bul sapar
 70 tartkandan beri dabış ukkanım uşul gana. Kulaka çalınan bul dabış sanaanı eçen
 71 türgö böldü. Al dabış negedir ulamdan-ulam cakınday bergensidi. Dabış katuraak
 72 ugula baştı. Alıstan ugulgan dabıştı belgilep acırata bilüügö bolbodı. Cerge
 73 ırgıtkan katımdan bir cardam kele catabı degen oygo da batım. Birok abanın cogorku
 74 katmarına menden başka kim kelmek ele degen oygo çögömün. Bir nerse közgö
 75 körünör beken dep, üyümdün terezesinen baş bağıp, közümdü açıp, aylanamdı
 76 karaym. Ün çıgaraym deym, korkom. Dağı bir kırsıkka uçurabagay elem degen oygo
 77 ketem.

78 Kalıñ karañgılıktı cañırtkan ün cakınday berdi. Bul emnenin ünü eken degensip, aga
 79 men kulagımdı tosıp tıñşadım. Al ün kez-kezderde. arıldap ürgönsüp ketet. Men al
 80 ündü ekinçi uçurgan şardığı it bolbosun dep bolcodum. Kulagımdı salıp dabıştı
 81 tıñşaym. Al dabış çını menen itteki ekeni cakındagan saym aykındaldı. Birok, al
 82 çıkkın ittin ününön kança alıstıkta kele catkandıgımdı bilbeym, karañgıdğı abadan
 83 köp ele alıstıktan ugulgandıgı belgilüü iş. Menin itim go degen ümüt menen itti
 84 atınan çakıra baştı, it ogo beter dabışın küçöttü. Muñduu ün menen ulup,
 85 taanıgansıp kılşıluy baştagansıdı. İtimdin artınan bargan saym çakırıp, kalıñ
 86 karañgılıktın tıñçın algandı bolom. İtim da meni belgisiz cerden uçuratkandı
 87 bolup, kubangansıp ulugandan uludu.

88 Añgiça cogorulap bara catkan şarım bir buyumga urungan sıyaktandı. İtimdin dabışı
 89 cogoru caktan çıkkanı açık aykındaldı. Bir azdan kiyin şarım kayradan cogoru
 90 kötörülgöndöy bolup sezildi. İttin şarı üyümdön çıkkan çıraktın carığı menen körünö
 91 tüşüp, ıldıylap bara catkan sıyaktanıp, şardın gazı azayıp, kuuşurulup bara catat.

92 Terezeden kolumdu çıgarıp, ıldıylap ketip bara catkan şardı karmay kaldım.
 93 Karmagan şarımdı öydö tarttım da, andağı itti öz üyümö çıgarıp alıp, şardı koyo
 94 berdim. Al carılıp kalgan eken. Şuuldagan boydon cerdi közdöy tüşüp ketti. İtim
 95 kaydan coluktuñ degendey maga erkelep, kıñşıladı, itke tamak berdim. İt meni
 96 sagınganday, közün balbıdatıp, maga karap calaktadı. Men caraysıñ degen oy menen
 97 başınan sıladım. Menin içki sırımdı al bilbey, anın içki sıırın men bilbey, süylöşüp,
 98 akıldeşpagandıgıbizga eköobüz teñ buurugabız.

99 İtime kezdeşkendin kiyin mende da çoñ kubanıç payda boldu. Sebebi, menden bir
 100 top kündör murun ketken itime kezdeştim. Emi eli-curtuma dele kezdeşemin degen
 101 ümüt meni bir kubanıçka salganday bolot. Albette, mınday çoñ kubanıçta oyduñ,
 102 sanaanın kayda ketkenin bilbey, bolup catkan okuyanı küñümdük depterime unutupas
 103 üçün cazıp da baramın.

104 Şar kıkıldap cogorulaganınan toktolgon sıyaktuu bolup sezildi. Şardın ıldıylaşı meni
 105 dağı kubandırdı. Birok bul şardın carılıgandıgınan ıldıylaganı, ce bolbosu it
 106 eköobüzdün salmagıbizdan bolgon işpi, aytor belgisiz. Çındıgında salmaktın
 107 başınan bolup çıktı. Caş cürök kabına batpay, alıp uçkanday boldu. İtti kim bilet. Al
 108 ayban go, bilebi, bilbeybi, birok al da kubanıçta ekendiği sezilet.

109 Bir maalda kalıñ karañgılık suyulgansıp, ıldıylagan sayın carıktın şoolası közgö
 110 elestey baştı. Şardın ıldıylaganı ıkçamdagan sıyaktuu, ulamdan-ulam karañgılık
 111 azayıp, carık köböyö berdi. Bir maalda kündün közün kördük. Biz menen
 112 amandaşkansıp, carık nurun bizge çaçırata tiygendey boldu. Bir kalıñ buluttun
 113 üstündö bolduk. Andan ıldıyladık, kalıñ bulut kündün közün kalkaladı. Bir maalda
 114 carkıldagan çağılğanduu kalıñ caanga kezdeşe tüşтік. Cer körünböy kaldı, küñ caap
 115 catat. İt da çıday albay kıñşılap, şardın bat tüşüşün kütüp coypoloktoyt. Cer, ay,.. oy-
 116 tiriçilik, cer degen içtegi küngüröngön dabış menen men dağı terezeden başımdı
 117 çıgarıp karap turam.

118 Bir maalda, munarlanıp too çokuları körünüp, murda körbögön, çokusun ak kar
 119 kaptagan biyik toogo kezdeşüüçüdöy cakındap kirip kele catabız. Bir azdan kiyin şar,
 120 eki cağı calama kızıl çopoluu cardın booruna cakınday baştadı. Şarıbız bir gana kök
 121 çöptüü tektirçege barıp, konup kaldı.

122 Aldı zoo, üstü aska, colsuz tuyuk kapçıgaydın arasında bir kiçine tektirçede, korkok
 123 koyon öñdönüp, itim eköübüz aldıbızda taştan taşka urunup, köbürüp agıp catkan
 124 suunu karap koyobuz da olturabız. Can saktap, çaşap turgan car boorundagı
 125 tektirçebizdin çoñdugu çeyrek gektarday gana cer. Biz turgan mınday belgisiz cer
 126 cana agıp catkan suu karta boyunça kaysı cerde ekeni da sizderge belgisiz. Betteşken
 127 mañday cağıbız — calama kapçıgay. Tuura cağıbız bolso, bodurluu aska taştar,
 128 üñüröygön üñkürlör. Mından başka közübüzgö eç nerse körünböyt.

129 Asmandan aydın şoolası — asmandap kök tiregen zoodon aşıp kelip, nurun çaçıratat.
 130 Kündüz kün da tüşkö cakındaganda gana asman tiregen zoonun başınan aşıp kelip
 131 tiyip, tüş oogon çende mañday cağıbızdagı çoñ zoogo çaşırinat da ketet. Mından
 132 başka eç nerse körünböyt. Şar menen koşo tüşkön azık-tülügübüz da tügönüügö
 133 cakındadı. Azık tabuuga darman da cok. Özübüz çaşap turgan çeyrek gektar tüzöñ
 134 tektirçede bizge tamak boluu için eç nerse körünböyt. Calgız gana közgö cağımduu
 135 kök çöp, andan başka eç nerse cok. Mınday turmuş ötpös cerden kantip kutularımı
 136 da bilbeym. Şar menen uçup, dağı başka cakka keteli degen ümüt bolot. Birok şarıbız
 137 — çaşap turgan ceribizge konordo, cogor cakta bir çoñ borçukka urunup carılğan.
 138 Mına azır bizdin darman uşul gana abalda turat. Eptep col taap, tüşüp ketembi degen
 139 oygo batam da, col karaym.

140 Albette, mınça asman tiregen biyik zoo bolso cana aldı cakta köbügün çaçıp agıp
 141 catkan çoñ suudan, közgö çooçun cerden kandaýça col tapmakçımın. Kandaýça col
 142 bolmokçu. Col casap, ıldıy tüşüügö ce cogoru. çıguuga koldonula turgan belgilüü
 143 kural cok. Calgız tana-şar menen kötörülüügö kerek bolçu, mayda kural bar. Mından
 144 başka ırımga kural cok. Sanaa köptü oylotot, akıl cetpeyt. İtim da kantip kutulabız
 145 degendey bolup kınşılaysıt da, içki sırın maga aytkansıyt. Birok al — ayban, men —
 146 adam, eköübüzdün ortobuzda akıl almaştırıuçu til cok. Erteden keçke araket
 147 kılğansıp, çaşoo turmuşun oyloym da olturam. İtim da menin oyuma köz saluuçuday,

148 alıska köz ciberip mañday cagıbizdagı asman tirep, köz melcitken biyik zoonu tiktep,
 149 bir nerseni körgöndöy bolot da, ars-ars ürup, şıypañdap tim bolot. Men da kök
 150 tiregen zoonun boorundagı arsak bodurlardıń arasına köz ciberip, bir nerse körünöbü
 151 degen ümüttö bolom. Birok, menin al ümütüm orundabagansıp, közümö eçteke
 152 çalınbayt da, ümüt üzöm.

153 Bizdin künümdük baktıbizga caralgansıgan biz turgan tektirçenin kün çıgış cagındagı
 154 zookanın boorunan cılcıp agıp catkan kiçine bulaktan suu içem da, ünömdük menen
 155 tamak ceym. Kagırıp katkan suxardı suuga bir kesimden salıp, bir maal naar alamin
 156 da, itime da bir maal naar aldırıp, tamak berem. Şardagı üyümö tünküsün kirip
 157 catsam da, kündüzgüsün bul aradan kutuluu araketinde bolom. Birok maga cardam
 158 berüüçü biröö da bolbodu. Oylonom, sanaaga tüşöm, kutuluu colun taba albaym. Tañ
 159 atat, kün batat, men kün sayın arakette bolom. Albette, kançalık arakettenbeyin,
 160 kançalık oylonboyun, men al cerden oñoyluk menen kutulbay turganmın. Mende
 161 kural da cok, calgız gana bir bıçagım bar. Anın kırı menen ottuk taştı çaktım. Ot
 162 kıpını payda boldu. Anı paxtaga tutantım. Birok küyüü buyumu bolbogonduktan,
 163 men ot arkıluu kural casoo maksatımdı da taştadım. Mına minday kırsıktar menden
 164 ketpey turgan boldu. Kündör ötüp cattı, azıgım da azaydı. Men eçen araket kılısam
 165 da, eçen akıl oylop, oy cügürtsöm da, bul kıyınılıktan kutuluunun amalın taba
 166 albadım. Caşap turgan ceribizge eç bir adamzat barbagan. Calgız gana uçkan
 167 kanattuular bir az kono kalıp, kayta uçup ketişet.

168 Mına uşunday abalda turuşubuzga on kün bolup kaldı. On kündün içinde tabiyattın
 169 tutkununan boşonup çıguu akılın taba albadım. Eçen kapaga tüşöm. Bir künü oyloy-
 170 oyloy akıl taptım. İtimdi kanday da bolso uşul zoodon çıgaruu maksat boldu. Bir
 171 künü turgan zoonun boorundagı tektirçenin batış cak ceeginen oñtoyluuraak, suunun
 172 ceegine tüşüüçü bir izdi itke körgözüp, emne bolsoñ oşol bol dep, itimdi kol şiltep,
 173 bocomol cañdoolor menen colgo tüşürdüm, it da menin sözümdü tüşüngönsüp,
 174 zoonun boorundagı colço menen tırbalañdap tırışıp, butunun tırmaktarın taşka
 175 madagansıp cürüp olturup, suunun boyuna eptep cetip, meni karap ürup-ürüp, uzak
 176 colgo tüştüm degendey cok boldu. Men da bir nerseni untkansıp, itke karap oylonup
 177 kala berdim. Menin al oyum bolso, kat cazıp turup, ittin moynuna baylap, belgisiz
 178 colgo saluu ele. Birok bul oyumdu unutkanmın.

179 Askaluu zoonun boorunda men gana calgız kaldım. İtimdin ketkenine bir top kündör
 180 bolup kaldı. Birok eçen kündör ötsö da, itten kabar cok. Toonun başınan kılayıp altın
 181 nurun cerge sepkensip, külüñdögön kün maga tañ kalkanday bolot da, tört saat
 182 çamasında men turgan cerge nurun çaçıp, asmak tiregen toonun ar cagina çaşırınat.

183 Kantip kutulsam degen oy bul arada meni basat da turat. Mına uşunday abalda oygo
 184 batıp, sanaaga çumulup, aldı cagımdağı agıp catkan azoo suuga közümdü ciberip
 185 oturdum. Añğıça mañday cagımdağı çoñ zoonun etek cagınan arbañdap kaçıp bara
 186 catkan bugunun artınan tüşüp, tınımsız sozulup bara catkan közgö çooçun bir ayban
 187 köründü.

188 Bul kanday ayban ekendigi azırınça belgisiz. Bayağı bugunu kuugan ayban, arılap
 189 uzay tüştü da, közgö ileeşpey cok boldu. Mına menin birinçi ayban körüşüm. Bir
 190 künü azığımdı eseptesem, orto esep menen 10 küngö gana ceterlik kalıptır.

191 Men azığımdı tügötköndön kiyin emne kılmakçımın, kandayça ayla bolmokçu. Çöp
 192 cep tamaktanambı, ce tamak bütüp, çın ele ölüm korkunuçunda kalambı. Kantem,
 193 men bul daracaga emne tuş keldim? Caramsız şar casap, asmandap kalıñ
 194 katmarlangan abaga emnege uçtum? — deym da, özümdü özüm kılmıştuu dep
 195 oyloymun.

196 Mına uşintip oor abalda çaş candın aylasın taba albay turganımda cogoru cagımdan
 197 ittin dabışı ugulganday boldu. Süyünüç kirdi. Bir maalda cogoru cagımda şağırıp
 198 kulagan mayda taş aralaş kumdun şığırap eşilip catkandığı közümö körünö tüştü.
 199 Añğıça, cogoru caktan erbeñ-serbeñ közgö ileeşip, bir nerse körünüp, ıldıy karay
 200 kulap kele cattı. Bul kandaydır bir caktan bir nersenin zapkısı tiyip, kulagan capayı
 201 ayban bolup çıktı. Al aybanga cakındap barıp, arkaygan eki müyüzünön tattım. Al
 202 too eçkinin toktolgon tekesi bolgondon kiyin menin alım cetpedi, anı ordunan
 203 kıymıldata albadım. Birok eptep catıp cıldırıp, kök çöptüü cerge alıp keldim.

204 Men bul kiyikke tañ kaldım da, biröö attıbı, emne kıldı eken degensip, ar cak ber
 205 cagin karadım. Anın artkı butunun sanınan şüüşün kan çığıp catkandığın baykap,
 206 akırın kolum menen karmap kördüm. Anın butunun singandığı sezildi. Bul men için
 207 azık bolot dep süyündüm. Anı soyup, etin katıra baştadım. Azık da tabıldı.

208 Ötköndögü ittin ünü emnegedir ugulbay kalışına tañ kalam. Bir künü ötköndögü
 209 okuyanı oygo salıp, özümdün turgan ayantçamdın suu cak çekesine keldim da, bir
 210 çoñ taştın üstünö çıgıp, aylana-tegeregime köz ciberip karap turdum. Bir maalda ar
 211 caktağı askanın boorunan, bir çoñ üñkürdün oozunan bir nerse başın çıgarıp meni
 212 karayt da, kıyşayıp öñülgöndöy bolot. Bul emne balaketi boldu dep çoçup, bayagıga
 213 köz sala baştadım. Birok anın emne ekendigin bilbedim, sebebi, anın calgız gana
 214 başınan başka eç bir denesi körünbödü. Ayla kurup, cüröktü korkunuç bastı. Men çoñ
 215 taştın túbünö barıp cattım da, uykuga kettim.

216 Kün bürkök, cer karañğı, zoonun booruna uyulgup kelip tiygen ışkırgan karanday
 217 şamal. Meni korkunuç baskan, şamalga muñumdu aytkansıp, kara taştın üstündö
 218 olturam. Añğıça, zambiregin atkansıp, çağılğan carkıldap, nöşörlöp tökkön kara
 219 camgır kuydu da turdu. Astı cakta arıştap, taştan taşka tiyip, ekilenip agıp catkan suu
 220 bul arada kızıl koçkul bolup cattı. Menin canımdağı cılıp agıp catkan kiçine tunuk
 221 bulakça da kızıl koçkul bolup aşıp-taşıp, şarıldap, askadan tüşüp, aldı caktağı çoñ
 222 suuga koşulat da, belgisiz uzak coluna tüşköndöy bolot. Menin turgan ayantçama
 223 cogorku caktağı zoodon şarkırap kuyup catkan camgırdın suuları meni eçen
 224 korkunuçka tüşürdü. Bir maalda ayantçamdın suu cak çekesinin bir bölüğü küp dep
 225 köçüp, aldıdağı agıp catkan suuga tüşköndöy boldu. Meni korkunuç üstünö korkunuç
 226 bastı.

227 Tögüp catkan caan bir az toktolgonsup, sebeley baştadı. Men da bir az esimdi cıyıp,
 228 çoñ kara taştın daldaasınan başımdı çıgarıp, tünkü bolup catkan tabiyat okuyaların
 229 baykadam.

230 Men ertesı, urap suuga ketken ayantçamdın bir bölügün baykap karasam, teñ carımı
 231 uragan boydon suuga ketken eken.

232 Maga cardam kılar itimdin menden bölünüp ketkendigine 23—24 kün çamalarında
 233 bolso da, uşul küngö çeyin kayrılıp bir belgi berüügö carabagandıgınan aybandın
 234 essizdigine, akılsızdıgına kapa bolom. Menin az ubakıtka cetüüçü belgisiz cerden
 235 kulap kelgen too tekenin eti da tügönüp kaldı. Al too tekenin etin eseptep kelgende
 236 arañ gana 7-8 küngö ceterlik. Menin azırkı uçurum, azırkı kün körüüm azırınça uşul
 237 gana boldu. Menin bul belgisiz cerge kelip tüşköndüğümö mına bugün eki ay üç kün

238 bolgon eken, oşonço ubakıttar ötsö da menin oylogon oyum, kılğan arakterim men
239 üçün paydasız bolup çıktı.

240 Mende belgilüü kural-cabdık bolso, mınday tabiyattın tutkununan kutularıma şek
241 bolbos ele. Birok mende kuraldın bolbogondugu, cerdin tarlığı — düynö carığın
242 bugün köröm, erteñ köröm menen gana «caşoodon» ümüt üzüp, ayla tabılbay amal
243 bütö turganday boldu. Eki ay üç kündön beri menin alım ketip, cardamdaşar nerse
244 cok, kün bütkönsüp körünöt.

245 Men emne üçün mınday okuyaga tuş keldim eken? — dep oyloymun.

246 Menin abalım uşunday boldu. Bir künü bolgondordu sanap, kündör alga cılıp, azık
247 azayganın oylop oturup, oor uykuga ketip da kalıpımın. Bir maalda küşüldöp,
248 kolumdu calagan bir nerseni sezdim. Kandaydır, uykudan oygonup, közümdü açtım.
249 Mañdayımda, közü maga karap kadalgan bir nerse turat, bul kanday nerse, bilbeym,
250 çoçugan boydon çındap, mañdayımdağı arsaygan cündüü aybanga közümdü
251 ciberdim. Al maga belgilüü ayuu bolup çıktı! Men anın kaydan kelgenin bile albay,
252 kanteyin, ekinçi kaygıga üçüncü kaygı koşulup, mañdayımdağı apsaygan cırtkıçtan
253 kantip kutularımdı bilbedim. Al maga köz ciberip, ırsaygan cırtkıç tişin arsaytıp,
254 aldıñkı eki kolundağı tırmaktarın çıkarıp, cünün sapsayıtıp, belgisiz caktan payda
255 bolgon menin deneme ırayımsız kara tumşugun matıruuçuday, tırmagın deneye
256 kadaçuday bolup, betimdi közdöy oozun araanday açıp turdu. Men kalpagımdı
257 çümköy kiyip, künöölüü nemedey, başımdı taşka töşöp, darmansız emne kılar amalın
258 taba albay turup kaldım.

259 Açuuluu, zoo cañırtkan ün menen ayuu bir bakırdı da, çapçıp aldı. «Ay, ömür,
260 kantesiñ?»— degen oy-sanaa cügürüp, akılım ayrañ, esim dal boldu.

261 Kandaydır, kalıñ kaygıga batıp, ayuunun çapçığında kiyimden ötüp deneye
262 matırılğan uuluu tırmagı meni bir azapka saluuçuday bolot. Kapaluu tür menen
263 başımdı kötörüügö arakettendim. Birok ayuu ali bul aradan kete elek eken. Menin
264 eki-üç aydan berki caşap, kün körüp turgan ayantçamdı büt şimşilep kızıdırıp çıktı.
265 6—7 küngö ceterlik kurgatıp koygon too tekenin eti çoñ taştın túbündö ele.

266 Anı ayuunun cıttuu murdu çalıp kaldı. Menin ömürlük ümüt kılıp, can saktooçu
 267 azıgımdı barıp cey baştı. Kanteyin, darman kılar eçtekem cok. Kol kısa, al
 268 cırtkıçka karşı turuuga kubatım cetpeyt. Caşoonun akırkı künü, akırkı tünü degen oy
 269 menen asmandı karap, közümdöğü monçoktoton caştı kılğırtım da kıymılsız cattım.
 270 Bir maalda, menin azıktarımdı cep bütköndön kiyin, ayuu kayrılıp meni közdöy bet
 271 aldı. Men közümdü cumdum da, demimdi içke tartıp, kıymılsız abalga kele tüşüp,
 272 sulk catıp kaldım. Akırındık menen meni közdöy basıp kelip, bir neçe iret kulak,
 273 murdumdan beri cıttagılap, ısık kanga tumşugun maluuçuday bolup turup kaldı.
 274 Emne kılar aylamdı taba albay kaldım. Ayla ketti, akırkı gana amaldı koldonup
 275 körbösöm bolo turgan körünbödü. Andıktan, kurumdagı bıçagımdı alıp, koluma
 276 kamday karmap, kalıbımday çardañdap cata berdim. Cok, bolbodu, kayradan murdu-
 277 başımdı cıttagılay baştı.

278 Kandaydır koluma karmagan bıçak menen bet cagina urup kaldım. Çañırıp aldı da,
 279 menden bölünö tüşüp, calama zoo boorundagı bir iz menen tırmişip cürüp olturdu da,
 280 bayagı, belgisiz ayban başın çıgargan üñkürgö kirdi da ketti. Men darmansız caş
 281 ömür ötüp, kün büttü go degen sanaa menen al-küçsüz temteñdep turdum da,
 282 ayuunun kaltırgan tarpına bardım. Men 6—7 küngö cetet degen too tekenin
 283 katırılğan bir sanı bul uçurda bir küngö da ceterlik kalbaptır. Emi ayla kurudu, al
 284 ketti, köz tunardı.

285 Menin naar tatpaganıma bugün eki kün boldu. Mına, menin 6—7 küngö ceterlik
 286 tamagımdı ayuu cep ketkenden kiyin men tamak betin körbödüm.

287 Keç kirip, asmandan cıldızdar birin-serin körünö baştağan ubagı. Ayla ketkendey
 288 bolup, mañday cagımdagı maga betteşken zoogo muñumdu aytkansıp, közümdü
 289 birde açıp, birde cumup koyom da, açkalıktın ayınan «kantem» degen sözdün tübünö
 290 cetip, çeçe albastan oltura berdim. Anın üstünö, ötköndö ayuunun tırmağı arka
 291 cagımdı caralantkan. Bul da ekinçi cagıman koşul-taşıl bolot. Bir maalda negedir,
 292 kolumdu cumşak tili menen calağan bir nersedən çoçugansıp, közümdü açtım.

293 Men al arada kalıñ uykuga kirip kalğan ekemin. Karasam mañdayımda betme-bet
 294 özümdün itim turat. Taanımал dabışı menen ün çıgarıp kınışılup, kuyrugun şıypañdattı
 295 da, sağınıçtuu ün menen taşka cölönüp catkan maga erkeley ketti. Men kandayça

296 kelgendigine ayabay tañ kaldım, közümdü çoñ açsam, asmandan tiygen aydın açık
297 nuru meni süygöndöy boldu.

298 Bir azdan kiyin itimdin üstündögü artıluu tañılçaktı tüşürüp, anı açıp karay baştadım.
299 Tañılçaktın ooz cagına salıngan eki barak kagaz koluma kelip urundu. Men al
300 kagazdı aydın carıgına salıp, andağı bolgon sözdü okuuga kiriştim. Birok ay carıgın
301 kat okuuga cetişerlik cetkire albadı. Men al eki barak kagazga cazılğan cazuunun
302 başındağı «Uulum» degen gana sözdü arañdan zorgo okudum. «Uulum» degen sözdü
303 okugandan kiyin kalgan sözdördün cana kattın kaydan kelgendigi belgilüü boldu.
304 Kattı büktöp, çöntögümö saldım da, tañılçaktı kayradan oodara baştadım. Al 5
305 kilogramm salmagındağı tañılçakta tömöndögüdön buyumdar bar eken: 1
306 kilogrammday tattuu nan, 1 kilogrammday momposuy cana kalganı oşol sıyaktuu
307 tamak bolup çıktı.

308 Tañ attı men eki barakka cazılğan kattı okuy baştadım. Anın kıskaçça mazmunu
309 mınday eken:

310 **1.2.2. Uulum!**

311 «Senin şar casap, asmanga kötörülgönüñö bugün 92 kün bolot. Mına oşol 92-kündön
312 beri senin kayda ekeniñdi bile albadık. Senden murun kökkö uçurgan itiñ bugün
313 keldi. Biz bir az balam keler beken, aman beken degen oydo bolduk. Birok, itiñ
314 caman karıp tartıp, arıktap kalıptır. Al keler zamat kınışılap ciberdi, çıdatpay koydu,
315 akırında ança-mınça azık artıp, kayda barar eken dep koyo berdik.

316 Bilbeybiz, saga barar beken ce başkaga barar beken. Oşentse da, ittin aman kelişinen
317 ulam balama barar degen ümüttö bolobuz. Kim bilet, balam, ölüsünbü, tirüüsünbü?
318 Kayda ekeniñ belgilüü bolso, biz caktan cardam bolor ele. Birok ayban kınışılğandan
319 başka eç belgi bere albadı. Oşondoy bolgondon kiyin mına azır uzatıp, kat cazıp
320 olturabız» dep, kattın ayagına «atañdan» dep koyuπτur.

321 Mına bul kattı okuganımdan kiyin, ittin üygö bargandığı sezildi. Üy menen
322 kabarlaşkan itim kelgenden kiyin, mından arı caşoo bar ekendigin sezdim. Birok itin
323 menden acırıp, col tartıp ketkenine bugün 29 kün boldu. Oşol 29 kün içinde alıs col
324 basıp kelgeni aykındaldı.

325 Men itti bir az kün es aldırıp, anı kayta ciberüünü oylodum. Men al maksatıma
 326 kiriştim. 4 kün bolot degende itimdi kayta ciberüügö kiriştim. Kat cazmak boldum.
 327 Birok, mende kagaz, kalem sıyaktuudan eç nerse cok ele. Bir ayla taap, kök çöp
 328 menen üydön kelgen kattın arkasına cazdım. Al kök çöp menen cazgan cazuumdun
 329 kee bir cerleri bilinbey da kaldı.

330 Al kattı minday dep cazdım ele:

331 **1.2.3. Balañdan Kat**

332 «Men bolsom, eki cagı aska, aldı kürüldögön çoñ suuluu zoonun boorunda, bötönçö
 333 bir kiçine tektirçede turam. Azırınça kün körüü bar. Birok al kiçine tektirçeni suu alıp
 334 ketse, ce urap köçkü cürsö, anda çaşoo degen cok bolot. Men şar menen uçup
 335 cogoruga çıkkandan kiyin, al şar menen ıldıylap oturup, azırkı turgan cerime kelip
 336 tuş boldum. Menin bul cerde çaşap turuşuma üç aydan aştı. Bul çaşagan cerdin kaysı
 337 cer ekendigi cana men kaysı cerde ekenimdi bile albaym. Birok ittin barıp kelişine
 338 karaganda, baarımız ele bir materiktin üstündö turat okşoybuz. Sebebi, başka materik
 339 bolup

340 suu, deñiz, köl arkıluu barsa, ittin tüşüp ötür kemesi bolbogondon kiyin, silerge
 341 kaydan barıp kelsin. Kıskası ittin bararı menen bir cardamıñardı körgözgülö!

342 Kat cazuuçu balañar»,—dedim.

343 Kattı çüpürökkö orop, ittin moynuna bekem baylap turup, coluna tüşürdüm. İtim da
 344 meni menen koştoşkondoy boldu. İt suunun ceegine tüşör zamat meni karap bir, eki
 345 üç ürgön sıyaktuu boldu da, közdön kayım boldu.

346 Mende anday ümüt bolgondon kiyin, köp kaparıma albay, ittin ekinçi kelişin kütüp
 347 cürö berdim. Birok, kutuluu araketinde bolom. Oşondoy bolso da, üydön cardam
 348 kütüügö tuura keldi. Mendegi bir korkunuç — ötköndögü ayuu cana caan ele. Men
 349 anday ubaktıluu coodon korgonuunun araketin kıla baştadım. Birok mende kural
 350 bolbogonduktan, kaçça arakettensem da, natıycasız çıga berüüçü boldu. Natıycasız
 351 bolso da, menin köpçülük ermegim — emgektenüüdön başka eç kaday boşko ötkön

352 ubaktım bolbodu, köbünçö ötköndögü kelgen ayuunun colun bekitüünün araketinde
353 boldum. Anın coluna taş koyup toso başladım.

354 Ekinçi cumuşum, özümdün çaşagan ayantçamdın orto çeninen ağıp catkan bulaktın
355 kırına taş tize başladım. Sebebi, kün katuu caagan uçurlarda, suu köböygöndö arıktın
356 kirusunan aşıp, ayantçamdı büt kaptap ketpestey kıldım.

357 Bir küñü, «ay, aska-zoo, adır-too, senden kaçan kutulup, kol berip koştoşor
358 ekenmin» degen oygo çumup, eki cagımdı karap, alıs caktardı abaylap, eçen
359 ukmuştuu zoolordun booruna köz ciberip olturat elem. Bir maalda turgan
360 ayantçamdın ar cak canındağı bir borçuktun töbö cagında, maga köz ciberip olturgan
361 közgö çooçun, türlörü başka aybandar olturuşat. Alar meni karaganday boluşat. Men
362 alarga köz ciberip tigile karadım. Bulardın köz karaşı, közgö çooçundugu, maga bir
363 kelip betteşüüçüdöy körünöt. Ün çıgarıp kıyırayın deym, andan korkom, sebebi,
364 adam balasının ünün ukpagandar menin ünümdü ukxa, cetip kelip, bir balaa kılbasın
365 deym. Alar köp, men calgız. Alardın baarının közü menden bölünböyt. Maga alardın
366 anday turuşu, anday köz ciberip karaşı çoñ korkunuçka alıp kelet.

367 Bir maalda zoonun booru menen tırışıp, ar bir borçuk taştarga carmaşıp, meni
368 közdöy tüşö baştaştı. «Kanday balaası dağı tuş keldi eken!»— degen oydo bolup,
369 meni korkunuç bastı. Birok mende calgız bıçagım cana taştan başka kolumda eç bir
370 cabdık cok. Canağı aybandar maga bet algandan bet alışıp, cakındap kelişti.

371 Alardın sanı 15ten kem emes. Alar cakındagan sayın meni korkunuç basat. Azıraak
372 ubakit ötpöy ele, tektirçege zoodon sekirip tüşö baştaştı. Men alarga karşı küç
373 kamdooçuday, eki koluma eki taş alıp, ordumdan turdum. Alar da maga
374 cakındagandan cakınday berdi. Añgiça 15tey çooçun, adam menen taanışsız
375 aybandar meni tegerektedi da kaldı. Kee biröölörü közdörün bakıraytıp, cünün
376 ürpöytüşüp, tişin çıgarıp ırıldeşat. Kee biröölörü carıp salam degendey obduluşat.
377 Kiçireekteri çoñdoru obdulsa obdulup, tursa turup kalat. Kee biröölörü kök, eki-
378 ekiden alışıp, şirer çöpkö oonap kalışat. Kıskası, bulardın köz karaşarı ar biriniki ar
379 başka. Men alardın ortosunda eki taştı eki koluma uuçtagan boydon turdum. Alar
380 maga kantip tiyişer aylasın taba alışpay, toptoluşup kalışat. Men kanter aylamdı taba

381 albadım. Antkeni, mende kural cok, közğö çooçun, belgisiz köp cırtkıçtardın
382 arasında turam.

383 Añgiça biröö ırıldap kelip, arka cagıma asıla ketti! Al asılğanın körgöndö kalgandarı
384 turçubu, capırt gana talay baştadı. Kee biröölörünün tırmaktarı kiyimden ötüp,
385 söögümö cetkendey bolot. Kee biröölörü ırsıygan cırtkıç tişi menen tıtkılap tiştep,
386 tartıp catat. Men emi öldüm dep, koluma karmagan bıçagım menen dalayın
387 caralanttı. Men alarga alımdın ceterligin çındap sezgendey boldum, sebebi, alardın
388 çoñduğu mışıktay ele. Birok alar öcör cana cırtkıç emespi, kiyimime cabışıp tıtkılay
389 baştadı. Men alardın moynun burap, kürküröp agıp catkan çoñ suunu közdöy ırgıta
390 baştadım, ırgıtkandarım açuuluu zaar ünü menen çıñırıp suuga küp ele tüşüp, dımsız
391 agıp ketip catti. Kalgandarı maga dağı ele tırmışıp catat.

392 Men alardın içinen üçöönü urup cıktım. Beşöönü suuga ırgıttım. Kalgan eki-üçöö
393 ötügümö, dalı-ortomo cabışıp cürüşöt. Dağı kalgandarı bata alışıpay ırıldap, meni
394 tegerenet da turuşat. Meni kıynagandar dalı ortomo cabışkandar boldu. Alardın
395 açılıu tırmagı, ırayımsız tişi kiyimden ötüp, deneni mayıştırganday boldu. Birok
396 alardı da akırındık menen caylap cattım. Bul cırtkıç aybandardın deneye matırğan
397 tırmagı cana açılıu kirgen tişteri bir top oorçuluktu keltirdi.

398 Men bul korkunuçtan da kutuldum. Bir az es alganday boldum. İtimdin aman-esen
399 üygö cetip, bir cardam kılışın tiledim. Añgiça asmandan kuuşuruluş kele catkan bir
400 karaan betme-bet közümö çalına tüştü. Bul kanday eme degendey selt etip, bayagı
401 karaanga közüm tigile tüştü. Añgiça al karaan da cakındap kirip keldi.

402 Bul dağı maga kastığın tikken kanattuu cırtkıçtan bolup cıktı. Men andan kandayça
403 kutularımdı bilbey, bir topko oylono tüştüm da, canımdağı taştın túbünö cata kaldım.

404 Taş túbündö cata kalgan maga kelip tiybesten, taştı tepti da, kayrılıp kökölöp
405 cogoruga cıktı. Al belgisiz kanattuu colgo tüşköndöy bolup, közğö ileeşpey sızgan
406 boydon cok boldu. Mınday ebegeysiz çoñ kanattuuunu birinçi körüşüm uşul boldu.
407 Men mınday közğö çooçun eçen aybandardı körgöndön kiyin, mınday cerge calgız
408 can saktap turgandıgıma tañ kalganday boldum. Çınında ele bul cerde calgız can
409 saktap turgan men elem. Asmandan orun algansıp düynö cüzün büt körüp cana eki

410 zoonun ortosunda çaşagan maga tañ kalgansıgan, asmanda caynagan miñ-million
 411 cıldızdar turat. Ay da on beşine tolgonsup, kapçıgayлуу eki zoonun boorunda kiçine
 412 tektirçedegi cerde can saktap turgan maga negedir kanday can eleñ degen sıyaktuu
 413 carık nurun çaçıratıp, biyik zoonun başınan çıgıp keldi. Men da sanaaga batıp, özümö
 414 özüm tañ kalganday bolup, cerden taş aldım da, aldı cagımda kürküröp, tınımsız agıp
 415 catkan suuga ırıtıp, ermek kılğanday bolom.

416 Kez-kezde eki ottuk taştı biri-birine uruşturun, ot çıgarıp carkıldatam. Albette, menin
 417 bir neçe aylar, kündör boyu ermek kılucu eç nersem da bolbodu. Al gana emes,
 418 adam cüzün cana öz cüzümdü da körö albaym Kezek-kezek gana agıp catkan
 419 bulaktın tunuk cerine barıp, suudan öz öñümdü karaym. Birok al suu arkıлуу körgön
 420 öz öñüm özümö çooçun körüngöndöy bolot. Albette, menin öñümdün özgörüşü da ep
 421 bolo turgan işterdin biri ele, sebebi, menin çaçım öskön, kiyimim cırtılğan cana
 422 başka tabiyattın şartı, aba ırayı menin önümdü özgörtüp ciberüügö sebepker boluuga
 423 tiyiş.

424 Men uşunday şarttar menen özgörsöm özgörülgön çıgarımın degen sıyaktandım.
 425 Kıskası tañdın atışı, kündün batışı bir künküsü bir cılday bolup tura berdi, bat ele
 426 uşul kündön kutulsam eken degen ümüttö bolom. Albette, 30 kün çamasında menin
 427 itim aman bolso bir kabar cetkireri şek cok iştin biri ele.

428 Tañ atkan birok kün bürkök, közgö saysa körüngüs tuman menen tuncurayt da turat.
 429 Men anday kündün bürkögünön katuu korkunuçta bolom. Sebebi, ötköndögüdöy
 430 çaşap turgan ayantçamdın kalgan cerlerin caandın suusu agızıp alıp ketse, menin
 431 körüüçü künüm emne bolmokçu? Mina menin başımdı dağı sanaa kaptay baştadı.
 432 Kanteyin, itimdi ekinçi colu üygö cönötkönümö bugün arañ gana 15 kün bolot. Eger
 433 bir ay çamasında kayrılıp kelse, ittin kelişine dağı 25 künçö ubakit kerek. «Balkim,
 434 kırsık bolup, menin itim ölüp kaldıbı, emne boldu, anda körör künüm, içer suum
 435 emne bolor eken?» degen tereñ sanaaga batıp, tünörüp, too başın kurçap turgan kara
 436 bulutka muñumdu aytkanday bolup, közümdü balbılatıp cata berdim. Kaldaygan
 437 kara bulut meerimsizdengendey, anda-sanda caanın sebeletip koyup, nöşörlöp turdu.
 438 Çındap kaarına aluuçuday kürküröp-şarkırap nöşörlögön kara camgırın tögö baştadı.
 439 Men ordumdan cılıp, çoñ kara taştın tübünö barıp olturdum. Ayla kança, caan çındap

440 caasa, men caşagan ayantçanı büt boydon caandın suusu alıp ketüügö mümkün. Eger
 441 bul ayantçanı caandın suusu ezip, uratıp ketse, mende al ayantçanı acıratıp kaluuçu
 442 küç çok bolçu. Oşonduktan astıdan ağıp catkan çoñ suunun ağımı menen koşo ketüü
 443 korkunuçu bar ele.

444 Asmanda uyulgugan kara bulut köşörüp, karanday kara caandı könöktöp kuya berdi.
 445 Cogoru caktan şarkırap tüşüp catkan caandın suuları menin ayantçama cayıla berdi.

446 Tektirdin ortosunan ağıp catkan kiçine bulak özünün ağıp catkan kölümünön bir neçe
 447 iret aşıp, tuptunuk bulak bul arada kızıl tuskö kelip murunku cılcıgan ıldamdığın
 448 taştagansıp, aldı caktığı çoñ suuga kürüldöp tüşüp, koşulup catat. «Bulagım,
 449 kantesiñ?» degendey bolup, başımdı kötörüp, ağıp catkan bulaktı ulam karap koyom.
 450 Al bulaktın başındağı küngö olturup, beti-kol cuuganım, tamak-aş içkenim oygo
 451 kelet. Bulaktın başındağı kök çöptör kıyan menen ağıp kelgen kum menen taştın
 452 aldında kalıp catat. Alardı körgöndö zeenim ogo beter keyigendey bolot. Meerimsiz
 453 nöşörlögön kara caan eç tınımsız töktü da turdu.

454 Bir maalda catkan taşımın eki sarcanday alıstıgınan bir cik acırap, uragan boydon
 455 suuga küp dey tüştü. Ayantçamdın ayrıldım, calgız gana caandan korgologon
 456 taşımın tegeregi kaldı. Çoñ suu üstünö urap barıp tüşkön köçkünü tolkundana tüşüp,
 457 tosüp alganday boldu. Men catkan taştın aldınan murunku ayantçanın baarında
 458 suunun çeke beli körünüüçü emes ele, azır bolso, köbüktögön çoñ suunun ber cak
 459 çekesi da körünüp kaldı. Kanteyin, muñ içke cıyılansıp, murunku kiçinekey çeyrek
 460 gektarça kök meykindik cer — bul arada suuga ketip, al tektirdin orduna köz
 461 melcitken aska-zoo bolup kaldı, calgız gana bir booru zoogo cabışkan çoñ kara taştın
 462 tübündö eki sarcanday ayantça kaldı, kalganının baarı teñ suuga ketti.

463 Murunku, suusunumdu kandırıp, beti-kolumdu cuup, es alıp, kün kördürüp turgan
 464 suu, men turgan kalkañtuu kara taştın ar cak kaptalınan tik ıldıy şarkırap kuyulup
 465 catat. Kıskası, miñ bir kapa caş baştı küçöp basıp, kanter aylanı bilbey, amal kurgan
 466 uçur. Eger eptep turgan kara taş zoodon suurulup kulasa, men taştın aldında kalarıma
 467 şek çok.

468 Bul kara caan cerdin denesin cibitip caap catkanda zoogo carmaşkan bötönçö kara
469 taştı kulabayt degen da mümkün emes. Çınında bul uçurda men «caşoo» ümütümdü
470 üzgönsüp turgan elem.

471 Uzun sanaaga batıp, kündün keç kirişin da bilbey kala turgan boldum. Baş kötörböy
472 kara taştın tübünö gana cata berdim. Albette, taştın ayanasındagı eki-üç sarcan
473 ayanttan başka cer cok. Oşondoy korkunuçta catsam da, kandaydır kalıñ uykuga kirip
474 ketiptirmin. Kıskası, uktasam uykumda tınçım cok. Oygonsom oygoomdo tınçım cok
475 bolup cattım. Men oşondoy kalıñ uyku içinde kündüzgü körgönümdü tüşümdö
476 körüp, korkunuç menen közümdü açamın. Közümdü açıp, baş kötörüp obdulgan
477 cürök, korkok közüm menen aldıda ağıp catkan çoñ suuga moynumdu sozup, eki
478 cagımdı aranamın. Meerimsiz kürkürögön çoñ suu maga cardam berçüdöy
479 körünböyt, köpkö uzabay ele tañ atıp, kün açılıp kaldı.

480 Kozgoluuga darman cok, kara taştın üñkürünön moynumdu sozup çıkarıp, mañday
481 caktarga köz ciberip cata berdim. Canımda az gana tamak bar. Al tamak itim alıp
482 kelip bergen tamaktın kaldığı ele. Ceyin desem cürögümö baspayt. Köz tunarat,
483 alıskı cerlerdi körö albaym, cambaşım ooruyt, tura albaymın, turuuga cer cok.

484 Mina oşondoy kıyınçılıkta kaldım. Alistan çoñ suunun dabışına koşumça dabış
485 koşulup, kulagıma bötönçö ün payda bolo baştı. Al ündü ayırıp taanıy albay, tañ
486 kalamın. Taştın koñulunan başımdı çıkarıp, eki caktı karanam. Birok eç nerse
487 körünböyt.

488 Kayra tınçtanam da catam. Cok, bolboyt, kayradan kulagıma çooçun dabış ugulat.
489 Dağı başımdı kötörüp, eki caktı karaym. Cok, eç nerse körünböyt! Kayradan kulagım
490 suunun dabışınan bölünö tüşkön bötönçö dabış ugat. Ugulgan menen emne ekenin
491 acırata albaym.

492 Bir maalda taanımalduu itimdin dabışı kulagıma ugula tüştü, başımdı kötörüp, kelip
493 ketken colun karadım. Çın ele itim kalıbınday zoo booru menen tırımışıp kele catat.
494 İtti körgöndö denem çımırıp, esim oop, közüm tunarıp, közümdön çıkkın caştı
495 ceñim menen aarçıp, kayradan karadım. İtim çın ele kele catat. İtimdin ketkenine
496 bugün 20 kün bolgon. Añğıça, tektirçenin murunku kulagan çekesine keldi da, beri

497 közdöy cürüügö col taba albadı. Men başımdı taştın koñulunan çıgarıp, itime köz
 498 ciberdim. İtim da köptön beri körbögöngö cana murunku ayanttın uraganına, bir
 499 kenedey ayantçada çaşap turgandıgıma booru oorugansıp kñşılap ciberdi da, maga
 500 cete albay turup kaldı. Üstündö bir tañılçak cügü bar. Anın közü menen menin
 501 közüm betme-bet çağılıştı da turdu. İt col caman cerde buttarın zoo boorunda bekem
 502 matap korkunuçtuk menen turat.

503 Kaydandır belgisiz caktan bir dabış cañıdan payda bolo baştadı. Men al dabıştın
 504 anıgına cete albay, kulagımdı tosüp turup kaldım. İtim da başın bir çulgup alıp,
 505 çıkkın ündü közdöy köz ciberip üre baştadı. Cok, dabıştar çındap kötörlö baştadı.
 506 Köz cetkis eki cagı aska-zooluu kapçıgay adattagısınday al çıkkın ündü da birge eki
 507 kılıp ekilente baştadı. Men al ündün kaydan çıkkandığın bile albay, bir topko kulak
 508 tosüp, akıl bölüp tñşagandan tñşaymın, it al ündün kayda ekendigin anıktaganday
 509 bolot. İttin bet alıp ürüşü köz kalkıp melmildegen zoonun çokusun közdöy bagıttalat.
 510 Añgıça taştar uran baştadı. Men al taştın kulaşınan çoku cakta biröo bardığın
 511 anıktadım.

512 Añgıça adamdın dabışı kulagıma çalına tüştü. Üñkürdön başımdı çıgarıp karay
 513 kaldım. Mendin 20 metrdey alıstıkta, çincır arkıluu zoonun baş cagındagılar menen
 514 ulaşkan yaşçiktin içinde bir adam meni karap ün salıp, söz ayttı.

515 Al adamdı taanıbaym, belgisiz taştın koñulunan baş çıgargan meni közdöy cıldı da:
 516 — Amansıñbı, baatır? — dedi. Men da taştın koñulunan başımdı çıgarıp
 517 amandaştım. Añgıça men çaşap turgan çoñ kara taştın koñuluna cakındap keldi da,
 518 kolun sunup meni kötörüp yaşçigine saldı. Men da al adam menen körüşüp
 519 kuçaktaştım. Akırındap cılıp, itimdi da yaşçikke salıp alıp, bir neçe ay boyu catıp
 520 tabiyat tutkununan koştoşkondoy bolup cana menin canımdı alıp kalgan kara taş
 521 menen koştoşup, üçöbüz yaşçik menen kötörlüp tartılğan zım arkıluu cogoru çıga
 522 baştadık, zoonun çokusuna cakındap kaldık. Al çokuda menin zoo boorunan
 523 çığışımdı kütüp turgan üç adam bar eken. Alar da meni menen uçuraştı. Men da
 524 katamdı moynuma alganday bolup, itime karap anı erkelettim. Albette men belgilüü
 525 daracaga ceterdik şar menen uçsam, mınday korduktu körbös elem. Alar da maga tañ
 526 kalışkanday boluşat. İtime ayırıkça kubanıшат, ayban bolso da alkış aytıшат. Anan

- 527 bolgon okuyanı menden tañırkap suray baştaştı. Men dağı körgönümdü, bilgenimdi
528 aytıp berdim. Anan alıskı colgo çıktık.
- 529 Mına menin başıman ötkön okuyanın bir orçunduu ceri.

1 **1.3. Rodinanın Uulu**

2 Coldoştor!

3 Men silerge texnikanın güldöp-ösüp kele catkanın cana başımdan ötköndördön aytıp
4 bergeni olturam. Oşonduktan okuyanı çın diliñer menen baykooñuzdardı cana
5 boloçok texnikanın ösüşünö ar bir çaŝtar aktıvdüü katıŝuuları kerektigin kütöm.

6 20-may ayındağı tiygen kün men üçün eñ bir kubanıç kündördün birindey sezilet.
7 Çaş cürök kubanganınan alıp uçat. Albette, ömür boyu çoñ okuyaga bügündön baştap
8 kirişüüçü kün ele. Baarıñarga belgilüü bolgon alıskı Tündük Uyul muz aldı menen
9 bir neçe kündöp, bir neçe aylap, sayakatka çıgaar mezgilibiz bügünkü kün.

10 Asman açık, alıskı çığıştan altın kün nuru akırında cer betine cayıla baştadı. Kızıl
11 celekter cana kuttuktoo uraandarı, tarıxta birinçi colu muz aldı menen sayakatka
12 cönööçü bizdi uzatuuga çıkkan Rodinanın eli — bizdin tuugandar. Rodinanın baatır
13 uulu boluu emne degen maksat, ar bir sayakatka katıŝuuçuların aldındağı negizgi
14 maksattarının birindey sezilet. — «Çaŝasın alıskı Uyul sayakatçısı!»— degen "uu
15 asmanga kötörülöt.

16 Radiodon tınbastan urmattuu sözdör aytılıp catat. Alıskı caktan kuttuktoo
17 telegrammaları kelet, al kalıñ eldin aldına okup berilet. Añğıça saattın strelkası 10du
18 körgözüp kaldı. Biz üçün gudok berile baştadı. Alıskı uyul muz aldı menen
19 sayakatka çıguuçu flotubuz biz tüşköndön kiyin pristandan kozgolo baştadı. Biz kalıñ
20 köpçülükten acıray tüşüp, kök deñizdin üstündö kalkıp bara catabız. «Koŝkula, işiñer
21 iygilitüü bolsun!»— degen kalıñ köpçülük koldorun bulgalap «A» portunda kala
22 berdi.

23 Motorduu kayak menen bizdi uzatıp cürgön tuugandar cana karındaş, eceler.
24 Asmanda samolyottun bolot kanatın küngö çagılıp, ılaaçında sızıp ötüp, kuttuktoo
25 kagazdarın ırgıtıp catışkan uçkuçtar cana andağı Tündük Uyul ekspeditsiyasının
26 naçalnigi, baatırlar da bar. Mına oşentip, 20-mayda, erteñ menenki saat ondo alıska
27 col tarttık, materikten acıradık, muz kelkilerine dele kezige elekpiz. Kögörgön deñiz
28 menen gana cılıp ketip bara catabız. Alıskı caktarga köz ciberip, dürbü salabız. Birok
29 eçtekenin kabarı cok, kurgak cer dele, muz dele körünböyt. Calgız gana bir kit

30 balığın keziktirdik da, artilleriya ogu menen atıp saldıq. Atılan kit suunun üstündö
 31 kalkıp kaldı. Anı porttoğu balıqçılarga radiogramma menen kabar kıldık da, biz
 32 colubuzdu uzarta berdik.

33 Mına, azırınça eç nerseden kabarsız meltiregen kök deñizdin üstü menen gana cılıp
 34 ketip bara catabız. Bir azdan kiyin carım saatka cetpey ele, birindep kalkıp cürgön
 35 muzdarga kezdeşe baştadık. Ulam birindep kalkıp cürgön muzdu aralap, muz aldı
 36 menen cürüüçü korablibiz bara catat. Kün çıkıroondop, ulamdan-ulam suuktuk
 37 temperaturası cogorulap, kündün közü bozorgon bulutka çaşırınıp kaldı. Azır bolso,
 38 kadimkidey boroylop kar aralaş şamal tündük caktan sogo baştadı. Bargan sayın
 39 kalkıp cürgön muzdun iri kelkilerine uçurap kalabız. Birok bolotton casalgan
 40 korablibiz kanday muz bolso da tootsunbu? Bırın-çırın çıgarıp, ekige bölüp cirep
 41 kete beret.

42 Başkı kapitandın buyruğu boyunca 25 minutada muz aldına tüşöbüz degen buyruk
 43 calpı ekspeditsiyaçılarga carıyalandı. Baarımız teñ korabldın üstünkü kabatına
 44 toptoluşup, alıskı caktarga köz ciberip, cer üstü menen koştoşkondoy boluşabız.
 45 Korabldın suu aldına tüşürülörünö beş minuta gana ubakit kaldı. Akırkı koştoşuu
 46 menen kelkilengen muzdarga köz nurubuzdu çaçırattık da, akırındık menen ıldıyıkı
 47 korabldın içindegi üylörgö tüşö baştadık. Añgıça katuu sirena ünü uguldu da,
 48 korablibiz cay gana ıldıylay berdi. Procektordun carıgı aylanaga çaçıray baştadı.

49 Kelki muzdun aldına tüşüp, coldu uzatıp cönöp olturduk. Bul bizdin Tündük Uyul
 50 muzunun aldına birinçi colu tüşüşübüz. Korablibiz süzüp bara catat. Toskoolduk
 51 kılıuçu eç nersege uçuray elekpiz, ar kimimiz öz cumuşubuz menen gana alek
 52 bolobuz.

53 Tegerek aynektüü komnatarıbizdin terezelerinen procektordun nuru carık şoolasın
 54 bergen suu katmarların abaylaybız. Kee bir gidrologdor bul cerdegi suu
 55 özgöçölüktörün ximiyalık col menen analiz kılıp tekşerip catıшат. Geologdor bolso,
 56 deñiz aldındağı bolgon topuraktardın sostavdarın tekşerip catıшат. Kee bir zoologdor
 57 suu tamçıların mikroskop menen abaylaşıp, bir kletkaluu cana köp kletkaluu cönököy
 58 suu aybandarın körüşüp, alardı tüzülüş cagıman da tekşerip cürüşöt. Botanikter da

59 türdüü deñiz ösümdüktörünün bir top cañı özgöçölüktörün tabıştı. Kıskası, bul
60 uçurda baarımız teñ öz işteribizge kızıktuu türdö kirişe baştağan elek.

61 Bir maalda, kandaydır suu katmarınan procektordun carığı arkıluu bir çoñ ayban eç
62 kıynalbastan kalkıp cürgönün kördük da, daroo gana elektr energiyasının cardamı
63 menen flottu közdöy tartıp aldık. Albette, munun tüzülüşün çındap tekşerüü üçün,
64 akademik «A» ga berildi. Al akademik anı izildep, bir maanige kelgenden kiyin, ilim
65 tili menen cana evolyutsiya okuusuna baylanıştırıp, tarıxıy maanisin bizge çeçip
66 bermekçi. Emi bizdin sayakattın kiyinki bolo turgan okuyası menen taanışalı.

67 Bizdin muz aldına tüşkönübüzgö 3 sutka boldu. Oşondon beri çaşoo muz aldında
68 ötüp catat. Oşondoy bolso da bizdin cürüşübüzgö cana çaşoobuzga zıyan keltirgen eç
69 nerseni uçurata elekpiz. Bizdin tilegen maksatımız iş cüzünö atkarılıp bara catat.
70 Menin özümdün mildetim, Tündük Uyul magnitinin cana calpı kompastın strelkası
71 tündüktü bagıttalışın, oşonu menen birge deñiz aldındağı topuraktarın ximiyalık
72 analiz menen acıratıp, andağı bolgon özgöçölüktörün cana uşul öñdüü tabiyattın açıla
73 elek, çaşırın sırların tekşerüü boluçu. Ekinçiden, astronomiyalık kuraldar menen
74 cıldızdardı cana türdüü planetalardı tekşerüü ele. Bul cağı azırınça toktop kaldı. Anın
75 sebebin ayta keteyin. Albette, muz aldına tüşköndön kiyin 2—3 kilometr kelgen muz
76 katmarları korabldi cogoru çıguuga col açıp bere albadı. Oşondoy bolgonduktan muz
77 aldında kaldık da, deñiz üstündö bolo albadık. Keçee ötkön çislodo muzdun ekige
78 carılğan cerine uçuraşa tüştük. Birok, anı çenesek 3 kilometr 25 metr kalıñdığında
79 bolup çıktı. Mınday muz kalıñdığı bizdi tışka çıgaruuga kandayça mümkünçülük
80 bersin. Muz aldına tüşö elek uçurubuzda podzornıy truba menen bir top düynö
81 sistemasındağı planetalardı bolcoldodum ele, mından bir neçe cıldar murun Galiley
82 körgön «Galiley kometası» delüüçü kuyruktuu cıldızdın aPIPEY colun cana anın özüñ
83 dağı kördüm ele.

84 Azırınça calpı ekspeditsiyaçılar üçün bir korkunuç bolup turat. Aba arkıluu
85 tolkundalıp radiogramma menen Rodinabızdan saat sayın, minuta sayın kabarlaşıp
86 turuuçu elek. Birok muz aldına tüşköndön beri anday kabarıbız üzüldü. Türdüüçö
87 kuraldın cardamı menen bara catkan cağıbızdı izildep bara catabız. Azır tündük
88 kendiktin 83, 5 gradusunda, batış keñdiktin 65, 5 gradusunun ortosundabız. Bul uçur

89 30-may, k nd zg  saat on bir carım ele. Bizge k n, t n baarı bir kara gılık, calgız
90 gana elektrdin cardamı menen bara catıp, procektor arkıluu carık kılabiliriz.

91 K p k nd n beri cakşı bara cattık. Birok kandaydır azırkı u urda korablibiz bir
92 kokustukka u uraganday c r ş n toktottu da, kıymılsız toktop kaldı. Maga korabldin
93 c rb y toktop kalışı belgiz boldu da, daroo kapitan menen kabarlaştım.

94 Al:

95 — C rb y kaldı, — dedi.

96 — Emnege? — dedim.

97 — K rd n b , k  p c rg n muzdun bir  o n b l g  kelip korabldin cogoru cagınan
98 basıp kalganın, — dep kapitan  z  turgan komnatasının cogoru cagındagı aynekten
99 ebegeysiz k l md  eelegen muz kelkisin k rs tt . Bul T nd k Uyul de izinin de iz
100 aldındagı cer menen k  p c rg n muz kelkisinin e  cakındap kalgan ceri eken.
101 Ara  gana 400—500 metr tere dik menen bara catkandıgıbizga bir saattan k p
102 ubakit bolgon. Mina emi muz menen de iz t b  korablibizdn kısıp kaldı. Ayla ketti.
103 Muz menen de izdin ortosu 10 metr  amasınday bar, mından aralık bizdin
104 korablibizdin c r ş n  m mk n cl k berbedi. Akırını toktolup, ayla ketişı uşul boldu.
105 Biz tabiyattın  aşıruun sırtına bağınganday bolup, korabldin cıluuga kerekt  bolgon
106 elektr energiyasın toktottuk da, ekspfeditiya ılar bir cerge  oguluşup, kanday a
107 boşonoordu talkuulaştık. Birok kanday a kılardı bile albadık, ansayın kalkıp c rg n
108 muz kelkileri korabldi  ındap baskanday boldu. Korablibiz de iz t b nd g  cerge
109 carım metr batıp kaldı. Eger de izdin  st nd  bolsok, radiogramma arkıluu m mk n
110 boluşun a Rodina menen baylanışıp turar elek. Muz aldında, de iz t b nd 
111 bolgondon kiyin, anday m mk n cl k tuulbadı. Bizge bul  o n korkunu  boldu.
112 Ekin iden, bul kalkıp c rg n muz talaaları bizdin korabldi de iz aldınan takır
113  ıgarboo uday baykalat. Korabldin mınday abalga u uragan cerdin gradustarın
114 sizderge ayta keteli. Korabldin akırkı kıymılının toktolup kalışı 28-iyul, t nk  saat 2
115 den 5 minuta  tk nd , T nd k gradusu boyunca 88 ,35 ke dikte, batış gradusu
116 boyunca 63 ,21 ke diginde b t nd y araket toktoldu. Mından arkı sayakatıbizdin

117 uzartılışı biz için belgisiz, uşul muz deñizinin üstündö köçüp cürgön ebegeysiz muz
118 tooloru kelip, bizdin korabldin cılışına mümkünçülük berbedi.

119 Oşondoy boşoonun coldorun taba albasak da, deñiz túbündögü topuraktardı,
120 ösümdüktördü cana aybandardı tekşerip, ne bir tabiyattın ilim cüzündö açıla elek,
121 caşırın sırların açuu maksatında elek.

122 Bir tobubuz tabiyattın kee bir caşırın sırnı cañı açıp, ilim cüzü menen dalildöögö
123 arakettenip catabız. Bul cagı biz için cana calpı ilim için çoñ kubanıç, zor iygilik.
124 Calgız gana bir cerden ekinçi cerge köçüp cürüp, calpı uyul deñizi cana deñiz aldı
125 menen taanışuubuzdun toktolup kalışı bizdi kapa kılat. Bolboso, beş cılga cetüüçü
126 kamilgabız bar (kiyim, tamak cana başka caktarı). Birok eñ çoñ korkunuç bolgon —
127 elektr energiyası. Anın sebebi, birinçiden, tok çıkarıp catkan turbinalar cana oñ
128 dürmöt sol dürmöttün paydaluu elektr energiyasın berip catkan buyumdar cıılışıp
129 cogolso, bul uçurda tabuuçu ayla kança. Ekinçiden, eger elektr energiyası
130 cogolgondo caşoogo mümkünçülük bolboy kala turgandığı bizge belgilüü işterdin
131 biri. Korablde bardık deerlik araketti alıp cürgön elektr küçü. Birinçiden, carık beret,
132 ekinçiden, cılıuluk beret, üçünçüdön, tamak bışırıp, bizdi ookattandırat cana mından
133 başka eçen türdüü mayda kıymıldı, araketterdi bütüröt. Albette, coldoştor, elektr
134 carığı bolboso, al uçurda üstün muz kaptagan deñiz aldında turuuga mümkünçülük
135 bolbos ele. Al ubakıtta eki közdön karamança ayrılğanday bolor elek. Mına uşul
136 öñdüü bir katar çoñ korkunuçtarga keziğıştik. Biz muz aldı menen birinçi colu
137 ekspeditsiyaga cönöp catkanda mınday korkunuçtu keziktirüügö mümkün degen
138 pikir ar biribizde bar boluçu. Kün artınan kün ötö berdi. Bir top ubakıttar boyu
139 korablibiz muz aldında kıymılsız bir orundan cılbay catat. Ebegeysiz muz talaaları,
140 ulam bargan sayın çındap korabldi baskanday bolot. Kandayça el cakka kabar kılardı
141 bile albadık. Eçen akademik, incener, texnikteribiz korabldi mınday kıyın abaldan
142 kutkaruunu çeçişip catıшат. Kee biröölörü muzdu carıp cogoruga çıksakpı deyt. Kee
143 birleri suuda cürüüçü kiyimderdi kiyip alıp, suu menen alıskı colgo cürsökpü deyt.
144 Birok, kısa ubaktın içinde mınday çoñ maseleni oylop aytıp ciberüü oñoy iş
145 bolbodu. Kandaydır korabldin tışına çıgıp, kenenireek basuunu tuura kördük da,
146 suuda cürgöndö kiyüüçü kiyimderdi kiyip, suu içinde dem aluu için kislorod abasın
147 aptekten dem aluuçu priborgo tolturtup alıp, on segiz adam bir top alıstıkka deñiz

148 aldı menen baruuga oylonduk da, dayardandık. Kiyimder kiyildi, aldı cagıbizga cana
149 art cagıbizga ar bir adamga ekiden carık kılğan elektr lampoçkaları kamdalıp
150 koyuldu. Korablge suu kirgizbesten, tıška çıguuçu tömönkü katardığı komnataga
151 tüştük. On segizibiz akırındap, deñizge col berip açılğan eşikten çıga baştadık.

152 Bul mezigil bizdin birinçi colu muz aldı menen basıybız bolot.

153 Korabldin üstün basıp turgan muz kelkilerin kolubuzdagı kural menen çakıldatıp
154 çaap da kördük. Birok, kiçine ketilip tüşkönü menen bizdi tootobu. Çın, bul cerden
155 bizdin kutuluşubuz öto kıymın boldu. Oşonduktan, kanday bolso da, tabiyattın çaşırın
156 türmösünön kutuluuga bir amal oylop tabuuga tuura keldi.

157 Birok, korabl suu aldına batıp kalgan. Eç kanday araket, eç kanday küç menen bul
158 uçurda ordunan kozgoltuu mümkün emes. Biz suuga tüşkön on segizibiz akırındap
159 eerçişip alıp, tüştüktü közdöy basa baştadık. Basıp baratkan ceribizdin baarı teñ ele
160 but şiltöögö köp mümkünçülük berbööçüdöy bolgon, ileeşken gana boz çopo.
161 Akırındık menen on segizibiz bir saat çamasında cürdük. Aligiçe korabldin
162 procektorunun carıgınan acırıp kete elekpiz. Anın carığı deñizde bolgon taruunun
163 carımınan kiçine kıymıldardı, can-canıbarlardı körgözöt. Anday canıbarlardı karmap
164 da alabız. Albette, coldoştor, andığı araketti tekşerüü bizdin çoñ mildetibizdin biri
165 ekeni baarıñızdarga belgilüü çıgar. Deñiz suusunun arasında cürgön mayda arakettin
166 bir tobun karmap algandan kiyin, colubuzdu uzarta berdik. Kandaydır biz bir kezde
167 bizdi közdöy biliner-bilinbes arakette bolgon bir belgisiz bir top çoñduktığı deñiz
168 aybanına kezige tüşüp, eki adamdı korabldi közdöy alıp ketüügö makul taptık.

169 Meni menen teñtuş çaş zoolog cana botanik eköo anı korabldi közdöy alıp cönöştü.
170 Biz akırındap andan arı arakette bolduk da, kandaydır deñizdin tübünün eñištegen bir
171 koktusun közdöy çebardık menen col tarttık.

172 Üstü cagıbizdagı muz kelkisi bolso bizden biyigireek kaldı. Ekinçi cagınan korablden
173 çıgıp, deñiz tübünö carık berip catkan procektor carıgınan acıraganday bolduk.
174 Özübüzdögü belendelip, kamdalğan carık menen col taap bara catabız. Korabldin
175 procektorunun carığı cogoru cagıbizdagı gana suu

176 katmarlarına tiyip turat. Anın daana özün körbögönübüzgö köp ubakıttar bolup kaldı.

177 Korablibizden acırap kalbaganday elek degen oydo bolobuz. Birok azırınça eç
 178 nersege uçuray elekpiz. Oşondoy bolso da, dağı bir nerseler uçurabasin degendey
 179 bolup, colubuzdu uzartıp catkandığıbız ce bolboso suunun toskooldugu menen deñiz
 180 aldında basuu oñoy iş emes ekendigi belgilüü boldu. Mına uşul öñdüü araket menen
 181 on altıbız ulam eñkeyişti közdöy cürüp bara catkan mezigilde, kandaydır belgisiz
 182 cerden carkırağan bir şoolanı suu katmarınan köz aldıbızga ilinte baştadık. Bir az tura
 183 kaldık. Oşonu közdöy baruuga makuldaştık da, col tarttık.

184 Bizdin cürüşübüzgö kön ubakıttar bolup kaldı. Oşondoy bolso da oşol carık şoolasın
 185 çaçıratkan buyumga cete albadık. Bardığıbız kanday gana bolbosun aga cetüü
 186 maksatında bolduk da, colubuzdu uzarta berdik.

187 Korabldin procektorunun carıgınan birotolo acıradık. Alardın tündük cakta kalğanın
 188 gana bilebiz. Eger kolubuzda bagıttardı belgilööçü kuraldar bolboso, çın ele
 189 korabldin kayda kalğanın bilbeyt elek. Korablden bölünüp colgo çıkkanıbızga 3 saat
 190 30 minuta öttü. Kayra korablge cetüü üçün da 3 ce 3 saat 30 minuta ubakıt kerek.
 191 Bardığı ceti saat çamasında col cürüü kerek. Emi al deñiz túbünön çıkkın carıkka da
 192 cetüügö bir top ubakıttar bar. Dağı kayrattanıp alga cönödük, bir maalda
 193 cakındaganıbızda deñiz aldında kum-taştaga kezige tüşüp, alıskı caktarga carıgın
 194 çaçıratıp catkan belgisiz asıl buyumdun canına bardık. Bul ebegeysiz baaluu cana
 195 asıl buyumdarın biri ekeni bizge belgilüü iş boldu. Biribiz munu brillianttın cogorku
 196 sortunan dedik. Kee biribiz kandaydır canar too arkıluu cer aldındağı magmanın bir
 197 elementinen allotropiyalık özgörüştön kelip çıkkın zat dedik. Tüşünüksüz mınday
 198 buyumdu tereñ tekşerbey turup, aytıp koyuu tuura bolbodu. Akırkı pikir bolcoldoo
 199 menen cana başka türdüü zattarga karaganda deñiz túbünö canagıday canar toonun
 200 çığışı dalildüü bolcoldun biri boldu. Oşonduktan cerdin borbor cagındağı suyuq
 201 magmanın bir elementi allotropiyalık özgörüştön kelip, mına mınday zattın kelip
 202 çığışı mümkün boluşu kerek. Birok, munu anık çın ilim cüzü menen tekşerildi dep
 203 ayтуuga bolboyt. Dağı uşuga okşogon buyumdar tabılabı degen ümüttö bolduk, biroq
 204 canagıday deñiz túbündö carık şoolasın çaçıratıp catkan buyumdar bizge körünbödü,
 205 kandaydır oşol uçurda al buyumdun arı cagınan bir çoñ deñiz aybanının catkandığın
 206 kördük. Cakındap baruudan da çoçuladık. Bir topko abaylap turduk. Al kandaydır
 207 ordunan kozgolo tüşüp, suunu katuu ciregen boydon közdön kayım bolup, cok bolo

208 tüştü. Kee biröölörübüz kit, kee biröölörübüz kit bolboso kerek dedik. Çınında
 209 azırınça belgisiz bolgon deñiz ukmuşunun çınığı özün daanalap bilbey kaldık. Biz
 210 emi korabldi közdöy kaytuunu tuura kördük. Tapkan asıl buyumdu alıp kele ala
 211 turgan emespiz, oşondoy bolgonduktan cerin daanalap, tündük muzduu tüşlük
 212 keñdikteri eçençi gradustarında catkandığın bilip, kayrılıp korabldi közdöy col tartıp
 213 bara cattık ele, bizdi közdöy bir deñiz ukmuşu süzüp kele catkanday boldu. Deñizdin
 214 suusu ekige carılgansıp süzüp, tüşlük caktan kele catat. Cakın kaldı, bul uçurda
 215 bizgebi, ce başkagabı kastarın tigip çıkkanday bolup köründü. Cok, birok canağı
 216 deñiz asılının canına kelgende cürüşün toktotkonsup, akırındadı. Biz dağı colubuzdu
 217 uzarta berdik. Al ayban çındap bizge kastarın tigip kele catkandığı anıktaldı. Cürüşün
 218 dağı katuulattı. Bir azdan kiyin bizdin canıbizdan deñizdi şarıldatıp süzüp bara catıp,
 219 bizdi közdöy tolgono tüşüp, kuyruğu menen urup kaldı, on altıbizdın biribiz anday
 220 deñiz aybanının kuyrugunun epkinine tiyip, temteñdey tüşüp arañ oñoldu. Cogoru
 221 közdöy öto tüşüp, kayrılıp dağı cetip keldi; dağı kuyrugunun epkini menen urup öttü.
 222 Birok bizge ançalık zıyan kıla albadı. Al ıldıy ötüp ketti, biz tüz cürö tüşlük da, bir
 223 top korumdardın tüp cagınan canağı bizge karşılık kılıp süzüp cürgön çoñ aybandın
 224 sölökötünü okşoş köp araketsiz catkan eki kiçireek deñiz candığına kezige tüşlük.
 225 Bul oşonun balası ekeni bizge belgilüü boldu, oşonduktan karşılık kılıp cürgön eken.
 226 Anday deñiz candığına kezige tüşköndön kiyin dağı çoçuladık da, al cerden
 227 alıstonun aylanasında bolduk.

228 Kursak da açtı. Aptekten çenep algan dem aluuga kerek kılucu kislorodubuz da
 229 tügönörgö az ubakit kaldı. Bul da bizge çoñ korkunuçtu tuudurat.

230 Deñiz túbündögü asıl buyum bizdin baratkan colubuzdu körgözüp turdu ele, azır
 231 bolso eç kanday carık cok, eç nersenin karaanı sezilbey gana, muz aldına
 232 kalkalangan deñizdin ebegeysiz kölömdüü suusu turat. Eger biz özübüzdögü
 233 carıgıbız bolboso, kaydadır belgisiz Tündük Uyul deñizinin bir cerinde emnelerge
 234 tamak bolup, candın araketinen acırar elek. Mina emi bul uçurda da oşol sıyaktuu
 235 oylor oylono tüşüp, bir cagı korabldin emne bolgonun bilbey, ekinçiden, özübüz
 236 başka cakka adaşıp bara catabızdı degen oydo bolduk. Ar biribizde bagıttı belgilegen
 237 kuraldarıbız bar.

238 Ayla kança degi bir çoñ korkunuçtun kuçağındabız. Bizge belgilenip balança saatka
 239 cetet menen idişbizge tolturulup berilgen kislorod da tügönör maalına eki saat
 240 çamasında kaldı. Eger eki saat boyu aytilgan korabldi taba albasak, deñiz aldında
 241 kislorodsuz bir minutaga çıdabastan tumçugup, mayıp bolo turgandığıbız baarıbızga
 242 belgilüü.

243 Kanday da bolso kolubuzdagı kuraldın bağıtı menen korabldin orun algan cagın
 244 közdöy cürüügö makul taptık. Çogulup alıp, kalıñ suu katmarın cirep bara catabız.
 245 Ali da bolso carıktın dayını cok. Cılçıksız catkan gana deñiz aldınan başka eç
 246 nersenin şooratı eç nersenin dabışı bilinbeyt. Kayda barabız, korabldi kaydan tababız.
 247 Bul cagı da biz üçün belgisiz köründü. Ayla kurudu, amal tügöndü. Korablibizdin
 248 kayda ekenin kantip bilebiz. Kaydan tababız, kaçan cetebiz, kandayça es alabız?
 249 degen söz biri-biribizge keñeş iretinde aytilat. Oşentse da kolubuzdagı kuraldın bağıtı
 250 menen gana karañğı deñiz katmarın aralap ketip bara catabız. Bir maalda kandaydır
 251 bizge cakın bağıt algan cagıbizdan gudoktun ünü çıktı.

252 Emi gana korablibizdi közdöy kele catkandığıbizdi sezdik. Ox! dep, içimden bir
 253 üşürüp aldım.

254 — Cürgülö, coldoştor, akırkı küç menen suunu bir cirep cönöylü dedim da, aldına
 255 tüşüp cönödüm. Cok, añğıça deñiz içine carık taratıp, procektordun carığı tüşö
 256 baştadı. Procektordun carığı korabldin kança alıstıkta ekendigin aykındadı. Biz anı
 257 kördük, çoñ kubanıçtıq menen denebizge kayrat kirip, cakındap kirip keldik.
 258 Korablge cettik, suuga çıguuçı cana suudan kirüüçü eşik menen on altıbiz çarçagan
 259 cana çaalıkkın türdö kirip bardık. Suu kiyimderdi çeçip, bolgon okuyanı korablde
 260 aytıp berdik da, caybarakat es aldık. Al korabldegiler da tim ele cata berişbeptir,
 261 alardın da kılğan kızmattarı abdan köp eken. Korabldin aylanasındagı ayanттardan
 262 türdüüçö candıktar cana ar türdüü cañı elementterdin sanın tabışıptır. Ximik-
 263 akademik uşul uyul coluna tüşköndö, muzdun aldı menen korabl cürö baştagandan
 264 tartıp ele, deñiz aldındagı topuraktardı ximiyalık analiz kıla baştagan, anın sostavın
 265 tekşere baştagan. Mina biz üçün belgilüü bolgon tokson üç elementtin üstünö dagı bir
 266 cañı element taap, tokson tört kılıp, birdi koşup olturat. Bul calpı ximiya ilimine
 267 kirgen gana özgöçölük, bolboso dalay ele biologiya ilimine cañı tür, cañı koşumçalar

268 koşulup catkandığı bar. Uşular sıyaktuu ele fizika cana başka ilimderge özünçö cañı
 269 açılıştar koşulup catat. Bul ekspeditsiyaga kelgen kee bir professor, akademik, ilim
 270 kızımatçıları bir top tabiyattın çaşırın sırın açıştı. Bul cagıman baarıbızga kubanıçtıq
 271 tuudurat. Birok uşul boydon muz aldında, deñiz túbündö kalsak, anday cañı ilim
 272 túrlörü kayda uzamak ele. Özúbüz menen uyul deñiz aldında catardığına şek çok
 273 bolor ele. Oşentse da, kandaydır bir col menen tabiyattın túrmösünön kutuluu kerek
 274 ekendigi calpı ekspeditsiyaçılardıñ çoñ mildeti. Azırınça anday maksat iş cüzünö
 275 aşpay olturat. Eç biribiz balanday col menen kutulabız dep, anın colun ayta elekpiz.

276 Mına uşul öñdüü abal menen bir ay ubakit turup kaldık. Eç kimimiz kutuluu colun
 277 taba albadık. Egerde arakettenbey cata bersek kılımdar boyu bir korablge çoğulgan
 278 boydon kalarlıgıbızga şek çok. Kanday da bolso tabiyattın kırsıgınan kutuluu kerek.
 279 Biz tabiyatka bir colu baş iybey, tabiyat da bizge baş iygendey bolsun. Oşonduktan
 280 kutuluu amalın oyloo kerek. Mına uşul sıyaktuu mildet ar biribizdin oyubuzda.

281 Bir künü uktap tura kalıp, arkı-berkini oylop catıp bir nerse esime kele tüştü. Eki-üç
 282 suuga tüşüp çıguuçu suu kirbegen rezinka kayak bar ele, oşogo motor ornotup, alıskı
 283 cakka col cürsö emne bolorlugun, köpçülökkö oylogon pikirimdi aytıp saldı.

284 Alar da menin akılımdı makul tabıştı da, bışıktap birdi tandap, motor cana adaşpas
 285 üçün koldonuluuçu kuraldı ornotuu eki cakşı mexanikke tapşırıldı. Mına coldoştur,
 286 azırınça bir maksat orundalgansıp, бүgünkü künü çoñ kubanıçta bolduk.

287 Eki kündön kiyin bayagı suu kirüügö mümkünçülük çok rezinkaga aytılgandıñ baarı
 288 teñ ornotulup, dayar boldu. Elektr energiyası menen aylanuuçu motor ornotulgan,
 289 elektr togun berüüçü kee bir zattar cana priborlor koyulgan. Alıskı colgo kerek
 290 nerselerdin baarı teñ büt anın içinen orun algan. Anı suuga tüşürüp, aydatıp kördük.
 291 Saatına 50—55 km ıldamdık menen cürüügö iñgaylaşkan motordun aylanuu kıymılı
 292 bar. Kıskası al alıs cerlerge cürüügö mümkünçülüğü bar, motorluu kiçinekey suu aldı
 293 menen cürüüçü kayak boldu. Munu menen alıskı Rodinaga kabar kılıuga tuura keldi.
 294 Baarıbız teñ munu menen eki adamdıñ barıp kelişin makul kördük. Mından keñeşti
 295 aksakalımız, minday işterdi başınan köp ötkörgön akademik alıskı Rodina materigine
 296 kaçça ubakıtta cetüünün ubakitın belgiledi cana al dagı bolgon işke süyüngönsüp,
 297 keñeşin koşup makul taptı. Uşunu menen eki adam cürüügö dayardandık, birok

298 tamak-aş cana colgo kerek boluuçu kuraldardı salıştıra kelgende bir gana adamdın
 299 ordu kaldı. Emi bul suu aldı menen cürüüçü kayak menen bir gana adam cönöögö
 300 bolo turgandıgı belgilendi. Ekspeditsiyanın naçalnıgı «kim barat» degen keñeşti
 301 koydu. Oşondo men baram dedim da, cönöögö bağıttanıp, kamılgamdı cedim.

302 20-iyul, erteñ menenki saat 8 de colgo çıguuga buyruk aldım. Saattın strelkası
 303 segizdi körgözüp kaldı. Men köpçülük eldin mildetin atkaruuçu adamın, men uluu
 304 el için caralğanmın dedim da, ekspeditsiyadagı coldoştorumdun baarı menen kısa
 305 kuçaktaşıp, korabldin içinen sırtka çıgıp, suuga kalkıdım da, alıskı coldu uzarta
 306 berdim.

307 Mindan arkı okuya menin gana calgız başımdın tegereginde bolmokçu. Al emi
 308 korabldegiler tura tursun. Men bolsom köpçülük eldin mildetin alğan, kiçinekey
 309 kayıkka coldoş bolgon bir adamın.

310 Men saatına 55 km ıldamdık menen tüştüktü közdöy cönöp bara catam. Üstü cagım
 311 bolso kaadasınday kaptagan Tündük Uyul deñizinin kelki muzı.

312 Aldı cagım bolso, deñizdin tübü, belgilüü gana aralık menen alıska cönöp bara
 313 catam. Kaçan cetem, kaçan muzdan kutulam, bul cagı men için belgisiz. Eç
 314 toskoolsuz gana bara catam. Kayıgımdın motoru da on.

315 Kolumdagı kuralım kaysı caktı közdöy bet alıp bara catkandıgımdı bağıttayt.
 316 Azırınça eç nersenin zapkısına, eç nersenin korkunuçuna kezige elekmin. Aldımdagı
 317 bir maksat ele cetip, Rodinaga kabar kılıuda, alısta kalğan coldoştorumdu esen-soo
 318 tabiyattın çaşırın sırın bir top cañı açıştarı menen kutultup aluu boldu. Bir top
 319 ubakıttar cürdüm. Calgız özüm gana bir top kıyınçılıktar menen ketip bara catam.
 320 Cok, aňgıça kelkilenip uyul deñizinin üstün kalkalap catkan muzdan kutulçuday
 321 bolom. Kez-kezde birindep cürgön gana bölüktörünö kezdeşip kalam. Mına uşunday
 322 pikir menen kele catkan uçurumda kandaydır aldı cagımdan süzüşö kelip bir kit
 323 kayıgımdı kuyruğu menen kömölötö urup öttü, kayıgım ala salıp oñoldu. Motor
 324 araketke kelbesten, toktolup kaldı. Ayla büttü, kandayça amal menen motordu
 325 aylandırıp, alıskı columdu basam. Kayıgım bolso, kıymılsız gana kalkıp kaldı. Cok,

326 aňgıça canağı kitpi, başkabı, meni oyun kılğanday öydö-tömön urgulap, kuyruğu
327 menen bir balaaga uçuratuuçuday boldu.

328 Aradan eki sutka ubakit ötüp ketti. Eç cardamsız gana deňizdin cindi tolkunu menen
329 arı aydalıp, beri aydalıp kündördü ötkörö berdim. Alıskı caktarga köz ciberip,
330 biröödön cardam bolobu degen ümüttö bolom. Birok eç nerse közgö ilinbeyt, eç
331 nersenin kabarı cok. Deňizdin tolkununan başka bir çımınday nerselerdi keziktire
332 albadım. Bolgon okuyanı künümdük depterge cazıp koydum da, ötkön1600—1700-
333 cıldardagı deňiz sayakatı tuuralu cazılğan kitepterimden ermek kılıu üçün okuy
334 baştadım. Andağı bolgon okuyanın kızıklarına batam. Özüm da oşonun biröö
335 sıyaktanıp, deňiz arasında cürgönümdü eske tüşüröm. Daniel Defonun «Robinzon
336 Kruzo» degen okuyasın esteym. Al deňiz üstü menen gana cürüp zapkıga uçurasa,
337 biz muz aldı menen cürüp, ubaktılıu gana bir okuyaga kezdeştik.

338 Motorum iştebey toktop, deňizde kalkıp kalgandığıma бүгүнкү күн менен төрт sutka
339 bolot. Tört kündön beri bir da candıktı közümö ilinte albadım. Çoň kapanın biri bul:
340 eger asmandı iliktööçü astronomikalık kuraldarınan bolso akırındık menen izildö
341 işine kirişe berer elem. Birok anday izildöө приборlorum alıskı muz aldında kaldı.
342 Calgız gana deňiz tolkununa ermek bolgondoy uçsuz-tüpsüz köz cetkis meykindikte
343 cürüp catam. Motordun araketi bolso eçak ele toktolgon. Azır gana ötköndögü
344 okuyalardı eske salıp, korabldı kıymılga keltirüünün araketinde boldum. Daroo sol
345 dürmötünün zımın motorgo ulaştırıa koydum. Zuu etken ün menen oktorulup algalap
346 cönödü. Oyun kılğan kitterden bölünö tüşüp, columdu uzarttım.

347 Mina uşul sıyaktuu bir kokustuktan kutulup, emi mindan arı tüz ketemin go degen
348 ümüt menen tınımsız cönöp bara cattım. Birok kayradan dağı caman abalga
349 uçuraçuday bolom. Men korablden çikkandığıma köp ubaktar boldu, oşondon beri
350 uktay elekmin. Azırkı uçurda uyku karaylatıp bara catat. Uktayın deym, anda da

351 çoň korkunuçka uçuraçuday bolom. Egerde uykuga berilip, kayıktı erkinçe süzdürüp
352 koyo bersem alda nelerge urunup, motoru talkalanmak. Motordu toktotup koyup,
353 uykumdu kandırayın deym, bul da ep kelişpeyt. Egerde kayıktı toktotsom, anda deňiz
354 aybandarı meni emne kılarına közüm cetet. Uşul eki çoň korkunuç menin cürögümdü
355 öyköp uktoogo mümkinçülük berbedi. Közümdü irmep koyup kayıktı başkarıp

356 aydap bara catat elem, közüm ilinip kalıptır. Kayıgım tolkun bolgon cakka karay
 357 süzö berip, kandaydır bir nersege urunup kalganın seze koyup, kalıñ uykudan
 358 közümdü açtım.

359 Ayla cok, amal kurudu. Köpçülükün işin aktooçu kişi men elem. Birok, men mınday
 360 abalga uçurap, caratılış türmösünön kandayça kutulardı bilbey, kögörgön deñiz
 361 üstündö cansız buyum öñdüü kayak menen kalkıp kaldım. Coldoştorum bolso
 362 Tündük Uyul aldında catsa, men bolsom eki ortodogu ebegeysiz çoñ ayanttı eelegen
 363 kök deñizdin üstündö kalsam... Men 2 ay çamasınan beri kündü birinçi colu bugün
 364 gana kırp oturam, suuda kalkıp kalganda kündüzgü saat 12 çamasında carkırıp tiyip
 365 turgan açık kündün şoolası menen uçuraşkansıp közümdü arañ açtım.

366 Meltiregen çoñ deñizdin betindegi kün nuruna köz ciberip, alıstağı deñiz betindegi
 367 birin-serin karaandardı abaylaganday bolom.

368 Motordun emnege cürböy kalganın bilüü üçün aldındağı tetiklerine köz ciberip,
 369 kolum menen burap da köröm. Birok anın buzuluşu kayıktın iç çagında emes,
 370 motordo bolup çıktı. Kandaydır katuu bir buyumga urunup, çapşırılıp singanın
 371 sezdim. Motordu kayıktan alıp, oñdop, kayra ornotuuga mende darman cok. Meni
 372 menen birge mexanik da cok. Kıskası, ömür boyu uşul deñiz betinde kalgandığımı
 373 emi gana sezdim. Deñizdin tolkunu menen, şamaldın aydaşı menen alda kaydağı een
 374 caktarga alıp ketebi deym.

375 Saatına 55 km col cürüünün arkasında gana muz aldınan çıktım ele. Birok azır da
 376 alıskı Rodinaga cetüü üçün köp ubakıttar, dalay küç kerek. Emi saatına 55 km
 377 cürmök turgay, 55 metr da cürö albay, bir balaaga uçurap olturam. Oyloy-oyloy eç
 378 kanday akıl, eç kanday amal tabılbadı. Uşunday gana kalkıgan boydon kaluuçuday
 379 boldum. Maga cardam kılar eç kanday adam balası cakın cerde cok. Kögüşönüp
 380 gana tolkup catkan deñiz tolkunu menen kalkıgan boydon deñiz üstündö on eki tün
 381 tünödüm. Ertesinde katuu boroon bolo baştı. Deñizdin üstü üy boyu kötörülön
 382 tolkundar menen eelendi.

383 Kötörülön tolkun menen koşo cogoru bir çığıp, tömön bir tüşüp, deñiz araketi
 384 menen kıymılda bolup cüröm. Tündük caktan sokkon boroon kayıktı tüştüktü közdöy

385 aydadı. Kaydadır belgisiz cakka katuu tolkundun bagıtı menen cılıp bara catam.
 386 Alıstan munarıktagan birdeñkenin karaanı körünö baştı. Süyünüç cürökkö batpay,
 387 cakındaşar beken degen tilekte bolup, al karaandan köz ayırbay bara catam. Cok,
 388 birok anın calgız tütünün gana körüp kele catkan ekenmin. Azır bolso, anın özün
 389 körö baştıdım. Al paroxod eken. Meni tündük caktan, anı çığış caktan batıştı közdöy
 390 cel urup bara catkan bagıtına cakındattı. Al dağı cakındap kirip keldi. Men anday çoñ
 391 nersenin karaanın alıstan ele köz aldıma elestete baştıdım. Birok, andagılardı kim
 392 bilet? Tolkun menen cogoru kötörülüp, ıldıy tüşüp kele catkan meni köröbü ce
 393 körböybü, al cagı azırınça belgisiz go...

394 Köp ubakıttar öttü, maga körüngön paroxoddon da ayrıldım. Al meni deñiz
 395 tolkununun arasınan kaydan körsün, öz colun uzartkan boydon alıstap, közdön kayım
 396 boldu.

397 Bir top ubakıttan kiyin ceekke cettim. Tolkun kañçalık köp cerden uşunday cerge kez
 398 keltirdi dep, katuu kaygırdım. Tolkun kayıktı ceekke çıkarıp taştay albadı. Aynekten
 399 akırındap ceektin tayız ekendigin abayladım da, çeçinip taştap, kayıktan daroo cerge
 400 sekirip tüşüm. Kayıgımdı süyröp ceekke çıgardım.

401 Mına emi caş cürökkö cañı kubanıç kirdi. Alıskı coldoştorumdu emi kutultam go
 402 degen sanaada boldum. 2—3 ay çamasında kurgak cer basıp körö elektigim
 403 baarıñarga belgilüü çıkar. Erkimçe basıp but sergittim, köñül açtım, erkin cügürüp
 404 aldım. Cañı kubat, canı küç kirgendey boldu. Kandaydır cürüp oturup, bir aralga
 405 keziktim. Kün batıp kaldı. Biyik çokuga çığıp, alıskı caktarga köz ciberip karadım.
 406 Tamaktandım. Emi kayıgımdın içine kirip, eşigin bek bekitip alıp, caybarakat
 407 uktoogo oyum ketti da, kayıkka keldim.

408 Eki caktın baarı tınçtı. Deñizge da tınçtı belgisi kelip, akırındık menen gana
 409 ceektegi taştarga urunup catkan kök tolkundu körüügö bolot.

410 Tabiyat bardık tınçtıktı öz kuçagına alganday. Bir araldı bütün eelegensip, araldın
 411 ceeginde calgız men ele arakette bolom. Betimdi cuup, azıktarımdı suuga çalıp cep,
 412 toyup aldım. Emi aldıdağı mildettin biri ele, bul aralda adam balasının bar ce cok
 413 ekenin bilüü.

414 Kayıgımdı bir kalkaıçı cerge bekitip, eki kündük tamak alıp, ubakit ölçööçü,
415 bağıttardı belgilööçü, kandaydır kırsıktan korgonuuçu kuraldı alıp, tüştüktü közdöy
416 cönödüm.

417 Bul menin birinçi colu cöö sayakat kılışım bolot. Kolgo turnabaydı alıp, ulam bir
418 döbögö ıkkın sayın alıskı caktardı abaylap karaym. Birok, eç nersenin kabarı cok.
419 Baarı teñ tınçtıq, kıbıragan can da körünböyt. Bir azdan kiyin deñizdin ceek
420 cagındağı kaşatta cuuşap catkan bir top tyulenderge keziktım. Alar meni körörü
421 menen ele suuga kirip cok boluştu. Bul menin kurgakta caşagan aybandardı birinçi
422 colu gana keziktirişim. Men mından arı eçen aybandarga kezige baştadım. Birok
423 adam balasına kezige elekmin.

424 Kündüzgü saat bir carım. Barar cerim ali belgisiz. Bir maalda aldı cagımdan bir çoñ
425 döbö körünö baştadı. Kanday bolso da oşol döbönün çokusuna cetüügö oylondum,
426 kün battı, döbönün çokusuna arañ cetip, alıskı caktarga turnabay saldım. Tüştük-çıgış
427 cakta kaalgıp kötörülüp catkan tütündü cana alaçık sıyaktuu karaandardı kördüm.

428 Menin maksatım oşogo cetüüdö boldu. Tün katıp cürüünü makul kördüm da, alıskı
429 karaandarga col tarttım. Adam balası köp meken kılıp cay albagan cer, colu cok,
430 keede colsuz bir cerge barıp kamalıp kalam, keede bulak suulardı keçip ketem. Akırı
431 cakındap cetip bardım. Al cerde adam balası bar bolup çıktı, tündük arxipelagdardadı
432 ilim-izildöö metrologiya stantsiyanın biri eken. Men alardı cabdıktarınan bildim.
433 Kızuu uykuda catkan adamdardı oygoto baştadım. Alar kütülbös cerden uçuragan
434 adamga (maga) tañ kalıştı. Men kim ekenimdi alarga tüşündürdüm. Alar da Tündük
435 Uyulga muz aldı menen birinçi colu ketken ekspeditsiyalardı al-abalı menen toluk
436 taanışıp, bizdin kabarıbiz köptön beri cok bolgonduktan, ar kaysı Tündük Uyul
437 stantsiyalarına kabar kılıp izdöögö köptön beri kirişe baştaşkanın aytıştı.

438 Alar menin kim ekendigimdi bilgenden kiyin, kubanıçtuuluk menen tosıp alıştı.
439 Daroo gana Rodinaga radio menen tün boyu kabar kılıp, menin kelişimdi kuttuktap
440 çıktı.

441 Kün açık. Avgust ayı, uyul bolso da cay mezgili belgisiz adamdı öz kuçagına
442 memiretet. Kün cogoru kötörülüp, saat 10 bolup kalgan. Kalıñ uykudan közümdü

443 açtım da, alıskı coldoştorum esime tüşüp, ata-curtum cana anın cürögü Moskva
444 menen kabarlaşuu üçün radiogramma arkıluu süylöşüügö olturdum. Bizge cardamga
445 aba korablderinen bir neçeni cana muz cargıç kuraldardan ciberüünü suradım.

446 Bolcogon küñü, saat 9 da aba korablderinen altoo-cetöö uçup kelişti da, biz turgan
447 araldın çığış cagındağı deñiz üstünö konuşup, ceekke cakındap kelip toktoluştu.
448 Rodinanın baatır uçkuçtarı meni menen amandaşıştı da, berki coldoştorumdun kayda
449 ekendigin suraştı. Kelerki maksattı iş cüzünö atkaruuga kiriştik. Mından arkı maksat
450 bolso alıskı muz aldında kalgan ekspeditsiyaçılardı tolugu menen aman-esen boşotup
451 aluu boldu. Albette, mınçalık bolgondon kiyin anday iştin iş cüzünö aşarı aykın-açık
452 gana körünüp turbaybı. Tilegen maksatıma, oylogon oyuma cettim. Andağı el üçün,
453 Rodina üçün tabiyattın caşırın türmösündö kalgan coldoştorum mına emi kutulmakçı,
454 eç kaday toskoolduk bolboyt. Az ubakit ötköndön kiyin, özüm baştap kelgen aba
455 korablderi menen salkın celdi ciregen boydon alardın üstü cagındağı muzga barıp
456 konmokpuz. Uyuldu közdöy uçuuga ubakit cetti. Azır aba korablderine tüşö baştadık.
457 Caylaşıp orun aldık. Cıluu kiyinip alıp, alıskı uyulga suu betinen kötörülüp, cetöobüz
458 teñ karkıraday tizilip cönödük. Propeller tınımsız tegerenip, tunuk aba menen alga
459 cönöp bara catat. Aba korablderinin içinde arı teñselip, beri teñselip, tınımsız coldu
460 arbitıp biz dağı bara catabız. Uşul sıyaktuu ubakıttar ötü berdi, biz bargan sayın
461 uyulga cakındadık, muz aldındağı korablъ catkan cerdegi tündük kendik cana batış
462 keñdikke cakındadı.

463 Akırındap, aba korablderi muz kelkisinin üstünö barıp konup kaldı. Mına emi muz
464 aldındağılardın üstü cagina cettik. Bizdin kelgenibizdi seziştibi degen suroonu, men
465 tüşüp kelgen aba korablinin uçkuçuna aytıp kaldım. Al da kubanıçtuu cüz menen
466 maga karap, cılmayıp küldü da, katarlangan muzdun kalıñdıgınan propellerdin ünün
467 kaydan uguşsun dedi. Baarıbız teñ bir cerge çoğuluştuk da, mindan arkı bolo turgan
468 işibizdi uzartuunu keñeştik. Kün suuk, kar aralaş boroon batıştan çığıştı közdöy
469 tınımsız sogup turat. Küñdün suuktugu — 26 gradustu körsötöt. Alıstan alınıp kelgen
470 kuraldardı korabldin içinen tüşürüp, muz üstünö koyduk da, muzdu caruuga kerektüü
471 buyumdardın köp bölüktörün bir cerge üydük. Emi mindan arı tamak içip, bir az es
472 alıp, uktoo maksatında bolduk. Andan kiyin bolso, muz aldındağı adamdardın
473 araketine kirişüü ele. Aytilganday tamak içip, uykuga kiriştik. Küñdün közü

474 körünböyt. Köz cetkis tumanduu gorizont boyunca sozulgan aylana. Aylana ak kar
 475 menen kaptalıp, kök muz, andan başka eç bir nerse körünböyt. Cay mezgili bolso da
 476 gradustun sımabı nöldön cogoru çıkpıyıt. Nöldön tömön—25—26 gradustardı
 477 körgözöt da turat. Men uyuldun muz aldındağı uşul tuştarının köp cerin kördüm ele.
 478 Birok anın mınday tışkı aba ırayı cana cer şartı menen taanışa elek elem. Mına emi
 479 gana taanışıp olturam. Muz aldında catkan coldoştorumdun köpçülüğü da men
 480 sıyaktuu uyuldun keñiri cerlerinin şartı menen taanışa elek. Alar da men sıyaktuu
 481 muz aldınan çıkkandan kiyin taanışarına şek cok emespi. Birok azırkı uçurda emne
 482 araket menen catışkandıgın cana turmuştarı kanday ekendigin bile albagandıgıma
 483 kapa boldum.

484 Kalıñdığı üç kilometr muzdu talkalap olturup, kaçan alardı boşotobuz, kaçan alardı
 485 tabiyattın türmösünön acıratabız. Mına uşul cagına çıdamsızdık menen iştin çukulun
 486 kütöm. Belgilegen tündük kendik cana batış keñdiktin ortosundadı korabldin catkan
 487 ceri uşu go degen oy menen keñdikterdin sekundasınan beri taktap, biz tüşkön
 488 ceribizden eki kilometr alıstıgına bardık. Muz cargıç darılardı bir tobun alıp barıp
 489 üydük da, tutandıruuçı bilikti köñdöy zımdın ortosu menen samolyottorubuz konup
 490 turgan cerge alıp keldik. Oşol bilikke ot koyup, muz cargıç darıga cetkirüü
 491 maksatında bolduk. Bilikke ot koyuldu, on beş minuta ubakıttan kiyin ebegeysiz
 492 katuu dabış menen ün çıgarın kütüp turabız. Mına oşondo çıkkın dabıştı uguşar
 493 beken degen oydo bolom. Birok ubakit ötüp baratsa da alige cok. On beş minutadan
 494 20 sekunda ötör zamat, kulaktı cañırtkan katuu dabış çıktı da, kötörülgön kara
 495 tütüngö aralaş muz sınıktarı cogoru kötörülüp, eki cakka çaçırıp talkalana başadı.
 496 Biz turgan cerge da muzdun sınıktarı kelip tüştü. Muştumday cana andan kiçireekteri
 497 altı-ceti kilometr alıstıgına ırıp ketiptir. Al darının carılıusu büttü, muzdun
 498 talkalanışı toktoldu. Biz cakındap barıp kaldık. Bir top tereñdikte cana 300 çarçı metr
 499 aylananın muzun talkalap, bırıñ-çıırıñ çıgarıp, alda kayda uçurup ketken eken. Azırkı
 500 talkalangan muzdun kalıñdığı 725 metr çamasındağı tereñdikti oygon. Oyulgan
 501 muzdun tamanına tüşüp, bir kabar barbı degen pikir menen muz aldın tıñşadı, biro
 502 eç nersenin kabarı sezilbeyt. Kayradan da oyulgan muz çuñkurunun tamanına köp
 503 sanduu muz talkalağıç buyumdardı alıp kelip cıynay başadık, murunku kalıp menen
 504 ot koyuuga dayardap, özübüzdün cayıbzıga keldik da, bilik arkılıu ot koyo berdik.

505 Ot dağı kaadasınday bilik arkıluu tezdik menen küyüp ketti. Biz dağı muzdun
506 talkalanuusun kütüp, cata berdik. Bir az ubakıttan kiyin kara tütün cogoru kötörölö
507 tüşüp, katuu ün dağı çıktı. Muzdun murunkudan çoñ sınıktarı bizdin canıbızga ırgıp
508 kelip tüşüp catat.

509 Biz samolyottun içinde, cogoru kötörölüp, küç menen kayrılıp cerge tüşüp catkan
510 muz sınıktarın tereze caktan abaylap turabız. Bir azdan kiyin talkalanıp tüşüp catkan
511 muz sınıktarı toktoldu. Biz çoguubuz menen canağı muz talkalanıp catkan cerge
512 bardık. Birok, ali muz talkalanıp, bir teşik çıgıp suu körünö elek eken. Eñ tereñ
513 çuñkur boluptur. Oşonço tereñ bolso da muzdun kalıñdıđı talkalanıp bütö elek eken.
514 Murunkuga karaganda kiyinki koyulgan darı muzdu tereñireek oydu, emi üçünçü iret
515 koyuuga tuura keldi, talkalangan muzdardın tamanına dağı darılardan üydük.

516 Eñ akırı uşul bolosuñ go degendey, cañı bilik ulaştırıp, özübüzdün turgan ceribizge
517 çeyin alıp barıp ot berdik. Dağı muz sınıktarı cogoru kötörölüp, kayra tüşüp
518 bırkıranıp cattı. Bir azdan kiyin toktoldu. Biz çogulup kayta dağı cönödük, muz
519 oşondo arañ teşilip deñiz suusu körünüp kalgan. Birok, muz aldındagılardın eç
520 kanday dayını cok.

521 Mina oşentip, biyik muz kaşattın başınan tunuk deñiz suusuna köz ciberip, bir top
522 ubakıttar turduk. Alardan eç kanday kabar bolbogondon kiyin, deñiz aldına tört-
523 beşöbüz tüşüügö tuura keldi. Oşonduktan, men baştap beş kişi suuga tüşçü
524 kiyimderdi kiyindik, oşentip deñiz túbünö tüşüügö kamındık. Muzdun ceegindegi
525 muz teşigi arkıluu arkan menen törtöbüz teñ tüştüük. Akırındap suuga cettik, andan
526 deñiz túbündögü cerge cettik. Men tündük muz deñizdin túbün karay ekinçi iret
527 cürüşüm. Ar biribizdegi elektr carığının şoolası menen col taap cürüp bara catabız.
528 Bir maalda ıgış çağıbızdan deñiz suusunun arasınan biliner-bilibes carık şoola ıga
529 baştadı. Bul men üçün tañ kalarlık iş emes, birok başkalar üçün kanday ekenin
530 bilbeymin.

531 Akırındap oşol carıktı közdöp cürüp olturduk. Cogoru bara catkan colubuzdan
532 biliner-bilinbes adamzattın sölökötün körö baştadık. Alar da bizdi közdöy bet aldı.
533 Cakındaşıp kaldık. Alar belgisiz adamdarga tañ kalganday boluştu. Men alardı
534 coldoştorum ekendigin sezdim da, ötü süyündüm. Birok suuga tüşüüçü kiyimderdi

535 alar da kiyişken. Kim-kim ekeni taanılbayt. Kee biröölörünün süylögön sözünön
 536 gana taanıp kalam. Kanday çoñ kubanıçtıq menen tosüp alıştı. Kuçaktaşıp uçuraşuu
 537 biz üçün çın kumar. Birok, suu içinde cürgöndüktön buga mümkünçülük cok. Suu
 538 kiyimderi çeçilbeyt. Akırındap, carık çıgıp catkan korabldi közdöy cönödük. Alar
 539 kandaydır belgisizden çıgıp catkan ukmuştuu ündün dabışın ulap, kele catışkan eken.
 540 Oşol kele catkanda biz uçuraşıp kaldık. Alar içki süyüşüü menen ölkö caktın al-
 541 abalın cana bizdin kelişibizdi suraşat cana kubanıшат. Alardın kanday çaşap
 542 turuşkandığın biz suraybız. Mına uşunday kepke alaksıp olturup, korablge cakın
 543 bargandıgıbizdi da bilbey kalıptırbız.

544 Ötköndö körgön asıl buyumdun köp bölügün maydalap, alıp kelip koyuştuur.
 545 Andan başka da köp asıl buyum kenderin tabışıptır, alardın catkan cerin anıktaşıp,
 546 kartaga da tüşürüşkön eken. Allette, munu bul kitepte aytıp olturuunun keregi cok.
 547 Sizder ar bir sabaktı özünçö okup catasızdar, ar bir canı açılıştardın kaçan, kayda
 548 bolgonun bilersizder. Oşonduktan uçurdagı işibizge, kirişeli... Mına uşintip, çoñ
 549 iygilikterge ee bolduk. Emki bizdin maksat ketüüdö boldu. Murda korablibizdin
 550 üstün muz bekem basıp kalgan. Al emi bir top özgörüştör bolup ketiptir, muz
 551 korablden 17—18 metr cogoru kötörülüp, korabldi boşotup koyuurtur. Emki maksat
 552 çeberdik menen korabldi teşilgen açıkka çıgaruuda cana bir amal menen muzdun
 553 üstünö kötörüp çıguuda. Uşunu atkarsak, bizdin birinçi colu muz aldı menen cürgön
 554 ekspeditsiyabızdın işi çoñ iygilikke ee bolmok. Mınday okuyanı başkı kapitanga
 555 keñeş kıldım. Al da menin sözümdü toluğu menen kabıl aldı. Bir az ubakıttan kiyin
 556 çeberdik menen oşol cañı muz teşigin közdöy kıymıdatuunu makul kördüm da,
 557 kapitan, matrostorgo buyruk kıldım. Köp ubakıttar boyu catkan cerinen korablibiz
 558 kozgolup arakettendi. Akırındap batıp kalgan cerinen cogoru kötörüldü da, kıymılga
 559 keldi. Korablibiz töto col menen cılcıp gana cürüp olturdu. Dalay ubakıttan kiyin
 560 cañı muz teşigine cakındadık da, teşik arkıluu korablibiz deñiz üstünö kalkıdı.
 561 Muzdun bir cak ceegine cakın kelip toktodu. Samolyot menen kelgen coldoşturubuz
 562 bizdi kızuu türdö tosüp alıştı. Berkiler menen kuçaktaşıp körüşüp, betterinen süyüştü,
 563 oşentip uyul muzunun üstünö calpıbiz teñ çıktık. Bir top ay boyu korabldin içinen
 564 başka cerge erkinçe basa alışpagan ekspeditsiyaçılar muz bolso da erkinçe basıp,
 565 caratılış abasın cutup, erkinçe dem ala baştaştı. Kee biröölörü menin araketime

566 kubanganday kuçaktaşat, kee biröölörü betten süyöt. Ak sakal atalar — akademik,
 567 professorlor uyuldun erke celine sakaldarın sılatıp, alıskı keñdikterge köz ciberišet.
 568 Biz suu astında köp kündör boyu çaşadık dep kep kılışat. «Mına azır aba korablđeri
 569 menen Rodinaga barabız. Süyüktüü Rodinabızga cañı iygilik menen uçuraşabız» —
 570 degen sözdü kulak çalat. Añgıça ilim-izildöo ekspeditsiyasının naçalnigi
 571 geografıyadan akademik söz süylöp, bizdegi bolgon çoñ iygilikti cana eçen
 572 kıyınçılıktan korkpoy, aldıga koyulgan çoñ mildetti atkargandıktı, calpı
 573 ekspeditsiyaçılarga çoñ işenimdik bar ekendikti dağı Rodinanın mınday kiyin
 574 kızmattarın atkaruuga dayar ekendigin körgözüp ketti. Mına uşul sıyaktuu
 575 maselelerdi aba korablinin naçalnigi da süylödü. Kıskaşı bul uçur calpı
 576 ekspeditsiyaçılardıñ çoñ kubanıç möönötünün biri ele. Samolyotko cüktölüp kelingen
 577 kuraldar menen korablđi muzdun üstünö ııgaruu araketinde bolduk, cañıdan teşilgen
 578 muzdun tegeregine altı podyomnik ornotup, aga korablđin içindegi elektr energiyası
 579 menen zım arkıluu baylanıştırıp, altı podıyomnikke teñ ulaştırdık da, korablđi
 580 kötörüp ııguuga kiriyotik. Birok, içindegi buyumdardıñ köpçülügün cön gana taşıp
 581 ııguunu tuura taptık. Tezdik menen köpçülügün kötörüp ııgıp, podıyomnikter
 582 menen kötörüü araketinde bolduk. Elektr energiyasınıñ podyomnikterge koyo berip,
 583 podyomnikter beş-altı kabat ııncırlar menen korablđi tıška kötörüp ııktı. Biz çoñ
 584 kubanıçta bolduk. Birok, munu alıp ketüünün takır mümkündüğü bolbodı.
 585 Oşonduktan, cañıdan samolyot menen kelgen adamdardan beş-altoonı taştöonu tuura
 586 taptık. Dağı ilim-izildöo kuraldarınıñ bardıgın, azık-tülükün köpçülügün, cana da
 587 başka kiyimderin cetişerlik türdö kamdadık da, altı adamdı özdörünün kaalooloru
 588 boyunça korablge kaltırdık.

589 Albette, köp küç menen cana birinçi colu muz aldında cürgön korabl bolso, munu
 590 cön gana uyuldun muzı üstünö taştap *koyuu* tuura kelbedi. Oşonduktan, muzdun
 591 akırında cılışı menen kelerki cay ubaktılarında muzsuz deñiz cakka cılıp ceteri
 592 belgilüü, oşondo korablde kalgan adamdar menen radiogrammanıñ cardamı arkıluu
 593 kabarlaşıp turup, anan korablđi kutkarıp kelüünü oyloduk. Biz, muz aldındağı
 594 ekspeditsiyaçılar, emi alıskı Rodinaga col tartuu maksatında bolduk da, kalgan altoo
 595 menen koştöşüp, aba korabline oturduk.

596 Berki altı coldoşubuz da bizdi uzatıp cürüşöt. Añgıça men tüşkön samolyottun
597 propelleri aylanıp, kıymılda bolo baştı. Akırındap cerden kötörülüp, tüştökkö—ata
598 meken bolgon cerge, elge col tarttık. Biz bara catkandığıbizdi radiogramma arkıluu
599 kabar kıldık. Bizde şattık, bizde küç, bizde tolkun, çoñ kubanıç. Çıdamsızdanıp
600 kaçan cetebiz degen oydo bolobuz. Bolot kuş abanı cara bölüp, tınımsız ketip bara
601 catat. Birok bizdin sanaa, bizdin oy minuta sayın, sekunda sayın, elge, cerge cetip
602 barat da, kayradan aba korablinin içinde olturgan bolobuz.

603 Asman açık, sentyabr aylarının küni, biz kele catkan samolyottor akırındık menen
604 aerodromgo cakındap, konuuga ıldıylay baştı. Bir maalda akırındap barıp konup
605 kaldık. Bizdi kütüşkön kalıñ el çıdamsızdık menen uraalap kıykırışat. Bizdi kuttuktap
606 çatışkan. Rodinanın uul-kızdarı cana eneler, atalar, tuugandardın bir boorluk ündörü
607 cogoruga kötörülüp, kuttuktoo söz süylögön adamdardan kiyin,— «Caşasın Tündük
608 Uyuldun muz aldındağı ekspeditsiyaçıları!»—degen kıykırık tınımsızdan cogoru
609 kötörülöt. Bizdi kütüp turgan boloçok Rodinanın baatırları, boloçok uçkuçtarı,
610 boloçok uçuuçu caş şumkarlar alakandarın şakıldatışat. Koñguroodoy koñur ündörü
611 menen uraalaşat.

612 Mina coldoştor, bizdin deñiz astında ekspeditsiyabız uşunu menen ayaktadı.

Narın. 1938-cıl

1 1.4. Şarşe

2 Kögörgön tunuk asman öz keregin kütkönsüp, tañdagı sokkon cayloonun tunuk
3 celinen birindep kalkıp cürgön, paxtaday agargan buluttardı toskondoy bolot. Al
4 buluttar ıldamdıgın küçötkönsüp, batıştan çığıştı közdöy cılat da, başın kar baskan,
5 asman menen aykaşkan Ala-Toogo caşırınıp cok boluşat. Añğıça too baştarın kün
6 çalıp, kögörgön asmandı nur kaptap, öz carıgın cer betine tüşürö baştadı.

7 Anın kuçagında tabiyat müçölörü oygongondoy, kıroolongon kek çöptün arasında
8 üşökkö çaldıkkansıp catkan köpölök öñdüü canıbarlar kanatın cayıp, butun cazıp, bir
9 arakette bolgonsuyt. Boz üylördün uuktarina, üzüktörünö konup alıp tañ atırgan kara
10 çımındar da ızıldap, kanat kağıp, üydöğü idiş-ayakka konuşat da, alar da öz
11 araketinde boluşkansıyt.

12 Ayıldın çetireek cagında, kara alaçıktın kün cak betine toonun başınan nurun çaçkan
13 kündün ciluuluguna denelerin kaktaşıp, beş-altı caş çamasında bir kız, üç-tört caş
14 çamasında kursağı çedireyip, cıñalaç dağı bir bala turat. Bala uykudan cañı açılğan
15 közün kir baskan kiçinekey kara kolu menen uşalayt da:

16 — Eceke! Eceke! Enem kana, kayda ketken? — deyt. Kız da anın suroosuna coop
17 berbööçüdöy, koroonun ortosundagı kalıñ koydun arasında arakettenip cürgön elge
18 köz ciberet.

19 Koroodogu kalıñ koy adamdın araketi menen arı-beri uyulguyt da, «koş! tos!» degen
20 ündör cogoru kötörülöt. Koyonbay kolundagı kuur baştıktagı tabılgıdan kesilip
21 casalgan korgooldordu koluna uuçtap, alıp, ar bir elüü koy ötköndö birden taştı
22 baştığının içine tüşürö berdi. Ötköndöğü cana keçeegi sanagan koyunun sanı tuura
23 çıktı. 23 taş büt baştıkkı tüşüp büttü cana köñüldö üç koy dağı artıp kaldı. Mına
24 uşunday iret menen Koyonbaydın «kara boz koy» dep ataluuçu koyloru tügölü
25 menen elden murda sanalıp, koroodon çuburup çıga baştadı.

26 Kara ögüzgö bir top uuk cana eskirip, ış basıp kalgan bir üzük, dayardap alıngan bir
27 az azık-tülük, bir çaka, eki ayak, bir çömüç cüktölgön. Al cüktün üstünö üç-üçtön altı
28 kozunu kurcunga salıp, kurcundan başın çıgartıp, bastırıp, al cüktörü menen kara
29 ögüzdü cetelep, ters kulanı minip, koylordun artınan tüşüp, Bölök baratat.

30 Şarşe, bayığı ayıldın çettereek cagımdağı alaçıkka cölönüp turuşkan karındaşı menen
31 inisinin betinen öptü da, küröñ topozuna minip, alıskı colgo çıktı. Kalıñ koy kündöğü
32 cayıttardı közdöy şuuldap, köp toktoo berbey, ketip bara catışat.

33 Koyonbay bir nerseni unutup kalgansıp:

34 — Bölök ele, Bölök! Kayrıla ketçi? — dep, açuuluu ün menen alıska ketken Bölöktü
35 çakırdı. Cetelep bara catkan kara ögüzdün muruntugun Şarşege karmata koydu. Ters
36 kulanın başın burup, celdirip keldi da, Koyonbaydın sözüñö köñül böldü.

37 — Bölök, saga bir nerseni aytayın dep unutup kalgan ekemin da, canağı balanı
38 cakşılup cumşa, til albasa, kulagınan karmap cerge bir ur. Al cerde boluşar caman
39 enesi da cok. Anan sen da ala köödök, uykuçu, caramsız kaapırsıñ, karıgança eç
40 nersenin cayın bilbeysiñ! Menin kolumda köp cıldan beri cürösüñ, birok tegi cok
41 akmakka bir nerseni üyrötüp da bolboyt eken, saga emneler debedim, emneler
42 aytpadım. Birok aytkanım aytkan cerde, degenim degen cerde kaluuçu boldu. Alıskı
43 cerge, taanıbagan belge koylordu otorlotkonu alpara catasıñ. Sak bol! Sak bol! Men
44 da cuma sayın kattap turam. Cönö, koyuñdun artınan! — dedi da, serbeygen buurul
45 sakalın sılap kala berdi.

46 Dağı bir nerseni unutkanın estey koyup, celdirip bara catkan Bölökkö ekinçi iret
47 kıykırdı:

48 — Kök belde karışkır, ilbirs, ayuu köp bolot, koylordun arasında tuup bütpögöñdörü
49 bar, közüñör agıp, kırdırıp ciberbegile! — dedi da, burulup üyünö kirip ketip, cok
50 boldu.

51 Celedegi beenin birinçi saanın saap catkan Şarşenin enesi balasının uçuraşpay
52 ketkendigine kapa bolup, kulun salıp berip cürgön Temirge karap, közünön çaşın
53 çuburtup ciberdi da:

54 — «Kanteyin! Baldarım dep cetimdikti, cesirlikti, aç-togumdu kötörüp, uşul ubakka
55 çeyin keldim ele. Birok, Şarşemdin uçuraşpay ketip kalganı: enenin köönü balada,
56 balanın köönü talaada eken da, Temiş! — dep, közünün çaşın kökürökçösü menen
57 sürtüp, cerge koygon köñögün koluna aldı da, ayıldı közdöy bastı.

58 Saalğan sütün Koyonbaydın üyünö kiyrip, sabasına kuyup, kayrılıp eşikke çıgıp, öz
59 alaçıgın közdöy bet aldı. Alaçıkta cölönüp turgan baldarı enesin körö koyuşup, carışa
60 enekelep çurkap kelişti.

61 — Eneke! Baykem kayda barat, kayda ketti? — dep suraştı.

62 — Bilbeymin, kağılayındar! İçten çıkkın iyri cılandar, adamdı çıdatpayt ekensiñer da
63 — dep, erkek balasın cerden kötörüp alıp ööp ciberdi:

64 — Aylanayın berekelerim, baykeñer koy otorlotkonu ketpedibi. Silerge aytkan
65 cokpu? — dedi.

66 Kızı da:

67 — Ooba eneke, baykem aytpay ele attanıp ketti, — dedi.

68 Kötörgön erkek balası enesinin moynunan kuçaktap alıp enekelep, enesine
69 maktangansıp, kıtkılıktap külüp da ciberdi.

70 — Kana, berekelerim! Cürgülö üygö! — dep, bir balasın cetelep, biröönü kötörüp,
71 alaçıgın közdöy basıştı.

72 — Eneke ay! — dedi moynunda asılıp kele catkan balası, — kursagım açtı, süt, süt!
73 — dedi.

74 — Balam ay, kanteyin, tigiler berer beken? Süttü kuyup, sabasın bışpay da cürö
75 berdim, — dedi baldarına.

76 «Kara boz kelgen türk koylorunun tukumunan» dep, el aytçu Koyonbaydın kara boz
77 koyloru eki cagı zoo kelgen çoñ kapçıgay menen cayılıp bara catat. Aldı cakta taştan
78 taşka urunup, aldastap ağıp catkan çoñ suu, koylordun butu menen kum, taştar şilenip
79 barıp al suuga kuyulat da, öz kölömün cogotkonsup, suunun ağımı menen cok bolot.
80 Borçuktun arasındagı taştın carıgına çıkkın kök çaşañ çöptördü çalıp ketip bara
81 catışkan koylordun aldı cagında beş-altı erkeç baratat. Kee bir koylor korgulga
82 buttarın salıp alıшат da, ketençiktey tüşüp, suurup alıшат.

83 Bölök menen Şarşe da koylordun artınan calgız ayak col menen bara catışat. Aldı
84 cagında cana cogoru cagında kapçıgaydın booru menen ketip bara catkan koylordon
85 közdörün alışpayt. Bölök kalıñ kepke batkanday bolot.

86 — Şake,— deyt Bölök.— Kanteyin, emnelerdi körbödüüm! Birok arkamda cölök,
87 aldımında öbök cok, düynödön medersiz ötömbü deym. Caşım bolso da 40—50
88 ortosunda.

89 Koyonbay emnelerdi kılbadı!.. Ayalımdı da agalarına alıp berip koydu. Açılbağan
90 sanaam, cazılbağan kaygım üstü-üstünö katarlanıp, cüröktü üşük bastı. Denemden
91 kanım kaçıp, «Caştık ketip, karılık cetip» degendey bolup bar catam go, balam. Al
92 saga emne, başıñ caş, camandıktı da körüüçü, cakşılıktı da körüüçü, balam, senin
93 atañ cok bolso da, eneñ bar cana iniñ, karındaşıñ bar. Alar da ösüp çoñoyor. Birok
94 men baykuştı aytpaysıñbı, karıp, musapır dep, mendeydi

95 aytat! Karıp emey emnemin, balam? Men senin atañ Bayzak markumdan 3 caş uluu
96 bolo turgamin, Bayzak tirüü bolso caş cigit kezi bolboyt bele. Kaza taap ketti da. Emi
97 eneñ baykuştun emgegin, araketin esiñden çigarba! —dedi da, katuu-katuu üşkürüp
98 aldı.

99 — Ubaktı — tüş oop, beşimge cakındadı. Kapçıgaydın oozuna çıguuga az kaldı.
100 Koylor toygonsup magdırayt. Şarşe menen Bölök unaalarınan tüşüp, üstünkü cana
101 astıñkı koylorgo taş ırgıtıp ışkırışat. Koylor da aylasızdan baş iygensip, arañ ele
102 ilkişet.

103 Alıstan bülbüldögön ottun carıgı bir nersenin şoolasın bergendey bolot. Cok, birook
104 köp ubakıttar boyu araketi cok catkan Kök-Bel bugün gana adam balasının mekeni
105 bolgonbu?— degendey tañ kalarlık oy tuudurat. Keçee gana kamandar kañtarıp
106 ketken cerde bugün ot cıltıdap, een talaa, erme çöldögü ar türdüü canıbarlar tañ
107 kalganday sezilet. Bugünkü tün askanın boorunda cürgön küröñ ayuulardın, tün
108 karakçısı bolgon karışkır, ilbirs sıyaktuu cırtkıçtardın uykusun bölgönsüp, alar
109 ülpüldöp küygön otko köz ciberişip, bir topko turup kalışat. Alar, koktunun
110 tamanındağı ülpüldögön calındın tegereginep «maa» dep maaragan koylordun ününö

111 kulak toskondoy bolot. Bir azdan kiyin alıstığı caramsız carık çaçkan calını öçüp,
112 Kök-Bel kündöğü kalıbına kelgendeı, dabışsız tınçıldı da kaldı...

113 Eki cagı zooluu kelip, ortosu koktulanıp tüzöñ tartkan Kök-Beldin cayıtınan orun
114 algandar — Bölök menen Şarşe cana maldar ele. Onçaktı uuktun başı koşulup,
115 üstünö kara üzük cabılğan Bölök menen Şarşenin alaçığı koktunun ortosunan orun
116 alğan. Ala-Toonun çokuların kün çalıp, cer betine nurun çaçırata baştağan ubak.
117 Tündö tañdı tañ atkıça koydon sanaaları tınbay, uktay albay çıkkın Bölök menen
118 Şarşe koylordun cayılğan cagina köz ciberişet da, künümdük ookattarının keñeřin
119 kılışat. Şarşe da başta körbögön bul cerge tañ kalganday bolot. Kötörölgön Kök-
120 Beldin küñgöy cana teskey cagındağı alıska sozulup catkan biyik zooloruna köz
121 ciberet. Toonun boorundağı borçuktardın arasında tınımsız arakette bolgonsugan
122 kandaydır bir nerseler közünö elesteı. Suunun ceegindegi korumdardan
123 «añkuřtağan» suurdun ündörü da kulakka ugula kalat. Koylor bolso oşol caktı
124 közdöy kayrılıp bara catat.

125 — Şarşe!—deıt Bölök.— Aylanayın, koylor alıstap ketpesin, cakındatıp aldı cagin
126 tosıp koyosuñbu?

127 Añ-börüsü da köp boluuçu cer ele, abaylabasak kırıp ciberet,— dedi.

128 Erteñ menenki şüüdürümdüü kök çöptü aralap, cargak şımın baltırına çeyin türünüp,
129 koylordun aldı cagin kayrıp cürgön Şarşe negedir bir nersenin araketin sezgensiپ,
130 katuı ün menen kıykırıp da ciberdi. Çok, añğıça koylor da bir ukmuştu baykagansiپ,
131 cerden başın kötörüşüp, suunun boyundağı korumga köz ciberişip, cer tepkileپ, iyriile
132 tüşüp, turup kalıştı. Bölök da Şarşenin ayanıçtuu ününö tañ kalganday bolup, koluna
133 tayagın alıp çurkap keldi. Birok Bölök al okuyanı oşol zamat ele seze
134 koybogonduktan:

135 — Emne, Şake? Emnege kaygırdıñ?—dedi.

136 — Kördüñbü, Bökö! Tigine!.. Tigine, tüz ele meni közdöy çurkap kele catıp, toktop
137 kaldı,— dep söömöyü menen korumdun arasındağı belgisiz bir candıktı körsöttü.

138 — Al emne eken?— dedi Bölök.

- 139 — Bilbedim, Bökö, meni közdöy bet alıp kele catıp, toktop kaldı,— dedi.
- 140 — Kantebiz, cürgün, cakındap barıp abaylap körölü,— dedi Bölök.
- 141 — Tiştep albasın, Bökö?
- 142 — Emnege tiştemek ele. Biz adam turbaybızbi, adamdan bardık canıbardın korkorun
143 bilbeysiñbi? Çoñ ele neme oşondon korkup, bakırıp ciberet beken? Mından arı
144 mındaydın dalayın köröt emespizbi,— dedi Bölök,—Cürü, Şake, korkpo, emne
145 ekenin daanalap bilip alalı.
- 146 — Şarşe da çoçugan cürök, korkkon köz menen Bölöktün arkasınan akırındap cürüp
147 oturdu. Canağı canıbar bir nersege tañırkaganday bolup, kele catışkan Bölök menen
148 Şarşege köz ciberdi da, ordunan kozgolboy tura berdi. Añğıça Bölök menen Şarşe
149 cakındap kelişti. Bölök tayağın tayanıp tura kaldı da, Şarşeni karap:
- 150 — Ayuu turbaybı,— dedi.
- 151 — Emne kılábız, Bökö emi?—dedi Şarşe.
- 152 — Özü tiybese katılunun keregi cok. Eger biz katılıp koysok, bizdi ziyandıkka
153 uçuratat. Bular öcör aybandın biri bolot. Bir az turup, ketip kalar,— dedi Bölök.
- 154 — Emese ketpeylibi, Bökö, — dedi Şarşe akırındık menen.
- 155 — Ketse, keteli — dep, kayra buruluşup, cayıtta cürgön koydu közdöy bet alıştı.
156 Cok, ayuu da bir ukmuş baştaçuday, Bölök menen Şarşenin artınan termelip bastı.
- 157 — Bökö!—dedi Şarşe art cagın karay koyup.
- 158 — Canağı kele catat, kantebiz? — dedi.
- 159 Bölök da toktoy kalıp, art cagındağı akırındap basıp kele catkan ayuuga karap tura
160 kaldı.
- 161 — Kantebiz, çaynap öltürüp taştay go,— dedi Şarşe.
- 162 — Cok, aylanayın Şarşeke, korkpo, korksoñ ogo beter öçügöt. Kokustan kaçırıp
163 kalsa, men karmaşayın,— dedi Bölök.

164 — Men anı menen karmaşkanda, sen anı böyrök tuşka sayıp kal!— dep, kurundagı
165 bıçağın kınınan suurup, Şarşege karmata koydu.

166 Añğıça ayuu da cakındap basıp keldi da, bir az toktoy kaldı. Cok, bolbodu, cündörün
167 üksüytüp, denelerin cıyratkanday bolup oozun araanday açıp bakırıp, alardı közdöy
168 cütküdü. Anan açuuluu ününön, sürdüü türünön korkkon Şarşe da Bölöktün art
169 cagina daldaalana kaldı. Cok, bolbodu, Bölök menen calmalaşa tüşkönün körüp,
170 emne kılar aylasın taba albay, Şarşe bir az turup kaldı. Bölök ayanıçtuu ünü menen:

171 — Şarşe!—dep ün çıkarıp aldı. Andan başka söz aytuuga çaması kelbey, ayuu menen
172 alışuunun araketinde boldu. Şarşe da estey koydu da, kolundagı bıçaktı oñtoylop
173 karmap, Bölöktü cerge ıktap catkan ayuunu taamaylap turup böyrök tuşka koyup
174 öttü. Ayuu ayanıçtuu ün menen katuu bakırıp aldı da, Bölöktön acıray tüşüp, Şarşeni
175 közdöy bet aldı. Şarşe emne kılar aylasın taba albay, beş kadam alıstıktagı çoñ kara
176 taştı aylanıp kaçtı. Ayuu da açuuluu üp menen sürdügö tüşüp, kulap ketti.

177 Ayuu Şarşenin artına tüşkönünö çıday albay, Bölök başın cerden kötörüp turup, beş-
178 altı cütkünüp aldı da, cıgılıp ketti. Şarşe da Bölöktün cıgılıp ketkendigin körüp,
179 ayunun keseldüü tırmaktarının taasiri tiygendigine tüşündü da:

180 — Bökö! Bökö!—dep, anın başın kötörö koydu. Bölök darmansız, eki iyni menen
181 dem alıp:

182 — Aylanayın, eç nerse emes, emne ekendigin bilbedim, köñülüm karañgılap
183 ketiptir,— dedi Añğıça ele cargak şımdın ayrılğan cerinen kan cayıla berdi.

184 — Abakey, kanteyin!— dedi Şarşe, cerge oltura kalıp. Bölök kolu menen art cagin
185 sıypalap, anın çaşıldangan közün körüp:

186 — Eçteke emes, aylanayın, koygun, keyibe,— dedi.

187 Bölök katuu kayrattanıp, cerden başın kötörüp,

188 tamtañdap öydö boldu da, kayra cıgılıp ketti.

189 — Şake, ay-i — dep, ünün arañ ele çıgardı. — Koş, sadagası! Kişi katarınan ketip
190 kaldım okşoyt. Beri kelçi, betiñden bir süyöyün — dep, kayta dagı eki koldop cer

191 tayanıp, Şarşeni karap başın kötördü. — Aylanayın! — dedi dağı ekinçi ıret, —
192 menin söögümdü karga-kuzgunga cem kılbay, cakşılap korumdap kete kör!

193 Koş, koş, koş... aylanayın. Bügündön kalbay aylga kayt. Sen dağı mayıp bolosuñ!—
194 dedi da, kulap ketti.

195 Şarşenin köz caşı köl bolup, negedir eki caktı eleñ-seleñ karayt da, alıs turgap
196 korumdan taş kötörüp kelip, Bölöktün denesin korumdap cattı. Aga kol kabış kılar
197 adam çok. Közünön caşın çuburtat da, zoolorgo köz ciberet. Kantem — dep,
198 darmansız emne kılarm bile albay, — men da ölöm go! Enemdin, inimdin,
199 karındaşımdın közün bir körüp ölsöm, ee! — degen sanaalardı cügürtöt.

200 Kanteyin, azaptangan asıl başım,

201 Emnege kaygılanıp men kalganmın.

202 Turmuşun kıynçılık tuzagında,

203 Caşoonun çın künöösün men alganmın.

204 Abake, kaza taptıñ, sapar çektiñ,

205 Düynönün erkindegen carıgınan.

206 Azaptın «kızıgınan» sen da kettiñ.

207 Ömürdün calındagan şam çırağı,

208 Aylasız ayuu menen sapar çektiñ,—

209 deyt da, çekesinen terin şıpırıp, dağı ele korumdap catat. Bölöktün ölgönünö
210 işenbegensip, anın baş cagına koomaylap üygön taşardı kayra alat da, «bir nerse
211 deer beken?» degendey bolot. Birok anın kanı kaçıp, «koş, Şake!» — degendey
212 bolup, Şarşenin kütkönünö coop kaytarbayt. Şarşe közünün caşın agızat da:

213 — Bökö!— deyt taarıngan kişiçe. «Kantemin? Men emi ölöm go!» degen oy anı
214 çındap baskanday bolot. Caş sanaa köpkö bölünüp, bir nersege çömülgönsüyt. San
215 cetkis Koyonbaydın koyun aydap cetkiçe kaçan? Baktım bütköndöy, çaştıktın akırkı

216 ölçöümü cetkendey, Bököm menen koştoşup turganday bolom degen oy anın caş
217 denesin kaltıratat.

218 Eki cagı askalanıp ketken Kök-Beldin cayloosu bul uçurda Şarşenin caş köñülünö
219 emne korkunuçtar salbayt. Adırluu zoolordun arasında Bölöktün ölümünö duuşar
220 bolgonsugan ayuularday cırtkıçtardın eçenderi bar go. Mınday kıyınçılık Şarşenin
221 başına dağı ele tüşköndöy sezilet. Közünön monçoktigon caşın kolunun başı menen
222 sürtöt da, can cagında cayılıp catkan kalıñ koygo köz

223 ciberet. Alıskı ayıldarga kantip silerdi aydap cetkizem, — deyt. Bölöktü korumdap
224 büttü, can cagina bir az aylanıp, emne deyt degensip, taşka köçük basıp oltura ketti.
225 Birok eç kanday araket cok. Kün cogoru kötörülüp, tüşkö cakındap kaldı. Alıskı col,
226 meerimsiz aralıktı kantip basıp, caynagan köp koy menen ayılga kaçan cetet. Bul
227 arada mınday sanaa Şarşenin oynanan ketpedi. Bölöktün mınday kaza tabışı tañ
228 kalarlık iştey sezilip, közü karañgılap, kaytalap közünön muñduu caşın tögöt da turat.
229 Aylasız alıs coldu basuuga telmiret. Birok, Bölöktön ayrıla albayt da, «kalp» cerden
230 korumdap ketpedimbi degensiyt. Deñizden tolkundagan çeksiz sanaa emnelerdin
231 kızıkcılığınan, emnelerdin kıyınçılığınan çıkpayt.

232 Ömür, kandaysıñ menin bul arada turuşum özümö tañ kalarlık iştey körünöt. Birok,
233 ölüm çirkin kanday bolot eken. Men, Bökömdü öldüñ — dep özünün amanatı
234 boyunca tetigi taştın aldına korumdap saldım — dep, közünün monçoktigon caşın
235 tögüp ciberdi.

236 Kün keçke tayanıp kaldı. Küp kündüzgü cer betine çaçıratkan ısıq nurun cıyıp
237 algansıp, mañdaykı asman menen tireşken çokunun ar cagina çaşırınıp cok boldu.
238 Şarşe da Bölöktön acırap, alıskı ayılga kete albay, tobokeldikke salıp, bugün bul
239 cerge konuuga tuura keldi. Negedir alıskı cayloogo sonorlop otorgo kelgen koylor
240 köp alıska ketpey oşol ele tegerekte arı-beri cayılıp cürüp, toyup alıştı. Kee biröölörü
241 kaparsız catıp alıp, kaytalatıp kulgup kepşep catışat. Kee biröölörü eki cakka köz
242 ciberip, bir nersenin cıtın algansıp, tikie karagansiyt. Kara ögüz alaçıktın tübünö
243 basıp kelip, sonorluu sonun çöpkö abdan toyup alıp, eç nerseden korkunuçsuz
244 bolgondoy, kürtüldötüp kulgup, kepşep catat. Ters kula çoñ suunun boyunda başın
245 cerden albaştan, cerdegi kök çöptön tandap cep bul cüröt. Şarşenin minip cürgön

246 topozu da kara ögüzdün canına kelip, cuuşay ketti. Aldı caktağı taştan taşka urunup,
247 şarkırap ün çılgargan suudan başka eç kaday nerse sezilbeyt.

248 Şarşe da alıs cakka köz ciberip, kulak salat. Birok eç nersenin kabarı sezilbegendey
249 bolot. Ün cok, söz cok... kündögü ermegi bugün cogolup, bul abalda boluşu Şarşeni
250 bir balaaga salçuday sezilet... Kayırsız uçu-tübü cok çeksiz karañğının arasında
251 kalganday bolot. Bölöktü korumdap koygon çoñ kara taştın tübün közdöy köz
252 çaptırat. Birok eç nersenin kıbir etken araketi al caktan sezilbeyt. Asmandağı
253 cımıñdap caramsız carıgın cer betine bergensigen cıldızdarga da köz ciberip, muñun
254 aytkansıyt. Cıldızdardın batışın, tañdın atışın kütkönsüp, tayagın karmap alıp,
255 koylordu imeret da cüröt. Cok, birok bugünkü tañdın atışı bir cılga sozulgansıp
256 meyrimsiz uçu-tübü cok, karañgılık kaptayt da turat. Kadaydır birdeñkeler köz
257 aldında elestegendey bolot. Eçender köz aldına kelet da, eçender ketet. Bir nerseler
258 açılıu tırmagın cazıp, kayırsız tumşugun matırçuuday sezilet. Kantsin, közü açılıp-
259 cumulup, tayagın cerge tayangan boydon bir az tura kalat... Keede köz aldında alda
260 neler elestey tüşüp, çoçugan boydon oygonup ketet... Too başınan ızıldap sokkon
261 celden suunun kürüldöp agıp catkan dabışına dabış koşulup, bir araketke
262 kelişkensiyt. Belgisiz tündün atışı, uykunun çındap basışı — Şarşeni birdemelerge
263 karmap berçüdöy bolot. Anın sanaasına bir ukmuştur aralaşa tüşöt da, uykuluu közün
264 açıp, bir nersenin dabışın tıñşayt. Birok eç nersenin araketi sezilbeyt. Al «caştıktın
265 sanaası degendey» gana cayloonun bet sılagan cıpar cıttuu celi kabar bergendey
266 bolot. Oy tolkup, sanaa çirkin emnelerdi baştan keçirbeyt. Şarşenin anday abalda
267 turuşu da, tabiyattın müçölügünön tışkarı sezilgendey, maxabattın kızıkcılığına bat
268 ele barıp koşulat. Alda negedir külük sanaa bat ele oygo-toogo uruna tüşöt.

269 Kayda kalgan böböktörü menen enesin köz aldında keltiret. Andağı kierge kiyimderi
270 cok, içerge tamaktarı cok, arçanın aralarınan, döñsöönün boorlorunan cörgömüş
271 terip, suuga çılap cep catkandarı anın köz aldında kele tüşöt. Közünö caş alıp, een
272 talaaluu karañğı tündün kuçagında köz caşın çuburtat. Köp oylonup, minday
273 bolgonço, — «Bölök menen ele bir kaza bolup, Koyonbaydın koyloru karaansız
274 talaada kalsaçı» — deyt, cok, añğıça too caktan sogup turgan cel aldı caktağı agıp
275 catkan suu dabışına üçünçü bir dabış koşkondoy bolot. Emnegedir kapaarsız cuuşap
276 catkan koylordun kee biröölörü suunun ceegine köz ciberip, aldınkı butu menen cer

277 çapçıp koyot da bışkırışat. Şarşe da koylordun bet algan cagina köz ciberip, kulak
 278 tosot. Çın ukmuş ekinçi kaytalanganday sezildi. Keçindegi suunun boyunda ottop
 279 kalgan Ters kulanın ünü kötörölö tüşüp cok boldu. Ansayın koylor iyriye tüşüp,
 280 Şarşeni tegerektey kaldı.

281 Ulugan karışkırdın ünü ekendigi Şarşege uguldu. Birok köp ubakıttar ötpöy ele
 282 ulugan ündörü basılıp, bir arakettin kızıkçılıgına batkanday boldu. Koylor da Şarşeni
 283 tegerektegen boydon cer tepkilep bışkırışıp turuşat. Tañ atpaçuday meerimsiz
 284 meltiregen cayloonun caykı tañı — çıgış caktan cıldızdar suyula baştap, ceek tartıp
 285 agara tartkan bir belgi, Şarşege caykı tañdın atışın kabar kıla baştadı. Caşoodon ümüt
 286 kılğansıp, süyüngönünön ıylap ciberdi da, közdörün caltıratıp, özün tegerektep, cer
 287 tepkilep bışkırıp turuşkan koylorgo keñeş kılğanday: canıbar ay!— «Aybandın
 288 cırtkıcı ayban, adamdın cırtkıcı adam eken» da, kanteyin, Koyonbay mintpese
 289 kaydan bul abalga duuşar bolup, çaştıktın miñ bir eki sanaası katarlanıp, cüröktün
 290 başın küyüt alıp, ömürüm bütköndöy, atuuçu tañdın, tiyüüçü kündün cazıgına
 291 cetpööçüdöy bolor belem. Bököm bolso da, Koyonbaydın araketinen düynödön ketip
 292 olturat. Kanteyin, azapka tüşüp torgo çalınan bul çaş baş emnelerdi başınan
 293 keçirbedi. Ömür çirkin kanday tattusuñ. Azaptın arasında cürsöm da, caşoodon
 294 ümüt kılıp kıyaldı eçen oygo cügürttüm. Bilbeymin, azaptangan bul başım emne
 295 bolor eken.

296 Kim bilet... Cırgaldı körömbü, körböymbü? Bökömdöy eç carıkçılık körböy,
 297 düynödön kaytıp ketembi? — Bul bolso da men üçün belgisiz go. Oy çirkin, turmuş
 298 ay — dep, katuu üşkürüp, koylordun eleñdep korkkondugun basambı? — dep, katuu-
 299 katuu eki-üç colu kıykırıp ciberdi. Koylor da emne ukmuş bolor eken degendey
 300 eleñdeşip, cündörün ürpöytüp, Şarşenin kıykırığına kulak tostı. Şarşe ordunan turup,
 301 tegerektegen kalıñ koydu aralagan boydon, koylordun çetine arakettendi. Birok
 302 koylor Şarşeden «kalbaym» degendey bolup, arkasınan eerçigensiyt. Alıskı çığıştan
 303 tañ bildirgensigen, ak ceek akırındap, kögörgön asmandı büt kaptap, carıktık şoolası
 304 cayıla baştadı. Alıstağı duşmanın çaşırğansıgan zoolor bul uçurda köz aldıda
 305 elestelip, eç nersenin kesepeti coktoy körünö baştadı. Eki cak körünüp, koylor da bir
 306 ukmuştan kutulgansıp cooşuy baştadı. Tañ appak attı.

307 — Canıbarlar ay, uşunçañardı men bolbosom bir zamatta cöngö salıp keterligi bışik
 308 iş ele go. Silerge arakettengen al cırtkıçtar adamdan da ıybaa kılbası belgilüü. Birok
 309 suunun ceeginde Ters kulanın denesine cırtkıç aybandar kaarduu tumşuktarın maldı
 310 go degen oydo bolo tüşöt da, alaçıgının art cagina barıp, ceekti közdöy közün
 311 çaptırdı. Çınında anın oyu tuura bolgondoy, keçindegi ottop turgan Ters kulanın
 312 ordunda bar ce çok ekendigi bilinbeyt. Alıstan karaandangan korum taştardın gana
 313 sölököttörü turat. Andan başka adam — aybandın arakette boluşu al uçurda Şarşenin
 314 köz aldına elestene albadı. Negedir bir sebep menen çurkagan boydon korumdalgan
 315 Bölöktün mürzösünö keldi. Bet cagina koomaylanıp koyulgan taşın ala koydu da, bir
 316 söz kütköndöy bolup turup kaldı. Çok, anın kan-sölü kaçıp: «Koş, Şake!»—
 317 degendey meyrimsiz çünüröyüp böksölöngön közü cana anın asıl denesi arakette
 318 kelbesten, kayırmsız sunalgan boydon catat. Şarşe kolu menen Bölöktün betin
 319 sıypadı. Anın denesi muzdagan, kanı kaçıp, betinin otu bozorup, ölüm çirkin çındap
 320 kuçagına algandığın emi gana sezgensi, közünün caşın çuburtup ciberdi da, betinen
 321 algan taşın kayta koyup, koomay kalgan cerlerin dağı taş menen korumday baştadı.
 322 Çındap ele Bölöktün kayırılbas saparga ketkendigine emi gana işengensi, emi alıskı
 323 ayılga col tartuunu oylondu. Akırındap, caykalgan kök çöptü aralap, Ters kulanın
 324 dayının bilip keleyinçi dep, keçeeği ottop turgan cerine barıp kaldı. Iras, al eçak gana
 325 denesinen acırıp, şaldıragan gana sööktörü kalgan cana ar kaysı cerde çaçındı bolgon
 326 kuyruk, caldarı gana catat. Şarşe bir az oylonup turdu da, Kök-Beldin cırtkıç
 327 aybandarınan Bököm menen Ters kulanın akırkı ömürü bütüp, içer suuları kalgan
 328 emes eken go... Çirkin acal, köz açıp cumguça gana cetet eken go dep, özünön özü
 329 kapalana tüştü. Çok, bolbostur, ertelep alıskı ayılga col tartayın, keyigen-kepçigen
 330 menen ne payda dep kayrat kılğan oyu anın sanaasında boldu.

331 Kayırılıp alaçıgına keldi da, üzüktü sıyrıp, topozuna ıñırçagın tokup, birin-eki idişin
 332 kurcundun közünö bekemdep, üzüktün üstünö arkan menen bastırıp, kara ögüzgö
 333 artuuga arakettendi.

334 Bardık nerselerin dayar kılıp, koydu uzatıp ayday baştadı. Bölöktü kantip taştap
 335 ketem degen sarısanaa dağı bastı... Taştap ketkisi kele albayt. Kıybastan bayagı
 336 korumdagan taşka kayra keldi. Bölöktün bet mañdayına kelip: «Koş, bayke, ömürüñ
 337 ötüp, acalıñ uşul cerden cetti... Koş, koş!»— dedi da, közünön monçoktogon tunuk

338 caştı agızgan boydon topozunun üstünö kondu da, cürö berdi. Kaydandır bayagı
 339 Bölök menen karmaşıp, keçeegi ölgön ayuu aldınan kabıla tüştü, şart topozdon
 340 sekirip tüşüp, belindegi kurdagi bıçağın ala koyup, eki kulagın kesip ırgıtıp ciberdi
 341 da, oñ cak közünö bıçaktı urgan boydon tegetip-tegetip aldı da, bıçaktı kök
 342 şiberdüü çöpkö sürtüp-sürtüp, kınına salıp, topozuna mindi da, koş., bayke! koş,—
 343 dep kayrılıp, korumdalgan mürzönü karagan boydon koydun artınan tüştü.

344 Alıskı col uzargansıyt, uçü-tübü çoktoy sozulat. Cer betin berbegen köp koydu
 345 caygan boydon ketip bara catkan Şarşe eki cagı zoolongon kapçıgaydın arasında
 346 ketip bara catkan too teke, kulca sıyaktuu capayı aybandarga közü tüşöt... Zoodogu
 347 aybandardın közü tüşüp, añ-tañ kalgansıp, aldı caktagi cayılğan koylorgo, aydap bara
 348 catkan Şarşege köz kırın ciberip karap kalıfat da, çöptördön iskep, çalıp, kepşep cep
 349 kalıfat. Kün keçe maal bolup kalgan kez. Şarşenin cetüüçü ayılına ali köp bar. Şarşe
 350 işi kılıp bugün cetüünü gana oylonot. Birok coldun alıs-ıraağı bilinbey turgan, tün
 351 boyu col cürüügö gana kerek bolorluk. Şarşe col cürüp kele catıp, «bügün da cayıttuu
 352 cerge konsombu»— deyt. Birok eki cagı zoolongon borçuk taştar, suu boyunan orun
 353 alğan korumdar öz denesine cırtkıç aybandarın caşırganday sezilet, Şarşenin azoo
 354 cürögü dagı kanday ukmuşka kabılam degendey bolot.

355 Kün bolso öyüz caktagi çoñ çokunun başına caşırınıp, koktu içine toolordun
 356 kölökösü tüşö baştadı. Koylor bolso da mindan arı cürböybüz degendey murunku
 357 basuudan basañdadı, koylordun anday araketi Şarşeni çoñ kapaga salganday boldu.
 358 Eki caktagi koylorgo taş ırgıtat da, koktu cañırtkan ün menen «koş»— dep kıykırıp,
 359 alga cıldıruunun amalın kılrat. Şarşenin araketi menen aldın közdöy cılıp bara catkan
 360 koylor da bir az taş ırgıtılбай «koş,— çşii» degen ün çıkmayınça buttarının araketin
 361 toktotup turup da kalıfat. Cok, aňgıça, alıstan bir nerselerdin dabışı kulakka daroo
 362 uguldu. Şarşe da eki cagın elendey karap, suu boyundagi calgız ayak cal menen kele
 363 catkan eki-üç adamdı kördü. Alar da Şarşeni közdöy kıyalap ketken col menen kele
 364 catıfat. Kobur-kobur süylöşkön ündörü Şarşenin kulagına ugulup turat. Şarşege
 365 cakından kelip colugup kalıftı da:—Kaydan?—dedi biröö. Şarşe da bir az toktolo
 366 kalıp: uşu caktagi koyçumun, koy cayıp kele catamın,— dep coop berdi.

367 — A, tetigi ança-mınça cük artılğan kara ögüzdü emnege koy menen koşo aydap
 368 cürösün?— deer menen, ekinçi biröö sömöydün başı menen ögüzdü körgözdü.
 369 Şarşe tüşö kalıp topozunun muruntugunan karmap, tayagın cerge tayanıp, bir topko
 370 emne dep aytarın bilbesten turup kaldı. Aldı cagındağı çabdar atçan, kara sakalduu
 371 tolmoç kızıl cüzdüü adam:

372 — Emne mınça ayıldan alıs keçigip koylordu cayıp cürösün?— dedi.

373 Anda Şarşe ordunan kozgolo tüşüp:

374 — Men bolsom Koyonbaydın koyçusu elem. Kök-Belge otorlotuuga barıp, coldoşum
 375 ayuu menen karmaşa ketip kaza boldu. Agaylar, bir cardam kıla körgülö! Eptep kol
 376 kabış kılıp bugün ermekteşip meni menen birge kono ketseñer? Men kanter aylamdı
 377 tappadım ele. Menin baktıma sizder kezigip kalıp, eñ cakşı bolbodubu,— deer menen
 378 ele, semiz kelgen, ak tebetey, kızıl atçan kök ala sakalduu biröö:

379 — «Aa, saattuu bala»—dedi.—Bizdin barar ceribiz da alıs, şaşılış cumuşubuz bar.
 380 Akırındap cayıp kete beresiñ da. Biz kantip ayazga, een talaa, erme çöl degendey bul
 381 kapçıgayga kantip cata alabız,— dedi da, canındağılarga:—Cürgülö emese!—dedi
 382 çal, coldoştoru menen tizginin bura tartıp, colgo tüşüşüp, kete berişti. Şarşe közünön
 383 caşın tögüp, cerge oltura kaldı da, emne kılar aylasın bilbedi. Koylor bolso, top-top
 384 bolup cuuşaşıp kalıştı. Canağılardın koburagan ündörü, attarının taşka tarsıldap
 385 tiygen tuyaktarının ündörü bargan sayın akırındap barıp, Şarşenin kulagınan alıstap,
 386 dabışı ugulbadı. Şarşe kanter aylasın bilbey, bir topko turup kaldı. Birok bir amal
 387 taap arakettenbese, koylorun kırdırıp, ce özün bir mayıpka uçuratıp keterin sezip,
 388 koylordun eki cagin çogultup iyirdi da, bir cerge toktottu. Koydun bir çetine topozdu
 389 baylap, ekinçi çetine ögüzün baylap, ögüzünün üstündögü tokulgasın, üzük cana
 390 tuurduktarın tüşürdü da, koylordun aldınkı cagındağı bir çoñ taştın başına adam
 391 sıyaktuu çokçoytup captı da, özünün başındağı tıılğan ak kalpagın kiygizip koydu.
 392 Ekinçi cagina kolundağı tayagın cerge bekemdep sayıp, topozdun tokulgasın caap,
 393 baş cagina belindegi kurun tegerektep çalıp koydu. Özü tüş caktağı koydun çetindegı
 394 çoñ taştın üstünö bir üzüktü kötörüp barıp, kol menen ırğıtuuga ceñilireek taştardan
 395 can cagina çogultup alıp, üzökkö oronup olturga ketti. Şarşe eki-üç kündön beri
 396 künü-tünü uktabagan. Kantsin, eçen korkunuçtun kuçagında tursa da, uyku çirkin

397 közdü cumduruuga argasız kılat. Birde açat, birde cumat. Alıskı cerdegi cerlerge köz
 398 ciberip kulak salat, dabış tıñşayt. Birok, eç nersenin kabarı cokatoy sezilet da köñülün
 399 basıp, közün cuump uykuga ketet. Asmandagı cıldızdar cımıñdap, negedir bir
 400 araketke kelgendey bolot. Kee bir cerlerden sozulup tün karañgılığın buzgansıp,
 401 cıldız uçat da sozula tüşüp, cok bolot. Al tünkü tabiyat müçölörünün minday
 402 kubuluşta boluşu Şarşeni erkeletkendey bolot. Koylor da kaparsız, türdüü caktardı
 403 bet alıp, kulgup, koyup kırt-kırt kepşeyt da catışat. Kez-kezde enesinen adaşa tüşüp,
 404 maaragan kozuların ünü çıgat. Tabiyat müçölörünön bötöndögön dabış cok.

405 Tıñçık... Şarşe da kalıñ uykuga bat ele batat da, tüşünön çoçup ketip közün açat. Eki
 406 cakka köz ciberet. koylordun tıñçığıñ baykayt. Başka bir dabış tıñşayt. Eç nerse
 407 sezilbeyt. Tabiyat tıñçığı meerimsiz baskanday bolot. Anda kez-kezde gana taştardıñ
 408 tübünön içke gana çıyıldap çıkkın arstın ündörü ugulat. Al künkü tañ, tabiyattın
 409 cogorku aytkan kubuluşu menen, cer betine cayılğan kün nuru çığış caktan çığıp
 410 keldi.

411 Şarşe cürçü colun uzaartuuga arakettendi. Kün açık, ayıl cakın kaldı. Tündögü tañ
 412 atırgan cerdin tıñçığına kubangansıp, üygö aman-esen cettim menen koylordu
 413 cayılıp kele catat. Birok anın oyloso oyunan, estese cürögünön ketpegen Bölök
 414 boldu. Eçen oy-sanaaga kömülüp, deñizge tolkundanıp, suuga çömülgöndöy
 415 turmuştun anday oorduguna aylasız çıdagandığına tañ kalgansıyt, añgıça ekinçi
 416 koktudan tütündün cogoru kötörülgönü körünüp, ittin ürgön dabışı kulakka ugulat.
 417 Çın ele ayılıb! Ayılga cettimbi degen oy anın caş denesin bir topko kalıtratuuga
 418 argasız kıldı...

419 Koylor Koyonbaydın üyünün canında cayılıp catat. Kürsüldögön dabış cogoru
 420 kötörülüp, Şarşege bir nerse aytkanday ugulat:

421 — Mina, al oşondon bolmokçu, kuu belde, aç coldo ölot degen oşol, neeti caman
 422 kapır emes bele, kayran koylorum arı-beri aydalıp cürüp arıktadı go. Maldın ubalı
 423 ceter saga, bala!

424 Ölsöñ da bir-eki kün turup tursañ, men barat elem go, bar emi, tamak içip alıp
 425 koylordu cay!— degen ün ayıldın ortorook cerindegi çoñ ak üydön cogoruga

426 kötörülöt. Özünçö ökünüp, erdin calap koyup, şıpşınıp çırt-çirt tükürüp koyup
427 süylönüp catkan Koyonbay ele.

428 **Epilog**

429 Kün too başınan kılıldap cogoruga kötörülö baştağan ubak. «N» posyolkasının
430 kolxozçuları cumuştun kaynagan ubaktarında, keçegi brigada takkan cumuştarına
431 cönöp catışat. Alıska baruuçular oşol Stalin atındağı kolxozdun cük taşuuçu
432 maşinasına tüşüp cönöögö dayardanışıp catışat. Şofyor avtobustu ot aldırıp, içke
433 buluñdu közdöy ruldu tolgoy baştadı. Maşınanın başı oşol caktağı dañğırangan kara
434 coldu közdöy buruldu da, döñgölöktör aylanıp bat ele közdön kayım bolo tüştü.
435 Añğıça papka koltuktağan kızıl cüzdüü, beşmantının cakasına «KİM» degen belgisin
436 tağınan bir cigit şap meni menen kol sunuşup amandaşıp ketti... Men kim ekenin
437 taanıy albay turup kaldım.

438 — Cürgün, üy cakka bara ket. Ce okuuçu kişi adamdı taanıbayt beken, biz emgektin
439 kızığı menen ele alışıp catkan kolxozçu bolobuz. Ötkön cıldağı ökmötkö bergen
440 ubadanı atkaruuga tırışıp catam, Kuke!— dedi.

441 Men al adamdın kim ekenin taanıy albay, aytkan sözünö kulak tostum da, turup
442 kaldım. Murunku aytkan sözün kaytalap, cürgün üy cakka,— dedi.

443 Akırındap «N» posyolkasının Lenin köçösü arkıluu cürüp oturduk da, köçönün
444 ortorook cerindegi tışın aktap, terezesin kapkaktağan üygö kirip bardık. Üy içi taza,
445 kitepteri tartibi menen cıyılıp turat. Kün erte bolso da üy içi eçak ele cıyılıp
446 koyulgan. Calgız gana bir kiçine bala özünün krovatının üstündö uktap catat. Stulga
447 barıp otura kettik, añğıça eşikten Maken ceñe kirip keldi da: aylanayın, çoñ kişi
448 bolgon turbaysıñbı,— dep kol alışa ketti. Bayağı sırtağı Makendin balası Şarşe uşul
449 emespi dep, canağı cigitti emi arañ esime tüşürdüm. Men Makendin berki baldarın
450 surap kaldım.

451 — Karındaşıñ kalada okup catat, iniñ bolso, sen okugan şaarda emespi, aylanayın,
452 kezikpeysiñerbi?— dedi.

453 — Maken ceñe, şaarda mektepter köp emespi, adresin bilbesem kaydan bilem,— dep
454 coop berdim.

455 — Emese çay koy, ene, Kukenge,— dedi Şarşe. Karındaşñ da bugün caykı
456 oþuskaga baram dep kat cibiptir. Erteñ-bürsügündön kelip kalat go. Men bolsom
457 uşintip ele kolxozçu, kolxoz baştıgı degendey kızmat atkaram. Kolxozdun kireşesi
458 bolso cakşı, ötkön çıdagıdan ösüş köp ekendigin Alımbekten ukkandırısñ. Emi
459 sözdü senden kütölü, Kuke!— dedi.

460 Men eki caktan körgöndörümdü büt añgemelep bergenden kiyin:

461 — Kuke!— dedi da, ötköndögü şum zamandın oordugun saga da aytıp bereyin ee
462 dep oñdonup oturup, cogorudagı ayılğan añgemeni baştan-ayak erikpesten, özünün
463 tizimin keltirip, adamdı eritip, boydu cibitip aytıp oturup, başınan ötköndörünün
464 bardıgın bir çay kaynamdın ortosunda tügötüp, sözünün ayagında ötkön şum
465 zamandagı korduk-zombuluk mına uşul men aytkandar dedi.

466 Azırkı zamandagı çaşagan gracdandar, kolxozçular mına bul—dep, özünün
467 kolxozunun cetişkendigin aytıp berip, kubanganınan külüp ciberdi... Şarşenin bul
468 süyünüp különünü çıdabastan men da külüp ciberdim.

469 Mına bizdin Şarşenin murunku başınan ötkörgöndörü.

6/11-37-cıl.

2. İNCELEME

2.1. İsim Tamlaması

Karahan (2011:42) isim tamlamasını “İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur.” şeklinde tanımlar. İsim tamlamaları belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere ikiye ayrılır. İlk unsurunda ilgi hâli eki bulunan isim tamlamasına **belirtili isim tamlaması** denir. İlk unsuru ilgi hâli eki taşımayan isim tamlamasına ise **belirtisiz isim tamlaması** denir. Duman, Kırgız Türkçesindeki isim tamlamaları hakkında şöyle bir açıklama yapar: “Kırgız Türkçesinde isim tamlamalarına karşılık gelen bir terim bulunmamaktadır. Kırgızcada isim tamlaması, isim soylu kelime grupları içerisinde “tamlayanı isim olan isim soylu kelime grupları” içerisinde ele alınır.” (Duman, 2011:48).

2.1.1. Unsurları Tek Kelime Olan İsim Tamlamaları

Tamlayan unsuru ve tamlanan unsuru tek sözcükten oluşan isim tamlamalarıdır.

2.1.1.1. Unsurları Tek Kelime Olan Belirtili İsim Tamlaması

Caamdın(ty) oğu(tn) bolso coonuraak çiyden, sap kılıp uçuna temir uçtağanmın. *Yayımin okuna ise enli hasırdan sap yapıp, demirden uç yapmışım. SB/10.*

Alar **menin(ty) kolumda(tn)** 8 cıl tarbiyalanıp kalıştı. *Onlar benim yanımda 8 yıl eğitim gördüler. SB/358*

Üyümdün(ty) terezesinen(tn) başımdı çıkarıp ıldıy karaym. *Evimin penceresinden başımı çıkarıp aşağıya bakıyordum. ÜŞ/48*

Alıstan alınıp kelgen kuraldardı **korabldin(ty) içinen(tn)** tüşürüp, muz üstünö koyduk. *Uzaktan alınıp getirilen eşyaları denizaltının içinden çıkarıp buz üstüne koyduk. RU/470.*

Bölök menen Şarşe da **koylordun(ty) artınan(tn)** calgız ayak col menen bara catışat. *Bölök ile Şarşe de koyunların peşinden dar yolda gidiyorlardı. Ş/83.*

2.1.1.2. Unsurları Tek Kelime Olan Belirtisiz İsim Tamlaması

Andıktan **suu(ty) üstü(tn)** menen çabak urup cürüp olturdum. *Bu yüzden su üstünde yüziyordum. SB/81.*

Kün(ty) nurun(tn) toso albagan suyu abaya menin dem alışıma da suyu kılğansıp, demim kısılıp, başım kañıray baştı. *Güneş ışığını görmeyen soğuk hava, benim nefes almamı da zorlaştırdı, nefesim kesilip başım ağrımaya başladı. ÜŞ/42*

Kee bir zoologdor suu tamçılarnın mikroskop menen abaylaşıp, bir kletkaluu cana köp kletkaluu cönököy **suu(ty) aybandarın(tn)** körüşüp, alardı tüzülüş cagınan da tekşerip cürüşöt. *Bazı zoologlar suyun damlalarını mikroskop ile inceleyerek, tek hücreli ve çok hücreli basit su hayvanlarını görerek, onların yapısını da kontrol ediyorlardı. RU/56.*

Korablibiz **deñiz(ty) túbündögü(tn)** cerge carım metr batıp kaldı. *Denizaltımız deniz dibine yarım metre batıp durdu. RU/109.*

Üstü cagıbizdagı **muz kelmisi** bolso bizden biyigireek kaldı. *Üstümüzdeki buz parçası ise bizden yukarıda kaldı. RU/172*

2.1.1.3. Tamlayanı Zamir Olan Belirtili İsim Tamlaması

Birok, **menin(ty) oyumdan(tn)** çıkpagan bir sanaa da bar. *Fakat benim aklımdan çıkmayan bir düşünce de vardı. SB/250.*

Ün çıkarıp kıyırayın deym, andan korkom, sebebi, adam balasının ünün ukpagandar **menin(ty) ünümdü(tn)** ukşa, cetip kelip, bir balaa kılbasın deym. *Ses çıkararak bağırarak istiyordum, ondan da korkuyordum, çünkü insanoğlunun sesini duymayanlar benim sesimi duyunca, gelip bir bela yapmasınlar diyordum. ÜŞ/363*

Anın(ty) carığı(tn) deñizde bolgon taruunun carımınan kiçine kıymıldardı, can-canıbarlardı körgözöt. *Onun ışığı denizde yarım darıdan bile küçük olan kıymıldayanları, canlıları gösteriyordu. RU/163*

Daroo gana Rodinaga radio menen tün boyu kabar kılıp, **menin(ty) kelişimdi(tn)** kuttuktap çıktı. *Hemen ülkeye telsizle bütün gece haber edip, benim gelmemi kutladılar. RU/439.*

— Bökö! Bökö!—dep, **anın(ty) başın(tn)** kötörö koydu. *“Bökö, Bökö!” diyerek, onun başını kaldırdı. Ş/180.*

2.1.1.4. Tamlananı Zamir Olan Belirtili İsim Tamlaması

Azır bolso, **anın(ty) özün(tn)** körö baştadım. *Şimdi ise onun kendisini görmeye başladım. RU/388.*

2.1.1.5. Her İki Unsuru Zamir Olan Belirtili İsim Tamlaması

Azır bolso, **anın(ty) özün(tn)** körö baştadım. *Şimdi ise onun kendisini görmeye başladım. RU/388.*

2.1.2 En Az Bir Unsuru Kelime Grubu Olan İsim Tamlamaları

Tamlayan unsur veya tamlanan unsur kelime grubundan oluşan isim tamlamalarıdır.

2.1.2.1 Tamlayanı Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması

Özüm gana **SSSR aymagının(ty) / üstündö(tn)** turganday bolom. *Ben SSCB ülkesinin üzerinde yaşıyordum. SB/164.*

İyul ayının(ty) / biri(tn) degende bir tungustu itine çana koşturup, coldoş kılıp eerçitip cönödüm. *Temmuz ayının birinde köpeklerin çektiği kazağı sürmesi için Tunguz bir arkadaşımı da yanıma alarak yola çıktım. SB/255.*

Mından arkı sayakatıbizdın uzartılışı biz üçün belgisiz, **uşul muz deñizinin(ty)/ üstündö(tn)** köçüp cürgön ebegeysiz muz tooloru kelip, bizdin korabldin cılışına mümkünçülük berbedi. *Bundan sonra seyahatimizin uzayıp*

uzamayacağı bizim için belirsiz, bu buz denizinin üstünde hareket eden sayısız buz dağlar gelip, denizaltımızın ilerlemesine imkân vermedi. RU/116.

Akırındap, aba korablderi **muz kelkisinin(ty) / üstünö(tn)** barıp konup kaldı. *Yavaş yavaş, hava gemileri buz parçasının üstüne varıp kondular. RU/463.*

Kayradan da oyulgan **muz çuñkurunun(ty) / tamanına(tn)** köp sanduu muz talkalağıç buyumdardı alıp kelip cıynay baştadık. *Tekrardan oyulan buz çukurunun altına çok sayıda buz kırıcı aletlerden getirip toplamaya başladık. RU/502.*

2.1.2.2. Tamlayanı Belirtili İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması

Alardın cerinin(ty) / şartına(tn) cana elinin şartına akırındap könüğüştüm. *Onların iklimine ve insanlarına yavaş yavaş alıştım. SB/249.*

Tündük deñizinin muzdarının(ty) arasına(tn) katıp kalgan mamonttordun kaldığın tabambı degen oy menen cürüp oturdum. *Kuzey denizinin buzullarının arasında mamutların kalıntılarını bulma ümidiyle kızağa oturdum. SB/256.*

Bir maalda kumurska ar caktan bir kurgak kuuraydın kiçine sınığın kötörüp kelip, suunun üstünö saldı da, özü **kuuraydın sınığın(ty) / üstünö(tn)** basıp, aldınkı eki murutu menen suunu artka küröy berdi da, bir maalda suudan çıgıp, iyinine kirip ketti. *Bir ara karınca kırılmış küçük bir çalı parçasının üstüne salarak kendisi de yaprak sapına binip iki tel bıyığı ile suyu geçmeye başladı. Biraz sonra sudan çıkıp yuvasına girdi. SB/379.*

Aligiçe **korabldin procektorunun(ty) / carıgınan(tn)** acırıp kete elekpiz. *Hala denizaltının projektörünün ışığından uzaklaşmadık. RU/162.*

Bir azdan kiyin bizdin canıbizdan deñizdi şarıldatıp süzüp bara catıp, bizdi közdöy tolgono tüşüp, kuyruğu menen urup kaldı, on altıbizdin biribiz anday **deñiz aybanının(ty) / kuyruğunun epkinine(tn)** tiyip, temteñdey tüşüp arañ oñoldu. *Biraz sonra bizim yanımızdan denizi şarıldatarak yüzerken, bize doğru kuyruğuyla çarptı, on altımızdan birimiz bu deniz hayvanının kuyruğunun gücüyle sarsılıp zor düzeldi. RU/218*

2.1.2.3. Tamlanamı Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması

Bir azdan kiyin too eçkiler **koroonun(ty)** / **ooz cagınan(tn)** ele şağrap kirip kelişti. *Biraz sonra dağ keçileri ağılın ağzına doluşmaya başladılar. SB/42.*

Al kuduk azır oylosom **Afrikanın(ty)** / **Saxara çölündö(tn)**, ce kızıl kum, kara kumda, ce bolboso Tibet döñsöösündö boluu tiyiş. *O kuyuyu şuan düşündüğümde Afrika'nın Sahra Çölü'nde veya Kızıl Kum ya da Tibet Dağlıklarında olması lazım. SB/124.*

Akırındap «N» **posyolkasının(ty)** / **Lenin köçösü(tn)** arkıluu cürüp oturduk da köçönün ortorook cerindegi tışın aktap, terezessin kapkaktagan üygö kirip bardık *Yavaşça "N" kasabasının Lenin sokağında yürüyerek sokağın orta yerindeki dışı boyalı, penceresi kapaklı eve girdik. Ş/443*

2.1.2.4. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması

Men alar körbösö eken dep, **bir taşın(ty)** / **tübündö(tn)** öñüttöp oturam. *Ben, onlar beni görmesinler diye bir taşın dibine gizlendim. SB/16.*

Birok **al kattın(ty)** / **ketişine(tn)** bir top ubakıttar bolso da, men cakka eç kabarı sezilbeyt. *Fakat o mektubun gitmesinin üzerinden çok zaman geçse de, gökyüzüne hiç haberi gelmiyordu ÜŞ/66*

Biz kalıñ köpçülüktön acıray tüşüp, **kök deñizdin(ty)** / **üstündö(tn)** kalkıp bara catabız. *Büyük kalabalıktan ayrılarak, mavi denizin üstünde, yüzeyinde gidiyorduk. RU/20.*

Başkı kapitandın(ty) / **buyruğu(tn)** boyunca 25 minutada muz aldına tüşöbüz degen buyruk calpı ekspeditsiyaçılarga carıyalandı. *Baş kaptanın "25 dakikada buz altına ineceğiz" emri bütün araştırmacılara anons edildi. RU/42.*

Kün bolso **öyüz caktağı çoñ çokunun(ty)** / **başına(tn)** caşırınıp, koktu içine toolordun kölökösü tüşö baştı. *Güneş ise öte kıyıdaki büyük tepenin başına saklanmıştı ve dağ çukurunun içine dağların gölgesi inmeye başladı. Ş/355.*

2.1.2.5. Tamlanamı Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması

Köp eçkilerdin(ty) / cayılıp cürgön öñütünö(tn) cettim. *Birçok keçinin yayıldığı yere ulaştım. SB/15.*

Şarşenin(ty) / minip cürgön topozu(tn) da kara ögüzdün canına kelip, cuuşay ketti. *Şarşe'nin bindiği öküzü de siyah öküzün yanına gelip uzandı. Ş/245.*

Too başınan ızıldap sokkon celden **suunun(ty) / kürüldöp agıp catkan dabışına(tn)** dabış koşulup, bir araketke kelişkensiyt. *Dağ tepesinden vızıldayarak esen yel, suyun köpürerek akan sesiyle birleşerek harekete geçiyordu. Ş/260.*

2.1.2.6. Tamlayanı Sıfat Tamlaması Olan Belirtisiz İsim Tamlaması

Sebebi, vodorod cana kislorodgo ayrılбай kelgen suu bir idişke agıp tüşün üçün, gazga aylandırғanda kislorod **temir tütük(ty) / içinde(tn)** kalıp, vodorod şarga barıp kirsin üçün tütüktün bir başın şardın oozuna kirgizip turup, bek tañıp, kazandı barkıldatıp kaynata berdim. *Oksijen ve hidrojen ayrılmadan gelsin su da bir tarafa akıp gitsin diye boruyu iki kısma ayırdım. Gazlar ayrılırken oksijenin demir boru içinde kalıp hidrojenin de balona girmesi için borunun bir ucunu balonun deposuna geçirip, iyice bağlayıp kazanı fokur fokur kaynatmaya başladım. SB/142.*

Tekşerip karasam abdan tuura çıkarışkan, oşentip, **8 cıl(ty) / içinde(tn)** cogorku okuu bölümdörü menen teñ bilim algandıktan, cogorku bilimdüü degen dokument berdim. *Bu 8 yıl içerisinde Sosyal bilimler ve fen bilimlerini öğrettikten sonra yavrulara diplomalarını verdim. SB/367.*

Oşol 29 kün(ty) / içinde(tn) alıs col basıp kelgeni aykındaldı. *O 29 gün içinde uzak yol giderek geldiği anlaşıldı. ÜŞ/323.*

Men oşondoy **kaliñ uyku(ty) / içinde(tn)** күндүзгү көргөнүмдү түшүмдө көрүп, korkunuç menen közüмдү açамın. *Öyle derin uykuda gündüz gördüğümü rüyamda görüp, korkuyla gözlerimi açıyordum ÜŞ/475*

Alıskı coldoştorumdu emi kutultam go degen sanaada boldum. **2—3 ay(ty) / çamasında(tn)** kurgak cer basıp körö elektigim baarıñarga belgilüü çigar. *Uzaktaki*

yoldaşlarımı zannediyorum şimdi kurtarırım düşüncesindeydim. 2-3 ay civarında kuru yere basmadığım hepinizce aşikârdır RU/402

2.1.2.7. Her İki Unsuru da Sıfat Tamlaması Olan Belirtili İsim Tamlaması

Oşonduktan **cerdin borbor cagındağ**ı **suyuk magmanın(ty)** / **bir elementi(tn)** allotropiyalık özgörüştön kelip, mına mınday zattın kelip çığıışı mümkün boluşu kerek. *Bazılarımız herhangi bir yanar dağdan dolayı yer altındaki magmanın bir elementinden kristalleşip değışmesiyle oluşan (ki böyle madenin ortaya çıkması mümkündür) maden dedi. RU/200.*

Kandaydır oşol uçurda **al buyumdun(ty)** / **arı caginan(tn)** bir çoñ deñiz aybanının catkandığın kördük. *Nedense o anda o eşyanın öte tarafından bir tane büyük deniz hayvanının yattığını gördük. RU/205.*

2.1.2.8. Tamlayanı İsim-Fiil Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması

Bular meni körsö korkot go, kandayça korkutpay **tıška çıguunun(ty)** / **akılın(tn)** taptım. *Bunlar beni görünce korkarlar herhalde diyip, korkutmadan dışarı çıkmanın yolunu buldum. SB/113.*

Eki caktığı koylorgo taş ırğıt da, koktu cañırtkan ün menen «koş»— dep kıykırıp, **alga cıldırurunun(ty)** / **amalın(tn)** kıl at. *İki taraftaki koyunlara taş atıyor ve dağ çukurunu yankılayan sesle “koş” diyerek bağırip onları ilerletmeye çalışıyordu. Ş/358.*

2.1.2.9. Tamlayanı Bağlama Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması

Bölök menen Şarşenin(ty) / **artınan(tn)** termelip bastı. *Bölök ile Şarşe'nin peşinden sallanarak yürüdü. Ş/156.*

2.1.2.10. Tamlananı Bağlama Grubu Olan Belirtili İsim Tamlaması

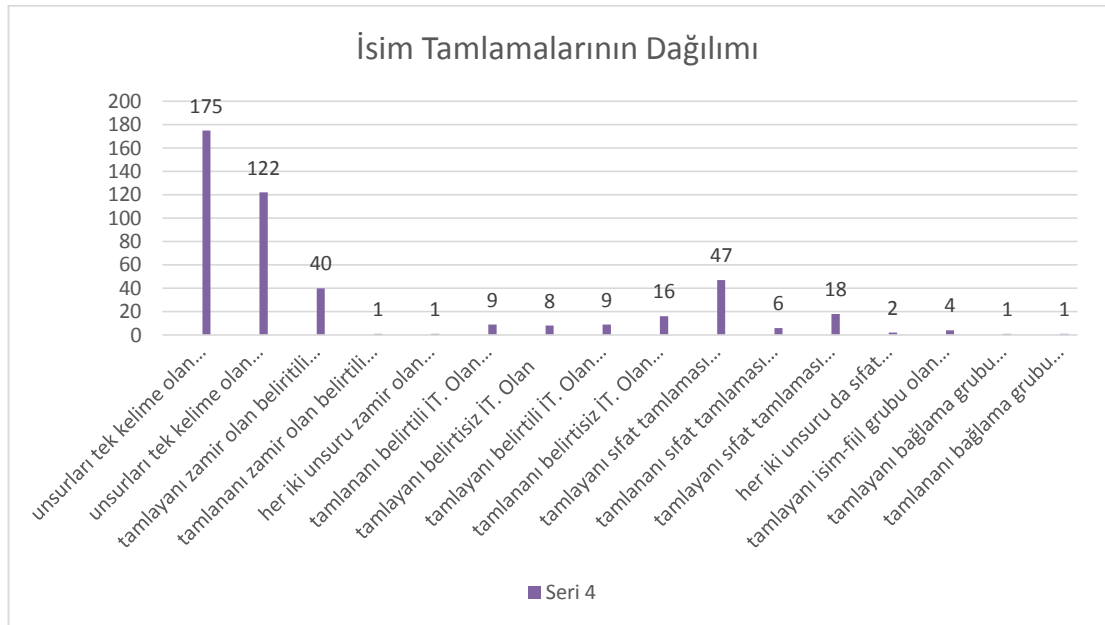
Kapitalisttik ölkölördün(ty) **astronomik cana şar uçuruuçularına:(tn)** Men SSSRdin akılman, bilimpoz, emgek uulunanmın degendey bolup içimden kubanıp koyup bara catam *Kapitalist ülkelerin astronotlarına ve pilotlarına: “Ben*

SSCB'nin akıllı, bilgili, ulu emekçisiyim” der gibi içimden bir kıvanç duyuyordum SB/165.

Sonuç

- İsim tamlamalarının yapılarına göre incelenmesi sonucunda hikâyelerde en sık kullanılan isim tamlaması, unsurları tek kelime olan belirtili isim tamlamasıdır.
- İbrahim Atabey(1998:96) *Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin Kelime Grupları Bakımından Karşılaştırılması* adlı doktora tezinde “Kırgız Türkçesinde kalıplaşmış olan oşol künü, ar cılı şeklindeki belirsiz isim tamlamaları, Türkiye Türkçesinde o gün, her yıl şeklinde sıfat tamlamasıdır” şeklinde bir açıklama yapar. Bu durum Esenkocoyev’in hikâyelerinde de mevcuttur. *Men bir künü talaaga çıktım. Ben bir gün dışarıya çıktım.” SB/213.*

Grafik 2.1: İsim Tamlamalarının Dağılımı

Toplam: 460

Kaynak: Tarafımızca tespit edilmiştir.

2.2. Sıfat Tamlaması

Bir isim unsuruyla bir sıfat unsurunun bir araya gelerek oluşturduğu kelime grubudur. Leyla Karahan (2011:48), sıfat tamlamasını şöyle tanımlar: “Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur.” Kırgız Türkçesinde sıfatlar **sın atooç** terimiyle karşılanır. K. T. Toktonaliyeva vd. (1996:65), sıfatları “İsimlerin niteliğini, niceliğini, şeklini, lezzetini, sırasını bildirip nasıl, hangi sorularına cevap veren sözler sıfat olarak adlandırılır.” şeklinde tanımlamaktadır.

2.2.1. Belirtme Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlaması

Oşentip al cerde **15 / kün** turup kaldım. *Böylece orada on beş gün kaldım. SB/52*

Al teke menin artımdan kalçu emes. *O teke ardından ayrılmıyordu. SB/63.*

Bizdin muz aldına tüşkönübüzgö **3 / sutka** boldu. *Biz buz altına ineli üç gün oldu RU/67.*

Çın, **bul / cerden** bizdin kutuluşubuz öto kıyın boldu. *Gerçekten, bizim bu yerden kurtulmamız çok zor oldu RU/155.*

Eki cağı askalanıp ketken Kök-Beldin cayloosu **bul / uçurda** Şarşenin caş köñülünö emne korkunuçtar salbayt. *İki tarafı uçurumlu olan Kök-Bel'in yaylası şu anda Şarşe'nin genç gönlüne ne korkular veriyordu. Ş/218.*

2.2.2. Niteleme Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlaması

Men **bir çoñ / kazanga** suu kuyup, anın oozun bekem kapkaktap, kapkaktı teşip, **bir uzun temir / tütük** ornottum. *Büyük bir kazana su koyup, kazanın kapağını kapatıp, kapağı delip uzun demir bir boru yerleştirdim SB/140.*

«Men bolsom, eki cağı aska, aldı kürüldögön **çoñ suuluu / zoonun boorunda**, bötönçö **bir kiçine / tektirçede** turam. *“Ben iki tarafı uçurum, alt tarafı gürüldeyen büyük sulu kayalığın kenarında, ayrı bir küçük tepecikte yaşıyorum. ÜŞ/332.*

Caş / cürök kubanganınan alıp uçat. *Genç kalbim sevincinden uçuşuyordu.*
RU/7.

Albette, ömür boyu **çoñ / okuyaga** bugündön baştap kırışüüçü kün ele.
Elbette, ömür boyu sürececek büyük bir olaya bugünden itibaren başlanılacak gündü.
RU/8.

Şarşe da **kalñ / uykuga** bat ele batat da, tüşünön çoçup ketip közün açat.
Şarşe de derin uykuya hemen daldı ve rüyasından ürpererek uyandı. Ş/405

2.2.3. Birden Fazla Sıfatla Kurulan Sıfat Tamlaması

Men bir çoñ kazanga suu kuyup, anın oozun bekem kapkaktap, kapkaktı teşip, **bir / uzun / temir / tütük** ornottum da, tütüktün orto çeninen bir çoñ meşke ot cagıp, tütüktü oşol ot ortosunan alıp öttüm. *Büyük bir kazana su koyup, kazanın kapağını kapatıp, kapağı delip uzun demir bir boru yerleştirdim ve borunun ortasına büyük bir ateş yakıp boruyu ateşte beklettim. SB/140.*

Bir maalda tünörgön **bir / şoolasız / kapkarañğı / cerge** tuş keldim. *Bir ara gece gibi kapkaranlık bir yere geldim. SB/153.*

Men **madaniyattuu / bir / bilimpoz / kişi** kılıp çıgaruuga kırışe baştadım.
Ben onu kültürlü, bilgili bir kişi yapmaya başladım. SB/430.

Bir azdan kiyin eç nerse körünböy, **belgisiz / bir / karañğı / tüngö** kezige baştadım. *Biraz sonra hiçbir şey görünmeden, belirsiz karanlık bir geceyle buluşmaya başladım. ÜŞ/34.*

«Men bolsom, eki cagı aska, aldı kürüldögön çoñ suuluu zoonun boorunda,
bötönçö / bir / kiçine / tektirçede turam. *“Ben iki tarafı uçurum, alt tarafı gürüldeyen büyük sulu kayalığın kenarında, başka küçük bir tepecikte yaşıyorum.*
ÜŞ/332.

2.2.4. Sıfatı +ki Aitlik Ekini Alan Sıfat Tamlaması

Oşentip, azık-tülügümdü kamdap alıp, **bayagı / koroonu** közdöy col tarttım. *Böylece azığımyı hazırlayıp önceki ağıla doğru yol aldım. SB/68.*

Alıskı / caktarga köz ciberip, dürbü salabız. *Uzaktaki yerleri gözetleyerek, dürbünle bakıyorduk. RU/28.*

Birok kandaydır **azırkı / uçurda** korablibiz bir kokustukka uçuraganday cürüşün toktottu da, kıymılsız toktop kaldı. *Fakat nedense şu anda gemimiz bir şeye rastlamış gibi yürümesini durdurdu ve hareketsiz durdu kaldı. RU/91.*

Alıskı / colgo kerek nerselerdin baarı teñ büt anın içinen orun algan. *Uzak yollarda gerekli şeylerin hepsi de onun içinde yer aldı. RU/290.*

Koroodogu / kalñ koy adamdın araketi menen arı-beri uyulguyt da, «koş! tos!» degen ündör cogoru kötörülöt. *Ağıldaki birçok koyun insanın hareketiyle oyana buyana dönüyor ve “Koş! Toş!” diye sesler yükseltiyordu. Ş/19.*

2.2.5. Sıfatı Gibi Edatıyla Kurulan Sıfat Tamlaması

Kez-kez cerde gana muzdan kılayıp öskön **lişaynik, mox sıyaktuu / ösümdüktör** gana uçurayt. *Bazı yerlerde buzların arasından çıkmış büyük liken ve yosun gibi bitkilere rastlıyordum. SB/184.*

Oşonduktan, al uçurda çaşagan **mamont cana pil sıyaktuu aybandardın** Sibirde çaşagandığı da esimde. *Böylece o çağda Sibirya’da mamut ve fil gibi hayvanların yaşadığı da aklımdaydı. SB/251.*

Bir az abaylayınçı dep, tartıp algan süröttörümdün ar bir cerin baykap oltursam, süröttün çetireek cagında bir calgız tartılğan dub cıgaçının tübündö **adam sıyaktuu / bir nerse** koşo tüşüp kalğan. *Dürbünle etrafa bakarken kıyıda dut ağacının dibinde insan gibi bir şeyi koşarken gördüm. SB/400.*

1 kilogrammday tattuu nan, 1 kilogrammday momposuy cana kalğanı **oşol sıyaktuu / tamak** bolup çıktı. *1 kilo civarında tatlı ekmek ve kalanı da bunun gibi yiyeceklerdi. ÜŞ/306.*

Birok, mende **kagaz, kalem sıyaktuudan / eç nerse** cok ele. *Fakat bende kağıt, kalem gibisinden hiçbir şey yoktu. ÜŞ/327.*

2.2.6. Sıfat Unsuru Zarfla Derecelendirilmiş Olan Sıfat Tamlaması

Men **eñ caş / kezimdegi** baştan ötkörgön okuyadan baştayın. *En genç çağımdaki başımdan geçirdiğim olaydan başlayayım. SB/8.*

20-may ayındaki tiygen kün men için **eñ bir kubanıç / kündördün** birindey sezilet. *20 Mayıs'a denk gelen gün benim için en sevinçli günlerdendi. RU/6.*

Birok **eñ çoñ / korkunuç** bolgon — elektr energiyası. *Fakat en büyük korkumuz elektrik enerjisiydi. RU/127.*

Eñ tereñ / çuñkur boluptur. *En derin çukur olmuş RU/513.*

2.2.7. İsim Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Sıfat Tamlaması

Özüm tüşüüçü üçünçü şardı abdan mıktap casadım da, aga üy casap, colgo alıp cürüüçü şaymandarımdı cana azık-tülüktördü alıp, **belgisiz, kalıñ / aba boştuguna** col tartuunu oylondum. *Kendim bineceğim üçüncü balonu çok dikkatlice yaptıktan sonra, ona ev yapıp, yolda lazım olacak eşyaları ve yiyecekleri alıp, belirsiz, büyük hava boşluğuna yola çıkmayı düşündüm. ÜŞ/29.*

Asman açık, alıskı çığıştan **altın / kün nuru** akırındap cer betine cayıla başladı. *Gökyüzü açık, uzak doğudan altın güneş nuru yavaşça yeryüzüne yayılmaya başladı. RU/10.*

Ebegeysiz / muz talaaları, ulam bargan sayın çındap korabldi baskanday bolot. *Sayısız buz tarlaları, gittikçe gerçekten denizaltıyı basıyor gibi oluyordu. RU/140.*

2.2.8. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlaması

Al aral uşunçalık cakşı, kögörüp turgan cıgaçtar, **neçen türlü sayragan / kuştar**, bışıp turgan cüzüm, alçalar. *Bu ada o kadar güzeldi ki türlü türlü ağaçlar, türlü türlü uçan kuşlar, olgunlaşmış meyveler, yemişler vardı. SB/392.*

Açuuluu, zoo cañırtkan / ün menen ayuu bir bakırdı da, çapçıp aldı. *Kızgın, dağları çınılatan bir sesle ayı bir bağırdı ve ön ayağı ile yere vurdu. ÜŞ/259.*

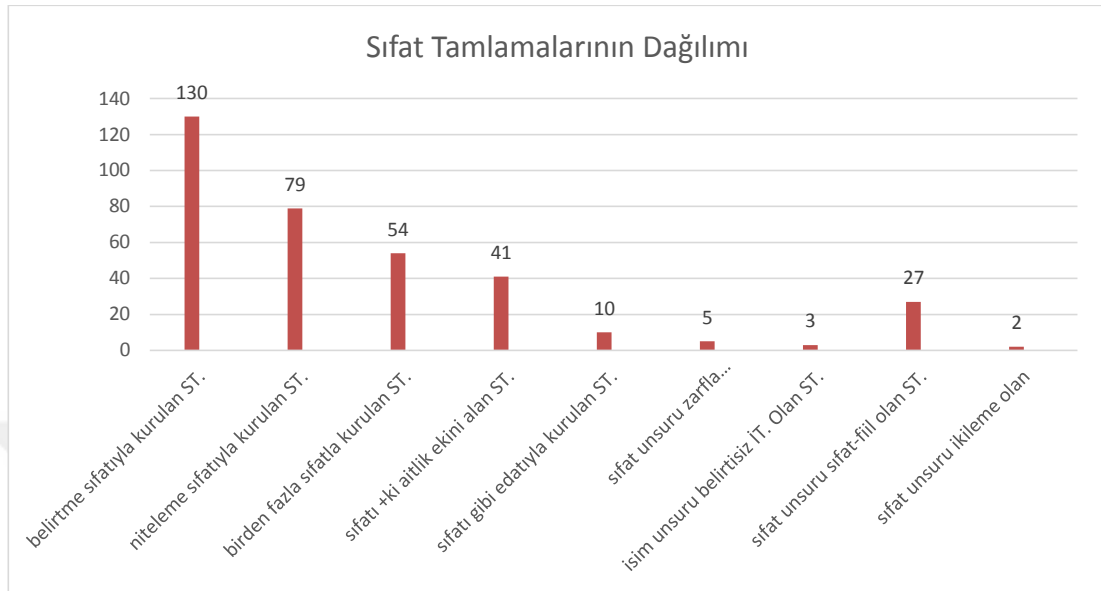
2.2.9. Sıfat Unsuru İkileme Olan Sıfat Tamlaması

Bir maalda çığış çağbızdan deñiz suusunun arasınan **biliner-bilibes / carık şoola** çığa baştı. *Bir anda doğumuzdan deniz suyunun arasından belli belirsiz parlak bir ışık çıkmaya başladı. RU/528.*

Elektr enerjiasın podyomnikterge koyo berip, podyomnikter **beş-altı / kabat** çincırlar menen korabldi tıška kötörüp çıktı. *Elektriđi makas platformuna verip, makas platformları beş altı kat zincirlerle gemiyi dışarıya kaldırarak çıkardı. RU/582.*

Sonuç

1. Hikâyelerde en çok belirtme sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması bulunmaktadır.
2. Sıfat tamlaması kurulurken belgisiz sıfatlar niteleme sıfatlarından önce kullanılır. Men **bir çoñ kazanga** suu kuyup, anın oozun bekem kapkaktap, kapkaktı teşip, **bir uzun temir tütük** ornottum. *Büyük bir kazana su koyup, kazanın kapağını kapatıp, kapağı delip uzun demir bir boru yerleştirdim SB/140.*

Grafik 2.2: Sıfat Tamlamalarının Dağılımı

Toplam: 351

Kaynak: Tarafımızca tespit edilmiştir.

2.3. Sıfat-Fiil Grubu

Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı unsurlardan kurulan kelime grubudur. Zeynep Korkmaz sıfat-fiili şöyle tanımlar “Sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamanına bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şeklidir” (Korkmaz, 1992:132). Muharrem Ergin ise (2013:396) sıfat-fiil yerine “partisip” terimini kullanır. Kırgız Türkçesinde ise **atooçtuklar** terimiyle karşılanan sıfat-fiilleri S. Kudaybergenov, “Gramer bakımından fiil özelliklerine de (sıfat, isim) özelliklerine de sahip olan ve kendisinden sonra gelen adın özelliklerini belirten fiiller, sıfat fiiller olarak adlandırılır” şeklinde açıklamıştır (Kudaybergenov, 1957:152).

Sıfat-fiilleri oluşturmak için Kırgız Türkçesinde –(UU)çu, -KAN/KON, -A/-O elek, -mİş/mUş, -Kİs/-KUS, -Kİç, -Kın, -mAççı/mOkçu, -Ar/-Or, -s, -AsA, -açak/-oçok, -BAs/BOs eklerinden yararlanır.

2.3.1. -(UU)çu Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu

Bu ek, -OO, -UU mastar eki ile –çU geçmiş zaman ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Alıskı uyul muz aldı menen sayakatka çıguuçı flotubuz biz tüşköndön kiyin pristandan kozgolo baştı. *Uzak kutup buz altına seyahate çıkacak filomuz biz bindikten sonra iskeleden hareket etmeye başladı. RU/19.*

Aptekten çenep algan dem aluuga kerek kılıuçu kislorodubuz da tüşönörgö az ubakit kaldı. *Eczaneden ölçerek altığımız nefes almaya yarayan oksijenimizin de bitmesine az vakit kaldı. RU/228.*

Eki-üç suuga tüşüp çıguuçı suu kirbegen rezinka kayık bar ele. *Suya batıp çıkan, içine su girmeyen lastik botumuz vardı. RU/282.*

Köpçülükün işin aktooçu kişi men elem. *Çoğunluğun işini koruyacak kişi bendim. RU/359.*

Alıska baruuçular oşol Stalin atındağı kolxozdun cük taşuuçu maşinasına tüşüp cönöögö dayardanışıp catışat. *Uzağa gidecek olanlar o “Stalin” adlı kolhozun servis arabasına binerek gitmeye hazırlanıyorlardı. Ş/431.*

2.3.2. -GAN/-GOn Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu

Eski Türkçeden beri yaygın bir şekilde kullanılan sıfat-fiil eklerindedir. Kırgız Türkçesinde bu ek, geçici vasıf isimleri yapmaktadır.

Baştan ötkörgön okuyadan baştayın. *Başımdan geçirdiğim ilk olaydan başlayayım. SB/6.*

Birok eñ çoñ korkunuç bolgon elektr enerjiası. *Ancak en korkunç olan elektrik enerjisi. RU/127.*

Emi al deñiz tübünön çıkkın carıkka da cetüügö bir top ubakıttar bar. *Denizin dibinden çıkan o ışığa ulaşmaya da çok zaman var. RU/191.*

Oşondo korablde kalgan adamdar menen radiogrammanın cardamı arkıluu kabarlaşıp turup, anan korabldi kutkarıp kelüünü oylooduk. *Orada denizaltıda kalan adamlarla telsizin yardımı ile haberleşip denizaltıyı denizin altından kurtarmayı düşündük. RU/592.*

Şarşe da başta körbögön bul cerge tañ kalganday bolot. *Şarşe de önceden görmediği bu yere şaşırıyor gibiydi. Ş/119.*

2.3.3. -A/-O; -y elek Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu

“-A/-O veya -y zarf fiil ekini almış olan asıl fiile elek kelimesinin getirilmesiyle yapılır. Kırgız Türkçesine mahsus bir ektir.” (Çengel, 2005, s. 301). Yakın gelecek zaman bildirir.

Andağı bolgon özgöçölüktörün cana uşul öndüü tabiyattın açıla elek, çaşırın sırların tekşerüü boluçı. *Onda olan özellikleri ve bunun gibi tabiatın keşfedilmemiş saklı sırlarını kontrol etmeydi. RU/72.*

2.3.4. -GIs/-GUs Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu

“Bu ek, Kırgız Türkçesinde olumsuz gelecek zaman sıfat fiil eki olarak kullanılır. Fazla işlek olmayan bu ek, -GI/-GU gelecek zaman partisip ekiyle +sIz/+sUz olumsuz isimden isim yapma ekinin birleşmesinden oluşmuştur” (Çengel, 2005: 303).

Köz cetkis eki cağı aska-zooluu kapçıgay adattagısında al çıkkan ündü da birge eki kılıp ekilente baştı. *Göz görmez iki tarafı kayalık uçurumlu dağ geçidi her zamanki gibi o çıkan sesi de bire iki ederek abartmaya başladı. ÜŞ/506.*

Calgız gana deñiz tolkununa ermek bolgondoy **uçsuz-tüpsüz köz cetkis** meykindikte cürüp catam. *Sadece dalgalarla eğleniyor gibi uçsuz bucaksız çok büyük alanda gidiyordum. RU/342.*

Köz cetkis tumanduu gorizont boyunca sozulgan aylana. *Göz görmez sisli ufuk boyunca uzayan çevre. RU/474.*

San cetkis Koyonbaydın koyun aydap cetkiçe kaçan? *Ne zaman Koyonbay'ın sayısız koyunlarını götürecektir ki? Ş/215.*

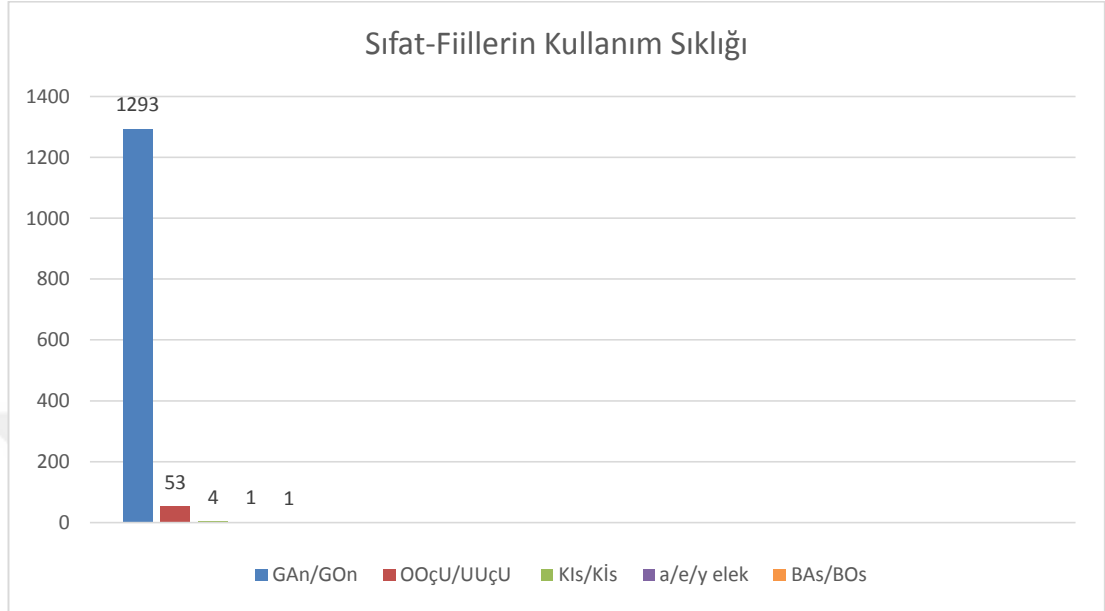
2.3.5. -BAs/BOs Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu

Kırgız Türkçesinde işlek bir kullanım gösteren bu ek, -Ar/-Or; -r geniş zaman sıfat-fiil ekinin menfi şeklidir. Hikâyelerde 1 örneği vardır.

Alar kütülbös cerden uçuragan adamga (maga) tañ kalıştı. *Onlar beklenmedik yerden gelen bu insana (bana) şaşırıldılar. RU/433.*

Sonuç

1. Eski Türkçeden beri yaygın olarak kullanılan ve Kırgız Türkçesinde işlek bir şekilde görülen –GAn/-GOn, sıfat-fiil eki Kuseyin Esenkocoyev'in hikâyelerinde de en çok görülen sıfat-fiil ekidir.
2. –Kıç/-Kın, -MIş/-MUş, -Ar/-Or, -AsA –açak/-oçok sıfat-fiil eklerine hikâyelerden rastlanmamıştır.
3. Kırgız Türkçesine mahsus bir sıfat-fiil eki olan –A elek eki, hikâyelerde 1 örnekte tespit edilmiştir. **Andağı bolgon özgöölüktörün cana uşul öñdüü tabiyattın açıla elek** çadırın sırların tekşerüü boluçu. *Onda olan özellikleri ve bunun gibi tabiatın henüz keşfedilmemiş saklı sırlarını kontrol etmeydi. RU/72*
4. Kırgız Türkçesinde fazla işlek olmayan -KIs/-KUs, sıfat- fiil eki hikâyelerde 4 örnekte tespit edilmiştir.

Grafik 2.3: Sıfat-Fiillerin Kullanım Sıklığı

Toplam: 1352

Kaynak: Sıfat-fiillerin kullanım sıklığı tarafımızca tespit edilmiştir.

2.4. İsim-Fiil Grubu

Bir hareket ismi ile ona bağlı unsurlardan oluşan kelime grubudur. Kırgız Türkçesinde isim-fiil grubu **kıymıl atooç** terimiyle karşılanır. Devletov vd. (1982:190) isim fiilleri “Hareketin adını, iş sürecini bildiren, hâl eki ve iyelik eklerini alabilen, daha çok özne veya tümleç görevinde olan, özellikle ekler vasıtasıyla yapılan fiil şekillerine isim-fiiller denir” şeklinde açıklamışlardır. Kırgız Türkçesindeki isim-fiil ekleri –UU, -(I)ş/-(U)ş, -mAk/-mOk; -mAy/-mOy ve –mA/-mO ekleridir.

2.4.1. -UU Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu

Çok işlek kullanılan bir ektir. Ali Fehmi Karamanlıoğlu bu ekin Eski Türkçe fiilden isim yapma eki –g/-y ekinde geliştiğini düşünmektedir (Karamanlıoğlu, 1994: 36). “Eski Türkçede –g/-y olan bu ek Kıpçak Türkçesi döneminde /v/ye dönerken Kırgız edebî dilinde bu ünsüzün erimesiyle uzunluk meydana gelmiştir.” (Kasapoğlu, 2011: 147).

Anı cetkirüü oñoy ele eken. Onu götürmek kolaymış. SB/40

Üygö ketüünü oyloedum. *Eve gitmeyi düşündüm.* SB/58.

Emi anın içine kanday uçuuçu ceñil gazdı tolturuu kerek. *Şimdi onun içine hangi uçucu hafif gazı doldurmak gerek.* SB/134.

Cerde cürüügö mümkündük kelbedi. *Yerde yürümek mümkün olmadı.* SB/188.

Uşul zoodan çıgaruu maksat boldu. *Bu uçurumdan çıkarmak şart oldu.* ÜŞ/170.

2.4.2. -(I)ş/-(U)ş Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu

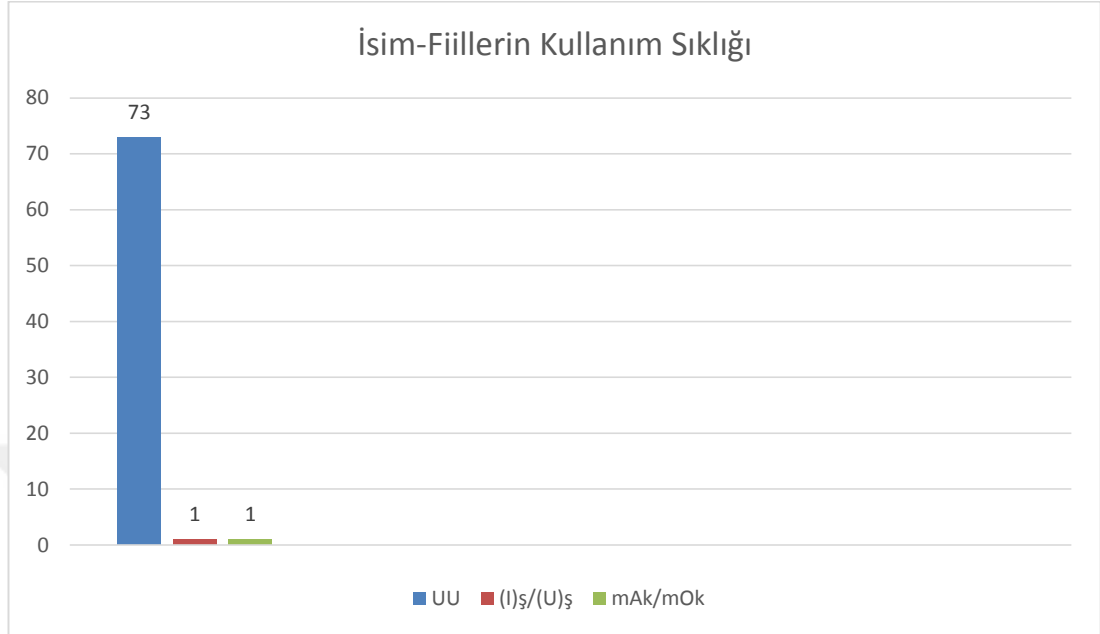
Ötköndögü ittin ünü emnegedir ugulbay kalışına tañ kalam. *Önceki köpeğin sesinin nedense artık duyulmamasına şaşırđım.* ÜŞ/208.

2.4.3. -mAk/-mOk Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu

Al teke meni öltürmök turgay kandayça kutuların bilbey. *Teke beni öldürmek dursun, nasıl kurtulacağını bilmez halde başını zor kaldırdı.* SB/47.

Sonuç

1. Hikâyelerde en çok –UU ekiyle isim-fiil grubu kurulmuştur.
2. Diğer eklerle kurulmuş isim-fiil grubu örneği hikâyelerde nadiren görülmüş veya hiç görülmemiştir.

Grafik 2.4: İsim-Fiillerin Kullanım Sıklığı

Toplam: 75

Kaynak: İsim-fiillerin kullanım sıklığı tarafımızca tespit edilmiştir.

2.5. Zarf-Fiil Grubu

Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı unsurlardan oluşan kelime grubudur. Muharrem Ergin zarf-fiiller için “gerundium” terimini kullanır. (Ergin, 2013: 396). Kırgız Türkçesinde ise zarf-fiiller “**çakçıldar**” terimiyle karşılanır. K. T. Toktonaliyeva’nın redaktörlüğünde hazırlanan “Kırgız Tili” adlı eserde zarf-fiil grubu “Fiillere zarf-fiil eklerinin eklenmesiyle oluşan ve cümlede zarf görevi gören söz birliklerine zarf-fiil denir.” biçiminde açıklanmıştır (Toktonaliyeva, 1996: 85).

Kırgız Türkçesinde zarf-fiil oluşturmak için “-(I/U)p, -A/-O/-y, -mAy/mOy, -GAñA/-GOnçO, GAnI/-GOnU, -GAndA/GOnDÖ, -GAndAy/-GOnDÖy, -mAyIn/-mOyUn, -mAyInça/-mOyUnça, -GIçA/-GUçA, -ArdA/-OrdÖ; -rdA, -BAstAn/-BOstOn eklerinden faydalanılır.

2.5.1. -(I)p, -(U)p Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Kırgız Tükçesinin en işlek zarf-fiil eklerinden birisidir.

Abaga tolgon şardın oozun bekem baylap, özüm üygö tüşüp, enem menen koştosup alıp, asmanga uçup cönödüm. *Tamamen dolan balonun ağzını iyice bağlayıp, evime girip, annemle vedalaşarak gökyüzüne uçup gittim. SB/150.*

Üyümdün terezesinen başımdı çıkarıp ıldıy karaym. *Evimin penceresinden kafamı çıkarıp aşağıya bakıyordum. ÜŞ/48.*

Baarıbiz teñ korabldin üstünkü kabatına toptoluşup, alıskı caktarga köz ciberip, cer üstü menen koştoskondoy boluşabız. *Hepimiz birlikte denizaltının üst katına toplanıp, uzak yerleri gözetleyerek, yer üstüyle vedalaşır gibiydik. RU/43.*

Alar meni körörü menen ele suuga kirip çok boluştu. *Onlar beni görür görmez suya girip kayboldular. RU/421.*

Rodinaga radio menen tün boyu kabar kılıp, menin kelişimdi kuttuktap çıktı. *Ülkeye telsizle bütün gece haber edip, benim gelmemi kutladılar. RU/439.*

2.5.2. -A/-O/-y Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Daha çok birleşik fiillerin yapısında bulunan bu ek zarf-fiil gruplarında da kullanılır.

Kişiçereek bardıgın da bir kata ketirbey okuçu boldu. *Sonraları ise bütün kelimeleri hata yapmadan okudular. SB/319.*

Bir künü oyloy-oyloy akıl taptım. *Bir gün düşüne düşünene yolunu buldum. ÜŞ/170.*

Şarşenin enesi balasının uçuraşpay ketkendigine kapa bolup, kulun salıp berip cürgön. *Şarşe'nin annesi oğluyla görüşmeden gitmesine üzülerek, kulun atan Temir'e bakıp, gözlerinden yaşlarını döktü. Ş/51.*

2.5.3. -GAndA/-GOnDÖ Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Bu ek, -gan sıfat-fiil ekiyle +da bulunma hâli ekinin birleşmesiyle meydana gelmiştir.

Oşonduktan cakın kelgende atayın deym. *Yakına geldiğinde ateş edeyim dedim. SB/17.*

Birinçi çaka tüşköndö çapanımdı çeçip çakaga ileştirip ciberdim. *Kova ilk indiğinde kürkümü çıkarıp kovaya iliştirip gönderdim. SB/114.*

Esep, fizika c.b. sabaktan tekşerüü, sımoo bolgondo, eköönü eki cerge kondurup koyom. *Matematik, fizik vb. derslerden sınav yaparken ikisini ayrı yerlere oturtturuyordum. SB/364.*

Deñiz caktı karap olturganda «oy adam» dedim. *Deniz tarafını seyredip otururken “Hey adam” dedim. SB/420.*

Oşentip cıyırma kün, cıyırma tün degende üygö kelip tüştüm. *Yirmi gün yirmi gecede eve vardım. SB/427.*

2.5.4. -GIçA/-GUÇA Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Bu ek, gelecek zaman bildiren –GI/GU sıfat-fiil ekiyle +çA/çÖ ekinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Hikâyelerde tek bir örneği tespit edilmiştir.

Tırmagımdı alayın dep üyümdögü kömürköyümdün içindegi bıçağımdı kömürköyümdön alıp, **tışka çıgayın degiçe** bolboy ele şar kötörölüp cönödü. *Tırnaklarımı keseyim diye evimde alet kutumun içindeki bıçağımdı kutudan alıp dışarıya çıkarıyım diyinceye kadar balon aniden havalandı SB/198.*

2.5.5. -ArdA/-OrdÖ; -rdA Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Hülya Kasapoğlu, bu ekin –Ar/-Or; -r belirsiz gelecek zaman sıfat-fiil ekiyle +dA/+dÖ bulunma hâli ekinin birleşmesiyle meydana geldiğini söyler. (2005: 309). Kırgız Türkçesin işlek olmayan bu ek, hikâyelerde de bir örnekte görülmüştür.

Birok şarıbız — caşap turgan ceribizge konordo, cogor cakta bir çoñ borçukka urunup carılğan. *Fakat balonumuz yaşadığımız yere inerken, yukarı tarafta bir tane büyük kayalığa dokunarak patlamıştı. ÜŞ/137.*

2.5.6. -BAstAn/-BOstOn Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

-bas/-bos olumsuz sıfat-fiil eki ile +tan/+ton ayrılma hâli ekinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Çok işlek bir ek değildir.

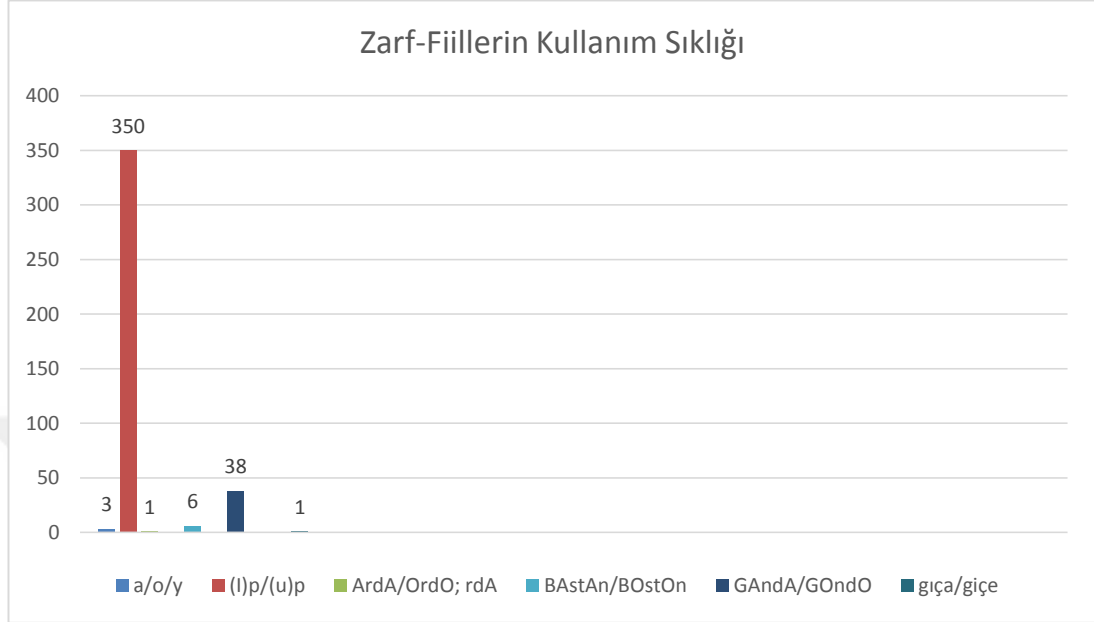
Bir maalda, kandaydır suu katmarınan procektordun carıluu **bir çoñ ayban eç kıynalbastan** kalkıp cürgönün kördük. *Bir anda herhangi bir su katmerinden projektörün ışığıyla bir büyük hayvanın hiç zorlanmadan yüzeyde dolaştığını gördük. RU/61.*

Korablge suu kirgizbesten, tıška çıguuçu tömönkü katardığı komnataga tüştük. *Denizaltıya su girdirmeden dışarıya çıkacağımız aşağı kattaki odaya indik. RU/150.*

Motor araketke kelbesten, toktolup kaldı. *Motor hareket edemeyip, durdu. RU/324.*

Sonuç

1. Kırgız Türkçesinin en işlek zarf-fiil eklerinden biri olan –p zarf-fiil eki Kuseyin Esenkocayev’in hikâyelerinde de en çok görülen zarf-fiil ekidir.
2. –y zarf-fiil eki daha çok tekrarlarda ve menfi fiilden fiil yapma ekinden sonra kullanılmıştır.
3. Günümüz Kırgız Türkçesinde zarf-fiil eki olarak kullanılan -mAy/mOy, GAñA/-GOñO, -GAndAy/-GONDoy, -mAyIn/-mOyUn, -mAyInça/-mOyUnça eklerine hikâyelerde rastlanmamıştır.

Grafik 2.5: Zarf-Fiillerin Kullanım Sıklığı

Toplam: 399

Kaynak: Zarf-fiillerin kullanım sıklığı tarafımızca tespit edilmiştir.

2.6. Tekrar Grubu

İkilemelerin oluşturduğu kelime grubudur. Karahan (2011:60), tekrar grubunu “Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur.” şeklinde açıklar. İkilemelerle ilgili olarak Doğan Aksan (1998:58) “Türkçenin en eski ürünlerinden beri görülen ve bugün de güçlü bir eğilim olarak beliren bir özellik, anlatımda çeşitli ikilemelere başvurmaktadır. Dilcilikte hendiadyoin adını alan ve günlük hayatta ev bark, yol yordam, yarım yamalak gibi sık kullanılan örnekleri en başta hatırlanabilecek olan bu ikilemeler çeşitli türleriyle anlatıma güç kazandırma amacına yönelir.” der. Kırgız Türkçesinde tekrar grupları **koş sözdör** terimiyle karşılanır. Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası adlı eserde Kudaybergenov (1980:109) tekrarları “İki veya daha fazla kelimenin iç içe geçmesiyle oluşan açıklayıcı söz öbekleri tekrarlar olarak adlandırılır.” biçiminde tanımlanmıştır.

2.6.1. Kelimelerin Aynen Tekrarıyla Kurulan Tekrar Grubu

Akırım akırındap conun sılap, moynun kaşıp çatıp, üyür kılıp aldım. *Yavaş yavaş yününü okşayarak boynunu kaşdım ve kendime alıştırdım. SB/49.*

Birok **oylop oylop** baamdap baykasam ay şekildüü, sebebi, ay cerge cakın cürörün bilet emesminbi? *Fakat düşününe düşününe ay gibi bir yerde olduğumu anladım Çünkü ay, dünyanın yörüngesine en yakın gök cismi değil miydi? SB/191.*

Kez-kezde eki ottuk taşı biri-birine uruşturun, ot çıkarıp carkıldatam. *Zaman zaman iki tane çakmak taşını birbirine vurarak, ateş çıkarıp parlatıyordum ÜŞ/416.*

2.6.2. Yakın Anlamlı Kelimelerin Bir Araya Gelmesiyle Kurulan Tekrar Grubu

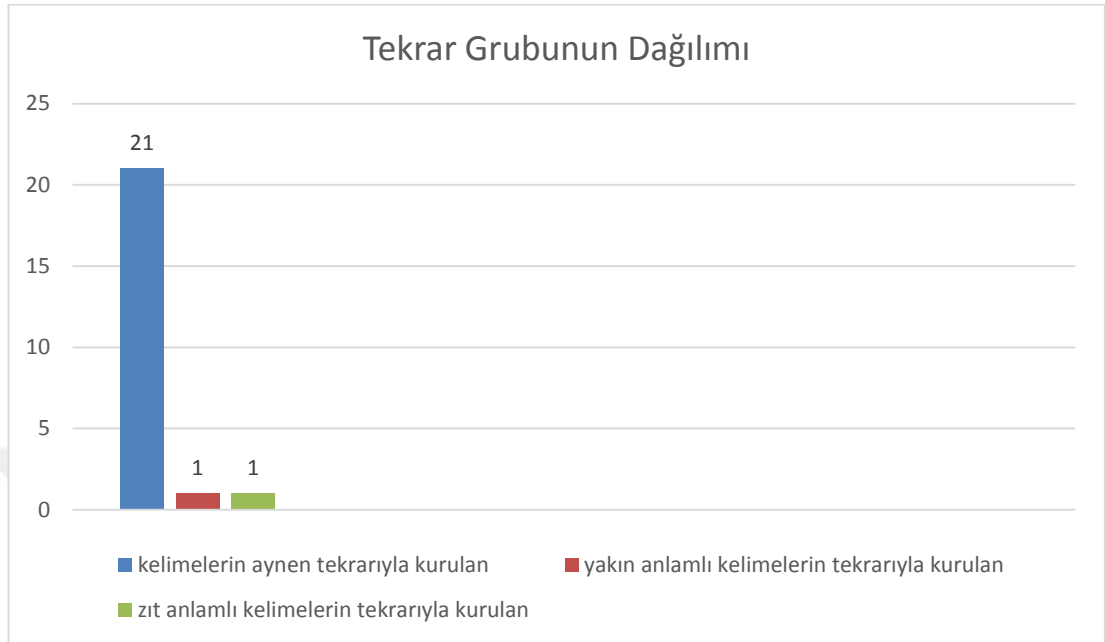
Añgıça, cogoru caktan **erbeñ serbeñ** közgö ileeşip, bir nerse körünüp, ıldıy karay kulap kele catti. *Ansızın yukarı taraftan yarım yamalak göze takılıp, bir şey görünüp, aşağıya doğru yıkılıyordu ÜŞ/199.*

2.6.3. Zıt Anlamlı Kelimelerin Bir Araya Gelmesiyle Kurulan Tekrar Grubu

Men **öydölöböy ıldıylabay** toktop kaldım. *Ben ne yukarı ne aşağı inebilir halde öylece kaldım SB/30.*

Sonuç

1. Hikâyelerde 23 yerde tekrar grubu kullanılmıştır. Tekrarlar, ifadeyi zenginleştiren, cümlelerin anlamı kuvvetlendiren söz öbekleridir ve çocuklara yönelik hikâyelerde tekrarlara daha sık başvurulmalıdır.

Grafik 2.6: Tekrar Grubunun Dağılımı

Toplam: 23

Kaynak: Hikâyelerdeki tekrar gruplarının sayısı tarafımızca tespit edilmiştir.

2.7. Edat Grubu

Muharrem Ergin (2013:392) edat grubunu, “bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubudur.” biçiminde tanımlar. Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası adlı eserde C. Murataliyeva edatları, “Cümle içerisindeki sözcükleri birbirine bağlamak ve birlikte kullanıldığı sözcüklere ek anlam katmak için kullanır” (Murataliyeva, 1978:476). Hülya Kasapoğlu Çengel Kırgız Türkçesindeki çekim edatlarını 4 grupta incelemiştir.

- Yalın hâldeki isimlere gelenler: arkıluu, boydon, boyu, boyunça, cönündö, dep, ilgeri, katarı, katarında, menen, öñdüü, sayın, sımal, sıyaktuu, tuuraluu, üçün.
- Yükleme hâli ekini alan isimlere gelenler: boyloy, közdöy.
- Yönelme hâli ekini alan isimlere gelenler: caraşa, çeyin, deyre, karaganda, karata, karay, okşoş, tiyeşelüü.

- Ayrılma hâli ekini alan isimlere gelenler: arı, başka, baştap, beri, kiyin, körö, murun, soñ, tartıp, tışkarı, ulam. (Çengel, 2005:329).

2.7.1. “Arkıluu” (ile, sayesinde, vasıtasıyla) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Biyik kazılğan kuduk arkıluu cer üstü körünböyt. *Derin kazılan bir kuyu yüzünden yeryüzü görünmüyordu. SB/105.*

Aba arkıluu tolkundalıp radiogramma menen Rodinabızdan saat sayın, minuta sayın kabarlaşıp turuuçu elek. *Havayla ilerleyip telsiz ile ülkemizle her saat, her dakika haberleşiyorduk. RU/85.*

Bizge kün, tün baarı bir karañgılık, calgız gana elektrdin cardamı menen bara catıp, **procektor arkıluu** carık kılabiliriz. *Bize gündüz, gece hepsi karanlık, sadece elektriğin yardımıyla gidiyor, projektör ile aydınlanıyorduk. RU/89.*

Kalıñ uykudan közümdü açtım da, alıskı coldoştorum esime tüşüp, ata-curtum cana anın cürögü Moskva menen kabarlaşuu için **radiogramma arkıluu** süylöşüügö olturdum. *Derin uykudan gözlerimi açtım ve uzaktaki yoldaşlarım aklıma gelip, ana vatanım ve onun kalbi Moskova ile haberleşmek için telsiz yardımıyla konuşmaya oturdum. RU/443.*

Biz bara catkandıgıbizdı **radiogramma arkıluu** kabar kıldık. *Biz vardıgımızı telsiz ile haber verdik. RU/598.*

2.7.2. “Boydon” (gibi, olarak) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Cip oşol oktun sabında ele baylanuu boydon cürüptür. *İp bu okun sapında bağlı gibi duruyordu. SB/36.*

Ayuu al süröttü karagan boydon kala berdi. *Ayı o suratı tanır gibi kalakaldı. SB/237.*

Oşol boydon aman-esen gana toñup cata beriptir. *Sağ salim sadece donmuş olarak yatıyormuş. SB/290.*

Koylor da Şarşeni **tegerektegen boydon** cer tepkilep bışkırışıp turuşat. *Koyunlar da Şarşe'yi kuşatır gibi yeri tekmeleyip bağrışıyorlar. Ş/283.*

Koş, koş!»— dedi da, **közünön monçoktogen tunuk caştı agızgan boydon** topozunun üstünö kondu. *Elveda, elveda!” dedi ve gözlerinden boncuk gibi temiz gözyaşı dökerek sığırının üstüne bindi ve yürüyüp gitti. Ş/337.*

2.7.3. “Boyu” Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Albette, **ömür boyu** çoñ okuyaga bugünön baştap kirişüüçü kün ele. *Elbette ömür boyu büyük bir hikâyeye bugünenden itibaren girişilecek gündü. RU/7.*

Bir top ubakıttar boyu korablibiz muz aldında kıymılsız bir orundan cılbay catat. *Çok günden beri iyi gidiyorduk fakat nedense şu anda denizaltımız bir şeye rastlamış gibi yürümesini durdurdu ve hareketsiz durdu kaldı. RU/139.*

Kıskası, **ömür boyu** uşul deñiz betinde kalgandıgımdı emi gana sezdim. *Kısacası ömür boyu bu denizin üstünde kalacağımı düşündüm. RU/372.*

Deñizdin üstü **üy boyu** kötörülğön tolkundar menen eelendi. *Denizin üstü ev boyu yükselen dalgalarla kaplandı. RU/382.*

Birok **köp ubakıttar boyu** araketi çok catkan Kök-Bel bugün gana adam balasının mekeni bolğonbu? *Fakat çok zamanlar boyu yaşamın olmadığı Kök-bel bugün sadece insanoğlunun sığınağı mı olmuş? Ş/104.*

2.7.4. “Boyunça” (boyunca) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Özünün amanatı boyunça tetigi taşın aldına korumdap saldım. *Kendisinin vasiyetiyle öteki taşın altına molozla gömdüm. Ş/234.*

Dep “diye” Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Okuuçular, menin bul körgöndörümü sizder **kalp dep** da oyloorsuzdar. *Okuyucular benim bu gördüklerimi sizler yalan diye de düşünebilirsiniz. SB/6.*

Men alar körbösö eken dep, bir taşın túbündö öñüttöp oturam. *Ben onlar görmesin diye bir taşın dibinde saklanıp oturuyorum. SB/16.*

Bir top kündör ötköndön kiyin, men bayagı koroogo bir barıp keleyin dep oylodum. *Günler geçtikten sonra ben önceki ahıra bir varıp geleyim diye düşündüm. SB/65.*

Bölök ele, Bölök! Kayrıla ketçi? — dep, açuuluu ün menen alıska ketken Bölöktü çakırdı. *Bölök, Bölök! Döner misin? diyerek, kızgın sesle uzağa giden Bölök'ü çağırdı. Ş/34.*

Baldarım dep cetimdikti, cesirlikti, aç-togumdu kötörüp, uşul ubakka çeyin keldim ele. *Çocuklarım diyerek yetimliğe, dulluğa, açlığa dayanarak bu zamana kadar geldim. Ş/54.*

2.7.5. “Menen” (ile) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Baarı teñ ele mizildegan granit menen kaptalğan. *Her tarafı granite benzeyen bir şeyle kaplanmış. SB/93.*

Anı porttoğu balıkçılarga **radiogramma menen** kabar kıldık. *Onu limandaki balıkçılara telsiz ile haber verdik. RU/31.*

Elektr enerjiasının cardamı menen flottu közdöy tartıp aldık. *Elektrik enerjisinin yardımı ile filoya doğru çektik. RU/63.*

Rodina menen baylanışıp turar elek. Henüz *memleketle haberleşebiliyorduk. RU/110.*

Men saatına 55 km ıldamdık menen tüştüktü közdöy cönöp bara catam. *Ben saatte 55 km hızla kuzeye doğru ilerliyordum. RU/310.*

2.7.6. “Öñdүү” (gibi) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Mına uşul öñdүү abal menen bir ay ubakit turup kaldık. *İşte bu gibi bir vaziyette bir ay kaldık. RU/276.*

Kögörgön deñiz üstündö **cansız buyum öñdүү** kayak menen kalkıp kaldım. *Mavileşen deniz yüzeyinde cansız eşya gibi gemiyle duruyordum RU/361.*

Anın kucağında tabiyat müçölörü oygongondoy, **kıroolongon kek çöptün** arasında **üşökkö çaldikkansıp catkan köpölök öndüü** canıbarlar kanatın cayıp, butun cazıp, bir arakette bolgonsuyt. *Onun kucağında doğanın bütün varlıkları uyanmış gibi, kırağı ile örtülen yeşil otun arasında soğuğa çarpılmış yatan kelebek gibi canlılar kanatlarını açıp, ayaklarını uzatıp, hareket ediyor gibiydiler. Ş/7.*

2.7.7. “Sayın” (her) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Al dabiş bargan sayın cakınday berdi. *O ses yaklaştıkça yaklaştı. SB/111.*

Oşentip oturup, **ıldıylagan sayın** ıldıy tüşüşü katuulana baştadı. *Böyle alçaldıkça aşağıya düşüşü hızlanmaya başladı. SB/205.*

Tañ atat, kün batat, men **kün sayın** arakette bolom. *Günler doğup batıyor ve ben her gün kurtulmaya çalışıyordum. ÜŞ/159.*

Alar cakındagan sayın meni korkunuç basat. *Onlar her adım attığında beni bir korku sarıyordu. ÜŞ/371.*

Rodinabızdan **saat sayın, minuta sayın** kabarlaşıp turuuçu elek. *Memleketimizle henüz her saat her dakika haberleşiyorduk. RU/81.*

2.7.8. “Sıyaktuu” (gibi) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Men akırın tört ayaktap, **eçki sıyaktuu** maaragan bolup, köp eçkilerge cakındap bardım. *Ben yavaşça dört ayağımın üstüne çöküp keçi gibi meleyerek diğer keçilere yaklaştım. SB/44.*

Akırın çakanın üstünö sunalıp **ölgön bir adam sıyaktuu** çaka menen kötörülüp olturdum. *Yavaşça kovanın içine uzanıp ölmüş bir insan taklidi yaparak oturdum. SB/115.*

Oşonduktan, **al uçurda çaşagan mamont cana pil sıyaktuu** aybandardın Sibirde çaşagandığı da esimde. *Böylece o çağda Sibirya’da mamut ve fil gibi hayvanların yaşadığı da aklımdaydı. SB/251.*

Şar kılıkdap cogorulaganınan **toktolgon sıyaktuu** bolup sezildi. *Balon yükseldikten sonra durur gibi oldu. SB/104.*

Birok, mende **kagaz, kalem sıyaktuudan** eç nerse çok ele. *Fakat bende kâğıt, kalem gibisinden hiçbir şey yoktu. ÜŞ/327.*

2.7.9. “Tuuralu” (konusunda, hakkında) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Menin şar tuuralu tüzgö: planım enem eköobüzgö caktı. *Benim balon hakkındaki planım annemle kendime balonu beğendirmektir. SB/132.*

2.7.10. “Üçün” (için) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Taş mltıgımdın sümbösü sınıbasın üçün, çetinden casagam. *Tüfeğimin süngüsünün eğilmemesi için sert maddeden yaptım. SB/12.*

Men al mamontko kursağın toyguzuu üçün türlüü tamaktar da alıp kelip bere berdim. *Ben bu mamutun karnını doyurmak için türlü yiyecekler alıp gelip verdim. SB/294.*

Bul men üçün azık bolot dep süyündüm. *Bu benim için azık olur diye sevindim. ÜŞ/207.*

20-may ayındaki tiygen kün men üçün eñ bir kubanıç kündördün birindey sezilet. *20 Mayıs'a denk gelen gün benim için en sevinçli günlerden biri gibiydi. RU/6.*

Kayra korablge cetüü üçün da 3 ce 3 saat 30 minuta ubakit gerek. *Denizaltına ulaşmak için 3saat 30 dakika vakit gerek. RU/190.*

2.7.11. “Közdöy” (-e doğru) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Too eçkilerdi on altınçı künü bolot degende koroodon çıgıp, **üydü közdöy** aydap cönödüm. *On altıncı günde, dağ keçilerini alarak ağıldan çıkıp eve doğru gütmeye başladım. SB/59.*

Alıs bolso da **oşol carıktı közdöy** cürüügö tuura keldi. *Uzak olsa da bu ışığa doğru yürümek doğru geldi. SB/84.*

Dagı bir bakırıp, **deñizdi közdöy** kaçtı. *Bir kez daha bağırip denize doğru kaçtı. SB/421.*

Uçsuz, tüpsüz uzak coldun kaysı cagin közdöy şardın kötörülüp bara catkanı belgisiz. *Uçsuz, bucaksız, uzak yolun hangi tarafına doğru balonun gideceği de belirsiz. ÜŞ/50.*

İtim da başın bir çulgup alıp, çıkkan ündü közdöy köz ciberip ürö baştı. *Köpeğim de başını kaldırıp çıkan sese doğru havlamaya başladı. ÜŞ/505.*

2.7.12. “Çeyin” (kadar) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Albette, **ongö çeyin** bilişkenden kiyin, ar cagin dale bat ele bilip ketiştı. *Elbette ona kadar saymayı öğrendikten sonra diğer sayıları da çabucak öğrendiler. SB/341.*

İt belgilüü irraktıkka çeyin terezeden başın çıkarıp bardı. *Köpek belirli bir mesafeye kadar pencereden başını çıkararak gitti. ÜŞ/26.*

Baldarım dep cetimdikti, cesirlikti, aç-togumdu kötörüp, **uşul ubakka çeyin** keldim ele. *Çocuklarım diyerek yetimliğe, dulluğa, açlığa dayanarak bu zamana kadar geldim. Ş/54.*

2.7.13 “Karaganda” (göre) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Birok ittin barıp kelişine karaganda, baarımız ele bir materiktin üstündö turat okşoybuz. *Fakat köpeğin gidip gelmesine göre hepimiz bir kıtanın üstündeyiz galiba. ÜŞ/338.*

2.7.14. “Karay” (doğru) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Añıça, cogoru caktan erbeñ-serbeñ közgö ileleşip, bir nerse körünüp, **ıldıy karay** kulap kele cattı. *O sırada yukarı taraftan belli belirsiz göze ilişen bir nesne görünüp aşağıya doğru gelmeye başladı. ÜŞ/199.*

Kayıgım tolkun bolgon cakka karay süzö berip, kandaydır bir nersege urunup kalganın seze koyup, kalıñ uykudan közümdü açtım. *Kayığın dalgalı tarafa*

doğru yüzerek, herhangi bir şeye çarptığını hemen hissedip, derin uykudan gözlerimi açtım. RU/356.

Men tündük muz deñizdin túbün karay ekinçi ired cürüşüm. *Benim Kuzey Buz Denizi'nin dibine doğru ikinci gidişimdi. RU/526.*

2.7.15. “Arı” (öteye doğru) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Üy menen kabarlaşkan itim kelgenden kiyin, **mından arı** çaşoo bar ekendigin sezdim *Evle haberleşen köpeğim geldikten sonra, bundan sonra yaşam olduğunu anladım. ÜŞ/322.*

Biz akırındap **andan arı** arakette bolduk. *Biz yavaşça oradan öteye geçtik. RU/170.*

Emi **mından arı** tüz ketemin go degen ümüt menen tınımsız cönöp bara cattım. *Şimdi bundan sonra düz gideceğim düşüncesiyle durmadan gidiyordum. RU/348.*

Men **mından arı** eçen aybandarga kezige başladım. *Ben bundan sonra birkaç hayvana rastlamaya başladım. RU/422.*

Emi **mından arı** tamak içip, bir az es alıp, uktoo maksatında bolduk. *Şimdi bundan sonra yemek yiyip, biraz dinlenip, uyuma niyetindeydik. RU/472.*

2.7.16. “Başka” Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Men **andan başka** dağı bir top kesipter kıldım. *Ben bunlardan başka birçok işle uğraştım. SB/129.*

Andan başka ırımga çöp cok. *Ondan başka hiçbir şey yok. SB/185.*

Birok miñ karasam da **közümö karañlıktan başka** eç nârsâ körünböyt. *Ama bin kez baksam da gözüme karanlıktan başka hiçbir şey görünmüyordu. ÜŞ/48.*

Carık şoolası da cok, karañgılık, **menden başka** eç bir candın bardığı sezilbeyt. *Işık zerresi bile yok, karanlık, benden başka hiçbir canlının varlığı hissedilmiyordu. ÜŞ/56.*

Birok ayban kınşılğandan başka eç belgi bere albadı. *Fakat hayvan inlemekten başka hiç işaret veremedi. ÜŞ/319.*

2.7.17. “Baştap” (itibaren) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Albette, ömür boyu çoñ okuyaga **bügündön baştap** kırışüüçü kün ele. *Elbette, ömür boyu büyük olaya bugünden itibaren başlanılacak gündü. RU/9.*

Oşonduktan, **men baştap** beş kişi suuga tüşçü kiyimderdi kiyindik. *Ondan dolayı, ben dâhil beş kişi kıyafetleri giyindik. RU/523.*

2.7.18. “Beri” Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Men da anın «taptım» degen kıykırığına kubanıp, bala bolup **çoñoygondon beri** bir katkııp külbögön açuu kıykırık menen: «Ay, aylanayın abake» — dep, kıykırıp cibergen ekenmin. *Ben de onun “Buldum!” çığlığına çocuklar gibi sevinip çığlık atarak “Kurban olurum sana!” diye bağırılmışım. SB/274.*

Birok, **oşondon beri** estebey. *Fakat ondan beri hatırlamıyor. SB/384.*

Men 25-mayda asmanga uçtum ele, **oşondon beri** neçe sutka bolgondugun da bilbeym. *Ben 25 Mayıs'ta gökyüzüne uçmuştum, o zamandan beri kaç gün geçtiğini de bilmiyordum. ÜŞ/59.*

Eki ay üç kündön beri menin alım ketip, cardamdaşar nerse çok. *İki ay üç günden beri benim gücüm tükendi yardım edecek bir şey de yok. ÜŞ/243*

Mına oşol 92-kündön beri senin kayda ekeniñdi bile albadık. *İşte bu 92 günden beri senin nerede olduğunu bilemedik. ÜŞ/312.*

2.7.19. “Kiyin” (sonra) Edatıyla Kurulan Edat Grubu

Atıp cibergenden kiyin ele bışkırıp, ürküp alıp cönödü. *Attıktan sonra bağırıp, ürkerek kaçtı. SB/22.*

Bir azdan kiyin bir çoñ üñkürgö cettim. *Biraz sonra büyük bir mağaraya ulaştım. SB/32.*

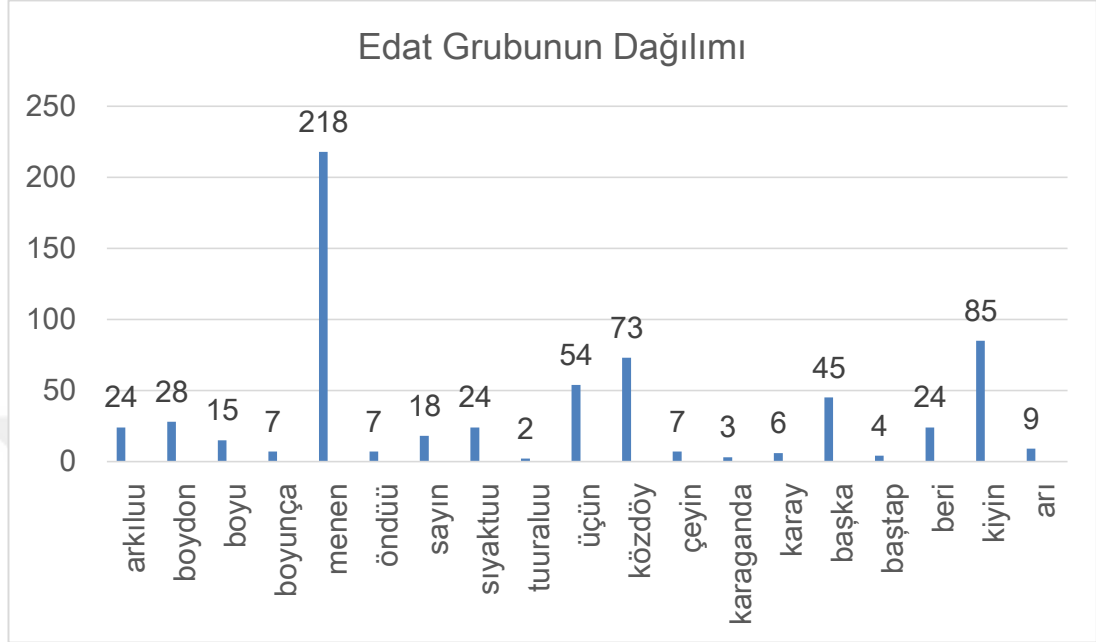
Bir kapça ubakıttan kiyin, artınan tezegin çıgara baştıadı. *Birkaç zamandan sonra tuvaletini yapmaya başladı. SB/296.*

İtime kezdeşkenden kiyin mende da oñ kubanıç payda boldu. *Köpeğime rastladığımdan beri bende de büyük bir sevinç peyda oldu. ÜŞ/99.*

Bir top ubakıttan kiyin ceekke cettim. *Bir sürü zamandan sonra kıyıya ulaştım. RU/397.*

Sonuç

1. Şahıs zamirleri, onlar zamiri dışında, Türkiye Türkçesinde ilgi hâli ekiyle için edatına bağlanırken Kırgız Türkçesinde şahıs zamirleri ek almadan üçün edatına bağlanmaktadır. “Bul **men üçün** azık olur dep süyündüm.” *Bu benim için azık olur diye sevindim. ÜŞ/207.*
2. Türkiye Türkçesinde karşılığı “her” olan sayın edatı, isimler ve –gan ekiyle kurulmuş sıfat fiillerden sonra kullanılmaktadır. **Alar cakındagan sayın** meni korkunuç basat. *Onlar her adım attığında beni bir korku sarıyordu. ÜŞ/371.*
3. Hikâyelerde en çok kullanılan edat “menen” edatı, en az kullanılan edat ise “tuuralu” edatıdır.
4. “cönündö”, “sımal”, “caraşa”, “okşoş” edatlarına hikâyelerde rastlanmamıştır.

Grafik 2.7: Edat Grubunun Dağılımı

Toplam: 662

Kaynak: Edat grubunun sayısı tarafımızca tespit edilmiştir.

2.8. Bağlama Grubu

Bağlama grubu, iki isim unsurunun bağlama edatları ile birbirine bağlanması sonucu oluşan kelime grubudur. Leyla Karahan (2011:65) bu grubu, “bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.” şeklinde ifade eder.

M. Murataliyev, “*Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası*” adlı eserde bağlaçları şu cümleyle tanımlamıştır: “Cümleleri ve cümle içerisindeki kelimeleri birbirine türlü yollarla bağlamaya yarar.” (1978:500). Kırgız Türkçesinde bağlama grubu birok, cana, ce, da, emes, emey, tügöl, ne, caki, meyli... meyli..., ce... ce..., narı..., narı..., da... da..., vb. bağlaçlarla kurulur.

2.8.1. “Birok” (ama) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu

Too eçkiler eñ ele cakın keldi, **birok** meni körbödü. *Dağ keçileri en yakınımaya geldiler fakat beni görmediler. SB/15.*

Şardığı gazdı çığarayın deym, **birok** korkom. *Balondaki gazı boşaltayım dedim ama korktum. SB/37.*

Bul men için tañ kalarlık iş emes, **birok** başkalar için kaday ekenin bilbeymin. *Bu benim için şaşirtıcı bir iş değildi, fakat başkaları için nasıl olduğunu bilmiyorum RU/529.*

Şarşe da alıs cakka köz ciberip, kulak salat **birok** eç nersenin kabarı sezilbegendey bolot. *Şarşe de uzaklara göz gezdirerek, kulak kabartıyordu fakat hiçbir şeyin haberi hissedilmiyor gibiydi. Ş/248.*

Bölöktü korumdap koygon çoñ kara taştın túbün közdöy köz çaptırat, **birok** eç nersenin kıbır etken araketi al caktan sezilbeyt. *Bölök'ü gömdüğü büyük siyah kayanın altına doğru bakıyordu fakat hiçbir şeyin hareket ettiği hissedilmiyordu. Ş/251.*

2.8.2. “Cana” (ve) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu

Men bilem, suu eki gazdan turat **vodorod cana kislorod**. *Ben biliyordum su iki gazdan meydana gelir (hidrojen ve oksijen). SB/135.*

Alardın cerinin şartına cana elinin şartına akırındap könüğüştüm. *Onların iklimine ve insanlarına alıştım. SB/249.*

Birok, mından eçen kılım boyu murun toñso da, **içki organizmi cana tışkı organizmderi** buzulbagan eken. *Fakat bundan birkaç asır önce donsa da iç organizması ve dış organizmaları bozulmamış SB/289.*

Alarga **cazuunu cana tsifra sandarın** da üyrötö baştadım. *Onlara yazmayı ve sayıları da öğretmeye başladım. SB/336.*

«Uulum» degen sözdü okugandan kiyin **kalgan sözdördün cana kattın** kaydan kelgendigi belgilüü boldu. *“Oğlum” kelimesini okuduktan sonra kalan sözlerin ve mektubun nereden geldiği belli oldu. ÜŞ/303.*

2.8.3. “Ce” (veya, ya da, yoksa) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu

Kün şoolasın körbögöndön kiyin, **tünbü ce күnbü**, menin cer astına tüşkönümö neçe kün, neçe tün boldu, al cagı da maa belgisiz. *Gün ışığını görmediğim için gece mi veya gündüz mü, ben yer altına ineli kaç gün kaç gece oldu o da belirsiz. SB/97.*

Al kuduk azır oylosom **Afrikanın Saxara çölündö, ce kızıl kum, kara kumda, ce bolboso Tibet döñsöösündö** boluu tiyiş. *O kuyuyu şuan düşündüğümde Afrika'nın Sahra Çölü'nde veya Kızıl Kum ya da Tibet Dağlıklarında olması lazım. SB/124.*

Ce bir dabış, ce bir candık, ce bir carık, ce bir tabiyattın bir müçösünön biröö da cok. *Ne bir ses, ne bir canlı, ne bir ışık tabiatın hiçbir izi yoktu. SB/160.*

Kim bilet, bul katım **kurgak cergebi, ce suuga** tüşöbü? *Kim bilir bu mektubum kuru yere mi yoksa suya mı düşecek? ÜŞ/61.*

Col casap, **ıldıy tüşüügö ce cogoru çıguuga** koldonula turgan belgilüü kural cok. *Yol yaparak aşağıya inmeye veya yukarıya çıkmaya kullanılacak belirli bir alet yok. ÜŞ/142.*

2.8.4. “Da” (ve) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu

Oşentip kanter amaldı bilbey, bir topko oylonup turdum **da**, şar tüşpögöndön kiyin men tüşmök belem dep, üyümdön sekirip tüştüm. *Ne yapacağımı bilemeden uzun süre düşündüm ve balon düşmüyorsa ben de düşmem deyip evden dışarı atladım. SB/169.*

Oşentip, kayra şardagı üyümö kelip tüştüm **da**, bir az tınıgıp, es alıp olturdum. *Böylece evime tekrar girdim ve biraz nefes alıp dinlendim. SB/177.*

Bıçaktı oşondo taştadım **da**, şarım kötörülüp, üyümö keldim. *Bıçağı balondan dışarı attım ve balonumu yeniden havalandırıp evime geldim. SB/208.*

Koroodogu kalıñ koy adamdın araketi menen arı-beri uyulguyt **da**, «koş! tos!» degen ündör cogoru kötörülöt. *Ağıldaki birçok koyun insanların hareketiyle oyana buyana dönüyor ve “Koş! Toş!” diye sesler yükseliyordu. Ş/19.*

Şarşe, bayagı ayıldın çettereek cagındağ alaçıkka cölönüp turuşkan karındaşı menen inisinin betinen öptü **da**, küröñ topozuna minip, alıski colgo çıktı. *Şarşe deminki köyün kenarındaki çadıra yaslanarak duran kız kardeşiyle, erkek kardeşinin yüzünden öptü ve kahverengi sığına binip uzak yola çıktı. Ş/30.*

2.8.5. “Emes” (değil) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu

Okuuçular, menin bul körgöndörümü sizder kalp dep da oyloorsuzdar, cok, anday **emes**, men mınday işterdi başımdan ötkörgöndüktön, sizderge aytayın. *Okuyucular, sizler benim başımdan geçenlerin yalan olduğunu da düşünebilirsiniz ama öyle değil. Ben bunları başımdan geçirdiğim için anlatıyorum. SB/6.*

Al gana **emes**, adam cüzün cana öz cüzümdü da körö albaym. *Sadece o değil, insan yüzünü ve kendi yüzümü de göremiyordum. ÜŞ/418.*

Birok anın buzuluşu kayıktın iç cagında **emes**, motordo bolup çıktı. *Fakat onun arızasının botun iç tarafında değil, motorunda olduğunu anladım. RU/369.*

2.8.6. “Menen” (ile) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu

Bıçak **menen** biz tüşüp kele catıppız. *Bıçak ile ben düşüyorduk. SB/207.*

Bölök **menen** Şarşe da koylordun artınan calgız ayak col menen bara catışat. *Bölök ile Şarşe de koyunların peşinden dar yolda gidiyorlardı Ş/83.*

Şarşe **menen** Bölök unaalarinan tüşüp, üstünkü cana astıñkı koylorgo taş ırıtıp ışkırışat. *Şarşe ile Bölök yük hayvanlarından inerek, üst ve alttaki koyunlara taş atarak ıslık çalıyorlardı. Ş/100.*

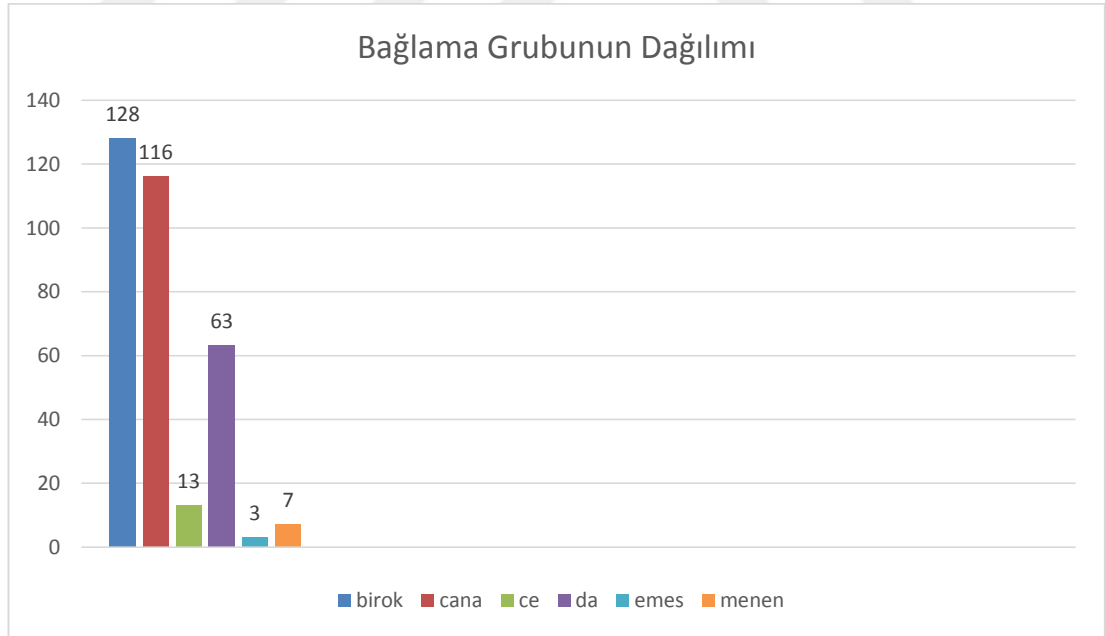
Bölök **menen** Şarşege köz ciberdi. *Bölök ile Şarşe 'ye göz gezdirdi. Ş/148.*

Añgıça Bölök **menen** Şarşe cakındap kelişti. *O sırada Bölök ile Şarşe 'ye yaklaştı. Ş/149.*

Sonuç

1. Hülya Kasapoğlu (2005:319), “da” edatının aslında sona gelen kuvvetlendirme işlevindeki edat olduğu ancak bazı örneklerde “ve” bağlacı yerine kullanıldığını söyler. Hikâyelerde de bu durumun örnekleri mevcuttur. *Bıçaktı oşondo taştadım da, şarım kötörülüp, üyümö keldim. Bıçağı balondan dışarı attım ve balonumu yeniden havalandırıp evime geldim. SB/208.*
2. Kullanılan bağlama edatları farklı olsa da yapı bakımından Kırgız Türkçesindeki bağlama grupları Türkiye Türkçesindeki bağlama gruplarına benzemektedir.
3. Hikâyelerde en çok kullanılan bağlama edatı “birok” en az kullanılan bağlama edatı “menen” edatıdır.

Grafik 2.8: Bağlama Grubunun Dağılımı

Toplam: 330

Kaynak: Hikâyelerdeki bağlama grubu sayısı tarafımızca tespit edilmiştir.

2.9. Birleşik İsim Grubu

En az iki sözcükten meydana gelen bütün şahıs adları birleşik isim grubudur. Karahan (2011:69) birleşik isim grubunu, “Bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur.” şeklinde tanımlarken Ergin (2013:385) “Birleşik isimler Türkçede hep has isimdirler. Bazı yer adları ile ikili üçlü bütün şahıs adları Türkçenin birleşik isimlerini teşkil ederler.” diye bir açıklama yapar. Ergin bu açıklamasına “Afyon Karahisar” şehrini örnek olarak verir ve böylece şahıs adı olmayan özel isimleri de bu gruba dâhil ederek Karahan’dan ayırılır.

“Kırgız Türkçesinde birleşik isim grubu, kelime grupları içinde ayrı bir başlık altında değerlendirilmez. Fakat **bagıñkı tügöyü zat atooç bolgon atooçtuk söz aykaşı** (yardımcı ögesi isim olan isim soylu kelime grubu) içinde birleşik isim grubu örneklerine de yer verilmiştir.” (Duman, 2011:139).

Birleşik İsim Grubu

Birinçi colu İtalyanın okumuştusu **Leonardo da-Vinçi**'nin abaga uçuu degen maksat koyup cana al abaga uçuuğa bir top araket kılıp, şar kötörültkönün ukkandan kişin, men da andan artıp tüşköndön şar casoogo kiriştim. *İlk olarak İtalyan âlim Leonardo Da Vinci'nin uçabilmek için pek çok kez deneyip sonunda balonu kaldırabilmesini okuduktan sonra ben de ondan sonra balon yapmaya başladım. SB/130.*

Munun sebebi, **Kurskiy Anomaliya** magniti bıçaktı tartıp catkan eken. *Bunun sebebi ise Kurskiy Anomaliya mıkñatısınun bıçağı çekmesiymiş. SB/206.*

Daniel Defonun «Robinzon Kruzo» degen okuyasın esteym. *Daniel Defoe'nin “Robinson Crusoe” adlı hikâyesini hatırlıyordum. RU/336.*

Sonuç

1. Hikâyelerde toplam 4 yerde birleşik isim grubu görülmüştür.
2. Şahıs adları hikâyelerde genellikle tek isimden oluştuğu için “Şarşe, Bölök” vb. birleşik isim grubu örneği azdır.

2.10. Ünlem grubu

Karahan, (2011: 70) ünlem grubunu “Bir ünlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur” şeklinde tanımlar. Kırgız Türkçesinde ünlem grubu için **sırdık söz** terimi kullanılır. Kırgız gramerinde ünlem grubu, kelime grupları içinde ayrı bir şekilde yer almaz. Kудaybergenov ünlemleri “Kişinin hislerini ve etrafa olan tutumlarını bildiren sözlere ünlem denir” biçiminde açıklar. (Kудaybergenov, vd. 1996:461). Ünlem grubunda ünlem başta isim unsuru sonda olur.

Deñiz caktı karap olturganda «**oy adam**» dedim. *Deniz kenarında otururken, “Hey adam!” diye seslendim. SB/420.*

Sonuç

1. Hikâyelerde ünlem grubunun bir örneği tespit edilmiştir.

2.11. Sayı Grubu

Leyla Karahan (2011:72) sayı grubunu, “Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur.” şeklinde tanımlar. Kırgız Türkçesinde sayılar **san atooç** terimi ile karşılanır. Kırgız Türkçesinde sayılar, sıfatlardan bağımsız ayrı bir sözcük türü olarak ele alınır. “Nesnelerin ve nesne yerine kullanılan kavramların sayısını, adetini, miktarını gösteren söz birlikleri sayılar diye adlandırılır” (Toktonaliyeva 1996:65). Buna karşın Kırgız Türkçesi gramerinde sayı grubu müstakil bir kelime grubu olarak verilmez. Sayıların isimlerle veya fiillerle bir araya gelmesiyle oluşan kelime grupları içerisinde gösterilir.

Sayı Grubu

Bilikke ot koyuldu, **on beş** minuta ubakıttan kiyin ebegeysiz katuu dabış menen ün çıgarın kütüp turabız. *Fitile ateş yakıldı, on beş dakika sonra çok büyük bir gürültüyle ses çıkmasını bekliyorduk. RU/491.*

On beş minutadan 20 sekunda ötör zamat, kulaktı cañırtkan katuu dabış çıktı da, kötörülgön kara tütüngö aralaş muz sınıktarı cogoru kötörülüp, eki cakka çaçırıp talkalana baştı. *On beş dakikadan 20 saniye geçtiğinde, kulağı yankılayan yüksek*

ses çıktı ve yükselen siyah dumana karışık buz parçaları yukarı yükselerek, iki tarafa sıçrayıp parçalanmaya başladı. RU/494.

Mına uşul öndüü araket menen **on altı** ulam eñkeyiştı közdöy cürüp bara catkan mezigilde, kandaydır belgisiz cerden carkıragan bir şoolanı suu katmarınan köz aldımızga ilinte baştadık. *İşte bunun gibi çabayla on altımız bayıra doğru yürürken, herhangi bir yerden parlayan bir ışığı su tabakasından gözümüze görünmeye başladı. RU/181.*

Kandaydır korabldin tışına çıgıp, kenenireek basuunu tuura kördük da, suuda cürgöndö kiyüüçü kiyimderdi kiyip, suu içinde dem aluu için kislorod abasın aptekten dem aluuçu priborgo tolturtup alıp, **on segiz** adam bir top alıstıkka deñiz aldı menen baruuga oylonduk da, dayardandık. *Nedense denizaltının dışına çıkararak, yürümeyi uygun gördük ve suda giyeceğimiz kıyafetlerimizi giyerek, su içinde nefes almak için oksijen tüplerimizi doldurarak, on sekiz kişi çok uzağa denizin altından gitmeyi düşündük ve hazırlandık. RU/147.*

Sonuç

1. Hikâyelerde sayılar çoğunlukla rakamla verilmiştir. “**23** taş büt baştıkkı tüşüp büttü cana köñöldö üç koy dağı artıp kaldı. *23 tane taş heybeme indi ve gölünde daha üç tane koyun fazlaydı.*” Ş/23.
2. Hikâyelerde toplam 9 tane sayı grubu tespit edilmiştir.

2.12. Birleşik Fiil Grubu

Bir yardımcı fiille bir adın veya bir fiilimsinin oluşturduğu kelime grubuna birleşik fiil grubu denir. Muharrem Ergin (2013:386) birleşik fiil grubunu, “Bir yardımcı fiille bir ismin veya fiil şeklinin meydana getirdiği, kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir.” şeklinde tanımlar. Leyla Karahan (2011:73) birleşik fiilleri, “Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur.” biçiminde tanımlar.

Kırgız Türkçesinde birleşik fiil grubu “tataal etiş” terimiyle karşılanır. Kırgız Türkçesinde de Türkiye Türkçesindeki gibi birleşik fiiller yardımcı fiillerin isimlerle

ya da fiil şekilleriyle birleşmesine göre ikiye ayrılır. Kırgız Türkçesinde isimlerle kurulan birleşik fiil gruplarında kullanılan yardımcı fiiller bol-, et-, ve kıl- yardımcı fiilleridir. Murat Ceritoğlu (2012:83) bu fiillerin genellikle adların çekimsiz şekilleriyle birleşik fiil grubu oluşturduğu bilgisini verir.

2.12.1. İsim + Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiil Grubu

2.12.1.1. bol- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Birok, alar da **üyür bolo** baştadı. *Fakat, onlar da dost olmaya başladı. SB/52.*

İtime kezdeşkendenden kiyin mende da çoñ kubanıç **payda boldu**. *Köpeğime rastladıktan sonra bende de büyük bir sevinç peyda oldu. ÜŞ/99.*

İtimdi kanday da bolso uşul zoodon çıgaruu **maksat boldu**. *Köpeğimi bir şekilde bu uçurumdan çıkarmak amacım oldu. ÜŞ/170.*

Akılım ayran, esim **dal boldu**. *Aklım hayran (oldu), hafızam budala oldu. ÜŞ/260.*

Suunun agımı menen **cok bolot**. *Suyla beraber yok oluyordu. Ş/79.*

2.12.1.2. et- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Kuş **şıp etip**, tumaktı ilip alıp cönöp ketti. *Kuş şıp edip kalpağı havada yakaladı. SB/218.*

Kıbıragan can, **şırp etken** dabış cok. *Kıpırdayan bir canlı şırp eden bir ses yoktu. ÜŞ/45.*

Birok eç nersenin **kıbır etken** araketi al caktan sezilbeyt. *Fakat hiçbir şeyin hareket ettiği sezilmiyordu. Ş/251.*

2.12.1.3. kıl- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Men bul too eçkilerdi üyür kılğandan kiyin, aydap alıp üygö ketüünü oylodum. *Ben bu dağ keçilerini kendime **dost kıldıktan** sonra sürüp eve götürmeyi düşündüm. SB/57.*

Anı porttoğu balıkçılarga radiogramma menen **kabar kıldık**. *Bunu limandaki balıkçılara telsizle haber verdik. RU/31.*

Birok bizge ançalık **zıyan kıla albadı**. *Fakat bize çok zarar veremedi. RU/222.*

Bul menin birinçi colu cöo **sayakat kılışım** bolot. *Bu benim ilk kez yaya seyahat edişim olacak. RU/417.*

Mınday okuyanı başkı kapitanga **keñeş kıldım**. *Bu olayı baş kaptana danıştım. RU/554.*

- Bu yardımcı fiillerin dışında hikâyelerde al-, at-, casa-, ciber-, kal-, kel-, vb. esas fiillerinin isimlerle bir araya gelerek birleşik fiil grubu oluşturduğu tespit edilmiştir.

Örnekler

Bir taşka çıgıp **es aldım**. *Bir taşa çıkıp dinlendim. SB/88.*

Bir maalda tünörgön bir şoolasız kapkarañğı cerge **tuş keldim**. *Bir ara tekrar o kapkaranlık yere denk geldim. SB/154.*

Tañ attı men eki barakka cazılğan kattı okuy başladım. *Tan attı ve ben iki kâğıda yazılan mektubu okumaya başladım. ÜŞ/308.*

Alıskı caktarga **köz ciberip**, dürbü salabız. *Uzak yerlere göz gezdirip, dürbünle bakıyorduk. RU/28.*

20-iyul, erteñ menenki saat 8 de colgo çıguuga **buyruk aldım**. *20 Temmuz sabahı saat 8 de yola çıkmak için emir aldım. RU/302.*

2.12.2. Zarf-Fiil + Tasviri Fiil Yapısındaki Birleşik Fiil Grubu

Bu kelime grubunda yardımcı fiil olarak kullanılan fiiller, aynı zamanda Kırgız Türkçesinde esas fiil olarak da kullanılmaktadırlar. Kudaybergenov (1980:332) bu fiilleri al-, bar-, başta-, ber-, cat-, ciber-, cür-, çık-, kal-, kel-, ket-, koy-, otur-, sal-, tašta-, tur-, tüş- olarak sınıflandırır.

2.12.2.1. al- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Kötöröyün desem **kötörö albaym**. *Kaldırayım desem, kaldıramıyordum. SB/39.*

Mamonttu muzdan **suurup aldık**. *Mamutu buzdan çekip aldık SB/280.*

Oşol altı kün içinde cılt etken ot, kıbır etken adam ündörün **uga albadım**. *Bu altı gün içinde çıtırdayan bir ateş, kıpırdayan bir adam sesi işitmedim. SB/395.*

Men anın kaydan kelgenin **bile albay**. *Ben onun nereden geldiğini bilemedim. ÜŞ/251.*

Men al ündün kaydan çıkkanığın **bile albay**. *Ben bu sesin nereden geldiğini bilemedim ÜŞ/507.*

2.12.2.2. bar- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Koroogo **cetip bardım**. *Ağıla geldim. SB/69.*

Al carıktın tak özünö **cetip bardım**. *O ışığın tam kaynağına vardım SB/103.*

Şarım tınbastan ele **cürüp ketip bara catat**. *Balonum durmadan ilerleyip gidiyordu. SB/159.*

Kaysı suunun üstündö **ketip bara catkanım** da belgisiz. *Hangi suyun üzerinde gittiğim de belirsiz. SB/163.*

Kayda **cılıp bara catkanın** seze albadım. *Ne tarafa doğru gittiğini bilemedim ÜŞ/36.*

2.12.2.3. başta- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Bir maalda ıraaktan sozulup çıkkan adamzat şekildüü bir dabış **payda bolo baştadı**. *Bir ara uzaktan insan sesi gibi bir ses gelmeye başladı. SB/109.*

Men birinçi colu şar **casay baştadım**. *Ben ilk olarak balon yapmaya başladım. SB/133.*

Kiyingereek akırın-akırından **üyür bolo baştadı**. Zaman geçtikçe bana alışmaya başladı. SB/293.

Bir kapça ubakıttan kiyin, artınan tezeğin **çıgara baştadı**. Birkaç vakitten sonra tezeğini çıkarmaya başladı. SB/296.

Abaga kötörülüp, **uçta baştadım**. Havaya yükselip uçmaya başladım. ÜŞ/32.

2.12.2.4. ber- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Coldoştor, men bir top okuya körgöndüktön anı sizderge **süylöp berem**. Yoldaşlar, ben birçok macera geçirdikten sonra onu sizlere anlatıyorum. SB/3.

Oşondogu bolup ötkön çındıktan sizderge **süylöp bereyin**. Buralardaki olup biten gerçekleri sizlere anlatayım SB/5.

Teke ansayın **cogorulap kaça berdi**. Teke aniden yukarıya kaçiverdi. SB/28.

Coldoşum anın cürböy kalgan sebebin toluğu menen **aytıp berdi**. Yoldaşım bunun ilerlememesinin sebebinin bütünüyle bana anlattı. SB/265.

Men al vodorod gazın bir şarga tolturup, oozun buup, kökkö **koyo berdim**. Oksijeni bir balona doldurup, ağzını bağlayıp göğe salıverdim. ÜŞ/19.

2.12.2.5. cat- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Kayda **bara catkanımdı** bilbeymin. Nereye gittiğimi bilmiyordum. SB/82.

Kaydan **kele catkanın**, oşol cerdin attarın surap aldım. Nereden geldiklerini, geldikleri yerlerin adlarını sordum. SB/122.

Şar ulamdan-ulam **cogorulap bara catat**. Balon yavaş yavaş yükselip gidiyordu. SB/151.

Biz **bara catkandığımızdı** radiogramma arkıluu kabar kıldık. Biz geldiğimizi telsiz ile haber verdik. RU/598.

Alıskı cerge, taanıbagan belge koylordu otorlotkonu **alpara catasıñ**. Uzak yerlere, bilinmeyen yerlere koyunları olatmaya götürüyorsun. Ş/43.

2.12.2.6. ciber- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Ekinçi çaka tüşköndö butumdagı çokoyumdu çakaga **salıp ciberdim**. *Kova ikinci kez indiğinde çarığımı kovayla saldı. SB/115.*

Başımda kiyip turgan tumagımdı kuştı közdöy **ırgıtıp ciberdim**. *Kafamda sürekli giydiğim kalpağımı kuşa doğru fırlatıp attım. SB/218.*

Kat cazdım da, nandın içine **salıp ırgıtıp ciberdim**. *Mektup yazdım ve ekmeğin içine koyup gönderdim. ÜŞ/51.*

Şardı **carıp cibergim kelet**, kayradan sabır kılım. *Balonu patlatmak istiyordum yine de sabrediyordum. ÜŞ/67.*

Közünün monçoktogen çaşın **tögüp ciberdi**. *Gözlerinin boncuk tanesi gibi yaşlarını döktü Ş/235.*

2.12.2.7. cür- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Köp eçkilerdin **cayılıp cürgön** öñütünö cettim. *Birçok keçinin yayıldığı yere ulaştım. SB/15.*

Anın carıgınan cogoru caktın kaptalğan cer ekenin oşondo **bilip cüröm**. *Yukarısının onun ışığıyla kaplı olduğunu anladım SB/87.*

Men bir top kündör **cürüp kaldım**. *Burada günlerce kaldım. SB/192.*

Kayda barsam da, **eerçip cürö berçü** boldu. *Nereye gitsem peşimden gelir oldu. SB/310.*

İttin ekinçi kelişin **kütüp cürö berdim**. *Köpeğin ikinci kere gelmesini beklemeye devam ettim. ÜŞ/346.*

2.12.2.8. çık- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Bir maalda ıraaktan **sozulup çıkkan** adamzat şekildüü bir dabış payda bolo başladı. *Bir ara uzaktan insan sesi gibi bir ses gelmeye başladı SB/109.*

Al şarım abdan **cakşı bolup çıktı**. *Balonum iyi bir balon olup çıktı. SB/134.*

Al künü cürböy kalganının sebebi oşol **bolup çıktı**. *O gün yürümemesinin sebebi şu çıktı. SB/267.*

Menin al oylogon oyum abdan **tuura bolup çıktı**. *Benim bu düşüncem doğru çıktı SB/305.*

Birok, anı çenesek 3 kilometr 25 metr kalıñdığında **bolup çıktı**. *Fakat onu ölçtüğümüzde 3 kilometre 25 metre kalınlığında olduğu ortaya çıktı. RU/79.*

2.12.2.9. kal- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Bayagı too tekem eçak ele **ölüp kalıptır**. *Az önceki teke çoktan ölüp kalmış SB/35.*

Men mingenge berki eçkiler **tañırkap karap kalıştı**. *Ben binince diğerkıçiler şaşırıp bakakaldılar. SB/52.*

Oşentip al cerde 15 kün **turup kaldım**. *Böylece orada 15 gün durup kaldım SB/52.*

Bir maalda şar arı da ketpey, beri da ketpey **toktop kaldı**. *Bir ara balon ileri de gitmedi geri de gitmedi olduğu yerde durup kaldı. SB/167.*

Kün keçke **tayanıp kaldı**. *Gün geceye dayanıp kaldı. Ş/236.*

2.12.2.10. kel- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Bir azdan kiyin too eçkiler koroonun ooz cagınan ele **şagırap kirip keliştı**. *Biraz sonra dağ keçileri ağılın ağızına doluşmaya başladılar. SB/42.*

Men bayagı koroogo bir **barıp keleyin** dep oylodum. *Tekrardan o ağıla varıp geleyim diye düşündüm. SB/65.*

Kuş kaçırıp meni tebüügö **dayardanıp kirip keldi**. *Kuş beni iskalayıp tepmek için tekrar hazırlanıp geldi SB/217.*

Añgiça men caşap turgan çoñ kara taştın koñuluna **cakındap keldi**. *Ansızın benim yaşadığım siyah taşın çukuruna yakınlaşıp geldi. ÜŞ/517.*

Añgiça ayuu da **cakındap basıp keldi** da, bir az toktoy kaldı. *Ayı da aniden geldi ve biraz duraksadı. Ş/166.*

2.12.2.11. ket- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Caam bir cagınan tiyip, ekinçi cagınan **çıgıp ketken** eken. *Okum bir yanından girip diğer yanından çıkıp gitmiş SB/35.*

Sebebi, cerdi közdöy **tüşüp ketembi** deym. *Çünkü yere doğu düşüp gider miyim diyorum. SB/168.*

Özümdün da **kulap ketpegenime** tañ kaldım. *Neden aşağıya düşmediğime de şaşırıp kaldım. SB/174.*

Kuş şıp etip, tumaktı ilip alıp **cönöp ketti**. *Kuş şıp edip, kalpağı alıp gidiverdi SB/218.*

Anın sebebin **ayta keteyin**. *Onun sebabini söyleyivereyim. RU/75.*

2.12.2.12. koy- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Özümö özüm **suroo berip koyom**. *Kendime kendime sorup duruyordum. SB/174.*

Meni **körö koydu**. *Beni görüverdi. SB/215.*

Bir cıldın içindegi orto mekteptin esep sabagın 3 aydın içinde gana **okup bütüp koyuştu**. *Ortaokulun 1 yıllık matematik dersini 3 ayın içinde okuyup öğrendiler. SB/360.*

6-7 küngö ceterlik **kurgatıp koygon** too tekenin eti çoñ taştın túbündö ele. *6-7 güne yetecek kadar kuruttuğum dağ tekesinin eti büyük taşın altındaydı. ÜŞ/265.*

Bolgon okuyanı künümdük depterge **cazıp koydum**. *Olan olayları günlüğüme yazıp koydum. RU/332.*

2.12.2.13. otur- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Cürüp oturup al carıkka cakındadım. *Yürüyüp o ışığa yaklaştım. SB/85*

Andıktan emne kıluu kerek **dep oylop oturup** kolumdun tırmağı ösüp ketkenin da bilbey kalıptırmin. *Ne yapmalıyım deyip düşünürken el tırnaklarımı kesmeyi de unutmuşum. SB/196.*

Kandaydır **cürüp oturup** bir aralga keziktim. *Ne zamandır yürüyüp dururken bir adaya rastladım. RU/404*

2.12.2.14. sal- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Sebebi, cerden uçkanda saatımdı **unutup taştap salıpmın**. *Çünkü uçarken saatimi yanıma almayı unutmuşum. SB/195.*

2.12.2.15. tašta- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Sebebi, cerden uçkanda saatımdı **unutup taştap salıpmın**. *Çünkü uçarken saatimi yanıma almayı unutmuşum. SB/190.*

2.12.2.16. tur- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Men bir top **oylonup turdum**. *Ben uzun süre düşünüp durdum. SB/404.*

Men dağı terezeden başımdı **çığarıp karap turam**. *Ben de pencereden kafamı çıkararak bakıyordum. ÜŞ/116.*

Men al cerden oñoyluk menen **kutulbay turganmın**. *Ben buradan kolaylıkla kurtulamayacağım. ÜŞ/160.*

Mına minday kırsıktar menden **ketpey turgan boldu**. *İşte böyle belalar benden gitmez oldu. ÜŞ/164.*

Caşap turgan ceribizge eç bir adamzat barbagan. *Yaşadığımız yer hiçbir insanoğlunun gelmediği bir yerdi. ÜŞ/166.*

2.12.2.17. tüş- Fiili ile Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Suu eki cakka **bölünö tüştü**. *Su ikiye bölünüverdi.. SB/75.*

Men da andan **artıp tüşköndön** şar casoogo kiriştim. *Ben de ondan eksik kalmayıp balon yapmaya başladım. SB/132.*

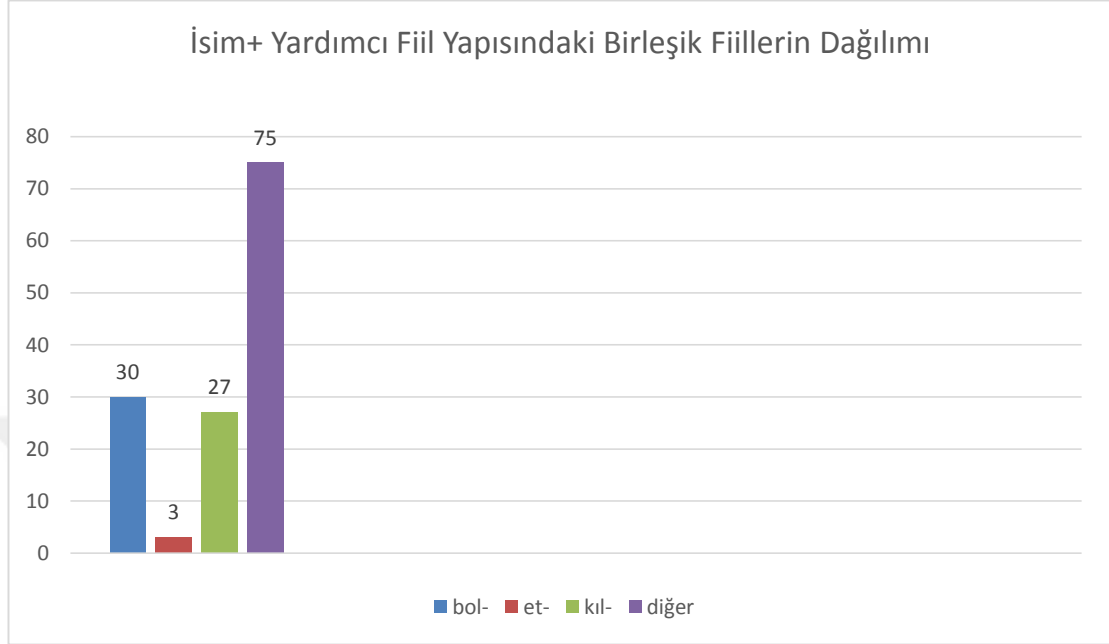
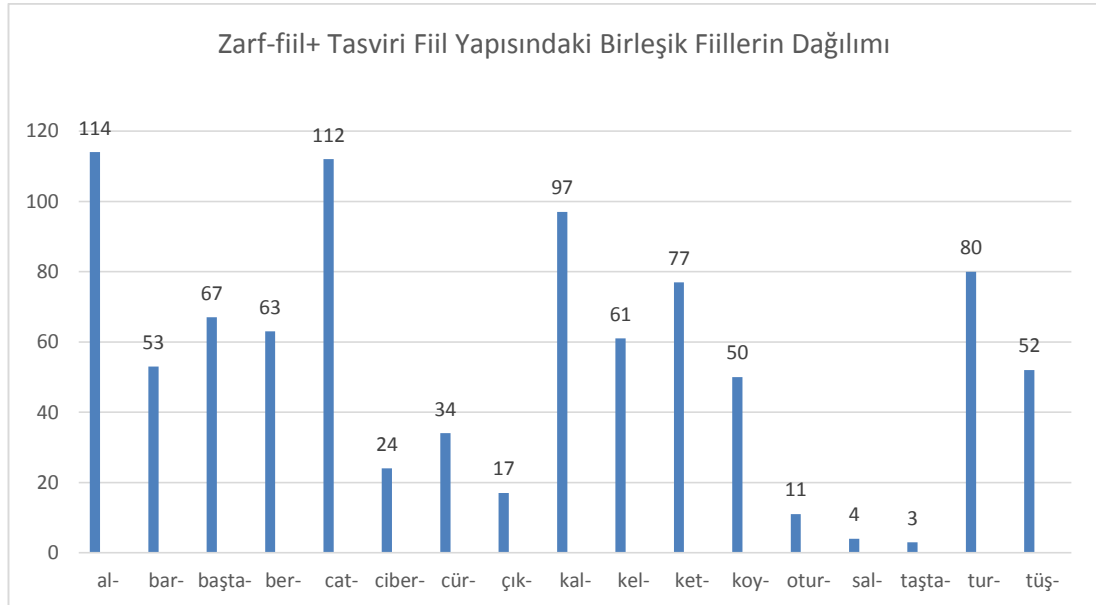
Oşentip, kayra şardagı üyümö **kelip tüştüm**. *Böylece balondaki evime geliverdim. SB/177.*

Oşentip, Kurskiy Anomaliyaga **kelip tüştüm**. *Böylece Kurskiy Anomaliya 'ya geliverdim. SB/208.*

Oşentip cıyırma kün, cıyırma tün degende üygö **kelip tüştüm**. *Yirmi gün yirmi gecede eve geldim. SB/427.*

Sonuç

1. Hikâyelerde çekimsiz isimlere gelen yardımcı fiillerin yanı sıra esas fiillerin de isimlerle bir araya gelip birleşik fiil grubu oluşturduğu görülmektedir. Bir taşka çıgıp **es aldım**. (Bir taşta çıkıp dinlendim) SB/88.
2. Murat Ceritoğlu (2012:83), et- yardımcı fiilinin, kıl- ve bol- yardımcı fiillerine göre daha fazla yansıma sözcüklere geldiğini belirtir. Hikâyelerde de et- yardımcı fiili sadece yansıma sözcüklerle birleşerek yardımcı fiil yapısı oluşturmuştur.
3. Zarf-fiil+ tasviri fiil yapısında hikâyelerde en çok kullanılan tasvir fiili al- fiili ez az kullanılan tasvir fiili ise taşta- fiilidir.

Grafik 2.9: İsim+Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiillerin Dağılımı**Toplam: 135****Kaynak:** Tarafımızca tespit edilmiştir.**Grafik 2.10: Zarf-Fiil+ Tasviri Fiil Yapısındaki Birleşik Fiillerin Dağılımı****Toplam: 919****Kaynak:** Tarafımızca tespit edilmiştir.

2.13. Kısaltma Grupları

Karahan (2011:79) kelime grubunu, “Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır.” şeklinde tanımlar. Kırgız Türkçesindeki kısaltma grupları hakkında Duman (2011:182), kısaltma gruplarının **başkaruu arkıluu söz aykaştarı** (hâl ekleriyle bağlanan kelime grupları) terimiyle karşılandığını söyler.

Kısaltma Grupları

Bir azdan kiyin şar, **eki cağı calama (bolgon)** kızıl çopoluu cardın booruna cakınday baştı. *Biraz sonra balon iki taraflı düz, kırmızı killi uçurumun kenarına yaklaşmaya başladı. ÜŞ/118.*

Sonuç

1. Hikâyelerde sadece isnat grubu¹ örneğine rastlanmıştır.
2. Kırgız Türkçesi gramercileri kısaltma gruplarını ayrı bir kelime grubu olarak ele almazlar.

¹ Unsurlarında çekim eki bulunmayan veya sadece birinci unsurunda iyelik eki bulunan kısaltma gruplarıdır. (Karahan, 2011: 80)

3. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM

3.1. Seyahatçi Çocuk

3.1.1. Dağ Tekesi Avlarken

Yoldaşlar, ben birçok macera geçirdikten sonra onu sizlere anlatıyorum. Genç olsam da çok şey gördüm geçirdim. Seyyahlık da yaptım. Avcılık da yaptım. Buralardaki olup biten gerçekleri sizlere anlatayım. Okuyucular, sizler benim başımdan geçenlerin yalan olduğunu da düşünebilirsiniz ama yalan değil. Ben bunları başımdan geçirdiğim için anlatıyorum.

Başımdan geçirdiğim ilk olaydan başlayayım. Ben ilk defa avcılık yapmaya çıkmıştım. Avlanmaya gittiğim silahlarım işte şunlardı; kayın ağacından bükülen, kendirden gerilmiş yay ve alıçın¹ özünü alıp sağlamlaştırarak yapılan taştan tüfek. Yayımın okuna ise enli hasırdan sap yapıp, demirden uç yapmıştım. Taş tüfeğimin harbi² kırılmasın diye üvezden³ yaptım. Onun mermisini ise yuvarlaklaştırıp fazlaca yağla kaynattım. Böyle yapmamdaki amaç; değdiği canlının bir tarafından girip, diğer tarafından çıkıp gitmesiydi.

Bu şekilde hazırlanıp av için büyük bir dağa çıktım. Birçok keçinin yayıldığı yere ulaştım. Dağ keçileri çok yakınımdaydı. Fakat beni görmediler. Ben, onlar beni görmesinler diye bir taşın dibine gizlendim. Uzaktan vurmaya tecrübem olmadığı için yakına geldiğinde ateş edeyim dedim. Fakat okum bir taneydi. Ok kaybolmasın diye annem bir yumak ip vermişti. “Yayının oku kaybolmasın, şu ipin bir ucunu okuna diğer ucunu da kendine bağlayıp, ateş et” demişti annem.

O ipi okumun sapına bağlayıp diğer ucunu belime bağlayarak, annemin dediği gibi karşımdan gelerek yaklaşan büyük bir dağ tekesine okumu fırlattım. Vurduktan sonra bağırp, ürkerek kaçtı. Yumak ip uzayıp bitene kadar kaçıp giden tekeyi

¹ Dağlarda yetişen bir ağaç türü. Meyvesi vardır.

² Eski tüfeklerin barutunun doldururken sıkıştırmada kullanılan ince çubuk.

³ Kışın yaprağını döken, farklı boylarda (3–25 m), Gülgiller (Rosaceae) ailesine ait, çalı ya da orman ağacıdır.

seyrettim. Yumak ip uzayıp bittikten sonra, kaçan teke beni ardından çektii. Teke kaçıyor ben de ardından, ip belime bağılı olduğu için, sürüklenip gidiyordum. Bir süre sonra teke bir dağın kenarından yukarıya kaçıverdi. Teke yara doğru tırmanınca ben yarın altında bir ayağım yerde bir ayağım havada kaldım. Teke sürekli yukarı çıkıyor ben de takip ediyordum. Bir süre sonra teke yar boyundaki korusuna ulaşmış gibiydi. Ben ne yukarı çıkacak ne aşağı inecek halde öylece kaldım. Ne yukarı ne de aşağı hareket edemediğimden belime bağılı ipe asılıp kendimi yukarı çektim. Biraz sonra büyük bir mağaraya ulaştım. Mağaranın içine doğru baktığımda içerisi kapkaranlıktı. Belimdeki ipi hareket ettirdim, tepki yok. Tepki olmadığından yavaşça ipi kavrayıp mağaranın köşesine ulaştım. Mağaranın köşesine doğru gidince ne göreyim, az önceki teke çoktan ölüp kalmış. Okum bir yanından girip diğeri yanından çıkıp gitmiş Okun sapında bağılı halde buraya kadar gelmiş. Tekeye giren oka bağılı ipin diğeri ucu benim belimde olduğu için ardından sürüklenmişim.

Ben o tekeyi nasıl eve götüreyim. Kaldırayım desem kaldıramıyordum. Nasıl eve götüreceğimi biraz düşündüm. Onu eve ulaştırmak kolaymış. Biraz bekledim bu sırada dağ keçileri ağıllarına gelir gibiydiler... Dağ keçileri geldiğinde birini yakaladım. Ölen dağ tekesini yüklenip gitmeye başladım. Biraz sonra dağ keçileri ağılın ağızına doluşmaya başladılar. Yavaşça ağılın bir tarafına gizlendim. Dağ keçilerinin tamamı ölen tekenin etrafını çevreleyerek meleşmeye başladı. Yavaşça dört ayak üzerine durup meleyerek birçoğuna yaklaştım. Keçiler bana, şaşırırcasına bakmaya başladılar. Fakat büyük teke gözlerini açıp beni süzmeye başladı. Onun beni süzmesinden korkmamıştım. Beni boynuzlamaya gelirken ayağa kalkıp boynuzunun ortasına vurdum. Teke beni öldürmek şöyle dursun, nasıl kurtulacağını bilmez halde başını zor kaldırdı. İki boynuzunun ortasında durup, yavaş yavaş yününü okşayarak boynunu kaşıdım ve kendime alıştırdım. Sonra da yavaş yavaş üstüne bindim. Binince çok sakinleşti. Üstüne binip sağını solunu okşayınca ayağa kalkar gibi oldu. Ben binince diğeri keçiler şaşırıp bakakaldılar fakat onlar da alışmaya başladılar. Böylece orada 15 gün durup kaldım. Gündüzleri kendime alıştırdığım tekemin üstüne binip, diğeri keçileri güdüp, güzel otlar olan yere götürerek doyurup geliyordum.

Daha önce bahsettiğim teke ölmemişmiş. Öylesine başı dönerek düşüp yatmış. Sonraları onu hareket ettirmeden, topladığım güzel otlarla, doldurduğum sularla besleyip sahiplendim. Sonraları o da bana çok alıştı. Nereye gitsem iyileşmiş teke ardımdan gelir oldu.

Ben bu dağ keçilerini kendime alıştırdıktan sonra alıp eve götürmeyi düşündüm. On altıncı günde, binek tekeme binip, dağ keçilerini alarak ağıldan çıkıp eve doğru götürmeye başladım. Yavaş yavaş eve doğru sürüp yaymaya devam ettim. Bir ara bir iki keçim yayıldığı yerde doğurmasın mı? Onları güneşte biraz kuruttum. Oğlakların salındığı heybem vardı. O, iki oğlağımy heybenin iki gözüne koyup heybeyi iyileşen tekenin üstüne koydum. O teke ardımdan ayrılmıyordu. Benim bindiğim tekeden sonra en büyük teke oydu. Sabahleyin ağıldan çıktım. Akşamleyin, şangırdayıp duran keçileri güdüp eve ulaştım.

Birkaç gün geçtikten sonra tekrardan önceki ağıla gideyim diye düşündüm. O ağılda başka keçiler varsa onları da alıştırap eve alıp gelsem iyi olur demiştim. Anam da fikrimi uygun gördü ve yol azığımy hazırlayıp ağıla doğru yola çıktım.

Ağıla ulaştım. Fakat önceki ağıla benzemiyordu. Farklı yeni bir ağıl gibi duruyordu. O ağıl olup olmadığını anlamak için ağzına doğru tırmandım. Fakat önceki ağılın ağzı yakındı. Bu ağılın ağzıysa en uzak taraftaydı. Çünkü çık çık bitmiyordu ve henüz ulaşamıyordum.

Bir süre sonra düşüp yıkıldım. Fakat kendimi suya düşmüş gibi hissettim. Su ikiye bölünmeye başladı ama ben dibe doğru batıyordum. O su göl mü, deniz mi, akarsu mu anlayamadım. Çünkü etrafım karanlıktı ve hiçbir şey görünmüyordu. Sadece suya düştüğümü anlayabilmişim. Suda yüzüp kulaç atmayı çok iyi bildiğim için fazla batmadan kulaç atıp duruyordum. Ben bu sudan nasıl kurtulup da yeryüzünü göreceğimi bilemeden bir süre düşündüm. Ne kadar düşünsem de çare bulunacak gibi değildi.

Bundan dolayı suyun üstünde kulaç atıp durdum. Fakat her taraf kapkaranlık, hiçbir gün ışığı yok, dünya aydınlığından eser görünmüyordu. Nereye gittiğimi bilmiyordum. Sadece su üstünde yüzüyordum. Bu şekilde yüzerken uzaklardan bir ışık görüldü. Fakat çok uzaktı. Uzak da olsa o ışığa doğru yüzmek doğru geldi.

Devam edip ışığa yakınlaştım. Meğer o ışık yer altındaki dağ köklerinin değerli olanlarındanmış. Ondan suya düşen ışık cama vuran güneş ışığı gibi yansımaktaydı. Anladım ki yukarısı onun ışığıyla kaplanmış vaziyette. O ışığın yanında suyun üstündeki taşta biraz dinlendim. Taşdığım azık biraz ıslanmış görünüyordu. Öyle de olsa yiyip doydum. O suya doğru göz gezdirince bu kadar dingin bu kadar melül durduğunu ve onda yeryüzündeki sulara yaşayan hiçbir canlının yaşamadığını gördüm. Yeraltındaki suyla yeryüzündeki suyun diğer bir farkı: onda tırnak kadar bile bitki göremiyorsun ve kenara vuran kum, taş yok her tarafı tertemiz granitle kaplanmış.

Ben, burada yaşamanın mümkünatı olmadığından, bir yol bulup çıkar mıyım ümidiyle suda yüzüp durdum.

Gerçekten, tekrar karanlık bastı. Önceki dağ kökünden çıkan ışıktan da ayrıldım Gün ışığını görmediğim için gece mi gündüz mü, ben yer altına ineli kaç gün kaç gece oldu o da belirsiz. Saatim olmadığından vakti de bilmiyorum. Bu şekilde dururken olur olmaz bir yerden daha küçük bir ışık görünmeye başladı.

Ben o ışığı gördükten sonra durur muyum? O tarafa doğru çabucak yüzdüm. Biraz sonra ışık huzmesine ulaştım. O ışığın güneşten geldiğini anladım. O ışığın tam kaynağına vardım. Meğer o ışık kazılan bir kuyudan yansıyan güneş ışığıymış. Kuyunun dibine yaklaşıp yukarıdaki gün ışığına baktım. Derin kazılan bir kuyu olduğundan yeryüzü görünmüyordu. Bana görünen sadece mavi gökyüzü. Bu inanılmaz derin kuyudan nasıl çıkacağım da belli değil. Dış taraftan bana hiçbir canlı da görünmüyordu. Yakınlarda insanoğlu da yok gibiydi. Sadece ara sıra yakından geçen kuşların sesi zar zor duyuluyordu. Bir ara uzaktan insan sesi gibi bir ses

gelmeye başladı. O ses anbean yaklaşmaya başladı. Biraz sonra kuyudan su alalım diyerek, kovaya ip bağlayıp aşağı doğru sarkıtmaya başladılar.

Bunlar beni görünce korkarlar herhalde diyip, korkutmadan nasıl dışarı ıkacağımın yolunu buldum. Kova ilk indiğinde krkm çıkarıp kovaya iliştirerek gönderdim. Kova ikinci kez indiğinde arığımı kovayla saldı. Kova nc kez geldiğinde kuyunun dibinde görülecek Şekilde ölmüş insan gibi durdum. Yavaşça kovanın içine uzanıp ölmüş bir kişi taklidi yaparak kovaya oturdum. Yavaşça kovayı yukarı çektiler ve beni görünce hayli Şaşırdılar. Onlar bana yemeklerinden verip doyurdular. Ben dinlenip, “Kuyu temizlemeye gelmiştim dşverdim.” dedim. Onlar da benim sözüme inanır gibi oldular. Onlara nerden geldiklerini, geldikleri yerlerin adlarını sordum. Onlar kervancılarmış. Benim çıktığım kuyunun oradaki kumluğun kuyusu olduğunu söylediler.

O kuyuyu Şuan düşündüğümde Afrika’nın Sahra l’nde veya Kızıl Kum ya da Tibet Dağlıklarında olması lazım. Tam olarak hatırlayamıyorum aklımdan çıkmış...

3.1.2. Balon Uçururken

Yoldaş okuyucular benim sadece dağ keçilerini yakalama ve yer altındaki suyu yüzerek geçme hikyelerim yok. Bunlardan başka birçok işle uğraştım. İlk olarak İtalyan bilim adamı Leonardo Da Vinci’nin uçabilmek için pek çok kez deneyip sonunda uçağı kaldırabilmesini okuduktan sonra ben de ondan eksik kalmayıp balon yapmaya başladım. Benim balon hakkındaki planım annemle kendime balonu beğendirmektir. İlk olarak balonu yapmaya başladım. Balonum çok iyi bir balon oldu. Ancak balona nasıl bir yakıt koyulacağı konusu beni biraz zorladı ama onu da düşüne düşüne buldum. Ben biliyordum su iki gazdan meydana gelir. (hidrojen ve oksijen). Hidrojen havadan hafiftir. Madem yle yaptığım balonun içine hidrojen doldurmak doğru geldi. Onu nasıl doldurmalıydım, hidrojeni sudan nasıl ayırıp alabilirdim? Bu konu beni biraz düşündürdü ama onun da çözümünü buldum.

Büyük bir kazana su koyup, kazanın kapağını kapatıp, kapağı delip uzun demir bir boru yerleştirdim ve borunun ortasına büyük bir ateş yakıp boruyu ateşte beklettim. Oksijen ve hidrojen ayrılmadan gelsin su da bir tarafa akıp gitsin diye boruyu iki kısma ayırdım. Gazlar ayrılırken oksijenin demir boru içinde kalıp hidrojenin de balona girmesi için borunun bir ucunu balonun deposuna geçirip, iyice bağlayıp kazanı fokur fokur kaynatmaya başladım. Balon gitgide gazla doldu. Bir az sonra balon tamamen doldu. Ben önceden balonun yanına kendim için tek kişilik bir ev yapmıştım. O evi hidrojenle dolan balonun önüne bağladım. Tamamen dolan balonun deposunu iyice bağlayıp, evime girip, annemle vedalaşarak gökyüzüne uçup gittim.

Balon yavaş yavaş yükseliyordu. Ben evimin penceresinden yere bakıyordum. Annem beni görüp el sallıyordu ama sesini duyamıyordum. Balon yükseldikçe yükseldi. Yerden uzaklaştıkça uzaklaştı. Bir ara gece gibi kapkaranlık bir yere geldim. Buranın gökyüzünün hangi katmanı olduğu da belli değildi. Karanlık burayı baştanbaşa sarmış. Aşağı baksam yer görünmüyor, yukarı baksam güneş, ay görünmüyordu. Bir taraftan balon yükselmeye devam ediyordu. Ben de ne yapayım, çantamdaki günlüğü çıkarıp gördüklerimi yazıyordum. Balonum durmadan gidiyordu ve nerede duracağını da bilmiyordum. Her yer kapkaranlık havada hareket eden hiçbir şey yok. Aşağı bakınca kapkaranlık görünüyor. Gündüz mü gece mi belli değil. Hangi kıtada olduğum hangi deniz üzerinde gittiğim de belirsiz.

Ben SSCB ülkesinde yaşıyordum. Kapitalist ülkelerin astronotlarına ve pilotlarına: “Ben SSCB’nin akıllı, bilgili, ulu emekçisiyim” der gibi içimden bir kıvanç duyuyordum. Bir ara balon ileri de gitmedi geri de gitmedi olduğu yerde kaldı. Bu duruma şaşırıp kaldım. Evimden çıkıp balonun neden uçmadığına bakmak istiyordum ama ondan da korkuyordum. Çünkü aşağıya düşebilirdim. Ne yapacağımı bilemeden uzun süre düşündüm ve balon düşmüyorsa ben de düşmem deyip evden dışarı atladım. Ben de aşağıya düşmedim fakat atladığım yerde üzerine bastığım bir şey yoktu, öylece duruyordum. Uçağım neden uçmuyor diye sağına soluna baktım. Her tarafı iyi görünüyordu. Neden uçmadığımı bilemedim.

Neden aşağıya düşmediğime de şaşırıp kaldım ve kendime sormaya başladım. Ben neden yere düşmedim? Sordum fakat cevap alamadım. Böylece evime tekrar girdim ve biraz nefes alıp dinlendim. Bir ara zifiri karanlığın arasından kocaman bir canavar gibi bir şey bana doğru gelmeye başladı. Balon canavara benzeyen şeye doğru uçuverdi. Buna çok sevindim. Birkaç zaman sonra tekrardan aynı yere geldik. Balonumla beraber sağ salım yere indim. Kocaman dağlar, donmuş akmayan karanlık sular... Her yer buz tutmuştu. Bazı yerlerde buzların arasından çıkmış büyük likenlere ve yosuna benzeyen bitkilere rastlıyordum. Bu bitkilerden başka etrafta bir çöp bile yoktu. Ne bir ses, ne bir canlı, ne bir ışık tabiatın hiçbir izi yoktu. Yavaş yavaş yosuna, likene benzeyen bitkilerin diplerine gidip bakınca gözüme kurda benzeyen bir şey göründü. Böyle yaşamın olmadığı bir yerde kurt olması bana pek mümkün gelmedi. Evime nasıl dönecektim? Balonumu nasıl uçuracaktım? Bu sorular benim başımı uzun bir süre ağrıttı. Buranın 9 gezegenden hangisi olduğunu da bilmiyordum. Fakat düşünce düşünce ay gibi bir yerde olduğumu anladım. Ay, dünyanın yörüngesine en yakın gök cismi değil miydi? Burada günlerce kaldım. Güneşin doğuşu ve batışı bizim gezegenimize çok benziyordu. Çünkü ben dünyada gecede iki kez uyanıyordum burada ise gecede bir kez uyanıyorum. Yine de tam emin değildim. Çünkü uçarken saatimi yanıma almayı unutmuşum. Ben memleketimi özledim, yeryüzünü özledim. Nasıl gideceğimi düşünmekten başım çok ağrıdı. Ne yapmalıyım diye düşünürken el tırnaklarımı kesmeyi de unutmuşum. Tırnaklarımı keseyim diye evimde alet kutumun içindeki bıçağımı kutudan alıp dışarıya çıkayım deyinceye kadar balon aniden havalandı. Ben mutluluğumu bastırarak hemen balona bindim. Dünyaya doğru mu gidiyordum yoksa başka bir yöne mi bilmiyordum. Bir ara tekrar o kapkaranlık yere geldim. O karanlık yere gelince de yeryüzüne gidilecek yolu hatırladım.

Biraz sonra karanlık yerdeki parlaklığın arasından gözüme gün ışığı vurmaya başladı ve balon hızla düşmeye başladı. Bunun sebebi ise Kurskiy Anomaliya mıknatısının bıçağı tutup çekmesiymiş. Bu mıknatıs ayda balonu dengede tutuyor, balona denk geldiğinde ise aşağıya çekiyormuş.

Böylece Kurskiy Anomaliya'ya geldim. Bıçağı hemen balondan dışarı attım ve balonumu yeniden havalandırıp evime geldim. Eğer bıçağı atmasaydım Kurskiy Anomaliya bizi yanına çekip duracaktı. Ancak bıçağım çok iyi bir bıçaktı, onu ava giderken de yanımda götürürdüm.

3.1.3. Dışarı Çıkarken

Ben bir gün dışarıya çıktım. Çıkmamın sebebi tabiatla ve hayvanlarla tanışıp kaynaşmaktı. Biraz yürüdüktan sonra bir kuşa rastladım. Bu kuş avcı kuşlardan biriymiş. Kuş uzaklaşıp beni tepmek için tekrar geldi. Bundan nasıl kurtulacağımı bilmiyordum. Kafamda sürekli giydiğim kalpağımı kuşa doğru fırlatıp attım. Kuş şıp edip kalpağı havada yakaladı, pençelerinin arasına sıkıştırarak uçup gitti. Ben kalpağımın arasına av görünce avlarım diyerek küçük bir mermi sıkıştırmıştım. Mermim de kalpakla beraber gitti. Bu duruma çok üzüldüm. Şimdi nereden mermi bularak eve avla döneceğimi bilmiyordum. Biraz düşünüp merminin çaresini buldum. Çantamda kibrit uçlarını kazıyan bıçağım vardı. Bıçağı tam ortasından açtım mermi yerine de bir taşı koydum. Ağzını bağlayıp ateşlenmeye hazır bir tabanca haline getirdim. Şimdi bana avlayacak bir av lazımdı. Bu yüzden sık ağaçlı bir ormana gidip av aramaya başladım. Aniden önüme büyük bir ayı çıktı. Ateş etmek istiyordum ama sadece bir tane mermim var etmezsem de ayı elimden kaçacak ne yapacaktım? Çok geçmeden nasıl avlayacağımı buldum. Tabancamı çekip ayının alnına dayadım. Ayı korkusundan kıpırdamayıp, öylece kaldı. Yavaş yavaş çömelip gözünü gözümde ayırmadan dimdik durdu. Gözümü ondan ayırsam beni parçalayacaktı bu yüzden ben de gözümü ayıdan ayırmadan dimdik durdum.

Gözüm dalıp duruyordu. Ayıdan nasıl kurtulacağımı da bilmiyordum. Biraz zaman geçtikten sonra aklıma bir resim geldi. Çantamdaki resmi yavaşça alıp yanımdaki ağacın dalına bağlayıp ayının gözünün önüne koydum. Ayı bu resme bakakaldı. Ben de oradan yavaş yavaş uzaklaştım. Yürüye yürüye kuşun alıp gittiği kalpağımı gördüm. Kalpağımın yanında ise kuş ölmüş yatıyordu. Kalpağımın ucunda mermim duruyor mu diye baktım mermim yoktu, nerede düştüğü de belli değildi. Kalpağımın başıma giyip

kuşun neden öldüğünü anlamak için yanına gittim. Kuşun ayağı şarjörümün ateşleme yerine basmış mermim de patlamış ve kuşu vurup öldürmüştü.

3.1.4. Mamut Diriltirken

Benim Sibiryaya tarafında zorunlu bir işim çıkmıştı. Bu yüzden Sibiryaya gittim. Sibiryaya gidince bu işle uğraşmayıp ilim peşine düştüm. Sibiryada yaşayan çeşitli milletlerle konuşmaya başladım. Onların iklimine ve insanlarına yavaş yavaş alıştım fakat benim aklımdan çıkmayan bir düşünce vardı. Bu düşünce buzul çağında bir gecede buzulların erimesiyle o çağda yaşayan mamut ve fil gibi hayvanlara ne olduğu düşüncesi idi. İşte bu yüzden mamutların buz devrinden kalan kalıntılarını bulmaya giriştim. Size mamut kalıntısını nasıl bulduğumu anlatmazsam buna inanmazsınız. Bu yüzden anlatıyorum.

1 Temmuz'da köpeklerin çektiği kızığa sürmesi için Tunguz bir arkadaşımı da yanıma alarak yola çıktım. İstikametimiz Kuzey Kutup Deniziydi. Kutup Denizi'nin buzullarının arasında mamutların kalıntılarını bulma ümidiyle kızığa oturdum. Arkadaşım da köpekleri birbirine bağlayıp oturdu. Arkadaşım köpekleri koşturmada kesinlikle ustaydı. Çünkü 2 kişinin zor zapt ettiği güçlü köpekleri tek başına terlemeden birbirine bağlamıştı. Her ne kadar köpekler güçlü de olsa bir süre sonra koşamadılar. Bunların koşmamasının sebebi neydi? Şüphesiz birçok sebep vardı. Ben bu soruyu köpeklerin sahibi arkadaşıma sordum. "Köpeklerin koşmamasının sebebi ne?" dedim. Yoldaşım bunun ilerlememesinin sebebini bütünüyle bana anlattı Köpekleri iki güne bir kenara çekip dinlendirmek gerekiyormuş. Köpeklerin yorulup koşamamasının sebebi buymuş. Köpekleri kenara çekip dinlendirdim. Böylece uzun olan yolumuzu biraz daha uzattık. Dinlendikten sonra bir daha mola vermeden Kuzey Kutup Denizi'ne yol aldık.

Sonunda Kuzey Kutup Denizi'nin kıyısına kızığımızı çekip, yüklerimizi boşaltıp, mamut kalıntısı aramaya başladık. Biraz sonra dağ gibi büyük buzulların arasından arkadaşım "Buldum! Buldum!" diye haykırdı. Ben de onun "Buldum!" çığlığına çocuklar gibi sevinip çığlık atarak "Kurban olurum sana!" diye bağırdım.

Hemen onun yanına gittim. Bir de ne göreyim! Buzların arasından bir diş çıkmış. Mamut dişiyle buzu kazarken orada donup kalmış. Hemen donmuş mamutu buzdan çekip aldık. Yavaşça buz dağının tepesinden inip, kızağa binip arkadaşımın evine döndük. Mamutu arkadaşımın evine getirip dışarıya bir ateş yakarak mamutun buzlarını eritmek için çabaladık. Biraz sonra mamut kanlanıp canlanmaya başladı. Biraz daha zaman geçtikten sonra iç organlarının buzu da eridi ve mamut iyice canlanarak başını oynatmaya, gözünü kıpırdatmaya başladı.

Ben bunun dirildiğini görünce sevinip kendimle gurur duymuştum. Arkadaşım da benimle gurur duydu. Mamut başını sallamaya devam ediyordu. Yüzyıllar boyunca donmuş halde kalsa da ne iç organları ne de dış organları bozulmamıştı. Sağ salim kalmıştı.

Mamut beni görünce onu dirilttiğimi bilmediğinden “nereden geliyorsun” der gibi sinirli sinirli bakmaya başladı. Zaman geçtikçe bana alışmaya başladı. Ben onun karnını doyurmak için türlü türlü yemekler getirip verdim, o da benim getirdiğim yemekleri korkmadan yedi. Birkaç zamandan sonra tuvaletini yapmaya başladı. Ben onun tezeğini araştırmak istedim. Çünkü buza saplandığında neler yediğini bilmeliydim. Mamutun tezeğini araştırınca poporotnik ve iğne yapraklı ağaçların kalıntılarına rastladım. Mamutla beraber eve dönmek doğru geldi. Bir gün arkadaşımınla vedalaşıp mamuta binerek evin yolunu tuttum.

3.1.5. Güvercin Okuturken

Ben, bir gün dağa çıktım. Dağın eteklerinde bir sürü güvercin vardı. Bu güvercinlerin yavru olanlarından iki üç tanesini alıp evde bakmayı düşündüm. Bu düşüncemi güvercin yuvasından 2 tane yavru güvercini alıp eve getirerek gerçekleştirdim. Yavrulara çok iyi bir şekilde baktım. Yavrular da benim yanımdan ayrılmaz oldu. Nereye gidersem yavrular da benimle birlikte gelir oldular. Bu yavrulara yavaş yavaş konuşmayı da öğretmeye başladım. Yavrular ilk olarak “at” kelimesini sonra da “ok” kelimesini öğrendi. Çünkü iki heceli kelimeleri öğrenmek

daha kolaydı. Zamanla zor kelimeleri de söylemeye başladılar. Benim adımlı, annemin adını okuyup, tane tane söyleyip, kim olduğumuzu da tamamen öğrendiler.

Ben yavrulara sadece konuşmayı öğretmeyip okumayı da öğretmeye başladım. İlk olarak “a,b,ç,k,ş,o,t” harflerini öğretip, bu harflerden kelime yazıp okuttum. “hava, aç, dağ” gibi kelimeleri okuttum. Daha sonra harflerin hepsini öğrettim ve yavrular hangi kelime olursa olsun okumaya başladılar. En kolay “taş, baş, at” kelimelerini okudular. Sonraları ise bütün kelimeleri hata yapmadan okudular. “Güvercinler Alfabeti” adlı kitabın hangi sayfasını önlerine koysam bütün sayfalarını okuyorlardı. Bu kitabın içinde bir kuplet şarkı vardı:

Biz, biz evcil güvercin,
Okuyan güvercin,
Yazı yazan güvercin,
Çok güzel konuşan...

Bu şarkıyı en son öğrenmişlerdi. Ne zaman gözetlesem birbirlerine bu şarkıyı söylüyorlardı.

Bir sabah uykudan gözlerimi bir şarkı sesiyle açtım. Bu şarkıyı söyleyen kim diye başımı çevirdiğimde etrafta kimse yoktu. Güvercinleri koyduğum yere doğru baktım bunlar yine yan yanaydı ve şarkıyı bunlar söylüyorlardı. Beni görünce susup ayrıldılar. Başlarını kanatlarına gömüp uyuyor numarası yapmaya başladılar. Ben de görmemezlikten gelip yorganıma sarılıp uyumaya devam ettim.

Güvercinlere sadece okumayı ve konuşmayı değil yazı yazmayı ve sayıları da öğretmeye başladım. Sayıları öğrettikten sonra elbette matematiği de öğretmek gerekti. Yavrular matematiği de öğrendi. Ancak zaman zaman şaşırıp hata yapıyorlardı. Şaşırdıkları zaman ayak parmaklarını sayıp sonucu buluyorlardı. Sayıları iyice öğrenip problemleri hatasız çözmeye başladılar. İlk önce 10’a kadar saymayı öğrendiler. Elbette 10’a kadar saymayı öğrendikten sonra diğer sayıları da çabucak öğrendiler. Yavrular ayaklarına kurşun kalem sıkıştırıp yazmayı da

öğrendiler. Bir ayağına kalem uzatsan şıp diye alır oldular. Bir ayağı ile bir yere konup oturuyorlar diğer ayağı ile önüne kâğıt koyarsan yazı yazıyorlardı.

Ben güvercinleri okuryazar yaptıktan sonra onlardan çıkan ilmi ve medeniyeti devam ettirmek istedim. Yavrulara tecrübelerimle hayat bilgisi dersleri hazırlamak doğru geldi. Böylece yavrulara ders vermeye başladım. Onlar da benim derslerimi çok iyi dinleyip verdiğim ödevleri söylediğim gibi yaptılar. Sorduğum sorulara istediğim gibi cevaplar verdiler.

Ben hava konulu dersimi anlatırken yavrular çok dikkatli ve hevesli bir şekilde dinliyorlardı. Çünkü kuşların neden havada uçtuğunu, nasıl düşmediğini, havada ne kadar kuş olduğunu anlattıkça hayret ediyorlar ve bakakalıyorlardı.

Yavrular benim yanımda 8 yıl kaldılar ve o kadar bilgili oldular ki size bunu anlamanız için bir örnek vereyim. Ortaokulun 1 yıllık matematik dersini 3 ayın içinde okuyup öğrendiler. Ben de tıpkı okullardaki müfredat gibi anlatıyordum fakat yavrular çok zekiydi. Ne kadar zor sorular sorsam da yine de cevap veriyorlardı. Sınıf geçme sınavından da çok yüksek puanlarla geçtiler. Matematik, Fizik, Hayat Bilgisi derslerinin sınavlarında ikisini ayrı ayrı oturtuyordum çünkü biri cevabı bulamazsa diğeri ona söyleyebilirdi. Soruları tahtaya yazmamla beraber “bulduk” deyip cevaplıyorlardı. Sözlülerde de hemen cevabı söylüyorlardı. Bu 8 yıl içerisinde Sosyal bilimler ve fen bilimlerini öğrettikten sonra yavrulara diplomalarını verdim.

3.1.6. Her Yerde Giden Kayık

Okuyucular! Sanırım benim başıma yine önemli bir olay geldi. Bir gün yine oturmuş düşünürken yapmam gereken işlerden birini unutmuştum. Hemen karınca yuvasının bir tarafına döktüğüm kirli suyun temiz tarafa geçmemesi için koştum fakat yetişemedim. Su temiz tarafa da geçmişti. Ben yuvanın öbür tarafında ne var acaba diye çekine çekine bakmaya gittim. Kerpiç duvarın dibinde karıncaların bir tane daha karınca yuvası varmış. Kirli suyun yuvaya nasıl girdiğini gözetlemeye başladım. Su kuruyunca tekrar kovadaki sudan yuvaya su döktüm.

Bir ara karınca kırılmış küçük bir yaprak sapını suyun üstüne salarak kendisi de yaprak sapına binip iki tel bıyığı ile suyu geçmeye başladı. Biraz sonra sudan çıkıp yuvasına girdi.

Ben de karınca gibi kayak yapıp bir denize açılarak seyahat etmek istedim. Bunu karıncanın yaprak sapıyla suyu geçtiği gün kafama koymuştum. Ben sadece suda yüzen değil havada uçan, karada da yürüyen bir kayak istiyordum. Kayığı yapmaya başladım. Son derece güzel bir kayak olmuştu. Hem suda yüzen hem havada uçan hem de karada yürüyen bir kayak oldu.

Artık dünyayı baştanbaşa dolaşabiliyordum. Bir gün dünya yolculuğuna çıktım. Anneme 1 ayda geleceğimin sözünü vererek onunla vedalaştım. Annem de bana izin verdi. Ben o gün uçup büyük okyanusa indim. Su üstünde yüzerek 15. adaya çıktım. Bu ada o kadar güzeldi ki türlü türlü ağaçlar, türlü türlü uçan kuşlar, olgunlaşmış meyveler, yemişler vardı. Fakat burada insanoğlu yok gibiydi. Burada 6 gün kaldım. Bu 6 gün içinde çtırdayan bir ateş, kıpırdayan bir adam sesi işitmedim. Bu adadan bir süreliğine ayrıldım. Adanın üstündeyken kayığımla uçup haritada görünen başka bir adaya indim. Bu ada da diğeri gibi ıssız bir adaydı.

Çeşit çeşit maymunlar, türlü türlü papağanlar, çeşit çeşit kuşlar, aslanlar vardı fakat burada da insanoğlu yok gibiydi. Dürbünle etrafa bakarken kıyıdaki dut ağacının tepesinde insana benzer bir şeyi koşarken gördüm. Bu insan mıydı hayvan mıydı dürbünden anlayamadım. Ormanın üstünden uçarak tekrar ağacın tepesine geldi. Düşünüp taşınıp ormana gitmeye karar verdim ve kayığımla uçurdum. Yavaş yavaş ağacın tepesine yaklaştım. Dut çevresinde dolanarak etrafındakileri haritama ekledim. Sonra dürbünü çevirince bu şeyin insan olduğunu anladım.

Bana o adamın yanına gidip tanışma isteği geldi. Hışıldayarak kayakla adamın yanına gitmeyi doğru bulmadım. Çünkü adam aniden geldiğim için korkup kaçabilirdi. Kayığı bir kavak ağacının tepesine kondurup uçmaması için iyice bağladım. Tabancamı elime alarak dut ağacının tepesindeki adamın yanına doğru gittim. Yavaş yavaş dut ağacına yaklaştım. Sessizce ağacın yanına geldim. Adamın

teni kara, saçları uzun ve vücudu çıplaktı. Korkusuzca yanına gittim. Beni görünce bağırarak kaçıp gitti. Ben, “bu adam benden bile korktuysa burada nasıl yaşayabildi” diye kendime soruyordum. Adamın gerçekten kim olduğunu öğrenmeliydim. Bu yüzden onun ardından ben de gittim. Biraz sonra adama deniz kenarında rastlayıp, “Hey Sen!” diye seslendim. Yine çığlık atarak denize doğru kaçtı. Boyunun yettiği kadar kaçıp su derinleşince dönüp bana baktı. Ben kıyıda bekliyordum. Adam kıyıya dönüp üzerime atladı. Ben de çok iyi bir güreşçiydim. Adamın sırtını yere çaldım. Kavak ağacına bağladığım kayığımı alıp adamla beraber uçup gittim. 20 gün 20 gecede eve vardım. Vahşi adam da dil öğrendi ve okumaya, yazmaya başladı. Ben onu kültürlü, bilgili bir kişi yapmaya başladım.

3.2. Üçüncü Balon

Arkadaşlar! Sizlere mesleğimin önemli yerlerinden bahsetmek istiyorum. Elbette, mesleğimi bildikten sonra, sizler de benim mesleğim gibi meslekler hakkında düşünüp kendinize en uygun olanı bulacaksınız diye umut ediyorum.

Ben bir gün gökyüzünde yağmur bulutlarını görüp, havada uçan kuşların uçuşlarını fark edip, onların havada nasıl uçtuklarını bulamadan, uzun süre düşünerek yaşadım. Ama çok vakit geçse de, onların gökyüzüne yükselip, havada gezmelerini çözemedim. Bu olayın aslına ulaşmak gerekti. Buna ancak tecrübeyle ulaşabileceğimi anladım. Amacımı gerçekleştirmek için birçok büyük olayı başımdan geçirdim.

Benim bu fikrime yardım edecek bir şey bulunursa, o zaman bu fikrimi gerçekleştirebileceğimi anladım. Bana yardım edecek şey gökyüzünde, dünyanın boşluğunda yer alıp, yer topunun etrafını saran, havadan hafif bir şey olmalıydı. Bu şeyi araştırarak ve deneyerek buldum. Bulduğum şey gökyüzünde uçan yoğun havanın bir türüydü. Hidrojen gazıydı. Bu hidrojen gazı suyun yapısının üçte ikisini oluşturup, toplam havadan 14.5 derece daha hafiftir.

Dilediğim şey bulunduktan sonra, kafamdaki soru da çözüldü. Ben, bu hidrojen gazını bir balona doldurup, ağzını kapatıp, gökyüzüne bıraktım. Balonum yükseldikçe yükselip, uzaklaşmaya devam etti. Böyle hafif gazla balonun yükselip uçmasından bulutların havada nasıl durduğunu anladım.

İkinci balonu yapıp, o balona bazı ağırlıkları koyup yükseltmeyi düşündüm. Bir gün ikinci balonumu yaptıktan sonra, beslediğim köpeğime iyi bir ev yapıp, pencere koyup, yiyecek hazırlayıp, gökyüzünün sıvı katında havanın azalacağını göz önüne alarak, köpeğin nefes alacağı havayı hazırlayıp, gazla dolmuş balona bağlayıp, gökyüzüne doğru bıraktım. Köpek belli bir yere kadar kafasını pencereden çıkartıp gitti ama uzaklaştıkça sıfatı kaybolup, nereye gittiği belirsiz oldu.

Ben üçüncü balonu yapıp, kendim uçmayı doğru gördüm. Bineceğim üçüncü balonu çok dikkatli yaptıktan sonra, ona ev yapıp, yolda lazım olacak eşyaları ve yiyecekleri alıp, belirsiz, büyük hava boşluğuna yola çıkmayı düşündüm. Sonunda o da gerçekleşti. Havaya yükselip uçmaya başladım. Balon yükseldikçe yükselip, yerden uzaklaştıkça uzaklaştı. Yerdeki hayvanlar küçüldükçe küçüldü, onlar gittikçe renksiz tarla gibi göze minik minik göründüler. Biraz sonra hiçbir şey görünmeden, belirsiz bir karanlık geceyle buluşmaya başladım. Nereye sürüklenip gittiğimi anlayamadım ve onu durduramadım da. Çünkü balonun direksiyonu yoktu. Balondaki gazı boşaltayım dedim ama korktum, çünkü gazı boşalttıktan sonra dur durak bilmeden yere doğru düşeceğimi biliyordum. Durduracak hiçbir şey yoktu. Tutulamaz havanın içinde sadece balonla ben uçup gidiyormuş gibiydim. Dünyayı saran havanın arasında giden tek benim galiba.

Güneş ışığını görmeyen soğuk hava, benim nefes almamı da zorlaştırdı. Nefesim kesilip, başım dönmeye başladı. Ama ben yola çıkarken havanın seyrek oluşunu düşünerek, yanımda nefes alabilecek yoğun havadan yedek almıştım. O yedek havayla nefes alarak gidiyordum. Kıpırdayan bir canlı şırp eden bir ses yoktu.

Koyu karanlığın içinde gidiyordum, geldiğim yol bu herhalde diye evimin penceresinden kafamı çıkarıp aşağıya bakıyordum. Ama bin kez baksam da gözüme

karanlıktan başka hiçbir şey görünmüyordu. Hava durumunun açık ya da kapalı olduğu da belirsizdi. Uçsuz bucaksız yolda balonun ne tarafa doğru gittiğini bilemedim. Dünyadan haber almak istedim. Mektup yazdım ve ekmeğin içine koyup aşağıya doğru fırlattım. O mektubun anlamı şöyleydi.

3.2.1. Gökyüzünden Yeryüzüne Mektup

“Bir tane balon yaparak, onun vasıtasıyla yukarıya uçmuştum. Fakat balonumda eksiklikler olduğundan dolayı tahmin ettiğim yere ulaşamayıp, belirsiz bir yola düşerek, sadece akıcı havanın arasında yükselerek gidiyordum. Işık zerresi bile yoktu ve benden başka hiçbir canlının varlığı hissedilmiyordu. Bu karanlık, kelimeyle anlatılıp, gözle tahmin edilemez.

25 Mayıs'ta gökyüzüne uçmuştum, o zamandan beri kaç gün geçtiğini de bilmiyordum, çünkü ben, güneşin doğuşunu ve batışını göremiyordum. Bu sebeple bana yeryüzüyle irtibata geçmek için mektup yazıp göndermek doğru geldi. “Kim bilir bu mektubum kuru yere mi yoksa suya mı düşecek? Ama ne olursa olsun, riske girip, bu mektubu yazıp, ismimi ekleyerek, ekmeğin arasına yuvarlayıp yerleştirerek atıyorum, şimdiki hâlim kısaca böyle” diyerek imza attım.

Hala balonla yükseldikçe yükselip uçuyor gibiydim. Sadece yeryüzüne attığım mektubumdan ümitliydim. Fakat o mektubun gitmesinin üzerinden çok zaman geçse de, gökyüzüne hiç haberi gelmiyordu. Balonu patlatmak istiyordum ama yine de sabrediyordum.

Ansızın koyu karanlığın arasından kulağıma bir ses peyda oldu. Bu seyahate çıktığımdan beri duyduğum ses bir tek bu sestti. Kulağıma duyulan bu ses kendini çok merak ettirdi. Bu hışırtı nedense gittikçe yaklaşıyor gibiydi. Ses daha yüksek duyulmaya başladı. Uzaktan duyulan sesi ayırt etmek mümkün olmadı. Yere attığım mektubumdan bir yardım mı geliyor diye bir düşünceye daldım. Ama havanın üst tabakasına benden başka kim gelecekti ki düşüncesine de dalıyordum. Bir şey gözüme görünür mü diyerek evimin penceresinden bakarak, gözümü açıp etrafıma bakıyordum. Seslenmek istiyordum, korkuyordum. Bir felakete daha kapılmayayım diye düşünüyordum.

Koyu karanlığı yankılayan ses yaklaşıyordu. Bu neyin sesiymiş diyerek ona kulak verdim. O ses zaman zaman gümbürdeyerek havlıyor gibiydi. Bu sesin ikinci uçurduğum balondaki köpeğin sesi olabileceğini düşündüm. Kulağımı vererek sesi dinliyordum. O sesin gerçekten köpeğin sesi olduğu yaklaştıkça belli oldu. Fakat o çıkan sesin ne kadar uzaktan geldiğini bilmiyorum, karanlık havadan çok uzaktan geldiği belli. Benim köpeğimdir umuduyla köpeği adıyla çağırmaya başladım, köpek sesini daha da arttırdı. Hüzünlü sesiyle uluyarak, sesimi tanır gibi inliyordu. Köpeğimin arkasından gittikçe çağırarak, koyu karanlığın huzurunu bozmuş gibi oluyordum. Köpeğim de beni meçhul bir yerden karşılar gibi, seviniyormuş gibi uludukça uludu.

Ansızın yükselerek giden balonum bir nesneye dokunur gibi oldu. Köpeğimin sesinin yukarı taraftan çıktığı belli oldu. Bir müddet sonra balonum tekrar yukarı yükselir gibi oldu. Köpeğin balonu evimden çıkan çerağın aydınlığıyla görünerek, aşağı iniyor gibi, balonun gazı azalıp büzülerek gidiyordu. Pencereden kafamı çıkararak aşağıya düşen balonu yakaladım. Tuttuğum balonu yukarıya doğru çektim ve içindeki köpeği kendi evime çıkarıp balonu bırakıverdim. Balon patlamış meğer. Hızlıca aşağıya doğru düştü. Köpeğim nereden çıktın der gibi bana nazlanarak, inledi, köpeğe yemek verdim. Köpek beni özlemiş gibi, gözlerini parıltarak, bana bakarak heyecanlanıyordu. “Aferin oğluma!” der gibi onun kafasını okşadım. Benim içimi o bilmiyor, onun içini ben bilmiyorum, konuşamadığımız için ikimizin de canımız sıkılıyordu.

Köpeğime rastladıktan sonra bende de büyük bir sevinç meydana geldi Çünkü benden birkaç gün önce giden köpeğime rastladım. Şimdi hemşerilerimle de karşılaşırım umudu beni biraz sevindirir gibi oldu. Elbette, böyle büyük mutluluk verici bir düşünceyi, endişenin nereye gittiğini bilemeyip, olan hadiseyi günlük defterime unutmamak için yazıyordum.

Balon yükseldikten sonra durur gibi oldu. Balonun aşağıya inmesi beni daha da sevindirdi. Fakat bu balon patladığından mı alçalıyor veya köpekle benim ağırlığımızdan olan iş mi yani durum hiç belli değildi. Alçalmamızın sebebinin yer çekimi olduğu ortaya çıktı. Genç yüreğim kabına sığmayıp, uçar gibi oldu. Köpeği

kim bilir. O hayvan ya, biliyor mu, bilmiyor mu belli değil fakat onun da sevinçli olduğu hissediliyordu.

Bir anda koyu karanlık azalır gibi oldu, alçaldıkça aydınlığın şulesi gözümün önümde canlanmaya başladı.

Sanki balonun alçalması hızlanır gibi, gittikçe karanlık azalarak, aydınlık çoğalıyordu. Bir anda güneşin gözünü gördük. Bizimle selamlaşıyor gibi, aydınlık nurunu bize sıçratarak dokunur gibi oldu. Bir tane yoğun bulutun üstündeydik. Ondan alçaldık, yoğun bulut güneşin gözünü örttü. Bir anda parlayan yıldırımlı yoğun yağmura rastladık. Yer görünmüyordu, yağmur yağıyordu. Köpek de dayanamayıp inleyerek, balonun hızlıca inmesini bekleyip yaltaklanıyordu. Yer, ay, düşünce, yaşam, yer diyen içimde mırıldayan sesle ben de pencereden kafamı çıkararak bakıyordum.

Bir anda, sislenen dağ tepeleri gözükererek, eskiden görmediğim, tepesini beyaz kar kaplayan yüksek dağa gider gibi yaklaşıyorduk. Biraz sonra balon iki tarafı düz, kırmızı killi uçurumun kenarına yaklaşmaya başladı. Balonumuz yeşil otlu bir tepeciğe vararak indi.

Alt tarafı kaya, üst tarafı kayalık, çıkmaz dağ geçidinin arasında küçük bir tepecikte, korkak tavşan gibi olup, köpeğimle birlikte taştan taşta çarparak, köpürerek akan suya bakıyorduk ve oturuyorduk. Yaşadığımız uçurum kenarındaki tepeciğin büyüklüğü çeyrek dönüm (hektar) gibi bir yerdi. Olduğumuz bu belirsiz yerin ve akan suyun haritada nerede olduğu da size belirsiz. Karşımız düz dağ geçidi. Önümüz ise pürtüklü uçurum kayalıklar, apaçık duran mağaralar. Bundan başka hiçbir şey gözümüze görünmüyordu.

Ayın ışığı gökyüzünden yükselerek göğe çıkan uçurumdan aşarak gelip, nurunu sıçratıyordu. Gündüz güneş sadece öğlene doğru göğe yükselen uçurumdan aşarak gelip doğup, öğleden sonra karşımızdaki büyük uçuruma saklanıp gidiyordu. Bundan başka hiçbir şey gözüküyordu. Balonla birlikte inen yiyeceklerimiz de bitmek üzereydi. Yiyecek bulmaya derman da yok. Yaşadığımız çeyrek hektar düz tepecikte bize yemek olacak hiçbir şey gözüküyordu. Gözümüze tek hoş görünen

yeşil ot, ondan başka hiçbir şey yok. Böyle verimsiz bir yerden nasıl kurtulacağımı da bilmiyordum. Balonla uçarak daha başka yerlere gidelim diyerek umut ediyordum. Fakat balonumuz yaşadığımız yere inerken, yukarı tarafta bir tane büyük kayalığa dokunarak patlamıştı. İşte şimdi durumumuz bu halde. Nasıl yol bularak, inip gideceğim mi diye düşünceye dalıyordum ve yol arıyordum.

Göge bu kadar yükselen kayalıktan ve köpüğünü sıçratarak akan büyük sudan, bu bilinmedik yerden nasıl yol bulabilirdim ki? Nasıl yol olabilirdi ki? Yol yaparak aşağıya inmeye veya yukarıya çıkmaya kullanılacak belirli bir alet yok. Sadece balonla yükselmeye lazım olan ufak aletler vardı. Bundan başka alet yok. Telaşım çok şeyi düşündürüyor, aklım yetmiyordu. Köpeğim de nasıl kurtulacağız der gibi inliyor ve iç sırrını bana anlatıyor gibiydi. Fakat o hayvandır, ben insanım ikimizin arasında anlaşabileceğimiz bir dil yok. Sabahtan akşama kadar nasıl hayatta kalabileceğimi düşünerek oturuyordum. Köpeğim de benim fikrimi gözetler gibi, uzağa bakarak karşımızdaki göge uzanan, göz kamaştırıcı yüksek uçuruma bakarak, bir şeyi görür gibi oluyor ve tekrar havlayarak, kuyruğunu sallayarak sakinleşiyordu. Ben de göge uzanan uçurumun kenarındaki çıkıntılı tepelerin arasına bakarak, bir şey gözükür mü acaba diye umutlanıyordum. Fakat benim o umudum yerine getirilmemiş gibi, gözüme hiçbir şey gözüküyordu ve umudumu kesiyordum.

Sanki bizim için yaratılmış olan bulunduğumuz tepeciğin doğusundaki uçurumun kenarından damlayarak akan küçücük pınar suyundan içiyordum ve tasarruflu yemek yiyordum. Kuruyup sertleşen ekmeğin bir dilimini suya bandırarak, bir kere aş alıyordum, köpeğime de bir kere aş vererek yemek yediriyordum. Balondaki evime gece girip yatsam da gündüzleri buradan kurtulma çabasındaydım. Fakat bana yardım edecek kimse yoktu. Düşünüyordum, endişeye kapılıyordum, kurtulma yolunu bulamıyordum. Günler doğup batıyor ve ben her gün kurtulmaya çalışıyordum. Ne kadar çabalasam da, ne kadar düşünsem de ben buradan kolaylıkla kurtulamayacağımı anladım. Bende alet de yok, bir tek bıçağım var. Onun kenarıyla ateş taşıyı çaktım. Ateş kıymığı peyda oldu. Onu pamuğa yaktım. Fakat yanan eşya olmadığından dolayı, ben ateşin yardımıyla alet yapmayı da bıraktım. İşte böyle belalar benden gitmez oldu. Günler geçiyordu, yiyeceğim de azaldı. Ben ne kadar

çalasam da, ne kadar düşünüp, fikir yürütsem de bu zorluktan kurtulmanın yolunu bulamadım. Yaşadığımız yer hiçbir insanoğlunun gelmediği bir yerdi. Bir tek uçan kanatlılar biraz konarak tekrar uçup gidiyorlardı.

İşte bu halde on gün geçti. On günün içerisinde tabiatın esaretinden kurtularak çıkmanın yolunu bulamadım. Çok üzülüyordum. Günlerin birinde düşünüp bir fikir buldum. Köpeğimi bir şekilde bu uçurumdan çıkarmalıyım. Günlerden bir gün uçurumun kenarındaki tepeciğin batısındaki suyun kenarına incek bir izi köpeğe göstererek, “ne olursa olsun” deyip, köpeğime el sallayarak, tahmini bayırlarla yola düşürdüm, köpek de benim sözümü anlamış gibi, uçurumun kenarındaki yolla kendini zorlayarak gayret ederek, ayağını, tırnaklarını taşa takarak yürümeye devam ederek, suyun kenarına inmenin bir yolunu bulup ulaşıp, bana bakarak havlaya havlaya, uzun yola düştüm der gibi gözden kayboldu.

Ben de bir şeyi unutmuş gibi köpeğe bakıp düşünerek kalıverdim. Benim o düşüncem ise mektup yazarak, köpeğin boynuna bağlayıp, belirsiz yola salmaktı. Fakat bu fikrimi unutmuştum.

Kayalık uçurumun kenarında tek ben kaldım. Köpeğim gideli birçok gün oldu. Fakat çok günler geçse de köpekten haber yok. Dağın tepesinden sarkarak altın nurunu yere serper gibi gülümseyen güneş bana şaşırır gibi oldu ve dört saat kadar benim olduğum yere nurunu sıçratıp, göğe uzanan dağın öbür tarafına saklandı. “Nasıl yapsam da kurtulsam” düşüncesiyle bu arada beni sardı da koydu. İşte böyle bir durumda düşünceye dalıp, endişeye dalıp, altımdan akan suya bakarak oturdum. Ansızın karşımdaki büyük kayalığın altından yavaşça kaçan geyiğin peşinden düşerek, durmadan uzayarak koşan tanınmadık bir hayvan gözüktü. Bunun nasıl bir hayvan olduğu şimdilik belirsizdi. Deminki geyiği kovalayan hayvan öte yana uzaklaştı ve gözden kayboldu. İşte bu benim ilk hayvan görüşümdü. Günlerin birinde yiyeceklerimi hesapladığımda, yaklaşık hesapla on gün yetecek kadar yiyeceğim kalmıştı.

Yiyeceğimi tükettikten sonra ne yapardım ki, ne çare olurdu? “Ot yiyerek mi besleneceğim veya yiyecek bittikten sonra ölüm korkusuna mı dalacağım? Ne yapacağım, ben bu hale neden geldim? Faydasız balon yaparak, gökyüzüne yoğun tabakalı havaya neden uçtum?” diyordum ve kendi kendimi suçluyordum. İşte böyle ağır bir durumda çaresizlik içindeyken yukarıdan köpeğin sesi duyulur gibi oldu. İçime sevinç girdi. Bir anda üstümde kumla karışık küçük taşın gümbürdeyerek yıkıldığı gözüme gözüktü. Ansızın yukarıdan yarım yamalak göze takılıp, bir şey görünüp, aşağıya doğru yıkılıyordu. Bu kesin bir taraftan bir şeyin baskısı dokunarak, yıkılan vahşi hayvandı. O hayvana yaklaşarak, dışarı çıkık iki tane boynuzundan çektim.

O dağ keçisinin tekesi olduğundan benim gücüm yetmedi, onu yerinden kımıldatamadım. Fakat bir yolunu bulup iterek, yeşil otlu yere getirdim. Ben bu tekeye şaşırdım, biri mi vurdu, ne oldu diyerek o tarafına bu tarafına baktım. Onun arka ayağının budundan kan çıktığını fark ederek, yavaşça elimle tuttum. Budunun kırıldığını hissettim. Bu benim içim yiyecek olur diyerek sevindim. Onu keserek etini kurutmaya başladım. Yiyecek de bulundu. Önceki köpeğin sesinin nedense artık duyulmadığına şaşırdım. Günlerin birinde evvelki olayı hatırlayarak, durduğum alana su kenarına geldim ve büyük bir taşın üstüne çıkarak, etrafıma bakınıp durdum. Bir anda öte taraftaki uçurumun kenarından bir büyük mağaranın giriş yerinden bir şey kafasını çıkararak bana bakıyor ve kafasını eğerek saklanıyor gibiydi. Bu ne acaba diyerek korkup, deminki yere bakmaya başladım. Fakat onun ne olduğunu bilemedim, çünkü onun kafasından başka hiçbir yeri gözükmedi. Çarem kalmadı, kalbimi korku sardı. Büyük taşın dibine varıp yattım ve uykuya daldım.

Hava bozuk, yer karanlık, uçurumun kenarına dönerek gelip dokunan ısıklık çalan kuru rüzgâr. Beni korku saran rüzgâra derdimi anlatıyor gibi siyah taşın üstünde otuyordum. Ansızın top atışı atılmış gibi, yıldırım ışıdayarak, sağanak kara yağmur döküldü. Alt tarafta taştan taş dokunarak, büyüyerek akan su bu arada koyu kırmızıya döndü. Benim yanımdaki yavaşça akan küçük temiz pınar da koyu kırmızı olup aşarak, taşarak, şarıldayarak, uçurumdan inerek, alt taraftaki büyük suya katılıyor ve belirsiz uzak yola düşer gibi oluyordu. Benim bulunduğum alana

yukarıdaki uçurumdan şarıldayarak dökülen yağmurun suları beni ne kadar korkuya kaptırdı. Bir anda alanımın su kenarının bir kısmı küp diye göçerek, alttaki akan suya düşer gibi oldu. Beni korku üstüne korku sardı.

Yağan yağmur biraz durur gibi sepelemeye başladı. Ben de biraz aklımı toplayarak, büyük siyah taşın sığınağından kafamı çıkararak, gece olan tabiat olaylarını izledim. Ertesi gün yıkılarak suya giden alanımın bir kısmını gözlemlediğimde sadece yarısı yıkıldığı halde suya gitmişti.

Bana yardım edecek köpeğimin yanımdan ayrılıp gitmesinin üzerinden 23-24 gün geçse de, bu güne kadar dönüp bir işaret vermediği için hayvanın düşüncesizliğine, akılsızlığına üzülüyordum. Belirsiz yerden yıkılarak gelen dağ keçisinin eti de tükendi. O dağ tekesinin etini hesapladım da zar zor 7-8 gün yeter. Benim şimdiki zamanım, şimdiki yaşamım şu anda sadece buydu. Bu belirsiz yere ineli işte bugün iki ay üç gün olmuş, onca vakitler geçtiği halde düşündüğüm fikirlerin, yaptığım çabaların benim için faydasız olduğu ortaya çıktı.

Bende böyle alet araç olsaydı, tabiatın esaretinden kurtulacağıma şüphem bile olmazdı. Fakat bende aletin olmaması, yerin darlığı gün ışığını sadece bugün göreceğim yarın göreceğim diyerek “hayattan” umudumu kesip, çare bulunmayıp şansım kalmadı gibi gözükiyordu. Neden böyle olaya rastladım diye düşünüyordum. Kaderim buydu. Günlerin birinde olanları hesaplayıp, günler ilerleyip, yiyeceğin azaldığını düşünerek otururken, derin uykuya dalmışım. Bir anda soluyarak, elimi yalayan bir şeyi hissettim. Derin uykudan uyanıp, gözlerimi açtım. Karşımda gözünü dikip bana bakan bir şey duruyor, bu nasıl şey, bilmiyorum, ürperdiğim halde gerçekten karşımdaki kabarık yünlü hayvana baktım. Onun ayı olduğunu fark ettim!

Onun nereden geldiğini bile anlamadım ne yapayım, ikinci acıya üçüncü acı katıldı. Karşımdaki tüylü yırtıcıdan nasıl kurtulacağımı bilmiyordum. O bana bakınarak, çıkık yırtıcı dişini gösterip ön iki ayağındaki tırnaklarını çıkarıp, yününü kabartıp, belli olmayan yerden ortaya çıkan benim vücuduma sevimsiz kara suratını batıracakmış gibi, tırnağını vücuda saplayacak gibi olup, yüzüme doğru ağzını

büyüterek açıp durdu. Kalpağımı başıma giyip, suçlu biri gibi, başımı taşa döşeyerek, dermansız ne yapacağımı bulamayıp durdum kaldım.

Kızgın, kayalığı yankılayan sesle ayı bir bağırdı ve ön ayağı ile yere vurdu. “Şimdi ne yapacaksın?” diye endişeye kapılıp, aklım hayran, hafızam budala oldu. Çokça kaygılanarak, ayının pençesiyle vurduğunda elbiseden geçerek vücuduma batan zehirli tırnağı beni bir azaba salacaktı gibi oluyordu. Acılı yüzle kafamı kaldırmaya çabaladım. Fakat ayı henüz buradan gitmemişti. İki-üç aydan beri yaşadığım, geçimimi sağladığım alanımı hep koklayarak dolaştı. 6-7 güne yetecek kadar kuruttuğum dağ tekesinin eti büyük taşın altındaydı.

Onu ayının güçlü koku alıcı burnu duydu mu? Benim bir ömür umut ettiğim yiyeceğimi yemeye başladı. Ne yapayım, savunacak hiçbir şeyim yok. Kolum kısa, o yırtıcıya karşı çıkmaya gücüm yok. Hayatın son günü, son gecesi düşüncesiyle gökyüzüne bakarak, gözlerimdeki boncuk tanesi gibi yaşlarımı akıttım ve hareketsiz yattım. Bir anda, yiyeceklerimi yiyip bitirdikten sonra, ayı dönerek bana doğru yöneldi. Gözlerimi kapattım ve nefesimi içime çekerek, hareketsiz hale gelip, kıpırdamadan yattım. Yavaşça bana doğru gelerek, birkaç kere kulaklarıma, burnuma kadar koklayarak, sıcak kana suratını bandıracak gibi durdu. Ne yapacağımı bilemedim. Çarem bitti, son şansımı kullanmazsam olacak gibi değildi. O yüzden belimdeki bıçağımı çıkarıp, elime hazırlayarak tutup, kendim gibi şişmana benzeyerek yatmaya devam ettim. Hayır, olmadı tekrar burnu, başımı koklamaya başladı.

Nedense elimde tuttuğum bıçakla yüzüne doğru vurmaya başladım. Feryat etti ve benden uzaklaşarak, düz kayalıkların kenarındaki izleri tırmanarak yürüdü ve evvelki belirsiz hayvanın kafasını çıkardığı mağaraya girip kayboldu. Dermansız genç ömür geçti, hayat bitti endişesiyle halsiz güçsüz sendeleyerek ayağa kalktım ve ayının bıraktığı leşe vardım. 6-7 güne yetecek dediğim dağ tekesinin kurutulan bir budu şu anda bir güne bile yetecek kadar kalmamış. Şimdi çarem kalmadı, halim gitti, gözüm karardı.

Yemek yemememin üzerinden bugün iki gün geçti. 6-7 güne yeterli yemeğimi ayı yiyip gittiğinden beri yemek yüzü hiç görmedim. Akşam olup, gökyüzünden ara sıra yıldızların görünmeye başlama vakti. Çarem tükendi gibi, karşımda benimle yüzleşen kayalığa acımı anlatıyor gibi, gözlerimi bazen açıp, bazen yumarak ve açlığın yüzünden “nasıl yapacağım” diye düşünüp, çözemeden oturmaya devam ettim. Onun üstüne geçenki ayının tırnağı sırtımı yaralamıştı. Bu da bir diğer sorunumdu. Bir anda nedense, kolumu yumuşak diliyle yalayan bir şeyden ürpermiş gibi gözlerimi açtım. Ben o arada derin uykuya dalmışım. Baktığımda karşımda köpeğim duruyordu. Tanıdık sesiyle seslenerek inleyip, kuyruğunu salladı ve özlemleriyle taşa yaslanarak yatan bana nazlanmaya başladı. Nasıl geldiğine çok şaşırdım, gözlerimi kocaman açtığımda, gökten dokunan ayın parlak nuru beni sever gibi oldu.

Biraz sonra köpeğimin sırtındaki asılı düğümü indirerek, onu açarak bakmaya başladım. Düğümün baş tarafına konulan iki kâğıt elime dokundu. Ben o kâğıdı ayın aydınlığına çevirerek, onda olan kelimeleri okumaya giriştim. Fakat ayın ışığı mektup okumaya yeterli gelmedi. O iki yaprak kâğıda yazılan yazının sadece başındaki “Oğlum” yazan kelimeyi zar zor okudum. “Oğlum” kelimesini okuduktan sonra kalan sözlerin ve mektubun nereden geldiği belli oldu. Mektubu katlayarak, cebime koydum ve düğümü tekrardan çevirmeye başladım. Bu 5 kilo ağırlığındaki düğümde aşağıdaki eşyalar vardı: 1 kilo civarında tatlı ekmek, 1 kilo civarında meyve damlaları ve kalanı da bunun gibi yiyeceklerdi. Sabah oldu ve ben iki kâğıda yazılan mektubu okumaya başladım. Onun kısaca manası böyleydi:

3.2.2. Oğlum!

“Senin balon yaparak, gökyüzüne yükselmenin bugün 92. günü olacak. İşte bu 92 gündən beri nerede olduğunu bilemedik. Kendinden önce göğe uçurduğın köpeğin bugün geldi. Biz biraz oğlum gelir mi acaba, sağ mı diye bekledik. Fakat köpeğin çok yaşlanıp, zayıflamış. Gelir gelmez inlemeye başladı. Dayanamadık ve en sonunda birkaç yiyecek yükleyip, nereye gidecek diye bıraktık.

Sana mı gidecek ya da başkasına mı bilmiyoruz. Ama köpeğin sağ salim gelmesinden dolayı sana gelir ümidindeyiz. Kim bilir, oğlum, öldün mü, yaşıyor musun? Nerede olduğun belli olsaydı bizim yardımımız olurdu. Fakat hayvan inlemekten başka hiçbir işaret veremedi. Böyle olduğu için şimdi onu uğurlayarak, mektup yazıyoruz” diyerek mektubun sonuna “babandan” demiş.

İşte bu mektubu okuduktan sonra köpeğin eve gittiğini anladım. Evle haberleşen köpeğim geldikten sonra, buradan öte yaşam olduğunu anladım. Fakat köpek yanımdan ayrıлып yola çıkalı bugün 29 gün oldu. O 29 gün içinde uzak yol gidip geldiği anlaşıldı. Ben köpeği birkaç gün dinlendirip, tekrar yollamayı düşündüm. Dördüncü gün köpeğimi tekrar göndermeye karar verdim. Mektup yazmayı düşündüm. Fakat bende kâğıt, kalem gibisinden hiçbir şey yoktu. Bir çaresini bulup yeşil otlar evden gelen mektubun arkasına yazdım. Bu yeşil otlar yazdığım yazının bazı yerleri okunmuyordu. O mektubu böyle yazmışım:

3.2.3. Oğlundan Mektup

“Ben iki tarafı uçurum, alt tarafı gürüldeyen büyük sulu kayalığın kenarında, ayrı küçük bir tepede yaşıyorum. Şimdilik burada hayat var. Fakat o küçük tepeciği su alıp götürürse veya toprak yuvarlanıp heyelan olursa, o zaman hayat bitecek. Balonla uçarak yukarıya çıktıktan sonra, o balonla alçalarak şimdi olduğum yere rastladım. Burada yaşayalı üç aydan fazla oldu. Buranın neresi olduğunu ve nerede olduğumu bilemiyorum. Fakat köpeğin gidip gelmesine göre hepimiz aynı kıtanın üstündeyiz galiba. Çünkü başka kıtaya, su, deniz, göl yoluyla gitse, köpeğin binip geçer gemisi olmadıktan sonra, sizlere nasıl gidip gelsin? Kısacası köpek gelir gelmez bir yarımınızı gösteriniz! Mektup yazan oğlunuz” dedim. Mektubu beze sararak, köpeğin boynuna sıkı bağlayarak yoluna koydum. Köpeğim de benimle vedalaşır gibi oldu. Suyun kenarına indiği an bana bakarak iki üç kez havladı ve gözden kayboldu.

Ben de öyle umutlanmadan, çok dert etmeden, köpeğin ikinci kez gelmesini beklemeye devam ettim. Fakat bir taraftan da kurtulma çabasıydım. Öyle olsa da evden yardım beklemek zorundaydım. Bir korkum da geçenki ayı ve yağmurdu.

Böyle geçici düşmandan korunmanın yollarını düşünmeye başladım. Fakat bende alet olmadığından, ne kadar çabalasam da, neticesiz çıkar oldu. Neticesiz olsa da bunların çoğu eğlencem oldu ve emek vermekten başka hiç boşa giden vaktim olmadı, çoğunlukla geçen gün gelen ayının yolunu kapama çabasındaydım. Onun yoluna taş koyarak kapatmaya başladım.

İkinci olarak kendi yaşadığım alanımın ortasında akan pınarın etrafına taş dizmeye başladım. Çünkü yağmurun yoğun yağdığı anlarda, su çoğaldığında kanalın kenarından aşarak, alanımı su kaplamasın diye yaptım.

Günlerden bir gün “ay, uçurum kayalık, bayır, dağ, senden ne zaman kurtularak, el vererek vedalaşacağım acaba” şeklinde düşünceye dalıp, iki tarafıma bakıp, uzaklara dikkatli dikkatli bakıp, şaşırtıcı kayalıkların kenarını gözleyerek oturuyordum. Bulduğum yerin öte yanındaki bir kayalığın tepesinde, bana bakarak oturan tanınmadık, farklı hayvanlar oturuyordu. Onlar bana bakıyor gibiydiler. Ben de onlara bakmaya başladım. Bunların bakışı, bilinmedik oluşu, bana bir gelip yüzleşecek gibi görünüyorlardı. Ses çıkararak bağırarak istiyordum, ondan da korkuyordum, çünkü insanoğlunun sesini duymayanlar benim sesimi duyunca, gelip bir bela yapmasınlar diyordum. Onlar kalabalık ben ise yalnızım. Onların hiçbirinin gözü benden ayrılmıyor. Onların öyle duruşu, öyle bakmaları bana büyük korku veriyordu.

Bir anda uçurumun kenarında çabalayarak, her bir kayalığa yapışarak, bana doğru inmeye başladılar. "Çattık belaya!" diyerek, korkmaya başladım. Bende bir bıçak ve taştan başka hiçbir alet yoktu. Bu hayvanlar bana yaklaştıkça yaklaştılar.

Onların sayısı 15'ten az değildi. Onlar yaklaştıkça beni bir korku sarıyordu. Çok vakit geçmeden dağdan atlayarak tepeciğe inmeye başladılar. Ben onlara karşı kendimi savunacak gibi, iki elime iki taş alarak, yerimden kalktım. Onlar da bana yaklaştıkça yaklaşıyorlardı. Birdenbire 15 civarında, vahşi hayvan beni sardılar. Bazıları anlamsız bakarak, tüylerini kabartarak, dişlerini çıkararak hırılıyorlardı. Bazıları “parçalayacağım seni” der gibi hiddetle ileri atılıyordu. Daha ufakları büyükleri ileri atılınca onlar da atılıyor durunca onlar da duruyordu. Bazıları yeşildi,

bazıları dövüşüyor, sık otta debeleniyorlardı. Kısacası bunların bakışları, her birinin türlü türlüydü. Ben onların ortasında iki taşı iki elimde tutarak durdum. Onlar bana nasıl dokunacağını yolunu bilemeyip, toplanıyorlardı. Ne yapacağımı bilemedim. Çünkü bende alet yoktu, tanınmadık, belirsiz birçok yırtıcının arasında duruyordum.

Aniden birisi hırıldayarak, sırtıma asıldı! Onun asıldığını gördüklerinde kalanları durur mu, sürü halinde dalmaya başladılar. Bazılarının tırnakları kıyafetimden geçerek, kemiğime geçiyormuş gibi oluyordu. Bazıları çıkık yırtıcı dişleriyle tırmalayarak ısırıp, çekiyorlardı. Şimdi öldüm diyerek, elimde tuttuğum bıçağımla çoğunu yaraladım. Onlara gücümün yeteceğini gerçekten hissettim, çünkü onların büyüklüğü kedi kadardı. Fakat inatçı ve yırtıcıları. Elbiseme yapışarak yırtmaya başladılar. Onların boynunu kıvrırarak, kükreyerek akan büyük suya doğru atmaya başladım, attıklarım kızgın acılı sesle bağıarak suya “küp” diye düşerek, sessizce akıyorlardı. Kalanları bana hala yapışıp çabalıyorlardı. Onların arasından üçünü vurarak yıktım. Beş tanesini suya attım. Kalan iki üç tanesi çizmeme, sırtımın ortasına yapışmış haldeler, bazıları sığamayıp benim etrafımda dönerek duruyorlardı. Beni zorlayanlar sırtımın ortasına yapışanlar oldu. Onların zehirli tırnağı, acımasız dişleri giyimimden geçerek, vücudumu büküyor gibiydi. Fakat onları da yavaşça öldürüyordum. Bu yırtıcı hayvanların vücuduma batan tırnağı ve batan zehirli dişleri bir sürü ağırlık yaptı.

Sonunda bu beladan da kurtuldum. Biraz dinlenir gibi oldum. Köpeğimin sağ salim eve ulaşip, bir yardım etmesini diledim. Aniden gökten büzülerek gelen bir karaltı gözüme göründü. Bu nasıl şey der gibi ürpererek deminki karaltıya bakakaldım. Aniden o karaltı da yaklaşarak geldi. Bunun da bana düşmanlık edecek kanatlı bir yırtıcı olduğunu gördüm. Ondan nasıl kurtulacağımı bilemeyip, bir müddet düşündüm ve hemen yanımdaki taşın altına yattım.

Taşın altına yatan bana gelerek dokunmayıp, taşa tekme attı ve dönüp şahlanarak yukarıya doğru çıktı. O belirsiz kanatlı yola koyulur gibi olup, göze görünmeden, süzülerek kayboldu. Bu kadar büyük bir kanatlıyı ilk görüşümdü. Böyle yabancı birçok hayvanı gördükten sonra, böyle yerde yalnız olduğuma şaşırıyordum. Gerçekten de burada yalnız geçinen bir bendim. Gökyüzünden yer almış gibi dünya

yüzünü sürekli gören ve iki uçurumun arasında yaşayan bana şaşırır gibi, gökte duran milyonlarca yıldız var. Ay da on beşine girmiş gibi, dağ geçitli iki uçurumun kenarında tepedeki alanda geçinen bana nedense nasıl bir canlısın der gibi parlak nurunu sıçratarak, yüksek uçurumun başından çıktı. Ben de endişelenerek, kendi kendime şaşırır gibi, yerden taş aldım ve altımda kükreyerek durmadan akan suya atıp, eğleniyordum.

Zaman zaman iki çakmak taşını birbirine vurarak, ateş çıkarıp parlatıyordum. Elbette benim aylar günler boyu eğlenecek başka hiçbir şeyim olmadı. Sadece o değil, insan yüzünü ve kendi yüzümü de göremiyordum. Zaman zaman sadece akan pınarın şeffaf yerine gidip, sudan kendi yüzüme bakıyordum. Fakat o suyun yardımıyla gördüğüm yüzüm kendime yabancı görünüyor gibi olur. Elbette benim yüzümün değişmesi normaldi. Çünkü saçlarım uzamıştı, elbiselerim yırtılmıştı ve başka diğer doğal şartlar, hava durumu benim yüzümü değiştirmeye müsaitti.

Ben bu şartlarda değiştiysem değişmişimdir dedim. Kısacası sabah olması, akşam olması bir gün bir sene gibi uzadı durdu, çabucak bu günden kurtulsam diye ümit ediyordum. Sağsa otuz gün civarında benim köpeğimin bir haber ulaştıracağı şüphesizdi. Şafak attı ama hava bulutlu, yoğun sis dumanla rahat ve sükûn içinde bulunuyordu. Havanın bozuk olmasından çok korkuyordum. Çünkü geçenki gibi yaşadığım alanımın kalan yerlerini yağmurun suyu akıtarak götürse, benim göreceğim gün kaç gün olacaktı? İşte aklımı endişe sarmaya başladı. Ne yapayım, köpeğimi ikinci kez eve göndereli bugün sadece ve sadece 15 gün olacak. Eğer bir ay civarında dönüp gelecekse, köpeğin gelmesine daha 25 gün civarında vakit lazım. “Belki, kaza oldu, benim köpeğim öldü mü, ne oldu, o zaman yaşayacak zamanım, içecek suyum ne olacakmış?” diye derin tasaya kapılarak, karararak, dağ tepesini kurcalayan siyah buluta derdimi anlatır gibi, gözlerimi parıldatarak yatmaya devam ettim. Kocaman siyah bulut nezaketsizce arada sırada yağmurunu sepeleyerek, sağanak yağdı durdu. Gerçekten gazabına alacakmış gibi kükreyerek, çağlayarak sağanak siyah yağmurunu dökmeye başladı. Yerimden kayarak büyük siyah taşın dibine varıp oturdum. Ne çarem var ki gerçekten yağarsa, yaşadığım alanı komple suyun alıp götürmesi mümkün. Eğer bu alanı yağmurun suyu ezerek, yıkıp giderse,

bende o alanı ayırıp kalacak kuvvet yoktu. Bu yüzden alttan akan büyük suyun akımıyla birlikte gitme korkusu vardı.

Gökte dönen siyah bulut ısrarla, tamamen şiddetli yağmuru kovalarla dökmeye başladı. Yukarıdan ağlayarak düşen yağmurun suları benim alanıma yayılmaya başladı. Tümseğin ortasından akan küçük pınar yatağından birkaç kere aşarak, şeffaf pınar bu arada kırmızı renge dönüp eski zorlukla giden hızını bırakır gibi, alt taraftaki büyük suya kükreyerek inip, katılıyor. “Pınarım ne yapıyorsun?” der gibi, kafamı kaldırarak, akmakta olan pınara tekrar bakıyordum. Pınarın başında güneşe oturarak, elimi yüzümü yıkadığım, yemek yediğim aklıma geliyordu. Pınarın başındaki yeşil otlar şiddetli yağışla akıp gelen kum ile taşın altında kalıyordu. Onları görünce daha da çok üzülüyor gibiydim. Nezaketsiz sağanak yağmur hiç durmadan yağdı. Bir anda yattığım taşımın iki sarjen⁴ kadar uzağından bir tane çatlak ayrılarak, yuvarlanarak suya “küp” diyerek düştü. Alanımdan ayrıldım, sadece yağmurdan koruyan taşımın etrafı kaldı. Büyük su üstüne yuvarlanarak düşen göçüğü dalgalanarak karşıladı gibiydi. Yattığım taşın altından eski alan varken suyun kenarı gözükmezdi, şimdi ise köpüren büyük suyun bu tarafı da görünmeye başladı. Ne yapayım, acı içime toplanmış gibi, eski küçük çeyrek hektarca yeşil ova bu arada suya gidip, o tümseğin yerine kayalıklı uçuruma dönüştü. Sadece, bir kenarı uçuruma yapışan büyük siyah taşın altında iki sarjen civarında alana dönüştü, kalanının hepsi suya gitti. Eski, susuzluğumu giderip, yüzümü, başımı yıkayıp, dinlenip, hayat veren su, benim olduğum korumalı siyah taşın öte yanından aşağıya çağlayarak dökülüyor. Kısacası, bin bir üzüntünün genç başımı sardığı, ne yapacağımı bilemeyip, şansımın tükendiği an. Eğer zorla duran siyah taş uçurumdan sıyrılarak yıkılırsa, taşın altında kalacağıma hiç şüphem yok. Bu şiddetli yağmur toprağın vücudunu yumuşatarak yağarken uçuruma yapışan ayrı siyah taşı yıkılmaz demek de mümkün değil. Aslında bu anda ben “hayat” umudumu kestim gibi duruyordum.

Uzun kedere dalarak, akşamın olmasını da fark edemez oldum. Sadece kafamı kaldırmadan siyah taşın altında yatmaya devam ettim. Elbette taşın etrafındaki iki-üç sarjen alandan başka yer yok. Öyle korkuda yatsam da, derin bir

⁴ Üç arşından ibaret uzunluk ölçüsü.

uykuya dalmışım. Kısacası uyusam uykumda huzurum yoktu, uyansam uyanıkken huzursuz yatıyordum. Öyle derin uykuda gündüz gördüğümü rüyamda görüp, korkuyla gözlerimi açıyordum. Gözlerimi açarak, kafamı kaldırarak gazapla ileri atılan kalbim, korkak gözlerimle altta akan büyük suya boynumu uzatarak, etrafa bakınıyordum. Nezaketsiz kükreyen büyük su bana yardım edecek gibi gözüküyordu. Çok uzamadan şafak sökerek, güneş çıktı.

Hareket etmeye dermanım yok, siyah taşın çukurundan boynumu uzatarak çıkarıp, karşı taraflara bakarak yatmaya devam ettim. Yanımda azıcık yemek var. O yemek köpeğimin getirdiği yemek idi. Yiyeyim desem iştahım yok. Gözlerim kararıyor, uzak yerleri göremiyordum. Kalça kemiğim ağrıyor, kalkamıyordum Kalkacak yer yoktu. İşte böyle zor bir durumda kaldım. Uzaktan büyük suyun sesine ek ses eklenerek, kulağıma farklı bir ses gelmeye başladı. O sesi ayırıp tanıyamayıp, şaşırıyordum. Taşın küçük çukurundan kafamı çıkararak etrafa bakınıyorum. Fakat hiçbir şey gözüküyordu. Tekrar sakinleşip yattım. Hayır, olamaz, tekrar kulağıma yabancı bir ses geliyordu. Yine kafamı kaldırarak etrafıma bakıyorum. Yok, hiçbir şey gözüküyor! Tekrardan kulağım suyun sesinden ayrılan farklı sesi duyuyordu. Duyulsa da ne olduğunu ayıramıyordum.

Bir anda köpeğimin bilindik sesi kulağıma duyuldu, kafamı kaldırarak, gelip giden yoluna baktım. Gerçekten de köpeğim kayanın kenarından gayret ederek geliyordu. Köpeği gördüğümde vücudum karıncalanarak, bayılarak, gözlerim kararak, gözlerimden akan yaşı benimle silerek, tekrardan baktım. Köpeğim gerçekten geliyordu. Köpeğim gideli 20 gün olmuştu. Birdenbire tümseğin eskiden yıkılan kenarına geldi fakat bu yana doğru yürümeye yol bulamadı. Ben kafamı taşın küçük çukurundan çıkararak köpeğime baktım. Köpeğim de çoktan beri görmediğinden ve eski alan yıkıldığından, küçücük alanda yaşamama acıyor gibi inlemeye başladı ve bana ulaşamayarak kaldı. Sırtında bir düğüm yükü vardı. Onun gözleriyle benim gözlerim bakıştı ve kaldı. Köpek yolun kötü olduğu yerde ayaklarını uçurum kenarında sıkıca bükerek güclükle duruyordu.

Herhangi bir yerden bir ses yeniden çıkmaya başladı. Ben bu sesin nereden geldiğini bilemedim ve sese doğru kulak kabarttım. Köpeğim de kafasını bir salladı ve çıkan sese doğru bakarak havlamaya başladı. Hayır, sesler gerçekten yükselmeye başladı. Göz görmez iki tarafı kayalık uçurumlu dağ geçidi her zamanki gibi o çıkan sesi de bire iki ederek abartmaya başladı. Ben o sesin nereden çıktığını bilemeyip, kulak kabartıp, dikkatimi vererek daha da dinliyordum, köpek o sesin nerede olduğunu buldu gibi. Köpeğin yüz dönerek havlaması, çok yüksek uzanan uçurumun tepesine doğru yöneliyordu. Aniden taşlar yıkılmaya başladı. Ben o taşın düşmesinden dolayı tepede birinin olduğunu anladım.

Ansızın adamın sesi kulağıma duyuldu. Çukurdan kafamı çıkararak bakakaldım. Benden 20 metre kadar uzaklıkta, zincirin yardımıyla uçurumun tepesindekilerle bağlanan kutunun içinde bir adam bana bakarak seslenip, konuştu.

O adamı tanımıyordum, belirsiz taşın çukurundan kafamı çıkaran bana doğru yöneldi ve: “Sağ mısın kahraman?” dedi. Ben de taşın çukurundan çıkararak selamlaştım. Ansızın benim yaşadığım siyah taşın çukuruna yaklaştı ve elini uzatarak beni kaldırıp kutuya koydu. Ben de o adam ile selamlaşıp kucaklaştım. Yavaşça ilerleyerek, köpeğimi de kutuya koyarak, birkaç ay boyunca yatıp tabiat esaretiyle vedalaşır gibi ve benim hayatımı kurtaran siyah taşla vedalaşıp, üçümüz kutuyla yükselerek çekilen telin yardımıyla yukarı çıkmaya başladık, uçurumun tepesine yaklaştık. O tepede benim uçurum kenarından çıkmamı bekleyen üç kişi varmış. Onlar da benimle selamlaştılar. Ben de suçumu kabullenir gibi köpeğime bakarak onu sevdim. Elbette belirli dereceye kadar balonla uçsaydım, bu zorluğu yaşamazdım. Onlar da bana hayret ediyor gibiydiler. Köpeğime ayrıca seviniyorlar, hayvan olsa da alkışlıyorlardı. Sonra olan biteni benden şaşırarak sormaya başladılar. Ben de gördüklerimi, bildiklerimi anlattım. Sonra uzak yola koyulduk.

İşte benim başımdan geçen olayın büyük bir kısmı.

3.3. Vatan Evladı

Arkadaşlar!

Sizlere teknolojinin gelişimini ve başımdan geçenleri anlatmak istiyorum. Bu yüzden olayı içtenlikle gözlemlemenizi ve gelecekte teknolojinin büyümesine her bir gencimizin aktif katılımlarını bekliyorum.

20 Mayıs'a denk gelen gün benim için en sevinçli günlerdendi. Genç kalbim sevincinden uçuşuyordu. Elbette, ömür boyu sürecektir büyük bir olaya bugünden itibaren başlanılacak gündü. Hepinizce aşıkâr olan uzak Kuzey Kutup Denizi altında günlerce, aylarca, seyahat edilecek gün, bugün.

Gökyüzü açık, uzak doğudan altın güneş nuru yavaşça yeryüzüne yayılmaya başladı. Kırmızı bayraklar ve kutlama sloganları, tarihte ilk kez buz altında seyahat etmeye gidecek olan bizi uğurlamaya çıkan vatandaşlar, bizim akrabalar. Vatanın kahraman oğlu olmak istemek seyahate katılanların önündeki esas amaçlarından biri gibi seziliyor. "Yaşasın uzak kutup seyahatçisi!" sesleri gökyüzüne yükseliyordu.

Telsizden durmadan muhterem sözler söyleniyordu. Uzak yerlerden kutlama telgrafları geliyor, bunlar kalabalık halkın önünde okunuyordu. Ansızın saatin akrebi 10'u gösteriyordu. Bizim için sinyal verilmeye başlandı. Uzak kutup denizi altına seyahate çıkacak filomuz biz bindikten sonra iskeleden hareket etmeye başladı. Büyük kalabalıktan ayrılarak, mavi denizin üstünde, yüzeyinde gidiyorduk. "Elveda, hayırlı işler!" diyen büyük bir kalabalık ellerini sallayarak "A" limanında kaldı.

Motorlu küçük tekneyle bizi uğurlayan akrabalar ve ablalar. Gökte uçağın çelik kanadını güneşe yansıtarak, laçın gibi sızarak geçip, kutlama kâğıtlarını atan pilotlar ve onda Kuzey Kutbu araştırma seferinin başkanı, kahramanlar da var. İşte böylece, 20 Mayıs'ta, sabahleyin saat 10'da uzağa yola çıktık, kıtadan ayrıldık, buz parçalarına daha rastlamadık. Sadece masmavi denizin üzerinde ilerliyorduk. Uzak yerleri gözetleyerek, dürbünle bakıyorduk. Fakat hiçbir şeyden haber yok, kuru yer de, buz da görünmüyor. Sadece bir balınaya rastladık ve topçu kurşunuyla vurduk.

Vurulan balina suyun yüzeyine çıktı. Onu limandaki balıkçılara telsizle haber verdik ve yolumuza devam ettik.

Şimdilik her şeyden habersiz sadece sakin mavi denizin yüzeyinde gidiyorduk. Biraz sonra yarım saate varmadan kopuk bir şekilde yüzeye çıkan buzlara rastlamaya başladık. Devamlı tek yüzeyde yüzen buz dolaşarak, buz altında yürüyen denizaltımız gidiyordu. Hava sert ayazlanıp, durmadan soğuyor, güneş kararan bulutların arkasına saklanıyordu. Şimdi ise, bilindiği üzere şiddetli kar, rüzgârla karışık kuzeyden vurmaya başladı. Gittikçe yüzeyde yüzen buzun büyük parçalarına rastlıyorduk fakat çelikten yapılan denizaltımız ne kadar buz olsa da aldırır mı hiç? Parçalayarak, ikiye bölerek gitmeye devam eder.

Baş kaptanın “25 dakikaya buz altına ineceğiz” emri bütün araştırmacılara anons edildi. Hepimiz denizaltının üst katına toplanıp, uzak yerleri gözetleyerek, yer üstüyle vedalaşır gibiydik. Denizaltının su altına inmesine sadece beş dakika vakit kaldı. Son vedalaşmayla parçalanan buzlara göz nurumuzu sıçrattık ve yavaşça denizaltının içindeki odalara inmeye başladık. Ansızın sert siren sesi duyuldu ve denizaltımız yavaşça derine inmeye başladı. Projektörün ışığı etrafa sıçramaya başladı.

Parça buzun altına inip, yolu uzatarak devam ettik. Bu bizim Kuzey Kutbu buzunun altına ilk inişimiz. Denizaltımız yüzerek gidiyordu. Engel olacak hiçbir şeye rastlamadık, her birimiz sadece kendi görevimizle ilgileniyorduk.

Yuvarlak camlı odalarımızın pencerelerinden projektörün ışığının parlak şulesini veren su katmerlerini inceliyorduk. Bazı su bilimcileri buradaki suyun özelliklerini kimyasal yolla analiz ederek kontrol ediyorlardı. Jeologlar ise, deniz altında olan toprakların içeriğini kontrol ediyorlardı. Bazı zoologlar suyun damlalarını mikroskop ile inceleyerek, tek hücreli ve çok hücreli basit su hayvanlarını görerek, onların yapısını da kontrol ediyorlardı. Botanikçiler de çeşitli deniz bitkilerinin birkaç yeni özelliklerini keşfettiler. Kısacası, bu esnada hepimiz kendi işimizi zevkle yapıyorduk.

Bir anda herhangi bir su katmerinden projektörün ışığıyla büyük bir hayvanın hiç zorlanmadan yüzeyde dolaştığını gördük ve hemen elektrik enerjisinin yardımıyla filoya doğru çektik. Elbette, bunun yapısını gerçekten kontrol etmek için, akademisyen “A” ya verildi. O akademisyen onu araştırdıktan sonra ilmi dil ile evrim araştırmasına bağlayarak, tarihi anlamını bize çözecekti. Şimdi bizim seyahatimizin sonraki olacak olayıyla tanışalım.

Bizim buz altına inişimizin üçüncü günüdür. O zamandan beri hayat buz altında geçiyordu. Öyle olsa da bizim ilerlememize ve hayatımıza zarar veren hiçbir şeye daha rastlamadık. Dilediğimiz iş yerine getiriliyordu. Benim görevim, Kuzey Kutbu mıknatısının ve bütün pusulanın göstergesinin kuzeye yönelmesini, onunla birlikte deniz altındaki toprağı kimyasal analizle ayırıp, onda olan özellikleri ve bunun gibi tabiatın keşfedilmemiş saklı sırlarını kontrol etmektir. İkinci olarak, astronomi kurallarıyla yıldızları ve türlü gezegenleri kontrol etmektir. Bu tarafı şimdilik durdu. Onun sebebini de anlatayım. Elbette, buz altına indikten sonra 2-3 kilometre olan buz parçaları denizaltının yukarı çıkmasına geçit vermedi. Bundan dolayı buz altında kaldık ve deniz yüzeyinde olamadık. Dün, geçmişte buzun ikiye parçalandığı yere rastladık. Fakat onu ölçtüğümüzde 3 kilometre 25 metre kalınlığında olduğu ortaya çıktı. Böyle buz kalınlığı bizi dışarı çıkarmaya nasıl imkân versin? Buz altına inmeden önce teleskopla güneş sistemindeki gezegenleri incelemiştik. Bundan birkaç yıl önce Halley’in gördüğü “Halley kuyruklu yıldızı” denen kuyruklu yıldızın yolunu ve onun kendisini de görmüştüm.

Şimdilik bütün araştırmacılar için bir tane tehlike vardı. Havayla ilerleyip telsiz ile ülkemizle her saat, her dakika haberleşiyorduk. Fakat buz altına indiğimizden beri haberleşmemiz kesildi. Gideceğimiz yeri her türlü aletle araştırarak gidiyorduk. Şimdi kuzey enlemin 83,5 derecesinde, batı enleminin 65,5 derecesinin ortasındayız. Bugün 30 Mayıs, sabah saat 11 buçuktu. Bize gündüz, gece fark etmiyor yine de karanlık, sadece giderken elektrikle, projektörün yardımıyla aydınlanıyorduk.

Çok günden beri iyi gidiyorduk fakat nedense şu anda denizaltımız bir şeye rastlamış gibi yürümesini durdurdu ve hareketsiz durdu kaldı. Denizaltının durması belli değildi ve ben hemen kaptanla haberleştim.

O:

- Çalışmıyor, dedi.
- Neden? Dedim.
- Gördün mü, taşınan buzun büyük bir parçası gelerek denizaltının yukarı tarafından basıp kaldı, diye kaptan kendisinin oturduğu odanın üst tarafındaki camdan hesapsız oranı kapsayan buz parçasını gösterdi.

Bu, Kuzey Kutbu Denizi'nin deniz altındaki yerle hareket eden buz parçasının en yakın yeriymiş, 400-500 metre derinlikte gideli zar zor bir saatten çok olmuştu. İşte şimdi buz ile denizin dibi denizaltımızı sıkıştırdı. Çaremiz tükendi. Buz ile denizin ortası 10 metre civarındaydı, bundan sonra bizim denizaltımızın gitmesine izin vermedi. Sonunda durduk, çaresizlik buydu.

Biz tabiatın gizemli sırrına baş eğdik gibi, denizaltının hareket etmesi için gerekli olan elektrik enerjisini söndürdük ve araştırmacılarla bir yere toplanarak, nasıl kurtulabileceğimizi tartıştık. Fakat nasıl yapacağımızı bilemedik, gittikçe yüzen buz parçaları denizaltıyı gerçekten basıyor gibi. Denizaltımız deniz dibine yarım metre batıp durdu. Eğer denizin yüzeyinde olsaydık, telsizle mümkün olduğu kadar memleketle haberleşirdik. Buzun altında, denizin dibinde olduğumuzdan dolayı böyle bir imkân olmadı. Bu bize büyük bir korku verdi. İkincisi, bu hareket eden buz kütleleri denizaltımızı deniz dibinden hiç çıkarmayacak gibi görünüyordu. Denizaltının bu duruma rastladığı yerin koordinatlarını sizlere anlatalım. Denizaltının son hareketinin durması 28 Temmuz, gece saat 2 den 5 dakika geçerken, kuzey derecesi boyunca 88, 35 enleminde, batı derecesi 63,21 enleminde komple hareket durdu. Bundan sonraki seyahatimizin uzatılması bizim için belli değil, bu buz denizinin üstünde hareket eden sayısız dağlar gelip, bizim denizaltımızın ilerlemesine imkân vermedi.

Kurtulma yolunu bulamazsak da, denizin dibindeki toprakları, bitkileri ve hayvanları kontrol edip, tabiatın ilim tarihine açılmamış gizemli sırlarını keşfetme hedefindeydik.

Birçoğumuz tabiatın bazı sırlarını keşfedip, ilim yoluyla kanıtlamaya çalışıyoruz. Bu tarafı bizim için ve bütün ilim dünyası için büyük sevinç, büyük başarı. Sadece bir yerden ikinci yere hareket ederek, bütün Kutup Denizi ve denizin altıyla tanışmamızın durması bizi üzüyordu. Aksi takdirde beş yıla yetecek kadar hazırlık tedbirimiz vardı (giyecek, yemek ve başka şeyler). Fakat en büyük korkumuz elektrik enerjisiydi. Bunun sebebi, ilk olarak elektrik üreten türbinler sağ doldurma ve sol doldurmanın faydalı elektrik enerjisini veren nesne kaybolursa, buna bulunacak çare yoktu. İkincisi eğer elektrik enerjisi giderse yaşamın olmayacağı belli. Gemide bütün hareketi yürüten elektrik gücüydü. İlk olarak ışık veriyor, ikincisi sıcaklık veriyor, üçüncü olarak, yemek pişirerek, bizi geçindiriyor ve bundan başka birkaç türlü ufak işlem yapıyordu. Elbette, arkadaşlar, elektrik ışığı olmazsa, o anda üstünü buz kaplayan deniz altında durma imkânı olmazdı. O zaman iki gözümüzden ayrılmış gibi olurduk. İşte bunun gibi bir sıra büyük korkulara rastladık. Deniz dibinde ilk kez uzun yola çıkarken böyle tehlikelere rastlamanın mümkün olacağı fikri her birimizde vardı. Günler geçtikçe geçiyordu. Birkaç zaman boyu denizaltımız buz altında hareketsiz bir yere kıpırdamadan durdu. Sayısız buz kütleleri, gittikçe denizaltıyı basıyor gibiydi. Memlekete nasıl haber vereceğimizi bilemedik. Birçok akademisyen, mühendis ve teknikerimiz denizaltının bu zor durumdan nasıl kurtulabileceğini düşünüyordu. Bazıları buzu yarararak yukarıya çıksak mı diyor, Bazıları su geçirmeyen elbiseleri giyerek, uzak yola yürüsek mi diyordu. Fakat kısa zaman içinde böyle büyük sorunu düşünerek çözmek kolay olmadı. Nedense denizaltının dışına çıkarak, yürümeyi uygun gördük ve suda giyeceğimiz kıyafetlerimizi giyerek, su içinde nefes almak için oksijen tüplerimizi doldurarak, on sekiz kişi çok uzağa denizin altından gitmeyi düşündük ve hazırlandık. Formalar giyildi, ön tarafımıza ve arka tarafımıza her bir kişiye iki tane ışık veren elektrik lambaları hazırlanıp konuldu. Denizaltıya su girmeden dışarıya çıkacağımız aşağı kattaki odaya indik. On sekizimiz yavaşça, denize yol vererek açılan kapıdan çıkmaya başladık. Bu an bizim buz altında ilk yürümemizdi.

Denizaltının üstünü basarak duran buz parçalarını elimizdeki aletlerle çak çak sesi çıkartarak vurup gördük. Fakat azıcık kenarı kırılrsa da biz hiç aldırmadık. Gerçekten, bizim buradan kurtulmamız çok zor oldu. O sebepten, nasıl olursa olsun tabiatın hapsinden kurtulmak için bir çare düşünüp bulmalıydık.

Fakat denizaltı suyun dibinde kalmıştı. Hiçbir çaba, hiçbir güç ile şu anda yerinden kımıldatmak mümkün değil. Biz suya giren on sekiz kişi yavaşça birbirimizi takip ederek, güneye doğru gitmeye başladık. Yürüdüğümüz yerlerin hepsi adım atmaya çok imkân vermeyecek gibi olan sadece ayağa yapışan gri balçıktı. On sekizimiz yavaş yavaş bir saat civarında yürüdük. Hala denizaltının projektörünün ışığından uzaklaşmadık. Onun ışığı denizde olan darının yarımından küçük kımıldayanları, canlıları gösteriyordu. Böyle canlıları tutuyorduk bile. Elbette, arkadaşlar, ondaki hareketi kontrol etmenin bizim büyük bir görevimiz olduğu hepimizce aşikârdır. Deniz suyunun arasında dolaşan küçük hareketlerin birçoğunu yakaladıktan sonra yolumuza devam ettik. Herhangi bir anda bize doğru belirli belirsiz kımıldayan birçok belirsiz büyüklükteki deniz hayvanına rastladık, onları iki adamın denizaltıya doğru götürmesini uygun gördük.

Benimle aynı yaşta olan genç zoolog ve botanikçi ikisi onları denizaltıya doğru götürdüler. Biz yavaşça oradan öteye geçtik ve denizin herhangi bir yerinin yokuş aşağı inen bir çukuruna doğru ustalıklı yola devam ettik.

Üstümüzdeki buz parçası ise bizden yukarıda kaldı. Denizaltıdan çıkarak, deniz dibine aydınlık veren projektör ışığından ayrıldık gibi oldu. Bizim için stoklanıp hazırlanan ışıkla yol bularak gidiyorduk. Denizaltının projektörünün ışığı sadece üstümüzdeki su tabakasına dokunuyordu. Onun kendisini görmeyeli çok vakit oldu.

Denizaltıdan ayrılmama düşüncesindeydik. Fakat şimdilik hiçbir şeye rastlamadık. Öyle olsa da, başka şeylere rastlamayalım dedik. Suyun içinde yürümenin zor olduğunu da anladık. İşte bunun gibi bir çabayla on altımız bayıra doğru yürürken, herhangi bir yerden parlayan bir ışık su tabakasından gözümüze görünmeye başladı. Biraz bekledik. Ona doğru gitmeye karar verdik ve yürüdük. Biz

yürüyeli çok oldu fakat o aydınlık ışığını sıçratan nesneye ulaşamadık. Hepimiz bir şekilde ona ulaşma amacındaydık ve yolumuza devam ettik.

Denizaltının projektörünün ışığından tamamen ayrıldık. Onların sadece kuzeyde kaldığını biliyorduk. Eğer elimizde yön belirleyici aletler olmasaydı, gerçekten denizaltının nerede kaldığını bilemezdik. Denizaltıdan ayrılmamızın üzerinden 3 saat 30 dakika geçti. Tekrar denizaltıya ulaşmak için 3 veya 3 saat 30 dakika zaman lazım. Toplam yedi saat yol yürümek gerekiyor. Deniz dibinden çıkan o ışığa ulaşmaya da çok zaman var. Tekrardan gayret edip ilerledik, bir anda deniz dibindeki kuma, taşlara rastlayarak, uzak yerlere ışığını parlatan belirsiz şeyin yanına vardık. Bunun sayısız pahalı ve asil eşyalardan biri olduğunu anladık. Birimiz buna pırlantanın yüksek kalitesinden dedi. Bazılarımız herhangi bir yanar dağdan dolayı yer altındaki magmanın bir elementinden kristalleşip değişmesiyle oluşan (ki böyle madenin ortaya çıkması mümkündür) maden dedi. Fakat buna hakiki ilim yoluyla kontrol edildi diyemeyiz. Daha buna benzeyen şeyler bulunur mu diye umutluyduk, fakat demin deniz dibinde aydınlık ışığını sıçratan eşyalar bize gözükmedi, nedense o anda o eşyanın öte tarafından bir tane büyük deniz hayvanının yattığını gördük. Yaklaşmaya da korktuk. Bir müddet dikkat ederek bekledik. O, nedense yerinden kımıldayarak, suyu sert yararak gözden kayboldu. Bazılarımız balina, bazılarımız balina değildir dedik. Gerçekte şimdilik belli olmayan deniz harikasının kendisini açıkça bilemedik. Biz şimdi denizaltıya doğru dönmeyi düşündük. Bulduğumuz pahalı eşyaları getiremezdik, öyle olduğundan yerini belirleyerek, kuzey buz güney enlemlerinin kaçınıcı derecelerinde yattığını öğrenip, dönerek denizaltıya doğru yürüyorduk, bize doğru bir deniz harikası yüzerek geliyor gibiydi. Deniz suyu ikiye ayrılmış gibi güneyden geliyordu. Yakınlaştı, bu anda bize mi veya başkasına mı kötülük tasarlıyordu? Hayır. Fakat deminki deniz harikasının yanına geldiğimizde yürümesini durdurur gibi, yavaşladı. Biz de yolumuza devam ettik. O hayvanın gerçekten bize kötülük tasarlayarak geldiği belli oldu. Yürümesini daha da hızlandırdı. Biraz sonra bizim yanımızdan denizi şarıldatarak yüzerken, bize doğru kuyruğuyla çarptı, on altımızdan birimiz bu deniz hayvanının kuyruğunun gücüyle sarsılıp zor düzeldi. Yukarıya doğru geçerek, dönüp geri geldi, yine kuyruğunun gücüyle çarparak geçti. Fakat bize çok zarar veremedi. O

aşağıya doğru gitti, biz ise düz yürüdük ve birçok molozun alt tarafından demin bize karşı yüzen büyük hayvanın silüetine benzeyen hareketsiz yatan iki tane daha küçük deniz canlısına rastladık. Bunun onun çocuğu olduğunu anladık, o yüzden karşılık veriyormuş. Bu deniz canlısına rastladıktan sonra daha da korktuk ve oradan bir an önce uzaklaşmak istiyorduk.

Karnımız da acıktı. Eczaneden ölçerek aldığımız nefes almak için gerekli oksijenimizin de bitmesine az vakit kaldı. Bu da bize büyük korku yaratıyordu.

Deniz dibindeki pahalı eşya bizim gittiğimiz yolu gösteriyordu, şimdi ise hiçbir ışık yok, hiçbir şeyin karaltısı hissedilmeyip sadece buz altında saklanan denizin hesapsız oranda suyu var. Eğer bizim ışığımız olmasaydı kim bilir Kuzey Kutup Denizi'nin bir yerinde nelere yem olarak, canımızdan olacaktık. İşte şimdi de bunun gibi düşünceler düşünerek, bir taraftan denizaltıya ne olduğu, ikincisi acaba başka tarafa mı gidiyoruz düşüncesindeydik. Her birimizde pusula vardı.

Ne yapacağız, büyük bir korku içindeyiz? Oksijen tüpümüzün içindeki oksijenin bitmesine de iki saat kadar vakit kaldı. Eğer iki saat boyunca denizaltıyı bulamazsak, denizin dibinde oksijensiz bir dakikaya dayanamayacağımız ve öleceğimiz hepimizce aşikârdı.

Nasıl olduysa elimizdeki pusulanın yönüyle denizaltının yer aldığı tarafa doğru yürümek uygun oldu. Toplanarak yoğun su tabakasını yarararak gidiyorduk. Hala aydınlıktan haber yoktu.

Uçsuz bucaksız olan sadece denizdi. Ondan başka hiçbir şeyin namı hiçbir şeyin sesi bilinmiyordu. Nereye gideceğiz, denizaltıyı nereden bulacağız? Bu da bizim için belirsizdi. Çaremiz kalmadı, şansımız tükendi. Denizaltının nerede olduğunu nasıl öğreneceğiz? Şu anda sadece elimizdeki aletin yönüyle karanlık deniz tabakasını dolaşarak gidiyoruz. Bir anda etrafımızdan bir korna sesi çıktı. İşte şimdi denizaltımıza doğru geliyor olduğumuzu hissettik. Oh, diyerek içimden bir iç çektim.

“Yürüyün, arkadaşlar, son güçle suyu bir yarararak gidelim” dedim ve öne çıkarak yürüdüm. Aniden denizin içine aydınlık dağıtarak, projektörün ışığı

aydınlanmaya başladı. Projektörün ışığı denizaltının ne kadar uzakta olduğunu belirtti. Biz onu gördük, büyük bir sevinçle vücudumuza güç gelerek, ilerledik. Denizaltıya ulaştık, on altımız kapıdan yorgun ve bitkin halde içeriye girdik. Islak elbiseleri çıkartarak, olan biteni denizaltıda anlattık ve rahatça dinlendik. Denizaltıdakiler de boş durmamışlar, onların da yaptığı hizmetleri çokmuş. Denizaltının etrafındaki alanlardan farklı canlılar ve her türlü yeni elementlerin sayısını bulmuşlar. Kimya akademisyeni bu kutup yoluna çıktığımızda, buzun altında denizaltı gitmeye başladığından beri, deniz dibindeki toprakları kimyasal analiz etmeye başlamıştı, onun içeriğini kontrol etmeye başlamıştı. İşte bizim bildiğimiz doksan üç elementin üstüne bir tane daha yeni element bularak, sayıyı doksan dört etmiş oturuyordu. Bu sadece kimya ilmine katılan bir değişiklik, biyoloji ilmine de yeni katılımlar oluyordu. Bunlar gibi fizik ve başka ilimlere kendiliğince yeni keşifler katılıyordu. Bu araştırmaya gelen bazı profesörler, ilim işçileri tabiatın birçok sırrını keşfettiler. Bu tarafından hepimize sevinç yaratıyor. Fakat böylece buzun altında, denizin dibinde kalacak olursak, bu bilgiler nereye gidecekti ki? Bizle birlikte deniz dibinde yatacağına şüphe yoktu. Öyle olsa da, herhangi bir yolla tabiatın hapsinden kurtulmanın gerekliliği bütün araştırmacıların büyük görevi. Şimdilik bu amaç yerine getirilmiyor. Hiçbirimiz falanca yolla kurtulacağız diye onun yolunu daha söyleyemedik.

İşte bu gibi bir vaziyette bir ay kaldık. Hiçbirimiz kurtulma yolunu bulamadık. Eğer çabalamadan yatmaya devam edersek asırlar boyu bir denizaltıya toplanmış halde kalacağımıza şüphe yok. Nasıl olur da tabiatın esaretinden kurtulurduk bir kere de biz tabiata baş eğmeyip, tabiat bize baş eğecek gibi olsun. O sebepten kurtulma yolunu düşünmek lazım. İşte bu görev hepimizin aklındaydı.

Günlerden bir gün uyandıktan sonra, onu bunu düşünürken aklıma bir şey geldi. Suya batıp çıkan ama içine su girmeyen lastik botumuz vardı, ona motor yerleştirerek, uzak tarafa yol giderse ne olacağı fikrini denizaltıdakilere anlattım.

Onlar da benim düşüncemi uygun buldular ve sağlam botlardan biri seçildi, motor takmak ve kaybolmamak için kullanılacak aleti yerleştirmek üzere iki iyi makineciye teslim edildi. İşte arkadaşlar, şimdilik maksat yerine getirilmiş gibiydi, bugün bütün gün büyük sevinç içindeydik.

İki günden sonra deminki su girme imkânı olmayan bota söylenen her şey yerleştirilerek, hazırlandı. Elektrik enerjisi ile dönen motor, elektrik veren bazı maddeler ve aletler konuldu. Uzak yollarda gerekli şeylerin hepsi de onun içinde yer aldı. Onu suya indirerek, sürerek baktık. Saatte 50-55 km hızla yürümeye ayarlanan motorun dönme hareketi vardı. Kısacası onun uzak yerlere gitme imkânı olan, motorlu, küçük, su altında giden bir bot oldu. Bununla uzakta kalan vatana kadar haber etmek mümkündü. Hepimiz bununla iki kişinin gidip gelmesini uygun gördük. Danışma büyüğümüz, böyle işleri başından çok geçiren akademisyen, uzak vatan toprağına ne zaman ulaşılacağına bilgisini verdi ve o da olan işe sevinir gibi, öğütler verdi. Bununla iki kişi gitmeye hazırlandık, fakat yiyecek ve yola lazım olan aletleri yerleştirdiğimizde sadece tek kişilik yer kaldı. Şimdi bu su üstünde giden botla tek kişinin gitmesinin uygun olacağı kararlaştırıldı. Seferi heyetin müdürü “kim gider” diye sordu. O zaman ben giderim dedim ve gitmek için hazırlandım.

20 Temmuz sabahı saat 8’de yola çıkma emri aldım. Saatin akrebi sekizi gösteriyordu. “Ben milletin görevini yapacak insanım, ben bu büyük halk için yaratıldım” dedim ve seferi heyetçi arkadaşlarımın hepsiyle kısaca vedalaşarak, denizaltının içinden dışarıya çıkıp, suya girdim ve uzak yola çıktım.

Bundan sonra olay sadece benim etrafımda olacaktı. Denizaltıdakiler şimdilik dursun. Ben ise çoğunluğun görevini almış, küçük bota yoldaş olmuş bir insanım. Saatte 55 km hızla güneye doğru gidiyordum. Bilindiği gibi üzerimi kaplayan Kuzey Kutup Denizi’nin buz parçalarıydı.

Alt tarafım ise, denizin dibiydi sadece belirli bir mesafe uzağa gidiyordum. Ne zaman ulaşacağım, ne zaman buzdan kurtulacağım, bu tarafı benim için belli değil. Sadece hiçbir engelle karşılaşmadan gidiyordum.

Elimdeki pusulam hangi tarafa doğru yönelerek gittiğimi gösteriyordu. Şimdilik hiçbir şeyin baskısına, hiçbir şeyin korkusuna rastlamadım. Önümdeki tek amaç ulaşım, memlekete haber vermek, uzakta kalan arkadaşlarımı sağ salim tabiatın gizemli sırrını birçok yeni keşifleri ile kurtarmaktı. Çok zaman gittim. Tek başıma bir sürü zorluklarla gidiyordum. Hayır, aniden yüzeyde yüzen kutup denizinin üstünü kaplayan buzdan kurtulacak gibiydim. Bazen tek tek gezen parçalarına rastlıyordum. Ben bunları düşünürken önümden yüzerek yaklaşım gelen bir balina botumu kuyruğuyla devirerek vurup geçti, botum sallanarak düzeldi. Motor hareket edemeyip, durdu. Çarem tükendi, nasıl bir çözüm bularak motoru çalıştıracak, uzak yoluma çıkacağım? Botum ise, hareketsiz yüzeyde yüzerek kaldı. Hayır, birdenbire deminki balina mı, yoksa başkası mı, benimle oyun oynuyor gibi yukarı aşağı vurarak, kuyruğuyla beni bir felakete uğratacak gibiydi.

Aradan kırk sekiz saat geçti. Hiç yardımsız sadece denizin deli dalgasıyla bir o yana bir bu yana sürüklenerek günleri geçiriyordum. Uzağa bakınarak, birisinden yardım gelir mi diye ümit ediyordum. Fakat hiçbir şey görünmüyor, hiçbir şeyden haber yok. Denizin dalgasından başka bir sineğe bile rastlamadım. Olan olayları günlüğüme yazıp koydum ve geçen 1600-1700 yıllarındaki deniz seyahati hakkında yazılan kitaplarımdan eğlenmek için okumaya başladım. Bunda olan olayın ilginçliğine dalıyordum. Kendim de onun biri gibi olup, deniz arasında dolaştığımı düşünüyordum. Daniel Defoe'nin "Robinson Cruse" adlı hikâyesini hatırlıyordum. O sadece deniz yüzeyinde gezerken sıkıntıya rastladıysa, biz de buz altında giderken bu olaya rastladık.

Motorun çalışmayıp, botumun denizde yüzerek kalması bugünle birlikte dört gün olacak. Dört günden beri bir tane bile canlıya rastlamadım. Büyük üzüntülerimden birisi de: eğer gökyüzünü araştırarak astronomi aletlerinden olsaydı yavaş yavaş araştırmaya başlardım. Fakat bu aletlerim buz altında kaldı. Sadece dalgalarla eğleniyor gibi uçsuz bucaksız çok büyük bir alanda gidiyordum. Motor çoktan durmuştu. Şu anda geçirdiğim olayları aklıma getirerek, botu harekete geçirme çabasıındaydım. Hemen sol deposunun telini motora bitişitirdim. "Zuu"

şeklinde bir sesle ileriye doğru rastgele gitti. Oyun oynayan balinalardan ayrılarak yoluma devam ettim.

İşte böyle bir riskten kurtularak, şimdi bundan sonra direk gideceğim düşüncesiyle durmadan gidiyordum. Fakat yine kötü duruma rastlayacağım gibi. Ben denizaltıdan çıkalı çok zaman oldu, o zamandan beri hiç uyumadım. Şimdi de uykum geliyordu. Uyumak istiyordum ama o zaman büyük tehlikeye rastlayacak gibi oluyordum. Eğer uykuya aldırıp, botu kendi hâline bırakırsam, sağa sola çarparak, motoru parçalardı. Motoru durdurup, uykumu almak istiyorum, bu da uygun değil. Eğer botu durdurursam, o zaman deniz hayvanlarının bana ne yapacaklarının farkındayım. Bu iki büyük korku benim canımı sıkarak, uyumama imkân vermedi. Gözlerimi kırarak botu sürüyordum, sonra uyuyakalmışım. Botun dalgalı tarafa yüzerek, herhangi bir şeye çarptığını hemen hissedip, derin uykudan gözlerimi açtım.

Çarem yok, gücüm tükendi. Çoğunluğun işini koruyan bendim. Fakat ben böyle duruma rastlayıp, yaratılış hapsinden nasıl kurtulacağımı bilemeyip, mavileşen deniz yüzeyinde cansız eşya gibi botla yüzüyordum. Yoldaşlarım Kuzey Kutbu altında yatıyordu, bense iki arada sayısız büyük alanı kaplayan mavi denizin yüzeyindeydim.... İki aydan beri sadece ilk kez bugün güneşi görüyordum, su yüzeyinde gündüz saat 12 civarında parlayan açık güneşin şulesiyle selamlaşır gibi gözlerimi zor açtım.

Gürültüsüz büyük denizin yüzeyindeki güneş nuruna bakarak, uzaktaki deniz üzerindeki tek tük karaltılara dikkat ettim.

Motorun neden durduğunu öğrenmek için altındaki makine parçalarına bakarak, elimle çevirip denedim. Fakat onun arızasının botun iç tarafında değil, motorunda olduğunu anladım. Herhangi bir sert eşyaya çarparak kırıldığını hissettim. Motoru gemiden alıp, tamir edip, tekrar yerleştirmeye bende derman yok. Benimle birlikte makinist de yok. Kısacası, bir ömür bu deniz üzerinde kalacağımı düşündüm. Denizin dalgasıyla, rüzgârın esişiyle kim bilir nerelere giderim diyordum.

Saatte 55 km yol gitmenin yardımıyla sadece buz altından çıkmıştım. Fakat şimdi de memlekete ulaşmak için çok zaman, çok güz gerekti. Şimdi saatte yalnız 55 km gitmek değil, 55 metre bile gidemeyip, bir belaya uğramıştım. Düşüne düşünce hiçbir fikir, hiçbir şans bulamadım. Sadece böyle durup kalacakmış gibi oldum. Bana yardım edecek hiçbir insanoğlu da yakınlarda yoktu. Sadece mavi deniz dalgasıyla yüzerek deniz üstünde on iki gün geçirdim. Ertesi gün sert fırtına olmaya başladı. Denizin üstü ev boyu kadar yükselen dalgalarla kaplandı.

Yükselen dalgayla birlikte bir yukarı çıkarak bir aşağı inerek denizin hareketiyle ilerliyordum. Kuzeyden esen fırtına botu güneye doğru sürükledi. Herhangi bir belirsiz tarafa şiddetli dalganın yönüyle sürünerek gidiyordum. Uzaktan kör karanlık bir şeyin silueti görünmeye başladı. Heyecanlanıp, yaklaşır mı acaba diye, o karaltıdan gözümü ayırmadan gidiyordum. Meğer onun sadece dumanını görerek geliyormuşum. Şimdi ise onun kendisini görmeye başladım. O vapurmuş. Beni kuzeyden, onu doğudan batıya doğru yel eserek birbirimize yaklaştırdı. O da yaklaşarak geldi. Ben öyle büyük bir şeyin karaltısını daha uzaktan gözümün önüme getirmeye başladım. Fakat, ondakileri kim bilir? Dalgayla yukarı yükselip, aşağı inen beni görür mü veya görmez mi, orası şimdilik belli değildi

Çok zaman geçti, bana gözükken vapuru da kaybettim. O beni deniz dalgasının arasından nereden görsün, kendi yoluna devam edip uzaklaşarak gözden kayboldu.

Uzun süre sonra kıyıya ulaştım. Dalga beni ne kadar uzak yerden buraya getirdi diye üzüldüm. Dalga botu kıyıya çıkaramadı. Pencereden yavaşça kıyının sığ olduğunu fark ettim ve üstümü çıkararak, hemen bottan denize atladım. Botumu sürükleyerek kıyıya çıkardım.

İşte şimdi genç yüreğime sevinç girdi. Uzaktaki yoldaşlarımı zannediyorum şimdi kurtarabilecektim. 2-3 ay kadar kuru yere basmadığım hepimizce aşıkârdır. Rahatça yürüyüp ayağımı dinlendirdim, eğlendim, özgürce bir koştum. Yeni kuvvet, yeni güç vücuduma girdi gibi. Yürüyüp dururken bir adaya rastladım. Güneş batmıştı. Yüksek tepeye çıkarak, uzak yerlere baktım. Yemek yedim. Şimdi botumun içine girerek, kapısını iyi kapatıp, rahatça uyumayı düşündüm ve bota geldim.

İki tarafın hepsi sakindi. Denize de sakinlik geldi. Sadece yavaşça kıyıdaki taşlara çarpan mavi dalgayı görebiliyordum.

Tabiat bütün sakinliği kucağına almış gibiydi. Bir adayı bütününü sarmış gibi adanın kıyısında sadece ben varım. Yüzümü yıkayarak, yiyeceklerimi suya bandırıp yiyip karnımı doyurdum. Şimdi önümdeki görevlerden biri, bu adada insanoğlunun olup olmadığını öğrenmekti.

Botumu bir barınağa saklayıp, iki günlük yiyecek alıp, vakit ölçücü, yönleri belirleyici, herhangi bir felaketten koruyucu aletleri alıp, güneye doğru gittim.

Bu benim ilk kez yaya seyahat edişim olacak. Elime dürbünü alarak, her bir tepeciğe çıkıp uzak yerlere dikkatle bakıyordum. Fakat hiçbir şey yok. Her şey sakin, kıpırdayan hiçbir şey gözüküyordu. Biraz sonra denizin kıyı tarafında uzanan bir sürü foka rastladım. Onlar beni görür görmez suya girip kayboldular. Bu benim karada yaşayan hayvanlara ilk rastlamamdı. Bundan sonra birçok hayvana rastlamaya başladım. Fakat insanoğluna daha rastlayamadım.

Gündüz saat bir buçuktu. Gideceğim yer hala belli değildi. Bir anda alt tarafımdan bir büyük tepe görünmeye başladı. Bir şekilde o tepenin üstüne ulaşmayı düşündüm, akşam oldu, tepenin zirvesine zar zor ulaşım, uzak yerlere dürbünle baktım. Güneydoğudan süzülerek yükselen dumanı ve çadır gibi karaltıları gördüm.

Benim amacım ona ulaşmaktı. Gece yürümeyi uygun gördüm ve uzak karaltılara doğru ilerledim. İnsanoğlunun çok mekân edinip, oturmadığı yerlerde, bazen yolsuz yerlerde hapsolüyor, bazen de pınar suları aşıyordum. Sonunda yaklaşılarak ulaştım. Orada insanoğlu varmış, kuzey takımada ilim araştırma meteoroloji istasyonunun birisiymiş. Ben onları cihazlarından tanıdım. Sıcak uykuda yatan insanları uyandırmaya başladım. Onlar beklenmedik yerden gelen bu insana (bana) şaşırdılar. Kim olduğumu onlara anlattım. Onlar da ilk kez Kuzey Kutbu buz altına giden uzun seferden biriyle tanışarak, bize çoktan beri ulaşamadıklarından bütün Kuzey Kutup istasyonlarına haber verildiğini ve her yerde bizi aramaya başladıklarını söylediler.

Onlar benim kim olduğu öğrendikten sonra, mutlu oldular. Hemen ülkeye telsizle bütün gece haber edip, benim gelmemi kutladılar.

Hava güzel. Ağustos ayı, bu olsa da yaz mevsimi insanı kucağında güzel güzel uyutuyordu. Güneş yukarı yükselmiş, saat 10 olmuştu. Derin uykudan gözlerimi açtım ve uzaktaki yoldaşlarım aklıma gelip, ana vatanım ve onun kalbi Moskova ile haberleşmek için telsiz yardımıyla konuşmaya oturdum. Bize hava gemilerinden birkaçını ve buz kıran aletlerden göndermelerini istedim.

Önceden belirlediğimiz gün saat 9’da hava gemilerinden altı yedi tanesi uçarak geldiler ve bizim olduğumuz adanın doğusuna denizin üstüne konarak, kıyıya yakın durdular. Vatanın kahraman pilotları benimle görüştüler ve öteki yoldaşlarımın nerede olduklarını sordular. İlk hedefimizi yerine getirmeye başladık. Bundan sonraki amaç ise uzak buz altında kalan seyahatçileri komple sağ salim kurtarıp almak idi. Elbette bu kadar olaydan sonra bu işin de yerine getirileceği belli oluyor ya. Dilediğim maksadıma, düşündüğüm amacıma ulaştım. Halk için, vatan için tabiatın esaretinde kalan yoldaşlarım işte şimdi kurtulacak, hiçbir engel olmayacaktı. Az zaman geçtikten sonra, kendim çağırdığım hava gemileriyle serin yeli yarararak onların üstündeki buza gelip konacaktık. Kutba doğru uçuş zamanı geldi. Şimdi hava gemilerine binmeye başladık. Yerleşip oturduk. Sıkı giyinerek, uzak kutba su üzerinden yükselerek, yedimiz de turnalar gibi dizilerek yola çıktık. Pervaneler durmadan çevrilerek, temiz havayla ilerleyerek gidiyorduk. Hava gemilerinin içinde o yana bu yana sendeleyerek, sürekli yolu artırarak biz de gidiyorduk. Bunun gibi zaman geçmeye devam ediyordu, biz gittikçe kutba yaklaştık, denizaltının bulunduğu kuzey enlemi ve batı enlemine yaklaştık.

Yavaş yavaş, hava gemileri buz parçasının üstüne varıp kondular. İşte şimdi buz altındakilerin üst tarafına ulaştık. Bizim geldiğimizi hissettiler mi acaba diye inip gelen hava gemisinin pilotuna söyledim. O da sevinçli yüzüyle bana bakarak, gülümsedi ve “Sıralanan buzun kalınlığından pervanelerin sesini nereden duysunlar” dedi. Hepimiz bir yere toplandık ve bundan sonra olacak işimizi uzatmayı konuştuk.

Hava soğuk, karla karışık kasırga batıdan doğuya doğru durmadan esiyordu. Havanın soğukluğu -26 dereceyi gösteriyordu. Uzaktan getirilen aletleri geminin içinden indirip, buz üstüne koyduk ve buz kırma için gerekli eşyaların çoğunu bir yere yığdık. Şimdi bundan sonra yemek yiyip, biraz dinlenip, uyuma niyetindeydik. Ondan sonra ise, buz altındaki insanları kurtarmaya girişecektik. Denildiği gibi, yemek yiyip, uykuya daldık. Güneş görünmüyordu. Göz görmez sisli ufuk boyunca uzayan çevre. Etraf beyaz kar ve mavi buz ile kaplı. Bundan başka hiçbir şey gözüküyordu. Yaz mevsimi olsa da termometre sıfırdan yukarı çıkmıyordu. Sıfırdan aşağı -25-26 dereceleri gösteriyordu. Ben kutbun buz altındaki bu taraflarının çoğu yerlerini görmüştüm. Fakat onun böyle dış hava durumu ve yer şartıyla tanışmamıştım. Şimdi yeni tanışıyordum. Buz altında yatan yoldaşlarımın çoğu da benim gibi kutbun geniş yerlerinin şartıyla daha tanışmadılar. Onların da buz altından çıktuktan sonra tanışacaklarına şüphe yok değil mi? Fakat şuan ne yaptıklarını ve yaşamlarının nasıl olduğunu bilemediğime üzüldüm.

Kalınlığı üç kilometre olan buz parçalayıp, ne zaman onları kurtaracağız, ne zaman onları tabiatın hapsinden ayıracağız? İşte işin bu tarafını acilen bekliyordum. İşaretlenen kuzey enlem ve batı enlemin ortasındaki denizaltının olduğu yer buymuş deyip enlemlerin saniyelerine kadar belirleyerek, indiğimiz yerin iki kilometre uzağına vardık. Buz kıran ilaçların birkaçını götürüp yığdık ve yanıcı fitili boş tellerin ortasına uçaklarımızın konduğu yere getirdik. O fitile ateş koyup, buz kıran ilaca yetiştirme maksadındaydık. Fitile ateş yakıldı, on beş dakika sonra büyük, sert bir sesin çıkmasını bekliyorduk. İşte o zaman çıkan sesi duyarlar mı ki düşüncesindeydim. Fakat vakit geçiyor olsa da, ses hala yoktu. On beş dakikadan 20 saniye geçtiğinde, kulağı yankılayan yüksek ses çıktı ve yükselen siyah dumanla karışık buz parçaları yukarı yükselerek, iki tarafa sıçrayıp parçalanmaya başladı. Bizim durduğumuz yere de buzun kırılmış parçaları düştü. Yumruk kadar ve ondan küçükleri altı yedi kilometre uzaklığa fırlamış. O ilacın patlaması bitti, buzun parçalanması durdu. Biz yaklaşarak vardık. Birçok derinlikte ve 300 metre kare alanın buzunu ufalayıp, parçalayıp, nerelere uçurmuş. Şimdiki parçalanmış buzun kalınlığı galiba 725 metre derinliği oymuş. Oyulan buzun altına inip, bir haber var mı fikriyle buz altına kulak verdik, fakat hiçbir şeyin haberi yoktu. Tekrardan oyulan

buz çukurunun altına çok sayıda buz kırıcı aletlerden getirip toplamaya başladık, deminki kalıp ile ateş yakmaya hazırlanıp, yerimize geçtik ve fitilin yardımıyla ateşi yaktık. Ateş de bilindiği üzere fitille hızlıca yandı. Biz de buzun kırılmasını bekleyip yatmaya devam ettik. Biraz vakitten sonra siyah duman yükselerek, yüksek ses yine çıktı. Buzun az öncekinden daha büyük kırılmış parçaları bizim yanımıza fırlayıp düşüyordu.

Biz uçağın içinde, yukarı yükselip, geri güçlkle yere düşen buz parçalarına pencereden dikkatlice bakıyorduk. Biraz sonra parçalanıp düşen buz kırıkları durdu. Hepimiz deminki buz kırılan yere gittik. Fakat hala buz parçalanıp, bir oyuk çıkararak su gözükmemişti. En derin çukur olmuş, o kadar derin olsa da buzun kalınlığı daha parçalanmamıştı. Eskisine göre sonra konulan ilaç buzunu daha derin oydu, şimdi üçüncü kez yapmak gerekiyordu, parçalanmış buzların altına biraz daha ilaçlardan yığıldık.

Eninde sonunda kırılacak deri gibi, yeni fitili bitiştirip, bulunduğumuz yere kadar götürüp ateşe verdik. Yine buz parçaları yukarı yükselerek, geri düşüp kırılıp bin parça oluyordu. Biraz sonra durdu. Biz yine toplanarak gittik, buz artık zar zor delinmişti ve deniz suyu görünüyordu. Fakat buzun altındakilerden hiç haber yoktu.

İşte böylece, yüksek buz kıyısının tepesinden temiz deniz suyuna bakarak, çok zaman durduk. Onlardan hiç haber olmadığından denizin altına aramızdan dört beş kişi inmek zorunda kaldı. Ondan dolayı, ben dâhil beş kişi kıyafetleri giyindik, öylece deniz altına inmeye hazırlandık. Buzun kıyısındaki buz deliğinden halatla dördümüz de indik. Yavaşça suya ulaştık, oradan deniz altındaki yere ulaştık. Benim Kuzey Buz Denizi'nin altına doğru ikinci gidişimdi. Her birimiz elektrik ışığıyla yol bularak gidiyorduk. Bir anda doğumuzdan deniz suyunun arasından belli belirsiz parlak bir ışık çıkmaya başladı. Bu benim için şaşırtıcı iş değildi, fakat başkaları için nasıl olduğunu bilmiyordum.

Yavaş yavaş o aydınlığa doğru yürüdük. Yukarı giden yolumuzda belli belirsiz insanoğlunun karaltısını görmeye başladık. Onlar da bize doğru yöneldiler. Yaklaştık. Onlar belirsiz insanlara şaşırmış gibilerdi. Ben onların yoldaşlarım

olduğunu hissettim ve çok sevindim. Fakat su geçirmeyen elbiseleri de onlar giymişti. Kimin kim olduğu anlaşılmıyordu. Bazılarının konuşmasından tanıyordum. Çok büyük bir sevinçle karşıladılar. Kucaklaşarak görüşmek bizim için gerçek hevesti. Fakat su içinde olduğumuzdan bunun imkânı yoktu. Su giyimleri çıkarılmaz. Yavaş yavaş ışık çıkan denizaltı tarafına doğru yürüdük. Onlar herhangi bir şeyden çıkan şaşırtıcı sesin tıkırtısını takip ederek geliyorlarmış. İşte gelirken birbirimize rastladık. Onlar heyecanla vatanın halini ahvalini ve bizim gelmemizi soruyorlar ve seviniyorlardı. Onların nasıl olduklarını da biz soruyorduk. İşte böyle konuşmaya dalarak, denizaltıya nasıl yaklaştığımızı da hissedememişiz.

Geçen gördüğümüz pahalı eşyanın çoğu parçasını ufalayıp, getirmişler. Ondan başka da çok pahalı eşya madenlerini bulmuşlar, onların olduğu yeri belirleyerek haritaya indirmişlerdi. Elbette bunu bu kitapta anlatmaya gerek yok. Sizler her bir dersi ayrı okuyorsunuz, her bir yeniliğin nerede, ne zaman olduğunu biliyorsunuz. O sebeple şimdiki işimize başlayalım. İşte böyle büyük başarılarla sahip olduk. Sonraki amacımız gitmekti. Eskiden denizaltımızın üstünü hep buz kaplamıştı. Ama bir sürü değişiklikler olmuş, buz denizaltıdan 17-18 metre yukarı yükselip, denizaltıyı serbest bırakmış. Sonraki maksat ustalikle denizaltıyı delinen açığa çıkarmak ve bir şekilde buzun üstüne kaldırıp çıkarmaktı. Bunu yerine getirince, bizim ilk kez buz altı ile giden araştırma seyahatimizin görevi büyük bir başarıya sahip olacaktı. Bu olayı baş kaptana danıştım. O da benim lafımı kabul etti. Biraz zaman sonra ben denizaltıyı o yeni buz deliğine doğru kımıldatmayı tasvip ettim ve kaptan tayfalara emir verdim. Çok zamandan beri burada olan denizaltımız kımıldayıp hareket etti. Yavaşça battığı yerinden yükseldi ve harekete geldi. Denizaltımız düz yolda hareket ederek gidiyordu. Bir zaman sonra yeni buz deliğine yaklaştık ve delikten denizaltımız deniz yüzeyine çıktı. Buzun bir kenarına gelerek durdu. Uçak ile gelen arkadaşlarımız bizi sıcak karşıladılar. Ötekilerle kucaklaşarak selamlaşp, yanaklardan öpüştüler, böylece kutup buzunun üstüne hepimiz çıktık. Birkaç ay boyunca denizaltının içinden başka yerde rahatça yürüyemeyen araştırmacılar buz olsa da rahatça yürüyüp, yaratılış havasından yutup, rahatça nefes almaya başladılar. Bazıları benim çabalarım seviniyor gibi kucaklıyor, bazıları yüzümden okşuyorlardı. Beyaz sakallı babalar, akademik profesörler kutbun nazlı

yeline sakallarını sıvazlatıp, uzaklara göz atıyorlardı. Biz su altında çok günler yaşadık diye lafını ediyorlar. “İşte şimdi hava gemileriyle vatana gideceğiz. Sevgili vatanımızla yeni başarıyla selamlaşacağız” diyorlardı. Ansızın ilim araştırma yolculuğunun müdürü coğrafyacı akademisyen söz konuşup, bizim büyük başarımızın ve birçok zorlukta korkmadan, önümüze koyulan büyük görevi yerine getirmenin, bütün uzun yolculuğa çıkan araştırmacılara büyük inanç olduğunu ve vatanın böyle zor çalışmalarını yerine getirmeye hazır olduğunu bildirdi. İşte bunun gibi meseleleri hava gemisinin müdürü de konuştu. Kısacası bu anlar uzun yolculuk araştırmacılarının büyük sevinç dakikalarındandı Uçağa yüklenerek getirilen aletlerle denizaltıyı buzun üstüne çıkarma çabasıydık, yeniden delinen buzun etrafına altı tane makaslı platform yerleştirerek, onu içindeki elektrikli telle bağlayarak, altı makas platformunu da yerleştirdik ve denizaltıyı kaldırıp çıkarmaya başladık. Fakat içindeki eşyaların çoğunu sadece taşıyarak çıkarmayı doğru bulduk. Hızla çoğunu taşıyarak çıkarıp, makas platform ile kaldırma çabasıydık. Elektriği makas platformuna verdik. Makas platformları beş altı kat zincirlerle denizaltıyı dışarıya kaldırarak çıkardı. Biz büyük sevinç içindeydik. Fakat bunu götürmenin imkânı olmadı. O sebeple yeniden uçakla gelen insanlardan beş -altısını bırakmayı doğru bulduk. Ve ilim araştırma aletlerinin hepsini, yiyeceklerinin çoğunu ve diğer giyimlerin yeteri kadarını hazırladık ve altı kişiyi kendi istekleriyle denizaltıda bıraktık.

Elbette, çok güçlkle ve ilk kez buz altında giden denizaltıyı, kutbun buzunun üstünde bırakmak doğru olmazdı. Çünkü buzun yaz zamanı yavaşça erimesiyle denizaltının buzsuz deniz tarafına sürüleceği belli, o zaman denizaltıda kalan adamlarla telsizin yardımı ile haberleşip denizaltıyı denizin dibinden kurtarmayı düşündük Biz buz altındaki araştırmacılar, şimdi uzaktaki vatanımıza doğru yola çıkıyorduk, denizaltıda kalan altı kişiyle vedalaşıp hava gemisine bindik.

Öteki altı yoldaşımız da bizi uğurluyordu. Ansızın benim bindiğim uçağın pervaneleri dönüp hareketlenmeye başladı. Yavaşça yerden yükselerek, güneye ana vatana, halka doğru yola çıktık. Geldiğimizi telsizden haber verdik. Bizde şenlik, bizde güç, bizde heyecan, büyük bir sevinç vardı. Sabırsızlanıp ne zaman ulaşacağız

düşüncesindeydik. Çelik kuş havayı yarararak, durmadan gitmeye devam ediyordu. Fakat bizim endişemiz, bizim düşüncemiz her dakika, her saniye, halka, yere ulaşıyor ve biz hava gemisinin içinde oturuyorduk.

Gökyüzü açık, eylül ayının günleri, geldiğimiz uçaklar yavaşça havaalanına yaklaşıp, inmeye başladı. Bir anda yavaşça gelip konduk. Bizi bekleyen kalabalık halk sabırsızlıkla “yaşa” diye bağıyor, bizi kutluyordu. Vatanın oğul-kızları ve anneler, babalar akrabaların kardeşlik sesleri yükselerek, kutlama sözü konuşan insanlardan sonra, “Yaşasın Kuzey Kutbu’nun buz altındaki araştırmacıları!” çığlıkları durmadan yükseliyordu. Bizi vatanın gelecek kahramanları, müstakbel pilotları, müstakbel uçacak genç kartalları alkışlıyorlardı. Çan gibi sırmalı sesleri ile yaşasın diyorlardı. İşte arkadaşlar, bizim deniz altı araştırmamız böylece sona erdi.

3.4. Şarşe

Temiz mavi gökyüzü şafakta estiği yaylanın temiz yelinden tek tek yüzen, pamuk gibi beyaz bulutları kapladı. O bulutlar hızını hızlandırıyor gibi, batıdan doğuya doğru yöneliyor ve tepesini kar kaplayan, gökyüzüyle bileşen Ala-Too’ya saklanarak kayboluyorlardı. Güneş aniden dağ tepelerine dokunarak, gökyüzüne nur yayarak, aydınlığını yeryüzüne saçmaya başladı.

Onun kucağında doğanın bütün varlıkları uyanmış gibi, kırağı ile örtülen yeşil otun arasında soğuğa çarpılmış yatan kelebek gibi canlılar kanatlarını açıp, ayaklarını uzatıp, hareket ediyor gibiydiler. Bütün geceyi obaların uuklarına⁵, üzüklerine⁶ konarak geçiren karasinekler de sabaha kadar vızıldayarak, kanat çırparak, evdeki kap kacağa konuyorlardı ve onlar da kendi hallerinde gibiydiler.

Köyün kenarında, siyah çadırın güneş gören tarafında dağ tepesinden nurunu sıçratan güneşin sıcaklığında vücutlarını ısıtarak, beş altı yaş civarında bir kız ve üç dört yaş civarında göbeği çırılçıplak bir çocuk duruyordu. Çocuk uykudan yeni açılmış gözlerini kirli küçük eliyle ovalıyor ve:

⁵ Obanın kubbesinin sırkaları.

⁶ Uukun üstünden örtülen büyük keçelere denir. Onlar iki parçadan oluşur.

“Abla! Abla! Annem nerede, nereye gitti?” diyordu. Kız da onun sorusuna cevap vermeyip ağılın ortasında birçok koyunun arasında çalışan insanlara bakıyordu.

Ağıldaki birçok koyun insanın hareketiyle o yana bu yana dönüyor ve “Koş! Toş!” diye sesler yükseltiyordu. Koyonbay elindeki torbaya keçi sakalından kesilerek yapılan taşları elinde avuçlayarak tutup, her elli koyun geçtiğinde bir tane taşı torbaya indirmeye devam etti. Geçen gün ve dünkü saydığı koyunlarının sayısı doğru çıktı. 23 tane taş heybesine indi ve torbasında daha üç tane koyun fazlaydı. İşte bu sırayla Koyonbay’ın “siyah kır koyun” diye söylenen koyunları çiftiyle insanlardan önce sayılıp, ağıldan sıra halinde çıkmaya başladı.

Siyah öküze bir sürü uuk ve eskimiş, islenmiş bir üzük, hazırlanarak alınan biraz yiyecek, bir kova, iki leğen, bir kepçe yüklendi. O yükün üstüne üçer taneden altı tane kuzuyu heybesine koyarak, heybesinden kafasını çıkararak, yürütüp, o öküzü yükleriyle yedeğe alıp, aksi taya binerek, koyunların peşinden Bölök gidiyordu.

Şarşe deminki köyün kenarındaki çadıra yaslanarak duran kız kardeşiyle, erkek kardeşinin yüzünden öptü ve kahverengi sığına binip uzak yola çıktı. Kalabalık koyun sürüsü her günkü otlaklara doğru hızlıca, çok durmadan gidiyorlardı.

Koyonbay bir şeyi unutmuş gibi:

- Bölök, Bölök! “Gel buraya?” diyerek, kızgın bir sesle uzaklaşan Bölök’ü çağırıyor. Yedekleyerek giden siyah öküzün tasmağını Şarşe’ye verdi. Aksi tayın başını çevirip, yeldirerek geldi ve Koyonbay’ın sözünü dinledi.

- Bölök, sana bir şey söyleyecektim unutmuşum ya, deminki çocuğa iyice anlat, dinlemezse, kulağından tutarak yere bir çarp. Ona destek olacak annesi de yok. Sonra sende kalın kafalı uykucu, faydasız, kâfirsın, yıllardır hiçbir şeyi bilmiyorsun! Benim elimde uzun yıllardır çalışıyorsun, fakat soyu olmayan ahmağa bir şey öğretilmezmiş, sana neler demedim, neler anlatmadım. Fakat söylediğim söylediğim

yerde, dediğim dediğim yerde kalır oldu. Uzak yerlere tanınmadık koyunları olatmaya götürüyorsun. Dikkat et! Dikkat et! Ben de her cuma gelirim. Yürü koyunun peşinden!” dedi ve zor görünen seyrek sakalını sıvazlayıp kaldı.

Yine bir şeyi unuttuğunu hatırlayıp, yeldirerek giden Bölök’e ikinci kez haykırdı:

- Kök Bel’de kurt, beyaz leopar, ayı çoktur, koyunların arasında doğum yapmayanları da var, kör olup, yok ettirmeyin!” dedi ve dönüp evine girerek kayboldu. Hayvan zincirindeki kısrağı ilk kez sağan Şarşe’nin annesi oğluyla görüşmeden gitmesine üzülerək, kulun atan Temir’e bakıp, gözlerinden yaşlarını döktü ve:

- “Ne yapayım! Çocuklarım diyerek yetimliğe, dulluğa, açlığa dayanarak bu zamana kadar geldim. Fakat Şarşem’in görüşmeden gitmesi: annenin akli çocukta, çocuğun akli tarladaymış, Temir!” diye gözyaşlarını elbisesinin göğüs kısmıyla silip, yere koyduğu kovanı eline aldı ve köye doğru yürüdü.

Sağılan sütü Koyonbay’ın evine getirip, kabına doldurup, dönüp dışarıya çıkarak, kendi çadırına doğru yöneldi. Çadırda yaslanan çocukları annelerini görüp, yarışarak “anne” diye koşarak geldiler.

- Anneciğim! Abim nereye gidecek, nereye gitti, diye sordular.

- Bilmiyorum, kurban olduklarım! “İçten çıkan büyük yılanlar, insanı rahat bırakmıyorsunuz!” diyerek, erkek çocuğunu yerden kaldırarak öptü.

- Kurban olduğum yavrularım, abiniz koyun olatmaya gitti ya. Size söylemedi mi? dedi.

Kızı da:

- Evet, anneciğim, abim bize söylemeden ata binip gitti, dedi.

Kaldırıldığı erkek çocuğu annesinin boynundan kucaklayarak “anne” diyerek, annesine şımarıyor gibi, kıs kıs güldü.

- Hadi, yavrularım, Yürüyün eve diyerek bir çocuğunu elinden tutup, birini taşıyarak, çadırlarına doğru yürüdüler.

- Anneciğim ah! dedi boynunda asılarak gelen çocuğu, karnım acıktı, süt, süt!

- Ah, oğlum, ne yapayım ötekiler verir mi ki? Sütünü karıştırmadan gidiverdim de dedi çocuklarına.

“Siyah gri olan Türk koyunlarının cinsinden” diye, türkü söyleyen Koyonbay’ın siyah gri koyunları iki tarafı kayalık olan büyük dağ geçidinde yayılarak gidiyorlardı. Ön tarafta taştan taşa çarpılarak, şiddetle akan büyük su, koyunların ayaklarına kum, taşlar çarpıp, varıp o suya dökülüyor ve kendi hacmini kaybetmiş gibi, suyla beraber kayboluyordu. Kayalığın arasındaki taşın deliğinde çıkan yeşil otları yiyerek giden koyunların ön tarafında beş altı teke gidiyordu. Bazı koyunlar tezeğe ayaklarını batırıyorlar ve gerileyerek çıkarıyorlardı. Bölök ile Şarşe de koyunların peşinden dar yolda gidiyorlardı. Alt tarafında ve üst tarafında dağ geçidinin kenarında giden koyunlardan gözlerini ayırmıyorlardı. Bölök derin konuşmaya daldı gibi.

- Şake, Bölök. Ne yapayım, neler neler görmedim! Fakat arkamda destek, önümde yardım yok, dünyadan umutsuz mu gideceğim diyorum. Yaşım ise 40-50 arasında.

- Koyonbay neler yapmadı! Eşimi de abileriyle evlendirdi. Bitmeyen dertlerim çözülmeyen kaygım üst üste sıralanıp, kalbim soğudu. Vücudumdan kanım çekiliyor “Gençlik gidip, yaşlılık ulaşıyor” galiba oğlum. Sen gençsin. O sana ne kötülüğü görecektir veya ne iyiliği görecektir, oğlum senin baban olmazsa da annen var ve kardeşlerin var. Onlar büyüyüp yetişirler. Fakat ben fukarayı desene, yaşlanıp garip diye benim gibilerine ne denir! Yaşlı değil de neyim oğlum? Ben senin baban Bayzak rahmetlikten 3 yaş büyük olacaktım, Bayzak yaşasaydı gençliği anı olmayacak mıydı? Öldü gitti ya. Şimdi annen garibanın emeğini, çabasını aklından çıkarma, dedi ve derin derin iç çekti.

Vakit öğleni geçip ikindiye yaklaştı. Dağ geçidinin girişine çıkmaya az kaldı. Koyunlar doymuş gibi görünüyorlardı. Şarşe ile Bölök yük hayvanlarından inerek, üst ve alttaki koyunlara taş atarak ısıklık çalıyorlardı. Koyunlar da çaresizlikten baş eğer gibi, zorla tembelce hareket ediyorlardı.

Uzaktan parlayan ateşin ışığı bir şeyin şulesini veriyor gibiydi. Hayır, fakat uzun zamandan beri hareketsiz yatan Kök Bel sadece bugün mü insanoğlunun mekânı oldu, diye düşünüyorduk. Daha dün yaban domuzları devirilip gittiği yerde bugün ateş parıldayıp, boş tarlalar, bozkırdaki her türlü canlı varlıklar şaşırılmış gibi hissediliyordu. Bugün, geceleri uçurumun kenarında dolaşan kahverengi ayılar, gece çapulcusu olan kurtlar, leopar gibi yırtıcılar uykusundan uyanmış gibi, parıldayarak yanan ateşe bakıp, bir süre duruyorlardı. Onlar dağ çukurunun altında parıldayan alevin etrafında “mee” diye meleyen koyunların sesine kulak salıyor gibiydiler. Biraz sonra yanan ışığın alevi sönüp, Kök-Bel günlük şekline dönmüş gibi, susup kaldı....

İki tarafı kayalıklı, ortası dağ çukurlu ovalı Kök Bel’in otağında yer alanlar Bölök, Şarşe ve hayvanlardı. On civarında uukun başları birleştirilip, üstüne siyah üzükle örtülen Şarşe ile Bölök’ün çadırı dağ oyuğunun ortasında yer alıyordu. Ala Too’nun tepelerine güneşin gelip, yeryüzüne nurunu sıçratmaya başladığı andı. Gece şafak sökene kadar koyunlara endişe ederek, uyuyamayan Şarşe ile Bölök koyunların yayıldığı tarafa göz salıyorlar ve günlük olayları konuşuyorlardı. Şarşe de önceden görmediği bu yere şaşırıyor gibi yükselen Kök Bel’in güneşe bakan yöne, gölgeli tarafındaki uzaklara uzanan yüksek kayalarına göz salıyordu. Dağın kenarındaki kayaların arasında durmadan hareket ediyormuş gibi belirsiz bir şeyler gözüne görünüyordu. Suyun kenarındaki molozlardan “acı acı bağırın” dağ sıçanının sesleri kulağa duyuluyordu. Koyunlar ise o tarafa doğru dönüp gidiyorlardı.

- Şarşe, dedi Bölök. Kurban olduğum, koyunlar uzaklaşmasınlar, yaklaştırıp önünü çevirir misin? Yabani kurt çok olan bir yer burası, dikkat etmezsek yok ederler, dedi. Sabahleyin deri şalvarını baldırına kadar toplayıp, koyunların ön tarafını çeviren Şarşe nedense bir şeyin kıpırtısını hissetmiş gibi, yüksek sesle bağırdı. Hayır, aniden koyunlar da bir tehlikeyi fark etmiş gibi, yerden kafalarını kaldırıp, suyun kenarındaki moloza bakıp, yeri vurarak, bir araya toplanarak

durdular. Bölök de Şarşe'nin kederli sesine şaşırıp, eline değneğini alıp koşarak geldi. Fakat Bölök olayı hemen anlayamadığı için:

- Ne, Şake? Ne oldu? dedi.

- Gördün mü, Bökö, bana doğru koşuyordu, durdu, diye işaret parmağıyla molozun arasındaki belirsiz bir canlıyı gösterdi.

- O neymiş, dedi Bölök.

- Bilemedim, Bökö, bana doğru geliyordu, durdu kaldı, dedi.

- Ne yapacağız, hadi yaklaşarak bakalım, dedi Bölök.

- Isırmasın, Bökö?

- Ne için ısıracak ki. Biz insanız ya, insanlardan bütün hayvanların korktuğunu bilmiyor musun? Kocaman şey ondan korkarak bağırır mıymış? Bundan itibaren bunları çok göreceğiz değil mi, dedi Bölök, hadi yürü Şake, korkma, ne olduğunu açıkça öğrenelim.

Şarşe de ürken kalple, korkan gözle Bölök'ün peşinden yavaşça gidiyordu. Deminki hayvan bir şeye şaşırmış gibi olup, gelmekte olan Bölök ile Şarşe'ye baktı ve yerinden kımıldamadan durmaya devam etti. Ansızın Bölök ile Şarşe yaklaştılar. Bölök deyneğine yaslanarak durdu ve Şarşe'ye bakarak:

- Ayıymış ya, dedi.

- Şimdi ne yapacağız Böke, dedi Şarşe.

- Kendisi dokunmazsa saldırmaya gerek yok. Eğer biz saldırırsak, bizi zararlı görür. Bunlar inatçı hayvanlardandır. Biraz bekleyip gider, dedi Bölök.

- Öyle ise gidelim mi Bökö, dedi yavaşça Şarşe.

- Gideceksek, gidelim diyerek geri dönüp, otlakta gezen koyunlara doğru yöneldiler. Ancak ayı da bir tehlike yaratacakmış gibi, Bölök ile Şarşe'nin peşinden sallanarak yürüdü.

- Şarşe arkasına dönüp Bökö dedi.

- Deminki geliyor, ne yapacağız?

- Bölök de durup, arkadan yavaşça gelen ayıya baktı.

- Ne yapacağız, yiyerek öldürecek bizi..

- Hayır, kurban olduğum Şarşe, korkma, korkarsan daha çok hırslanır. Birden saldırırsa ben çatışırım..

- Ben onunla dövüşürken, sen bunu böbrek tarafına saplayıver diyerek, kınından bıçağını sıyırıp, Şarşe'ye tutturdu.

Ayı aniden geldi ve biraz duraksadı. Hayır, olmadı, tüylerini dikleştirerek, vücudunu gerdirip ağzını kocaman açıp bağırarak, onlara doğru ilerledi. Sonra kızgın sesinden, korkunç tipinden korkan Şarşe de Bölök'ün arka tarafına saklandı. Hayır, olmadı, Bölök ile dövüşmeye başladığını gören Şarşe, ne yapacağını bilemeyip bir an dura kaldı. Bölök üzgün sesiyle:

- Şarşe diye ses çıkardı. Ondan başka söz söyleyemedi, ayıyla boğuşma çabasındaydı. Şarşe de hatırladı ve elindeki bıçağı uygun şekilde tutarak, Bölök'ü yere yatıran ayıyı hedef alıp böbrek tarafına vurup geçti. Ayı acılı sesiyle sertçe bağırdı ve Bölök'ten ayrılp, Şarşe'ye doğru yöneldi. Şarşe ne yapacağını bilemeyip, beş adım uzaktaki büyük siyah taşın arkasına kaçtı. Ayı da acılı sesle sürçerek yıkıldı.

Ayının Şarşe'nin ardına düşmesine dayanamayan Bölök kafasını kaldırıp, beş-altı adım ilerledi ve düştü. Şarşe, Bölök'ün düştüğünü görüp, ayının pençelerinin Bölök'e değdiğini anladı ve:

“Bökö, Bökö!” diyerek, onun başını kaldırdı. Bölök dermansız, iki omuzuyla nefes alarak:

- Kurban olduğum, bir şeyim yok, ne olduğumu bilemedim, başım dönmüş, dedi. Ansızın deri şalvarın yırtılan yerinden kan yayıldı.

- Amcacığım, ne yapıyım dedi Şarşe, yere oturarak. Bölök eliyle sırtını sıvazlayarak, onun yaşarmış gözlerini görüp:

- Bir şey yok, kurban olduğum üzülme, dedi. Bölök birden gayretlenerek, yerden kafasını kaldırıp, sallanarak kalktı ve geri yıkıldı.

- Şake, “ay” diyerek sesini zor çıkardı. Elveda, kurban olduğum! Ecelim geldi galiba. Buraya yaklaş, yüzünden bir seveyim diyerek, tekrar iki eliyle yere dayayarak, Şarşe’ye bakıp kafasını kaldırdı. Kurban olduğum, dedi yine ikinci kez. Benim cesedimi kurda kuşa yem etmeden, iyice moloz dökerek git! Hoşça kal kurban olduğum. Bugünden gecikmeden köye git. Sen de ölürsün, dedi ve öldü.

Şarşe gözyaşlarına boğularak, nedense etrafa korkarak bakıyor ve civardan moloz taşıyıp getirerek, Bölök’ün cesedini molozla örtüyordu. Ona yardım edecek kimse yoktu. Gözlerinden yaşlarını döküyor ve uçurumlara bakıyordu. Nasıl yapacağım diyerek, dermansız ne yapacağını bilemeyip, “ben de öleceğim galiba! Annemin, erkek kardeşimin, kız kardeşimin yüzünü son kez görüp ölseydim!” diyip kederli oluyordu.

Ne yapsam, azaplı asil başım,

Neden ben kederlenip kalmışım.

Yaşamın zorluk tuzağında,

Hayatın gerçek günahını ben aldım.

Amcacığım, yok oldun, yola çıktın,

Dünyanın özgür olan ışığından,

Azabın “ilginçliğinden” sen de gittin.

Ömrün alevlenen mum çırağı,

Çaresizce ayı ile yola çıktın,

dedi ve alnından terini silip, moloz dökmeye devam etti. Bölök’ün ölmesine inanmamış gibi onun kafa tarafına kaçınarak yığıldığı taşları geri alır ve “bir şey konuşur mu acaba?” der gibi oldu. Fakat onun kanı akıyor, “Elveda Şake!” der gibi, Şarşe’nin sorusuna cevap vermiyordu. Şarşe gözyaşını döküyor ve:

- Bökö! Ne yapacağım? Ben öleceğim galiba! Bu düşünce onu gerçekten sardı. Gencin tasası artıyor, bir şeye gömülüyor gibiydi. Ne zaman Koyonbay’ın sayısız koyunlarını götürecek ki? Bahtım bitti gibi, gençliğin son demi gelmiş gibi, Bököm ile vedalaşıyor gibiyim düşüncesi onun genç vücudunu titretiyordu.

İki tarafı uçurumlu olan Kök–Bel’in yaylası şu anda Şarşe’nin genç gönlüne ne korkular veriyordu. Tümsekli kayaların arasında Bölök’ün ölümüne neden olan aylar gibi yırtıcıların kaç tanesi vardı? Böyle zorluklar Şarşe’nin başına gelecekmiş gibi hissediliyordu. Gözlerinden boncuk tanesi gibi dökülen yaşını elinin ucuyla siliyor ve yan tarafında otlayan koyun sürüsüne bakıyordu. “Uzak köylere sizleri nasıl güdeceğim” diyordu. Bölök’ü gömdü, biraz yana dönerek, bir şey der mi acaba diye taşa poposunu basarak oturdu. Fakat hiçbir hareket yoktu. Güneş yükselerek öğleye yaklaştı. Uzak yolu, acımasız mesafeyi nasıl geçip, bu kadar koyunla köye ne zaman ulaşır? Bu arada bu endişe Şarşe’nin aklından çıkmadı. Bölök’ün bu şekilde ölmesinin şaşkınlığı içerisinde, gözleri kararıp, tekrar gözlerinden acılı gözyaşlarını döküyordu. Çaresiz uzak yolu yürümek istiyor; fakat Bölök’ten ayrılamıyordu ve “yalandan” moloz döküp gitmeyim der gibiydi. Denizde dalgalanan sonsuz tasa nelerin menfaatinden, nelerin zorluğundan çıkmaz ki?

- Hayat, nasılsın? Benim burada olmam şaşırtıcı değil mi? Çirkin ölüm nasıl oluyor acaba? Bököm öldü diye kendisinin vasiyetiyle onu taşın altına gömdüm diyerek, gözlerinin boncuk tanesi gibi yaşlarını döktü.

Akşam olmak üzereydi. Güpegündüz sıcacık nurunu yeryüzüne sıçratan güneş, karşıdaki gökle dayanışan tepenin öte tarafına saklanarak kayboldu. Şarşe de Bölök'ten ayrılıp, uzaktaki köye gidemeyip, bu tehlikeli yerde geceleme için uygun gördü. Nedense uzak yaylaya, otlığa gelen koyunlar çok uzağa gitmeden o civarlarda o yana bu yana yayılıp doydular. Bazıları gamsız yatarak, geniş getirerek yatıyorlardı. Bazıları etrafa bakarak, bir şeyin kokusunu almış gibi, dikilmiş bakıyorlardı. Siyah öküz çadırın dibine gelip taneli güzel ota doyarak, hiçbir şeyden korkmuyor gibi kıtırdatarak geniş getiriyordu. Ters Kula büyük suyun kenarında kafasını yerden ayırmadan, yerdeki yeşil otlardan seçerek yiyordu. Şarşe'nin bindiği öküzü de siyah öküzün yanına gelip uzandı. Alt taraftaki kayalara çarparak, çağlayarak ses çıkaran sudan başka hiçbir şey hissedilmiyordu.

Şarşe de uzaklara göz salarak, kulak kabartıyordu, fakat hiçbir şeyin haberi hissedilmiyor gibiydi. Ses yok, söz yok... Her günkü avuntusunun bugün kaybolup, bu durumda olması Şarşe'yi bir felakete rastlatacak gibi hissediliyordu. Hayırsız, ucu bucağı olmayan sınırsız karanlığın arasında kalmış gibi hissediyordu. Bölök'ü gömdüğü büyük siyah kayanın altına doğru bakıyordu, fakat kıpırdayan hiçbir şey görünmüyordu. Gökyüzündeki sinek gibi faydasız ışığını yeryüzüne veren yıldızlara da bakıp, derdini anlatıyor gibiydi. Yıldızların batışını, şafak sökmesini bekliyormuş gibi, değneğini tutarak, koyunları kuşatıyordu. Hayır, fakat bugünkü şafağın sökmesi bir yıla uzamış gibi merhametsiz, ucu bucağı olmayan karanlık kapsıyor da duruyordu. Bazı şeyler göz önüne geliyor gibiydi. Neler göz önüne gelir ve neler gider. Bir şeyler acı tırnaklarını açarak, hayırsız suratını batıracak gibi hissediliyor. Ne yapsın, gözleri açılıp, kapanıp değneğini yere dayadığı şekilde biraz duruyor. Bazen göz önüne neler gelip, ürpererek uyanıyordu. Dağ tepesinden vızıldayarak esen yel, suyun köpürerek akan sesiyle birleşerek harekete geçiyorlardı. Belirsiz gecenin aydınlanması, uykunun gerçekten gelmesi Şarşe'yi bir şeylere yakalayıp verecekler gibi. Onun kederine bu tehlikeler karışıyor ve uykulu gözlerini açıp, bir şeyin seslerini dinliyordu. Fakat hiçbir şeyin kısırtısı duyulmüyordu. Ona sadece "gençliğin endişesi" gibi yaylanın yüz sıvazlayan güzel kokulu yeli haber verir gibiydi. Düşüncelere dalıp, "Çirkin keder neleri düşündürmez?" Şarşe'nin bu

durumda olması kader değil gibiydi. Nedense yarış atı gibi bir endişe, hızlı bir düşünce dağlara çarpıyordu.

Uzakta kalan kardeşleri ile annesini göz önüne getiriyordu. Orada giyecek giyimleri yok, yiyecekleri yok, çamların arasından, tümseklerin kenarlarından örümcek toplayarak, suya bandırarak yediklerini göz önüne getiriyordu. Gözlerine yaş gelip, boş tarlalarla karanlık gecenin kucağında gözyaşını döküyordu. Çok düşünerek, böyle olacağına “Bölök ile birlikte ölseydim de Koyonbay’ın koyunları tarlalarda kimsesiz kalsaydı” diyordu. Olamaz! Ansızın dağdan esen yele ve akan su sesine üçüncü bir ses katılıyor gibiydi. Nedense habersiz geniş getiren koyunların bazıları suyun kenarına bakarak, ön toynaklarıyla yeri çırpıyor ve hapşırıyordu. Şarşe de koyunların yöneldiği tarafa göz salarak, kulak kabartıyordu. Gerçekten ses ikinci kez tekrarlanır gibi oldu. Akşam suyun kenarında otlayan Ters Kula’nın sesi yükselip kayboldu. Koyunlar hemen bir araya toplanarak Şarşe’nin etrafına dizildiler.

Uluyan kurdun sesi Şarşe’nin olduğu yere kadar duyuldu. Fakat çok zaman geçmeden uluyan sesler sustular. Koyunlar da Şarşe’nin etrafında yeri tekmeleyerek, hapşırarak duruyorlardı. Şafak sökmeyecek gibi merhametsiz parlayan yaylanın yaz şafağı doğudan yıldızlar azalarak, kenarına beyaz çeken bir işaret, Şarşe’ye yaz şafağının sökmesini haber etmeye başladı. Hayattan umutlanarak sevincinden ağlamaya başladı ve gözlerini parıltarak, etrafında dolanan yerleri tekmeleyerek hapşırarak koyunlara danışır gibi “Eh yaratık! Hayvanın yırtıcısı hayvan, adamın yırtıcısı insanmış.” ya ne yapayım, Koyonbay böyle yapmasa nerden bu duruma rastlayıp, gençliğin bin bir endişesi sıralanıp, kalbimin ucunu üzüntü sarıp, hayatım bitmiş gibi, sökecek şafağın, çıkacak güneşin yazısına ulaşamayacak gibi olacaktım. Bököm ise Koyonbay’ın hareketi yüzünden bu dünyadan gitti. Ne yapayım, azap çekerek ağa düşen bu küçük çocuk neleri başından geçirmede. Çirkin ömür nasıl tatlısın. Azabın arasında olsam da, hayattan umutlanıp çok hayal ettim. Bilmiyorum, azap çeken bu başım ne olacak.

- Kim bilir... Mutluluğu göreceğim miyim, görmeyecek miyim? Bököm gibi hiç aydınlık görmeden bu dünyadan gidecek miyim? Bu da benim için belirsiz ya. Eh

çirkin yaşam eh diyerek, derin iç çekip, dört dönen koyunların korkusunu giderir miyim diyerek çok yüksek sesle iki üç kez bağırdı.

Koyunlar da ne oluyor der gibi bakınarak, tüylerini dikleştirerek, Şarşe'nin haykırışına kulak saldı. Şarşe ayağa kalkıp dolanan koyunları dolaşarak yanlarına hareketlendi. Fakat koyunlar Şarşe'den "burada kalmayacağız" der gibi peşinden gidiyorlardı. Uzak doğudan şafağı belli eden, beyaz kenarı yavaşça mavi olan göğü saran güneşin parlak ışığı yayılmaya başladı. Uzaktaki düşmanını saklar gibi kayalıklar bu durumda göz önüne gelip, hiçbir şeyin tehlikesi yokmuş gibi görünmeye başladı. İki taraf gözüküyordu ve koyunlar da felaketten kurtulmuş gibi sakinleşmeye başladılar. Şafak bembeyaz olup söktü.

Eh yaratıklar, buncanızı ben olmazsam yiyecekleri şüphesiz. Sizlere hareket eden o yırtıcı hayvanların insandan da korkmadığı belli. Suyun kenarında Ters Kula'nın vücuduna yırtıcı hayvanlar azgın burnunu sokmuş mudur acaba düşüncesindeydi ve çadırının arka tarafına geçip, kıyıya doğru baktı. Gerçekten onun fikri doğru çıkmıştı. Akşam otlayan Ters Kula yerinde değildi. Sadece uzaktan görünen çakıl taşlarının görüntüsü vardı. Ondan başka ne insan ne de hayvan o anda Şarşe'nin gözünün önüne gelmedi. Nedense bir sebeple koşarak gömülen Bölök'ün mezarına geldi. Yüz tarafına kaçınarak konulan taşı kaldırdı ve bir söz beklermiş gibi oldu. Hayır, onun kanı irini giderek: "Elveda Şake!" der gibi tatsız batık çukur gözleri ve onun bütün vücudu hareketsiz yatıyordu. Şarşe eliyle Bölök'ün yüzünü sıvazladı. Onun vücudu soğumuş, kanı gidip, yüzünün ateşi grileşip, çirkin ölümün gerçekten Bölök'ü kucağına aldığını şimdi anlamış gibi, gözyaşını döktü ve yüzünden aldığı taşı geri koyup, açık kalan yerleri yine taşla gömmeye başladı. Gerçekten Bölök'ün dönmez sefere gittiğine şimdi inanmış gibi uzaktaki köye gitmeyi düşündü. Yavaşça bir yandan öbür yana sallanan yeşil otu dolaşarak, Ters Kula'dan haber alayım diyerek, dün otladığı yere vardı. Bir de ne görsün? O çoktan vücudundan ayrılmış, sadece gümbürdeyen kemikleri kalmış ve her yerde dağınık kuyruk ve yeleleri yatıyor. Şarşe biraz düşündü ve Kök-Bel'in yırtıcılarından Bököm ile Ters Kula'nın ömrü bitip, içer suları kalmamış ya. Çirkin ecel göz açıp

kapayıncaya kadar yetişirmiş ya diyerek, kendince üzülmeye başladı. Hayır, olmaz çabucak köye yola çıkayım, üzülsem de ne fayda, düşüncesindeydi.

Dönüp çadırına geldi ve üzükü sıyırıp, kara sığına semerini dokuyup, bir iki kap kacağını heybenin içine koyup, üzükün üstüne halatla bastırarak kara öküze yüklemeye çabaladı.

Her şeyini hazırladıktan sonra koyunları gütmeye başladı. Bölök'ü nasıl bırakıp gideceğim endişesi yine bastı... Bırakıp gitmek istemiyordu. Kıyamayıp deminki gömdüğü taşlara geri geldi. Bölök'ün önüne gelip: "Elveda abi, ömrün geçip, ecelin bu yerde geldi... Elveda, elveda!" dedi ve gözlerinden boncuk gibi temiz gözyaşı dökerek sığınının üstüne bindi ve yürüyüp gitti. Nereden geldiyse deminki Bölök ile dövüşen, dün ölen ayı önüne çıktı, hemen sığırdan atlayarak inip, kemerindeki bıçağı çıkararak iki kulağını kesip attı ve sağ gözüne bıçağı vurduğu halde etrafında iki defa dolandı ve bıçağı yeşil ota silerek kımına salıp, sığına bindi ve "Elveda, abi! Elveda!" diyerek dönüp, moloz dökülen mezara bakarak sürünün peşine düştü. Uzak yol ucu bucağı yokmuş gibi uzuyordu. Yeryüzünü göstermeyen birçok koyunu güderek giden Şarşe, iki tarafı kayalık olan dağ geçidinin arasında dağ keçisi, dağ koçu gibi yabancı hayvanları görüyordu. Uçurumdaki hayvanlar bakarak, şaşırmış gibi, alt tarafta yayılan koyunları güderek giden Şarşe'ye göz kenarıyla bakıyorlar ve otlardan koparıp geviş getiriyorlardı. Akşam olmak üzereydi. Şarşe'nin köyüne ulaşmasına daha çok vardı. Şarşe nasıl olacaksa köye bugün ulaşmayı düşünüyordu. Fakat yolun uzunluğu belli değildi, sadece gece boyu yürümek gerekti. Şarşe yolda gelirken, "bugün de otlak yerde gecelesem mi" diye kendine sordu fakat iki tarafı kayalıklı taşların, su kenarında yer alan molozların içlerinde yırtıcı hayvanlar saklanıyor gibi hissediyor ve Şarşe'nin dirençli kalbi "yine ne felaketlere rastlayacağım" der gibi atıyordu.

Güneş ise öte kıyıda büyük tepenin başına saklanmıştı ve dağ çukurunun içine dağların gölgesi inmeye başladı. Koyunlar, "bundan ileri yürümeyeceğiz" der gibi eskisinden daha fazla yavaşladılar, koyunların bu hareketleri Şarşe'yi büyük üzüntüye düşürür gibi oldu. İki taraftaki koyunlara taş atıyor ve dağ çukurunu yankılayan sesle "yürü" diyerek bağırap ilerletmeye çalışıyordu. Şarşe'nin

hareketiyle ilerleyen koyunlar da biraz taş atılmayıp “koş şii” sesleri çıkmadıkça hareket etmiyorlardı. Ansızın uzaktan bir şeylerin sesleri kulağa duyuldu. Şarşe de etrafına korkarak bakıp, su kenarındaki daracık yoldan gelen iki üç adam gördü. Onlar da Şarşe’ye doğru dağ yamacı yoluyla geliyorlardı. Mırıldanarak konuşmaları Şarşe’nin kulağına duyuluyordu. Şarşe’ye yaklaşıp gelip rastladılar ve:

- Nereden dedi birisi. Şarşe de biraz durakaldı ve:

- Buradaki çobanım, koyun otlatarak geliyorum, diye cevap verdi.

- Peki, öteki yük yüklenen siyah öküzü neden koyunla birlikte güdüyorsun der demez, diğeri işaret parmağının ucuyla öküzü gösterdi. Şarşe inerek sığırının burunsalığından tutarak, değneğini yere dayayarak, bir süre ne diyeceğini bilemeden durakaldı. Alt tarafındaki boz atlı, siyah sakallı az kilolu kırmızı yüzlü adam:

- Niye köyden bu kadar uzakta ve bu saatte koyunları güdüyorsun? Dedi.

O zaman Şarşe yerinden kımıldayarak:

- Ben Koyobay’ın çobanıydım. Kök-Bel’e koyunları otlatmaya gitmişim, yoldaşım ayıyla savaşıyor öldü. Abiler, bir yardım ediniz! Bir yolunu bulup el atıp bugün birlikte iyi vakit geçirip benimle birlikte geceler misiniz? Ben ne yapacağımı bulamamıştım. Benim bahtıma sizler karşıma çıktınız, der demez, kilolu, beyaz takkeli, kırmızı atlı beyaz sakallı birisi:

- Aa inatçı çocuk, dedi. Bizim gideceğimiz yer de uzak, acil işimiz var. Yavaşça güderek gidersen. Biz bu ayazda, boş tarlada, çöl gibi bu dağ geçidinde nasıl geceleyeceğiz dedi ve yanındakilere: “Hadi gidelim!” dedi ihtiyar. Yoldaşlarıyla dizginini çevirip, yola düşerek gittiler. Şarşe gözyaşlarını döküp, yere oturdu ve ne yapacağını bilemedi. Koyunların ise hepsi yattı. Deminkilerin mırıldayan sesleri, atların taşa takırdayarak çarpan toynaklarının sesi gittikçe alçalarak, Şarşe’nin kulağından çıkıp gitti. Şarşe ne yapacağını bilemeyip, bir müddet durakaldı. Fakat bir çare bulup hareket etmezse, koyunlarını öldürtüp veya kendisinin bir sakatlığa rastlayacağını hissedip, koyunların iki tarafını toplayıp eğirtti ve bir yere bağladı. Koyunların bir kenarına sığırı bağlayıp ikinci ucuna öküzünü bağlayıp, öküzünün

üstündeki eyer takımını, üzük ve tuurduklarını indirdi ve koyunların ön tarafındaki büyük bir taşın başına insan gibi çıkıntı yapıp örttü ve kendi başındaki yırtılan beyaz kalpağını giydirdi. İkinci tarafına değneğini yere iyice batırıp, sığırın eyerini örtüp, baş tarafına belindeki kemerini dolandırarak astı. Kendisi yamacın altındaki koyunların kenarındaki büyük taşın üstüne bir üzükü götürüp, elle atılabilir hafif taşlardan yanına toplayıp, üzük ile örtünerek oturdu. Şarşe iki üç günden beri gece gündüz uyumamıştı. Ne yapsın ne kadar korkunun içinde olduğu halde uyku belası gözlerini çaresiz kapıyordu. Bazen açıyor bazen yumuyordu. Uzak yerlere bakarak, kulak kabartıp ses dinliyor fakat hiçbir şeyin sesi yok gibi hissediliyor ve içi rahatlayıp, gözünü kapayıp uykuya dalıyordu. Gökteki yıldızlar parıldayarak, uçarak ve uzayarak kayboluyordu. O gece tabiat üyelerinin bu halleri Şarşe'yi seviyor gibiydi. Koyunlar da gamsız, her tarafa yönelerek, kırt kırt ederek geviş getiriyorlar ve yatıyorlardı. Ara sıra annesinden kaybolup meleyen kuzuların sesi çıkıyordu. Tabiat varlıklarından başka bir ses yoktu.

Sakinlik. Şarşe de derin uykuya hemen daldı ve rüyasından ürpererek uyandı. Etrafa bakındı. Koyunlarını kontrol etti. Başka sesleri dinledi. Hiçbir şey duymuyordu. Tabiatın huzuru etrafa hâkimdi. Sadece taşların dibinden ince ve gıcırtilı ufak bir cins kürk hayvanının sesi duyuluyordu. O günkü şafak, tabiatın gökyüzündeki değişimiyle yeryüzüne yayılan güneş ışığı doğudan çıkageldi. Şarşe yürümeye devam etti.

Hava güzel, köye az kaldı. Gecelediği yerin sakinliğine sevinip eve sağ salım ulaştım diyerek koyunları yayararak geliyordu. Fakat onun düşününce aklından, hatırlayınca kalbinden çıkmayan Bölök idi. Ne kadar endişeye gömülerek, denize dalgalanarak, suda yüzer gibi hayatın bu ağırlığına çaresizce dayandığına şaşırıyor gibiydi. Aniden ikinci dağ geçidinden dumanın yükselişi göründü, köpeğin havladığı duyuldu. Gerçekten köy mü? Köye ulaştım düşüncesiyle Şarşe'nin körpe vücudu bir süre titredi. Koyunlar Koyonbay'ın evinin yanında yayılıyorlardı. Gürleşen ses yükselerek, Şarşe'ye bir şey der gibi duyuluyordu.

İşte, Şarşe böyle olacaktı. Dar belde, aç çölde ölür denilen oydu, niyeti kötü kâfirdi ya. Kıymetli koyunlarım o yana bu yana güdülerek zayıfladı ya. Hayvanın

vebali sana ulaşır, çocuk! Ölsen de bir iki gün dursaydın, ben gelirdim ya, git şimdi, yemek ye koyunları otlat diyen ses köyün orta yerindeki büyük beyaz evden yukarı yükseliyordu. Kendi kendine dövünüp, dudağını yalayarak, şapırdatarak, cırt-cırt tükürerek azarlayan Koyonbay idi.

Sonuç:

Güneşin dağ tepesinden süzülerek yukarı yükselmeye başladığı andı. “N” kasabasının kolhoz işçileri için çoğaldığı anlarda dün görevlendirilen ekip işe gidiyordu. Uzağa gidecek olanlar o “Stalin” adlı kolhozun servis arabasına binerek gitmeye hazırlanıyorlardı. Arabanın başı o tarafta tangırdayan kara yola doğru döndü ve tekerlekler dönerek hızlıca gözden uzaklaştılar. Ansızın dosya kucaklayan kızıl yüzlü, astarlı üst giyiminin yakasına “KİM” işaretini takan bir yiğit benimle tokalaştı. Ben onun kim olduğunu bilemeyip duraksadım.

- Gel evimize uğrayıp git veya öğrenci insanı tanımaz mı ki, biz emeğin hevesiyle çalışan kolhoz işçisiyiz. Geçen yıl devlete verdiğimiz sözümüzü yerine getirmeye çabalıyorum, Kuke dedi. Ben o adamın kim olduğunu bilemedim, dediğine kulak saldım ve durakaldım. Önceki sözünü tekrarlayıp “eve gel” dedi.

Yavaşça “N” kasabasının Lenin sokağında yürüyerek sokağın orta yerindeki dışı boyalı, penceresi kapaklı eve girdik. Evin içi temiz, kitaplar sırasıyla dizilmiş duruyordu. Vakit erken olsa da evin içi çoktan kararmış. Sadece bir küçük çocuk kendi yatağında uyuyordu. Sandalyeye oturduk ansızın Make yenge geldi ve:

- Kurban olduğum, büyük adam olmuşsun, diyerek el verdi. Demin dışarıdaki Make'nin oğlu Şarşe değil mi bu diyerek, bu yiğidi şimdi zor hatırladım. Ben Make'nin öteki çocuklarını sordum.

- Kız kardeşin şehirde okuyor, erkek kardeşin ise senin okuduğun şehirde ya hiç rastlaşmıyor musunuz?

- Maken yenge, şehirde okullar çok ya, adresini bilmezsem nereden bileceğim diyerek cevap verdim.

- O vakit çay doldur, anne Kuke'ne, dedi Şarşe. Kız kardeşin de bugün yaz tatiline gideceğim diye mektup göndermiŐ. Yarın öbür gün gelir herhalde. Ben ise böylece kolhoz iŐçiliđi, kolhoz başı rtbesindeyim. Kolhozun geliri ise güzel, geçen seneki gelirden bu senenin çok olduğunu Alimbek'ten duymuŐsundur. Şimdi sen anlat bakalım Kuke, dedi. Ben etrafta gördüğümü anlattıktan sonra:

- Kuke, dedi ve geçen uğursuz zamanın zorluğunu sana da anlatayım diyerek bađdaŐ kurup, yukarıdaki anlatılan hikâyeyi baştan sona kadar hiç uŐenmeden, kendi üslubunu katarak, insana zevk vererek, vücudunu rahatlatıp anlatarak, başından geçenlerin hepsini bir çay kaynamasının ortasında bitirip, sznn sonunda geçen uğursuz zamandaki hor Őiddet işte benim anlattıklarım dedi.

- Şimdiki zamanda yaşayan vatandaşlar, kolhoz iŐçiliđi bu, diyerek, kendi kolhozunun geliştiğini anlatarak, sevincinden güldü. Şarşe'nin bu sevinçli gülüŐüne dayanamayıp ben de güldüm.

İŞte bizim Şarşe'nin eskiden başından geçirdikleri.

SONUÇ

Modern Kırgız edebiyatının ilk yıllarında eser veren yazarlardan biri olan Kuseyin Esenkocoyev, çocuklara yönelik yazdığı hikâyelerle tanınmış bir edebiyatçıdır. Yazar eserlerini çocukların anlayabileceği bir dil ve üslupla kaleme alır ve çocukların olay örgüsünden kopacağını düşündüğü yerlerde geriye dönük hatırlatmalar yapar. Bu sebeple, hikâyelerde bilgi tekrarlarına, cümle tekrarlarına rastlanır. Eserlerinin hedef kitlesi çocuklar olduğu için, uzun tasvirlerle ve iç içe geçmiş kelime gruplarına rastlanmaz. İsim tamlamalarında en çok tespit edilen iki isim tamlamasından birinin “unsurları tek kelime olan belirtili isim tamlaması” diğerinin ise “unsurları tek kelime olan belirtisiz isim tamlaması” olması yazarın iç içe geçmiş kelime gruplarına yer vermediğinin göstergesidir.

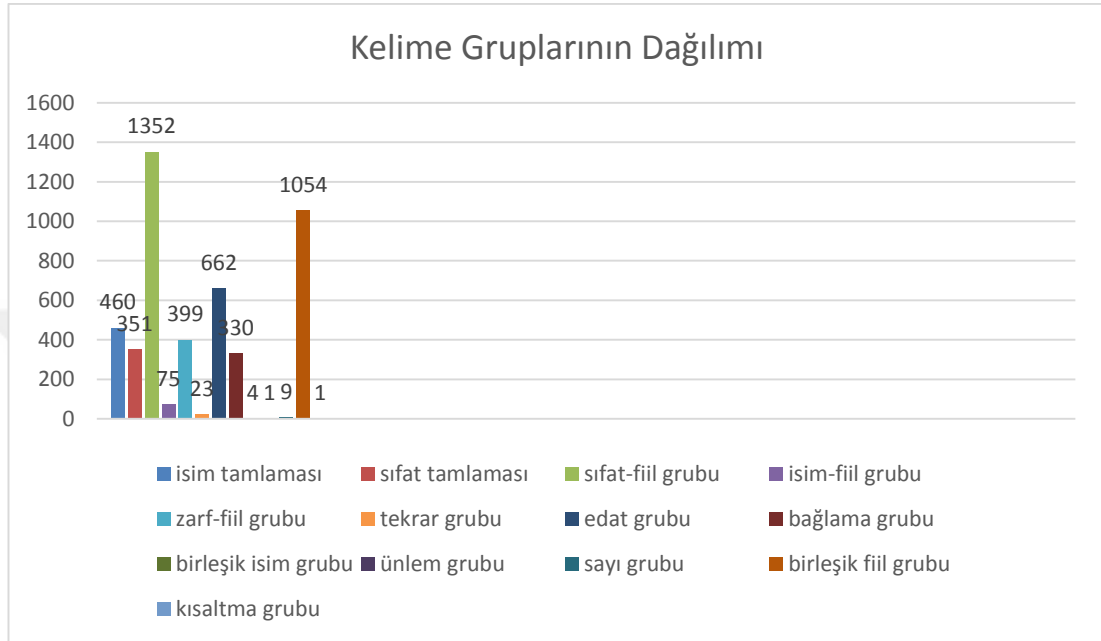
Esenkocoyev bir Sovyet milliyetçisidir. Mesela yazar Sayakatçı Bala adlı eserinin “Şar Uçkanda” hikâyesinde kapitalist ülkelerin astronotlarına ve pilotlarına: “*Ben SSCB'nin akıllı, bilgili, ulu emekçisiyim.*” SB/161 demek ister veya “Rodinanın Uulu” adlı hikâyesinde Robinson Crusoe’un başından geçenlerle kendisinin başından geçenleri kıyaslar. *Daniel Defoe'nin “Robinson Cruse” adlı hikâyesini hatırlıyordum. O sadece deniz yüzeyinde gezerken sıkıntıya rastladıysa, biz de buz altında giderken bu olaya rastladık.* RU/336.

Yazar Kırgız çocuklarının da vatanına, milletine faydalı birer Sovyet vatandaşı olarak yetişmesini ister. Örneğin “Rodinanın Uulu” adlı hikâyesinde teknolojinin gelişmesine her bir Kırgız gencinin aktif katılımını bekler.

Esenkocoyev teknik açıdan zayıf bir yazardır. Tecrübesizliğinden ve bilim kurgu türünün Kırgız edebiyatındaki ilk örneklerini vermesinden yazar, hikâyelerde birçok teknik hata yapar. Hikâyelerin arasında olay akışını kesip bilgi verir.

Çocuklara yönelik eserler vermesinden ve Rusçanın o dönemde Kırgızca üzerinde günümüzdeki gibi etkili olmamasından yazar, hikâyelerinde alıntı sözcüklere çok fazla yer vermez. Tespit edilen alıntı sözcüklerin yarıya yakını da konuşma dilinde kullanılan Arapça ve Farsça sözcüklerden oluşmaktadır.

Hikâyeler kelime grupları açısından çeşitlilik göstermektedir. Leyla Karahan'ın kelime grupları tasnifine göre yazarın hikâyelerinde sadece unvan grubu tespit edilememiştir. Hikâyelerde toplam 4721 kelime grubu tespit edilmiştir.

Çalışmanın diğer sonuçlarını maddeler halinde açıklayacak olursak:

1. Hikâyelerde en çok bulunan kelime grubu sıfat-fiil grubudur. Hikâyelerde en çok -GAN/-GON sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubu olması, bu ekin Eski Türkçeden beri Türkçenin en işlek sıfat-fiil eklerinden biri olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.
2. K.T'de "I" üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin kalıplaşması sonucunda "bir künü" "al künü" şeklinde belirtisiz isim tamlamaları oluşmuştur. Bu kalıplaşma örneğine hikâyelerde de rastlanmaktadır. Men **bir künü** talaaga çıktım. "Ben bir gün dışarıya çıktım." SB/213.
3. Hikâyelerde sıfat tamlaması kurulurken belgisiz sıfatlar niteleme sıfatlarından önce gelir. Men **bir çoñ kazanga** suu kuyup, anın oozun bekem kapkaktap, kapkaktı teşip, **bir uzun temir tütük** ornottum. *Büyük bir kazana su koyup, kazanın kapağını kapatıp, kapağı delip uzun demir bir boru yerleştirdim* SB/140.

4. Kırgız Türkçesine mahsus bir sıfat-fiil eki olan –a elek eki, hikâyelerde 1 örnekte tespit edilmiştir. **Andağı bolgon özgöçölüktörün cana uşul öñdüü tabiyattın açıla elek**, caşırın sırların tekşerüü boluçu. *Onda olan özellikleri ve bunun gibi tabiatın keşfedilmemiş saklı sırlarını kontrol etmeydi. RU/72*
5. Şahıs zamirleri, “onlar” zamiri dışında, Türkiye Türkçesinde ilgi hâli ekiyle “için” edatına bağlanırken Kırgız Türkçesinde şahıs zamirleri ek almadan “üçün” edatına bağlanmaktadır. “Bul **men üçün** azık olur dep süyündüm.” 15/37. “*Bu benim için azık olur diye sevindim.*” ÜŞ/207.
6. Hülya Kasapoğlu (2005:319), “da” edatının aslında sona gelen kuvvetlendirme işlevindeki edat olduğu ancak bazı örneklerde “ve” bağlacı yerine kullanıldığını söyler. Hikâyelerde de bu durumun örnekleri mevcuttur. Bıçaktı oşondo taştadım **da**, şarım kötörülüp, üyümö keldim. *Bıçağı balondan dışarı attım ve balonumu yeniden havalandırıp evime geldim. SB/208 .*
7. “Et”- yardımcı fiili Kırgız Türkçesinde genellikle yansıma sözcüklerle bir araya gelerek birleşik fiil grubu oluşturmaktadır. Hikâyelerde de bu durum söz konusudur. Kuş **şıp etip**, tumaktı ilip alıp cönöp ketti. *Kuş şıp edip kalpağı havada yakalayıp gitti. SB/218.*
8. Hikâyelerde toplam 117 farklı Rusça kelime bulunmaktadır. Sovyetler döneminde edebi faaliyetini sürdüren bir yazara göre bu sayı oldukça azdır. Çocuk edebiyatçısı olan Kuseyin Esenkocoyev hikâyelerini sade, açık bir dille kaleme almıştır. Bu durum aynı zamanda bize yazarın ana diline sahip çıktığını da gösterir.
9. Hikâyelerde 66 farklı Arapça ve Farsça sözcük vardır.

Bilimsel ve teknik açıdan zayıf olsa da Kuseyin Esenkocoyev 24 yıllık kısa ömründe çocuklar için dört tane eser vermiş, dönemindeki çocukların hayal dünyalarını genişletmiş, okuyucuları üzerinde etki bırakmış bir yazardır.

KAYNAKÇA

- Abduvaliyev İ. (2008); *Kırgız Tilinin Morfologiyası*, İlim Basması, Bişkek.
- Acur, Erkan (2011) “*Reşat Nuri Güntekin’in Miskinler Tekkesi Adlı Romanın Kelime Grupları Bakımından İncelenmesi ve Miskinler Tekkesi Romanının Türkçe Eğitime Katkısı*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Açıkgöz, Kazım (2014); “*Peyami Safa’nın Bir Tereddüdün Romanı’nda Kelime Grupları ve Söz Varlığı*,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Akmataliyev, A. (2002); *Esenkocoyev Kuseyin, Kırgız Adabiyatının Tarihi*, C. VI s.530-536 İlimler Akademiyası Yayınları, Bişkek.
- Aksan, Doğan (1998); *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* Engin Yayınevi, İstanbul.
- Aktaş, Gülşah (2014); “*Üriye Edemova’nın Ömürlük Yanımdasın Adlı Eserinden Hareketle Kırım Tatar Türkçesinde Kelime Grupları*,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Argınov, H. (1974); *Cay Süylöm Sintaksisinin Metodikası*, İlim Basması, Almatı.
- Atabey, İbrahim (1998); “*Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin Kelime Grupları Bakımından Karşılaştırılması*,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Attokulov, Asamidin (2004); *Kırgız Tilindeki Anıktooc*, İlimler Uluttuk Akademiyası, Oş.
- Banguoğlu, Tahsin (2004); *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bilgegil, Kaya (1963); *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ceritoğlu, Murat (2012); *Kırgız Türkçesinin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Çiçek, Şule (2015); “*İhsan Oktay Anar’ın Puslu Kıtalar Atlası Adlı Romanında Kelime Grupları, Kelime Sayısı ve Kelimelerin Kullanım Sıklığı*,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

- Delice, Halil İbrahim (2003); *Türkçede Sözdizimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul
- Duman, Gül Banu (2011); “*Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek.
- Duman, Gül Banu (2015); “Kuseyin Esenkocoyev ve Kırgız Çocuk Edebiyatı,” *Journal of World of Turks* c 7 s. 175-187.
- Dıykanov, K. , Kudaybergenov, S. (1957); *Kırgız Tilinin Morfolojyası*, Kırgızistan Mamlekettik Sırttan Okuu Pedagogiya İnstitutü, Frunze.
- Eker, Süer (2005); *Çagdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Elçiyev, Caanbay (2004); *Kırgız Tilindegi Caksız Süylömdör*, Uluttuk Akademiyası, Bişkek.
- Erbaş, Osman (2015); *Nehcül Feradis'te Kelime Grupları* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Ergin, Muharrem (2013); *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınevi, İstanbul.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1991); *Türk Dilinde Yapı Bakımında Fiiller*, Kültür Bankası Yayınları, İstanbul.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1992); *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Hancı, Turan (2013); “*Kazak Şair Mahambet Ötemisulü'nün Eserlerinde Kelime Grupları: Metin-İnceleme-Dizin*,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Hatipoğlu, Vecihe (1997); *Türkçenin Sözdizimi*, TDK. Yayınları, Ankara.
- Kantemir, Enise (1979); “Çocuk Kitapları Sorunu,” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* Cilt 12 Sayı 1 s. 191-202.
- Karaağaç, Günay (2013); *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Karahan, Leyla (2011); *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1994); *Kıpçak Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.

- Karaörs, Metin (1991); “Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesinin Kelime Grupları, Cümle ve Cümle Çeşitleri (Sentaks) Bakımından Karşılaştırılması” *Büyük Azerbaycan Kongresi, Bakü.*
- Karaörs, Metin (1993); *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- Kasapoğlu, Çengel, Hülya (2005); *Kırgız Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2013); *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK yayınları, Ankara.
- Kudaybergenov, S. (1980); *Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası*, İlim Basması, Frunze.
- Oruzbayeva B., Sağınbayeva B. (2004); *Kırgızca-Türkçe, Türkçe-Kırgızca Lengüistik Terimler Sözlüğü*, Bişkek.
- Samaganov, C. (1976); *Sovetik Kırgızistan Cazuuçuları*. Kırgızistan Basması, Frunze.
- Saussure, Ferdinand de (2014) *Genel Dilbilim Dersleri I*, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Sooronov O. (1987); *Baldar Adabiyatı, Kırgız Sovet Adabiyatının Tarihi*, C. I içinde s. 735-775, İlim Basması, Frunze.
- Sooronov O. (1990); *Kusein Esenkocoyev Kırgız Sovet Adabiyatının Tarihi*, C. II içinde (649-660) İlim Basması, Frunze.
- Sulaymanov M. (1992); *Kırgız Baldar Adabiyatının Tarihi*, İlim Basması, Oş
- Şimşek, Tacettin, (2014); *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Toktonaliyeva, K. T. (1996); *Kırgız Tili*, Kırgızistan Respublikasının İçki İşter Ministrliğinin Bişkektegi Cogorku Mektebi, Bişkek.
- Turgunbayev, C. (2004); *Kırgız Türkçesinde Sıfat- Fiil Ekleri*, TDK Yayınları, Ankara.
- Tursunov, A. (1976); *Kırgız Tilindegi Söz Aykaştarı*, İlim Basması, Frunze.
- Tursunov, A. (1978); *Kırgız Tilindegi Etiştik Söz Aykaştarı*, İlim Basması, Frunze.

Ukayev K. (1957); *Baldar Cazuuçusu Kuseyin Esenkocoyev*, Kırızokuupedmambas, Frunze.

Yudahin, K. K. (2011); *Kırız Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.

